Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Հազար ու Մէկ Գիշերներ

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ԱՐԱԲԱԿԱՆ
ԸՆՏԻՐ ՎԷՊԵՐՈՒ

Զարդարուած գեղարուեստական
պատկերներով

Թ. ՀԱՅՏԱՐ

892. 7
Հ - 14

10 NOV 2011

892.7

Z-14

ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐ

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ԱՐԱԲԱԿԱՆ
ԸՆՏԻՐ ՎԷՊԵՐՈՒ

ԶԱՐԴԱՐՈՒԱԾ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ԱՐԾԻՒ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ARDZIV PUB. BOOK STORE
P. O. Box 165 Sta. A
Boston, Mass.

ARMENIAN NAT. LIBRARY OF BOSTON.
1903

ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ
HARRY G. BERBERIAN

2

Հազար ու Մէկ Գիշերներ

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԸՆՏԻՐ
ՎԷՊԵՐՈՒ

ԶԱՐԴԱՐՈՒԱԾ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ

ՀԱՏՈՐ Բ.

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ԱՐԾԻՒ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ARDZIV PUB. BOOK STORE
P. O. Box 165 Sta. A
Boston, Mass.

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ
HARRY G. BERBERIAN
837 WASHINGTON ST
BOSTON MASS

29 .05. 2013
73 381

1924
«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ՏՊԱՐԱՆ
ՊՈՍԹՈՆ

5604-70

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉԷՆ

«ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐ»ու ներկայ հրատարակութիւ-
նը կարեւոր նկատեցինք մեր Ամերիկահայ գաղութին համար,
որպէսզի պատեհութիւն տանք անոր ծանօթանալու Արաբական
մտքի այս գլուխ-գործոցին՝ Արեւելեան վառ երեւակայութեան
աշխարհածանօթ հրաշակերտին, որ Եւրոպական ամէն լեզունե-
րու թարգմանուած ըլլալով, մեծէն ու պզտիկէն, ռամիկէն եւ
գիտունէն այնքան ջերմ ընդունելութիւն գտած է. մեծ զօրական-
ներ, գիտնականներ նոյնիսկ ՎՕԼԹԷՌ, ՆԱՓՈԼԷՈՆ, ՔԱՆԻՆԿ
գմայլելով կարդացեր են «ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐ»ը:

Գնդապետ Քէբըր՝ իր «ԾԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՀՆԴԿԱՍ-
ՏԱՆ» անուն գրքին մէջ կ՚ըսէ. «Շատ անգամ տեսած եմ Արաբ-
ներ, գիշեր ատեն կրակի մը շուրջը նստած, այնպիսի ուշադրու-
թեամբ եւ հաճոյքով մտիկ կ՚ընէին այս պատմութիւնները՝ որ ի-
րենց բոլորովին մոռցնել կուտային ամէն յոգնութիւն եւ զրկանք՝
որոնցմով վայրկեան մը առաջ կը տառապէին: Նոյնպէս կարելի
է ըսել որ «ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐ»ու Արաբական վէպերը,
այնպէս գնահատուած են բովանդակ Ասիոյ մէջ՝ ինչպէս Տօն
Քիշօթի արկածները ամբողջ Սպանիոյ մէջ:

Եթէ յունական Դիցաբանութիւնը մարդկային կատարելու-
թեանց եւ կրից զարդարուն պատկերը կը ներկայացնէ, «ՀԱԶԱՐ
ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐ»ն ալ, Արեւելեան աշխարհի պէս պէս սովո-
րութիւնները, վարքն ու բարքը կը նկարագրէ հետաքրքիր եւ ա-
ռասպելախառն ոճով, զի ինչպէս յայտնի է՝ ԱՌԱՆՑ ԱՐԵՒԵԼՔԻ
ՀԱՐԱԶԱՏ ԾՆՈՒՆԴՆ է:

Յ. Մ. ՍԷԹԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ

ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, Չաքմաքճըլար

No 48

5-4381-

PRINTED IN TURKEY

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՎԷՊԵՐ

ՍԻՆՏՊԱՏ ՆԱՒՈՐԴԻՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երրորդ ուղեւորութեանս միջոցին վայելած ուրախութիւնս ու զբօսանքս, զիս այնչափ հրապուրեր էին որ չորրորդ ճամբորդութեան մը փորձութեան ու սաստիկ փափագին չկրցայ դէմ դնել, և վերստին առուտուրի և նոր նոր բաներ տեսնելու տենչս զիս հայրենիքէս հեռու մղեց։ Գործերս կարգի դրի, և բաւական մթերք գնելով որպէս զի երթալիք տեղերս ծախեմ, ճամբայ ելայ. Պարսկաստանի ճամբան բռնեցի, որուն շատ մը գաւառներէն անցայ և նաւահանգիստ մը հասնելով՝ անկէ նաւ մտայ։ Առագաստները բացինք և յաջող քամիով քանի մը նաւահանգիստէ ու արեւելեան կղզիներէ անցանք. սակայն օր մը՝ երկայն ճամբայ մը կտրելով՝ բուռն հովէ մը բռնուեցանք. Նաւապետը ստիպուեցաւ առագաստները գոցելու և հարկ եղած հրամանները տալու, մեզի սպառնացող վտանգին առաջքն առնելու համար։ Բայց բոլոր զգուշութիւնները անօգուտ եղան, մեր ջանքերը արդիւնք մը չունեցան, առագաստները պատռեցան և կտոր կտոր եղան, ու նաւը այլեւս վարել անկարելի ըլլալով՝ գնաց ժայռերու զարկաւ և փշրուեցաւ, այնպէս որ շատ մը վաճառականներ և նաւաստիներ ծովամոյն մեռան, և բոլոր բեռը կորսուեցաւ։

Ես և քանի մը նաւազներ ու վաճառականներ տախ-

տակի մը պլլուեցանք: Ջուրին հոսանքէն ամէնքնիս ալ մեր դիմացը գտնուող կղզի մը նետուելով և այն տեղ՝ պտուղ և աղբիւրի ջուր գտնելով քիչ մը կազդուրուեցանք ու գիշերն ալ հոն անցուցինք, առանց նախապէս մեր ընելիքը որոշելու: Այս ձախորդութիւնը այնպիսի վհատութեան մէջ ձգեր էր զմեզ՝ որ ազատումի միջոց մը գտնելու անկարող էինք.

Հետեւեալ օրը՝ երբ արեւը ելաւ, ծովեզերքէն հեռացանք և դէպի առաջ երթալով՝ բնակարաններ տեսանք ու այն կողմը գացինք: Մեր գալը լսելով՝ շատ մը սեւ մարդիկ մեզի եկան, մեր բոլորտիքը առին, ու զմեզ բռնելով իրենց մէջ բաժնեցին և յետոյ իրենց տունը տարին:

Ընկերներէս հինգ հոգի և ես միեւնոյն տեղը տարուեցանք: Նախ զմեզ նստեցուցին, և տեսակ մը խոտ բերին և նշանացի հրաւիրեցին որ ուտենք: Ընկերներս, առանց դիտելու որ սեւամորթները չէին ուտեր, լոկ իրենց անօթութիւնը յագեցնելու փոյթ տարին և խոտը լափեցին: Իսկ ես կասկածելով որ այս գործին մէջ խաբէութիւն մը ըլլայ չուզեցի ճաշակել, և աղէկ ըրի, վասն զի քիչ մը ետքը գիտցի որ ընկերներուս գլուխը դարձեր էր, և խօսելու ատեն չգիտէին թէ ինչ կ՚ըսեն:

Յետոյ գօգօի (Հնդկաց ընկոյզ) եղով եփած բրինձ բերին, և ընկերներս՝ որ արդէն խելքերնին թռցուցեր էին, չափազանց կերան: Ես ալ կերայ, բայց շատ քիչ: Խափշիկները կամաւ այն խոտը տուեր էին առաջ, որպէս զի գլուխնիս դառնայ և չզգանք մեր տխուր ու ձախորդ կացութեան մեզի պատճառած վիշտը. իսկ բրինձ ալ կուտային որպէս զի գիրնանք. որովհետև մարդակեր էին ու գիրցնելէ ետքը միտք ունէին զմեզ ուտել: Եւ իրօք այս բանը պատահեցաւ ընկերներուս՝ որ անգէտ էին իրենց վիճակին, որովհետև խելքերնին թռցուցեր էին: Իսկ ես իմս պահեր էի. կրնաք երեւակայել տեարք իմ, որ միւսներուն պէս գիրնալու տեղ, առաջուընէ աւելի կը նիհարնայի: Մահուան երկիւղը անդադար միտքս պաշարած ըլլալով՝ բոլոր կերածս թոյն կը դար-

ձընէր: Անհնարին տկարութեան մէջ ինկայ որ շատ օգտակար եղաւ ինձ, վասն զի խափշիկները ընկերներս սպաննելէ և ուտելէ ետքը ինծի չզպան, այլ իմ մահս ուրիշ անգամի թողուցին տեսնելով որ չորցեր, ցամքեր և հիւանդացեր եմ:

Զիս շատ ազատ ձգած էին, և բնաւ չէին հսկեր իմ վրայ: Ուստի օր մը պատեհ առիթ գտնելով որոշեցի սեւերուն գիւղէն հեռանալ ու ճամբայ ելայ: Ծերունի մը զիս տեսնելով միտքս հասկցաւ ու բոլոր ուժովը պոռաց որ ետ դառնամ, բայց անոր հնազանդելու տեղ աւելի շուտով քալել սկսայ և քիչ ատենէն աներեւոյթ եղայ: Նոյն պահուն այս ծերունին միայն կը գտնուէր գիւղը, բոլոր միւս սեւերը բացակայ էին և իրիկուան դէմ պիտի դառնային, ինչպէս որ սովոր էին ընելու: Ուստի գիտնալով որ երբ իմ փախուստս իմանան չպիտի կրնան ինծի հասնիլ, մինչև գիշեր քալեցի: Այն ատեն դադար առի հանգչելու և քիչ մը կերակուր ուտելու համար. որովհետև հետս պզտիկ պաշար մը առեր էի: Բայց շատ մը նորէն ճամբայ ինկայ և եօթը օր շարունակ քալեցի, մարդաբնակ տեղերէ խոյս տալով: Գօգօ ուտելով կ՚ապրէի, որով կարող էի իմ սնունդս և ըմպելիքս ճարել:

AVED. J. K. JÜNY CABRIDGE

Ութերորդ օրը՝ ծովին մօտ հասնելով ինծի պէս ճերմակ մարդիկ տեսայ, որոնք պղպեղ ժողուելու կը պարապէին: Այս զբաղմունքը բարեգուշակ երեւցաւ ինձ, աներկիւղ անոնց մօտեցայ և անոնք ալ զիս դիմաւորեցին: Արաբերէն հարցուցին ինծի թէ ո՞վ էի և ուսկի՞ց կուգայի: Ուրախութեամբ տեսնելով որ իմ լեզուս կը խօսին, յօժարակամ իրենց հետաքրքրութիւնը գոհ ըրի. պատմեցի թէ ինչ կերպով նաւաբեկութեան հանդիպեցայ, այս կղզին եկայ և սեւերուն ձեռքը ինկայ: «Բայց այս սեւերը, ըսին ինձ, մարդ կ՚ուտեն, ինչ հրաշքով այս անգութ մարդոց ձեռքէն պըրծար:» Ձեր արդէն լսած պատմութիւնը անոնց ալ ըրի, և սքանչացան մնացին:

Անոնց հետ մնացի հոն, մինչև որ իրենց պէտք եղած պղպեղը ժողվեցին. յետոյ զիրենք բերող նաւը տարին զիս

և ուրիշ կղզի մը գացինք, ուրկէ ելեր էինք։ Զիս Թագաւորին առջեւը հանեցին, որ բարի իշխան մըն էր։ Իմ արկածիս պատմութիւնը համբերութեամբ մտիկ ըրաւ եւ սաստիկ զարմացաւ. յետոյ պատուիրեց որ ինծի հագուստներ տան և վրաս հոգ տանին.

Գտնուած կղզիս բազմամարդ էր, ամէն տեսակ բանի առատութիւն կար և թագաւորանիստ քաղաքին մէջ մեծ առեւտուր կ՚ըլլար։ Այս զուարճալի պարագաները իմ դըժբախտութիւնս սփոփեց՝ և մեծանձն իշխանին առատաձեռնութիւնը զիս անհունապէս գոհ ըրաւ։ Եւ արդարեւ, ամենէն շատ ես անոր համարումը գրաւեր էի, և ամէն մարդ ինծի հաճելի ըլլալու կ՚աշխատէր։ Այնպէս քիչ ատենէն նոյն կըղզին ծնող ընիկ մը համարուեցայ՝ քան թէ օտարական մը։

Հոն բան մը տեսայ որ ինծի տարօրինակ երեւցաւ. ամէն մարդ, նոյն իսկ Թագաւորը առանց սանձի և ասպանդակի ձի կը հեծնէր։ Օր մը համարձակեցայ հարցնելու թէ ի՞նչ պատճառաւ Նորին վեհափառութիւնը այդ պիտանի բաները չէր գործածեր։ Պատասխան տուաւ ինծ թէ այնպիսի բաներու վրայ կը խօսիմ որոնց գործածութիւնը չեն գիտեր իր տէրութեան մէջ։

Իսկոյն գործաւորի մը խանութը երթալով, թամբի (*) մը ձև գծեցի եւ փայտով անոր կաղապարը տաշել տուի։ Այդ փայտը տաշելէն ետքը՝ մէջը ստեւ (**) դրի եւ կաշի անցուցի վրան ու ոսկեթելով բանեցայ։ Յետոյ զարբինի մը դիմեցի, եւ սանձ մը շինել տուի տուած ձեւիս համեմատ, նոյնպէս ասպանդակներ։

Այս ձիու կազմածները պատրաստելով, Թագաւորին ներկայացուցի եւ իր ձիերուն մէկուն վրայ փորձը ըրի։ Թագաւորը ձին հեծաւ եւ այս գիւտին վրայ այնքան գոհ եղաւ որ առատ պարգեւներ տալով իր ուրախութիւնը յայտնեց ինծի։ Հարկ եղաւ իր պաշտօնակալներուն եւ շատ մը

(*) Իյէր։
(**) Դըլ։

պալատականներու համար ալ թամբեր շինել, որոնց տուած ընծաներով քիչ ժամանակի մէջ հարստացայ։ Նոյնպէս քաղաքին երեւելիներուն համար ալ թամբեր շինեցի, եւ ասով շատ համբաւ եւ ամէնուն համարումը ստացայ։

Եւ որովհետեւ Թագաւորին անձամբ իմ յարգանքս կը մատուցանէի միշտ, օր մը ըսաւ.

—Սինտպատ, քեզ կը սիրեմ, գիտեմ որ բոլոր իմ հըպատակներս ալ իմ օրինակիս հետեւելով զքեզ կը սիրեն. խնդիրք մը ունիմ քեզի առաջարկելու, եւ պէտք է որ զայն կատարես։

—Վեհափառ տէր, պատասխան տուի անոր, ամէն բան ընելու պատրաստ եմ ձեր վեհափառութեան իմ հնազանդութիւնս յայտնելու համար. լիուլի իշխանութիւն ունիք իմ վրայ։

—Քեզ ամուսնացնել կ՚ուզեմ, պատասխանեց Թագաւորը, որպէս զի բոլորովին իմ երկիրներուս մէջ մնաս և հայրենիք դառնալ չմտածես։

Որովհետեւ չէի համարձակեր իշխանին կամքին դէմ ելլել, իր պալատին տիկիններէն մէկը ինծ կին տուաւ, որ աղնիւ, գեղեցիկ, խելացի և հարուստ էր։

Հարսանեաց արարողութիւնը լմնցնելէն ետքը՝ կնոջս տունը բնակեցայ և անոր հետ անվրդով միութեան մէջ ապրեցայ բաւական ժամանակ։ Սակայն իմ վիճակէս բոլորովին գոհ չէի։ Առաջին առթիւ խոյս տալու և Պաղտատ դառնալու միտք ունէի. վասն զի թէև կեանքս նախանձելի էր սակայն հայրենիքիս յիշատակը չէի կարող մոռնալ։

Այս խորհուրդով միտքս պաշարուած էր՝ երբ իմ դրացի մտերիմ բարեկամներէս մէկուն կինը հիւանդացաւ ու մեռաւ։ Դրացիիս տունը գացի որ զինքը մխիթարեմ, և խորին տրտմութեան մէջ գտայ։

—Աստուած գլուխդ պահէ, ըսի անոր մօտ երթալով, և քեզի երկար կեանք շնորհէ։

—Աւա՜ղ, պատասխան տուաւ ան, ի՞նչպէս կ՚ուզես որ մաղթած շնորհդ ստանամ. ժամ մը միայն ունիմ ապրելու։

—Ո՜հ, կրկնեցի, մտքէդ հանէ այդ աղէտալի մտածումը. քաջայոյս եմ որ այդ բանը չի պատահիր և քու բարեկամութիւնդ ընդ երկար վայելելու երջանկութիւնը կ՚ունենամ։

—Քեզի երկար կեանք կը մաղթեմ, պատասխանեց ինծի, իսկ իմս լմնցաւ, ալ այս աշխարհէս չեմ ես, և քեզ իմաց կուտամ որ այսօր իմ կնոջս հետ միասին պիտի թաղեն զիս. մեր նախնիքներու դրած սովորութիւնը այս է մեր կղզիին մէջ և այս սովորութիւնը ամէն ժամանակ պահուած է. ողջ էրիկը մեռած կնոջը հետ կը թաղուի, նոյնպէս ողջ կինը մեռած էրկանը հետ։ Բան մը կարող չէ զիս ազատել, ամէն մարդ այս օրէնքին ենթակայ է։

Երբ այս տարօրինակ բարբարոսութեան վրայ կը խօսակցէինք, որմէ անհնարին վախ զգացի, ազգական, բարեկամ և դրացի խմբովին սկսան գալ յուղարկաւորութեան ներկայ գտնուելու համար։ Հարսնիքի օրուան պէս՝ ննջեցեալը իր ամէնէն ճոխ զգեստներովը հագցուցին, և բոլոր գոհարներովը զարդարեցին։

Յետոյ բաց դագաղի մը մէջ դրին ու վերցուցին և յուղարկաւորաց խումբը ճամբայ ելաւ։ Էրիկը թափօրին գլուխն էր և կնոջը դագաղին կը հետևէր։ Բարձր լերան մը կողմը դիմեցին, ու երբ այն տեղ հասան՝ խորունկ ջրհորի մը բերանը ծածկող խոշոր քարը վերցուցին, և մեռեալը անոր մէջ իջեցուցին, առանց անոր զարդերն ու գոհարները հանելու։ Այնուհետև, էրիկն ալ իր ազգականներն ու բարեկամները ողջագուրեց և առանց ընդդիմութեան ուրիշ դագաղի մը մէջ մտաւ, որուն մէջ ջուրով լի սափոր մը և եօթը հատ պզտիկ հացեր դրին, ու ջրհորին մէջ իջեցուցին ինչպէս որ իջեցուցեր էին իր կինը։ Լեռը անհուն երկարութեան վրայ կը տարածուէր, ծովով սահմանափակուած էր և ջրհորն ալ շատ խորունկ։ Երբ արարողութիւնը աւարտեցաւ, քարը նորէն ջրհորին բերանը դրին։

Հարկ չկայ ըսելու, տեարք իմ, որ այս թաղման հանդիսին տխուր մէկ հանդիսականը եղայ ես։ Բոլոր ներկայ

ԷՐԻԿԸ ԿՆՈՋ ԲԱՑ ԴԱԳԱՂԻՆ ԿԸ ՀԵՏԵՒԷՐ

գտնուողները բնաւ այլայլած չէին երեւնար ինծ, վասն զի մի եւնոյն բանը տեսնելու վարժուած էին։ Թագաւորին յայտնեցի իմ կարծիքս այս մասին։

—Վեհափառ տէր, ըսի անոր, սաստիկ կը զարմանամ տէրութեանդ մէջ եղած այն տարօրինակ սովորութեան վրայ, որով ողջ մարդիկն ալ մեռելներու հետ միասին կը թաղեն։ Ես բաւական մեծ ճամբորդ մըն եմ, շատ ազգերու մէջ մտեր ելեր եմ, եւ երբեք այսանկ բարբարոս օրէնք մը տեսած չեմ։

—Ի՞նչ ընեմ, Սինտպատ, պատասխան տուաւ թագաւորը, ընդհանուր օրէնք մըն է, եւ ես ալ անոր ենթակայ եմ, ես ալ իմ կողակից թագուհիիս հետ ողջ ողջ պիտի թաղուիմ, եթէ նա ինծմէ առաջ մեռնի։

—Բայց, վեհափառ տէր, ըսի անոր, ներելի՞ է ինծ հարցնել թէ արդեօք օտարականնե՞րն ալ այս օրէնքին ենթարկուած են։

—Անտարակոյս, պատասխանեց թագաւորը, հարցմանս շարժառիթին վրայ ժպտելով, այս օրէնքէն ազատ չեն սեպուիր անոնք ալ եթէ այս կղզին մէջ ամուսնացած են։

Այս պատասխանը առնալով՝ տրտում տխուր բնակարանս դարձայ։ Կը վախնայի որ կինս առաջ չի մեռնի եւ զիս անոր հետ ողջ ողջ չի թաղեն. այս վախով շատ մեծ մտատանջութեան մէջ ինկայ։ Սակայն այս փորձանքին ինչ ճար կրնայի ընել։ Հարկ եղաւ համբերել եւ Աստուծոյ կամացը ապաւինիլ։ Բայց դարձեալ եթէ թեթեւ անհանգստութիւն մը կնոջս վրայ տեսնէի դող կ'ելնէի. բայց աւա՜ղ քիչ ատենէն սարսափը բոլորովին պաշարեց զիս. կինս իրօք հիւանդացաւ եւ քիչ օրուան մէջ մեռաւ։

Երեւակայեցէ՛ք թէ որչափ մեծ եղաւ տրտմութիւնս. ողջ ողջ գերեզման իջնելը նուազ աղէտալի վախճան մը չէր երեւար ինծ քան մարդակերներու կերակուր ըլլալը. սակայն պէտք էր այս փորձանքը կրել։ Թագաւորը իր բոլոր պալատականներով ուզեց թաղման հանդէսը պատուել իր ներկայութեամբ, եւ քաղաքին աւագանին ալ յուղարկաւորութեան ուղեկից ըլլալով՝ ուզեց պատուել զիս։

Երբ արարողութիւնը կատարելու համար ամէն բան կազմ ու պատրաստ եղաւ, կնոջս մարմինը իր բոլոր գոհարներով եւ պերճ հագուստներով դագաղը դրին եւ ճամբայ ելան։ Այս ողորմելի ողբերգութեան իբր երկրորդ դերասան մը՝ իմ կնոջս դագաղին կը հետեւէի արտասուալից աչօք եւ դժբաղդ ճակատագիրս ողբալով կ'անիծէի։ Լեռը չհասած՝ հանդիսականներուն սիրտը շարժելու փորձ մը ըրի։ Նախ թագաւորին ուղղեցի խօսքս եւ ապա իր բոլորտիքը գտնուող մարդկանց. ուստի անոնց առջեւ մինչեւ գետինը խոնարհելով՝ որպէս զի անոնց զգեստին քղանցքը համբուրեմ, աղաչեցի որ իմ վրայ գթան։

—Մտածեցէք անգամ մը որ ես օտարական մըն եմ, ըսի, եւ պէտք չէ որ այսպիսի դժնդակ օրէնքի մը ենթարկուիմ, քանի որ հայրենիքս կին մը եւ զաւակներ ունիմ։

Այս խօսքերը ի զուր սրտառուչ կերպով արտասանեցի, եւ ոչ մէկուն սիրտը շարժեցաւ. ընդհակառակն կնոջս մարմինը ջրհորը իջեցնելու աւելի փութացին, եւ քիչ մը ետքն ալ զիս վար իջեցուցին բաց դագաղով մը, որուն մէջ սափոր մը լեցուն ջուր եւ եօթը հատ հացեր կային։ Վերջապէս մահուան արարողութիւնը աւարտելէն ետքը՝ քարով ջրհորին բերանը ծածկեցին ականջ չդնելով ոչ իմ դառնակսկիծ աղաչանքիս եւ ոչ ալ աղիողորմ աղաղակներուս։

Քանի ջրհորին յատակը կ'իջնէի, վերէն եկած լոյսին շնորհիւ՝ կը տեսնէի այս վիրապին դիրքը։ Ընդարձակ քարայր մըն էր որ կրնար յիսուն բազկաչափ խորութիւն ունենալ։ Շատ չանցաւ անտանելի գարշահոտութիւն մը առի, որ աջ ու ձախ կողմ գտնուած անթիւ դիակներէն կ'ելլէր։ Կարծեցի նաեւ լսել վերջին զոհերէն մէկ քանին որ իրենց վերջին շունչը կուտային։ Սակայն երբ վարը գտայ ինքզինքս՝ իսկոյն դագաղէն ելայ եւ քիթս գոցելով՝ դիակներէն հեռացայ։ Յանկարծ գետին ինկայ եւ երկար ատեն այս վիճակիս մէջ մնացի յորդ արցունքներ թափելով։ Այն ատեն իմ ողորմելի բաղդիս վրայ մտածելով՝ «Իրաւ է, կ'ըսէի, որ Աստուած իր նախախնամութեան վճիռներուն համեմատ ամէն բան կը տնօ-

ընէ. բայց, խե՜ղճ Սինտպատ, մինչ այսպիսի այլանդակ մահուան քու ձեռքովդ չդատապարտուեցա՞ր. Երանի՛ թէ կորսուած ըլլայիր այդ պատահած քանի քանի նաւաբեկութեանց միջոցին որոնցմէ ազատեցար, հիմայ այսպիսի ծանր եւ ահաւոր մահուամբ չէիր մեռներ: Բայց այս փորձանքը քու անիծեալ ագահութեանդ պատճառաւ գլխուդ եկաւ: Ա՜հ դժբաղդ Սինտպատ, աւելի աղէկ չէի՞ր ըներ եթէ տունդ նստէիր եւ վաստակներուդ պտուղը հանգիստ վայելէիր:»

Ահա այս անօգուտ տրտունջներովս քարայրը կը հնչեցընէի, կուրծքս եւ գլուխս կը ծեծէի կատաղութենէս եւ յուսահատութենէս, եւ աղէտալի խորհուրդներ միտքս կը պաշարէին: Սակայն փոխանակ մահը օգնութեան կանչելու, թէեւ յետին ծայր թշուառ էի նոյն ժամուն, կենաց սէրը դարձեալ կ'զգայի եւ կ'աշխատէի ապրելու ճար մը գտնել: Խարխափելով եւ քիթս բռնելով՝ դէպ ի դագաղս գացի եւ անոր մէջի հացն ու ջուրը առնելով ճաշակեցի:

Թէեւ, քարայրին մէջ այնքան թանձր էր խաւարը, որ լոյսը մութէն չէր կարելի որոշել, սակայն դարձեալ դագաղս գտայ և այնպէս եկաւ ինծի որ քարայրը աւելի ընդարձակ էր և փապուղներով լեցուն՝ քան ինչ որ առաջուց երեւցեր էր: Քանի մը օր հացովս ու ջուրովս ապրեցայ, բայց վերջապէս երբ հատան, մեռնելու պատրաստուեցայ:

Եւ իրօք մահուան կը սպասէի, երբ լսեցի որ գուբին կափարիչ քարը կը վերցնեն: Դիակ մը և կենդանի մարդ մը վար իջեցուցին: Ննջեցեալը այր էր: Ծայրայեղ վտանգներու մէջ, բնական է մարդս ծայրայեղ միջոցներու կը դիմէ: Այն պահուն որ կինը վար կ'իջեցնէին, մօտեցայ այն տեղը ուր դագաղը պիտի տեղաւորէին, և երբ լսեցի որ ջրհորին բերանը կը ծածկեն, ձեռքս առած խոշոր մէկ ոսկորով թըշւառ կնկան գլխուն քանի մը հարուած իջեցուցի: Գետինը ինկաւ ու մեռաւ. որովհետեւ այս անգութ գործը կ'ընէի դագաղին մէջի հացն ու ջուրը գրաւելու նպատակաւ, ուստի քանի մը օրուան համար ալ պաշար ունեցայ: Այնուհետեւ մեռած կին մը և ողջ մարդ մը վար իջեցուցին, միւ-

նոյն կերպով մարդը մեռցուցի, բարեբաղդաբար նոյն միջոցին քաղաքին մէջ տեսակ մը համաճարակ հիւանդութիւն ըլլալով՝ ուտելիքէ զուրկ չէի մնար, միշտ նոյն դժնդակ միջոցը գործածելով:

Դարձեալ օրին մէկը որ կին մը սպաններ էի, ընչառութեան և ոտքի շշուկ մը լսեցի: Ձայնին եկած կողմը դիմեցի. քանի կը մօտենայի այնքան ընչառութեան ձայնը որոշ ականջիս կը հասնէր, և այնպէս երեւցաւ ինծ որ դիմացէս բան մը փախուստ կուտար: Այս ստուերին ետեւէն գացի, անիկա ասդին անդին մոլորելով երբեմն կը կենար և դարձեալ կը փախչէր և կը փչար երբ իրեն կը մօտենայի: Այնչափ ետեւէն ինկայ և հեռու գացի որ վերջապէս աստղի նման լոյս մը տեսայ: Դէպ ի այն լոյսը վազել շարունակեցի, թէեւ երբեմն կը կորսնցնէի զայն զինքը ծածկող արգելքներէն, բայց միշտ կը գտնէի: Վերջապէս տեսայ որ այդ լոյսը ժայռի մը ճեղքուածքէն կուգար, որ բաւական լայն էր և անկից մարդ մը կրնար անցնիլ:

Երբ այս ճեղքուածքը գտայ, քիչ մը կեցայ, որովհետեւ շատ վազեր, յոգներ ու այլայլեր էի. յետոյ մինչեւ ժայռին բացուածքը յառաջանալով՝ անկից անցայ և ինքզինքս ծովեզերքը գտայ:

Երեւակայեցէ՛ք իմ տարօրինակ ու աննկարագրելի ուրախութիւնս. այնքան ինքնիրմէս ելեր էի որ հազիւ կարող եղայ հաւատալ որ տեսածս երազ չէ: Երբ համոզուեցայ որ իրօք բացօթեայ կը գտնուիմ, և յոգնութիւնս ալ քիչ մը դադրեցաւ, այն ատեն հասկցայ որ այս ընչառոր առարկան, որուն ետեւէն ինկեր էի, ծովէն ելած կենդանի մըն էր, որ սովորութիւն ունէր քարայրը մտնել դիակները ուտելու համար:

Լեռը քննեցի և տեսայ որ քաղաքին և ծովուն մէջտեղը կ'իյնայ, և բնաւ տեղի մը հետ հաղորդակցութիւն չունի, վասն զի այնքան սեպաձեւ էր որ բնութիւնը զայն անմատչելի ըրեր էր: Ծովեզերքին վրայ ծունր դրի և Աստուծոյ աղօթեցի որ զիս ազատելու շնորհն ըրաւ ինծի: Յե-

տոյ քարայրը մտայ նորէն, որ երկթամ հաց առնեմ, և նորէն դուրս ելնելով պայծառ օդին ճաշակեցի զայն անանկ ախորժակով մը, զոր երբէք չէի ունեցեր այն վիրապը իջնելէս ի վեր։

Վերստին դարձայ քարայրը և առ խարխափ ժողվեցի ադամանդ, սուտակ, մարգարիտ, ոսկի ապարանջան և վերջապէս ինչ ճոխ զգեստներ որ գտայ դագաղներուն մէջ, այս ամէնը ծովեզերք տարի։ Քանի մը հակեր շինեցի, և զանոնք կապեցի այն չուաններով որ դագաղները իջեցնելու կը ծառայէին։ Այդ հակերը ծովեզերքը թողուցի, առանց վախնալու որ անձրեւէն կ'աւրուին, վասն զի անձրեւի եղանակ չէր։

Երկու երեք օրէն ետքը՝ նաւ մը տեսայ որ նաւահանգիստէն նոր ելեր ու գտնուած տեղէս կ'անցնէր։ Գօտիովս նշան ըրի նաւաստիներուն և բոլոր ուժովս պոռացի որպէս զի ձայնս լսեն։ Իրօք ձայնս լսեցին և նաւակ մը ղրկեցին որ զայ զիս տանի։ Նաւաստիները հարցուցին ինձ թէ ի՞նչ դիպուածով այն կողմը կը գտնուէի, պատասխան տուի թէ երկու օր առաջ նաւաբեկութենէ ազատեր էի իրենց տեսած ապրանքով։ Բարեբաղդաբար այս մարդիկ առանց գտնուած տեղս քննելու և հետաքրքիր ըլլալու թէ արդեօք ըսածս ճշմարի՞տ է, գոհ եղան իմ պատասխանէս և զիս հակերովս առին նաւը տարին։

Երբ նաւը հասանք՝ նաւապետը ուրախութիւն յայտնելով ինձ ըրած ծառայութեան վրայ՝ իմ չինծու նաւաբեկութեանս հաւատաց ու նաւը ճամբայ հանեց։ Քանի մը գոհարեղէն ընծայեցի իրեն, բայց չուզեց ընդունիլ։

Շատ մը կղզիներէ անցանք՝ և մասնաւորապէս Զանգակ կղզիին առջեւէն, որ Սէրէնտիպի (Սէյլան) կղզիէն տասը օրուան ճամբով հեռու է. հովը սովորական էր և կանոնաւոր։ Թէլա կղզիէն ալ վեց օրուան ճամբով հեռու էինք, բայց մենք ճամբայ ելանք այնպիսի տեղ մը ուր կապարի հանքեր, Հնդկաստանի եղէգ և ընտիր քաբուր կը գտնուէին։

Թէլա կղզիին թագաւորը շատ հարուստ, շատ զօրաւոր

է, և իր իշխանութիւնը Զանգակի կղզիներուն վրայ կը տարածուի, որ երկու օրուան ճամբու ընդարձակութիւն ունին, և բնակիչները այնքան վայրենի են որ տակաւին մարդու միս կ'ուտեն։ Այս կղզիին մէջ բաւական առուտուր ընելէ ետքը՝ նորէն ճամբայ ելանք և ուրիշ նաւահանգիստներ հասանք։ Վերջապէս յաջողութեամբ Պաղտատ հասայ, անբաւ հարստութեամբ, որու վրայ մանրամասն խօսիլ աւելորդ է։

Աստուծոյ ըրած բարեաց իմ գոհութիւնս յայտնելու համար շատ մը ողորմութիւն տուի, թէ մզկիթներու մատակարարութեան և թէ աղքատաց ապրուստին համար. Նոյնպէս սկսայ ազգականներուս և բարեկամներուս հետ կենակցիլ եւ անոնց հետ զբօսնուլ եւ կերուխում ընել։

Սինտպատ այստեղ աւարտեց իր չորրորդ ուղեւորութեան պատմութիւնը, որ առջի երեքէն աւելի զարմանք պատճառեց իր ունկնդիրներուն։ Դարձեալ նոր պարգեւ մը տուաւ Հինտպատին, այսինքն հարիւր ոսկի եւ խնդրեց իրմէ ինչպէս նաեւ միւս կոչնականներէն որ հետեւեալ օրը որոշեալ ժամուն՝ իր տունը ճաշի հրամմեն՝ որպէս զի իւր հինգերորդ ուղեւորութեան պատմութիւնը լսեն։ Հինտպատ եւ միւս հիւրերը մեծ բարով ըսին եւ քաշուեցան գացին։ Հետեւեալ օրը երբ դարձեալ ամէնքը գումարուեցան եւ սեղան նստան, ճաշէն ետքը Սինտպատ հետեւեալ կերպով սկսաւ իր հինգերորդ ուղեւորութեան պատմութիւնը։

ՍԻՆՏՊԱՏ ՆԱՒՈՐԴԻՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Նախորդ ճամբորդութիւններուս մէջ ունեցած զուարճութիւններս, կարծես ազդեցութիւն եւ ճնշում կը բանեցընէին վրաս, սրտէս ու մտքէս ջնջելու, վանելու համար քաշած տառապանքներս ու նեղութիւններս, եւ կը դրդէին զիս դարձեալ ճամբորդելու։

Ուստի ապրանք գնեցի, կապել տալով կառքերու վրայ բեռնաւորել տուի եւ անոնց հետ ճամբայ ելայ ամենէն մօտ նաւահանգիստը երթալու։ Այն տեղ՝ նաւապետէ մը կախում չունենալու եւ ամէն ինչ հրամանիս ներքեւ ըլլալու համար, նաւ մը շինել տուի ու զայն բեռնաւորելով մէջը մտայ. եւ որովհետեւ շատ վաճառք չունէի նաւս աղէկ մը լեցնելու համար, այլ եւ այլ ազգէ վաճառականներ եւ ապրանք ընդունեցայ նաւուս մէջ։

Յաջող հով մը ելնելուն պէս ճամբայ ելանք եւ հեռացանք։ Երկար նաւարկութենէ մը ետքը մեր մօտեցած առաջին տեղը եղաւ անապատ կղզի մը, ուր պասկուճի մը հաւկիթը գտանք, ձեզի արդէն ըսածիս չափ խոշոր. հաւկիթին մէջ փոքրիկ պասկուճ մը կար որ դուրս ելնելու մօտ էր եւ կտուցը սկսեր էր երեւիլ։

Նաւուս մէջ գտնուող վաճառականները, որ ինծի հետ ցամաք ելեր էին, տապարով հաւկիթը կոտրեցին, ծակ մը բացին, եւ կտոր կտոր դուրս հանելով փոքրիկ պասկուճը՝ խորովեցին։ Նախապէս իմաց տուի անոնց որ հաւկիթին չդպչին, բայց խօսքս մտիկ չըրին։

Հազիւ թէ կերան խմեցին, յանկարծ օդին մէջ մեզմէ հեռու՝ երկու խոշոր ամպեր երեւցան։ Վարձու բռնած նաւապետս փորձով գիտէր թէ այն ամպերը ի՛նչ կը նշանակէին, եւ ըսաւ որ փոքրիկ պասկուճին հայրն ու մայրն էին, ու պնդեց որ շուտով նաւ մտնենք, իր գուշակած դժբաղդութենէն խոյս տալու համար։ Ամէնքս ալ շտապելով նաւ վազեցինք՝ եւ առագաստները բանալով ճամբայ ելանք։

Սակայն երկու պասկուճները ահռելի աղաղակներ արձակելով մօտեցան եւ հաւկիթին վիճակը տեսնելով ու ձագն անոր մէջ չգտնելով սկսան աւելի խլացուցիչ ձայներ հանել եւ վրէժ առնելու համար, իրենց եկած կողմը թռան եւ ժամանակ մը աներեւոյթ եղան, մինչդեռ մենք ալ բոլոր մեր ճիգը կը թափէինք հեռանալու եւ մեր գլխին գալիք աղէտին առաջը առնելու։

Պասկուժները դարձան, եւ տեսանք որ ամէն մէկը իր ճիրաններով ահագին ժայռի մը կտոր բռներ է։ Երբ ճիշդ մեր նաւուն վերեւը հասան, կեցան օդին մէջ անշարժ ու անոնցմէ մէկը, բռնած ժայռի կտորը վար ձգեց. բայց ղեկավարը վարպետութեամբ նաւը իսկոյն դարձնելով՝ ժայռը ծովուն մէջ ինկաւ, եւ ծովը այնպէս բացուեցաւ որ գրեթէ անոր յատակը տեսանք։ Միւս թռչունը դժբախտաբար այնպէս շիտակ նետեց ժայռին կտորը նաւուն մէջ տեղը՝ որ զայն խորտակեց եւ հազար կտոր ըրաւ։ Այս հարուածէն նաւաստիներն ու վաճառականները ջախջախուեցան կամ ծովը ինկան, իսկ ես ծովին յատակը գացի ու երբ ջուրին երեսը ելայ, նաւին մէկ բեկորին փաթթուեցայ։ Այսպէս, երբեմն մէկ եւ երբեմն միւս ձեռքս շարժելով՝ առանց բռնած տախտակս թող տալու՝ յաջող հովով ու հոսանքով՝ հասայ վերջապէս կղզի մը որուն եզերքը շատ զառիվեր էր. սակայն այս դժուարութեան ալ յաղթեցի եւ ազատեցայ։

Խոտին վրայ նստայ որպէս զի քիչ մը յոգնութիւն առնեմ, յետոյ ոտք ելայ եւ կղզին պտըտիլ սկսայ։ Ինծ այնպէս կ'երեւար որ զմայլելի պարտէզ մը կը գտնուիմ, ամէն կողմ պտղալի ծառեր կը տեսնէի, ոմանք դեռ կանանչ, ոմանք հասած կը տեսնէի նաեւ անուշ ու յստակ առուակներ որ գեղեցիկ պտոյտներով կը սողոսկէին։ Այդ պտուղներէն կերայ որոնք շատ համեղ էին, նոյնպէս զով ու ջինջ ջուրէն ալ խմեցի։

Երբ գիշեր եղաւ, խոտին վրայ պառկեցայ, բաւական հանգիստ տեղ մը, բայց ժամ մը անընդհատ չկրցայ քնանալ. քունս ստէպ կը վրդովէր այսպիսի ամայի տեղ մը գըտ-

նուելուս համար։ Այսպէս բոլոր գիշերը տրտում տխուր անցուցի ինքզինքս յանդիմանելով միշտ, որ փոխանակ տունս նստելու այս վերջին ուղեւորութեանս ալ ձեռնարկելու անխոհեմութիւնը ունեցեր էի։ Այս մտածմունքը այնքան յուսահատեցուց զիս որ սկսայ իմ յատուկ կենացս դէմ մտքէս դժնդակ խորհուրդներ անցունել՝ զորս արեւը իր յուսատու լուսով ցրուեց։ Ոտք ելայ և ծառերուն մէջէն քալել սկսայ միշտ սրտադողով։

Երբ կղզիին մէջ բաւական առաջ գացի, ծերունի մը տեսայ որ շատ տկար երեւցաւ ինձ։ Գետակի մը եզերքը նըստած էր. նախ կարծեցի թէ ինծի պէս նաւաբեկութենէ ազատած մարդ մըն է։ Անոր քովը գացի ու բարեւ տուի, նա ալ մինակ գլուխը թեթեւ մը շարժեց։ Հարցուցի անոր թէ ի՞նչ գործ ունի այս տեղ, բայց ինծի պատասխան տալու տեղ, նշան ըրաւ որ զինքը ուսերուս վրայ առնեմ և գետակէն անդին անցունեմ. հասկցուց միայն որ միտքը պտուղ քաղել էր։

Տեսնելով որ անկարող էր քալելու, զինքը շալակս առի և գետէն անցուցի։

—Վար իջիր, ըսի անոր և քիչ մը ծռեցայ որ դիւրութիւն տամ իրեն վար իջնելու։

Բայց փոխանակ հնազանդելու (դեռ կը ծիծաղիմ երբ այս պարագան միտքս գայ), այս ծերունին, որ ինծի անդամալոյծ երեւցեր էր, թեթեւ մը իր երկու սրունքը վիզէս անցուց, և այն ատեն տեսայ որ իր մորթը կովու կաշիի կը նըմանէր։ Ուսերուս վրայ հեծնելով սկսաւ այնպէս մը սեղմել կոկորդս որ կարծես զիս խեղդել կ'ուզէր։ Ահ ու դողն զիս առաւ նոյն միջոցին՝ և մարելով գետին ինկայ։

Հակառակ իմ նուաղած վիճակիս զազրելի ծերունին վիզէս վար չիջաւ. միայն սրունքը քիչ մը թուլցուց, որպէս զի կարենամ ուշաբերիլ։ Երբ ինքզինքս գտայ, ոտքին մէկը ուժգին կուրծքիս կրթնցուց, և միւսով կուշտիս զարնելով ակամայ ստիպեց զիս որ ոտք ելլեմ, ու երբ ելայ, ծառերուն տակ զիս քալեցուց և հանդիպած պտուղները ուտելու

համար բռնադատեց զիս որ կենամ։ Ցորեկը օձիքս չէր թողուր, և գիշերն ալ երբ ուզէի հանգստանալ, ինծի հետ գետինը կը փռուէր միշտ վիզէս բռնած։ Ամէն առաւօտ զիս արթնցնելու համար կը հրէր, յետոյ ոտքի վրայ կեցնել և քալել կուտար, ոտքերով մշտելով զիս։ Երեւակայեցէ՛ք, տեարք իմ, թէ ի՜նչ նեղութիւն կը քաշէի այս բեռին տակ որմէ չէի կարող ազատիլ։

Օր մը ճամբուս վրայ շատ մը մեծ չոր դդումներ գտայ, որ ծառէ մը ինկեր էին, անոնցմէ հատ մը խոշոր զատեցի, զայն լաւ մը մաքրելէ ետքը շատ մը խաղողի ողկոյզներ մէջը քամեցի, որովհետեւ այն կղզին խաղողն առատ էր և ամէն տեղ կը գտնուէր։ Երբ դդմամանը լեցուցի, տեղ մը պահեցի և բաւական ժամանակ անցնելէ ետքը՝ ծերունին հոն տարի, դդմամանը առի, և բերնիս տանելով ախորժահամ գինի մը խմեցի որ քիչ մը ատեն կրած դժնդակ վիշտս մոռցուց։ Ասով աւելի ոյժ առի ու մանաւանդ այնքան զուարթացայ որ քալելու ատենս սկսայ երգել և ցատկռտել։

Ծերունին՝ տեսնելով գինիին իմ վրայ ըրած ազդեցութիւնը և նշմարելով որ զինքը սովորականէն աւելի թեթեւ կերպով կը կրեմ, նշան ըրաւ ինձ և խնդրեց որ այն ըմպելիքէն իրեն ալ տամ խմելու. դդմամանը անոր տուի. առաւ զայն, և որովհետեւ ըմպելիքը իրեն շատ ախորժելի երեւցաւ՝ կարծեցի թէ մինչեւ վերջին կաթիլը խմեր էր։ Բայց յետոյ տեսայ որ դեռ բաւական մնացեր էր ամանին մէջ. ծերուկին գլուխը դարձաւ ու գինովցաւ եւ իր գիտցած կերպով սկսաւ երգել և ուսերուս վրայ երերալ։ Ցնցումներ տուաւ ինքզինքին ու ստամոքսին մէջ եղածը դուրս թափեց. և կամաց կամաց սրունքը թուլցուց, այնպէս որ՝ երբ տեսայ այլ եւս զիս չի սեղմեր, զինքը գետինը նետեցի որ անշարժ մնաց նոյն տեղը։ Այն ատեն խոշոր քար մը առի և անով իր գլուխը ջախջախեցի։

Մեծ ուրախութիւն զգացի այս անիծեալ ծերունիէն ազատելուս, և դէպ ի ծովեզերք դիմեցի. նոր հասած նաւի մը նաւազները տեսայ հոն, որոնք ջուր և ուտելիք առնելու

համար այն տեղ երկաթ նետեր էին։ Յետոյ ծայր զարմացան երբ զիս տեսան և գլխուս եկած փորձանքը իմացան։

— Ծովի ծերուկին ձեռքը ինկեր ես, ըսին ինծ, և առաջին անգամ կը լսենք որ ձեռքը ինկածը խեղդած չըլլայ, մինչև հիմայ իր ճանկը անցուցած մարդիկը խեղդելէ ետքը միայն ձգած է, և այս կղզին նշանաւոր է իր սպաննած մարդոց բազմութեան համար. Նաւաստիները ու վաճառականները երթէ հարկ ըլլար կղզին ելնել՝ պէտք եղած զգուշութիւններ առաջուց ի գործ կը դնէին։

Այս խօսքերէն վերջը՝ զիս առին և միասին նաւը տարին. Նաւապետը շատ ցաւ զգաց արկածս իմանալով և սիրով զիս ընդունեցաւ։ Յետոյ ճամբայ ելանք և քանի մը օր նաւարկութիւն ընելէ ետքը՝ մեծ քաղաքի մը նաւահանգիստը մտանք, որուն տուները աղուոր քարերով շինուած էին։

Նաւին մէջ գտնուող վաճառականներէն մէկը որ հետս բարեկամութեամբ կապուեր էր, ստիպեց որ իրեն ընկերանամ և օտար վաճառականներու իբր օթեւան ծառայող բնակարան մը տարաւ զիս։ Մեծ պարկ մը տուաւ ինծ, յետոյ՝ քաղաքին մէջ գօգօ ժողվելու գործով զբաղող մի քանի անձերու յանձնարարեց զիս ու աղաչեց որ զիս ալ հետերնին տանին գօգօ ժողվելու համար.

—Գնա՛, ըսաւ, անոնց հետեւէ, ինչ որ ընեն նոյնը ըրէ, անոնցմէ մի հեռանար, ապա թէ ոչ կեանքդ վտանգի մէջ կը դնես։

Նոյն օրուան ուտելիքս ալ տուաւ ինծ և անոնց հետ ճամբայ ելայ։

Մեծ անտառ մը հասանք, որ խիստ բարձր ու շիտակ ծառեր ունէր, իսկ կոճղերնին այնպէս ողորկ էին որ՝ անհնար էր վեր ելնել և ոստերուն հասնիլ։ Ամէնքն ալ գօգօի ծառեր էին, որոնց պտուղը քաղելու և պարկերնիս լեցնելու գացեր էինք։ Անտառը մտնելու ատեն մեծ ու պզտիկ կապիկներ տեսանք, որ զմեզ տեսնելով փախան և ծառերուն գագաթը ելան զարմանալի արագաշարժութեամբ։

Վաճառականները քարեր ժողվեցին և իրենց բոլոր ու-

ժովը դէպի վեր կապիկներուն նետեցին։ Ես ալ անոնց օրինակին հետեւելով տեսայ որ կապիկները զմեզ թշնամի կարծելով՝ գօգօները կը քաղէին եւ այնպէս տարօրինակ շարժումներով զանոնք մեզի կը նետէին՝ որ իրենց բարկութիւնը ու զայրոյթը յայտնի կ'ըլլար։ Գօգօները կը հաւաքէինք ու ատեն ատեն քարեր կը նետէինք որպէս զի կապիկները գրգռենք։

Այս հնարքով՝ մեր պարկերը լեցուցինք այդ պտուղներով, վասնզի անկարելի էր ուրիշ կերպով զանոնք ժողվել։

Երբ մեր պարկերը լեցան, քաղաք վերադարձանք, և զիս անտառը ղրկող վաճառականը բերած պարկ մը գօգօիս փոխարժէքը ինծ վճարեց։

—Շարունակէ այդ գործը եւ ամէն օր աշխատէ, մինչեւ որ երկիրդ դառնալու չափ գումար մը շահիս ըսաւ ինծ։

Իր տուած աղուոր խրատին համար շնորհակալ եղայ իրեն, եւ կամաց կամաց այնչափ գօգօ ժողվեցի որ, անով մեծկակ գումար մը ձեռք ձգեցի։

Մեզ բերող նաւը ճամբայ ելեր էր այն վաճառականներուն հետ որ զայն իրենց գնած գօգօ պտուղով բեռնաւորեր էին։ Սպասեցի որ ուրիշ նաւ մը գայ, եւ իրօք շատ չանցաւ քաղաքին նաւահանգիստը ուրիշ մը հասաւ ապրանք բեռցուելու համար։ Ես ալ իմ ունեցած գօգօս նոյն նաւը դրի, եւ երբ մեկնելու պատրաստ եղաւ, գացի մնաս բարով ըսի այն վաճառականին որուն այնքան շնորհապարտ էի։ Ինքը չկրցաւ ինծի հետ նաւ մտնել, որովհետեւ դեռ գործերը աւարտած չէր։

Ճամբայ ելանք և առատ պղպեղ արտադրող կղզի մը գացինք։ Անկից ալ Գօմարի կղզին հասանք, որ լաւագոյն հալուէի բերքը կ'արտադրէ, որուն ժողովուրդը անխախտ օրէնք մը ունի գինի չխմելու և ցոփութեան վայրեր չպահելու։ Այն երկու կղզիներուն մէջ՝ գօգօս պղպեղի և հալուէի հետ փոխանակեցի, և ուրիշ վաճառականներու հետ մարգարիտ որսալու գացի ու իմ հաշւոյս սուզակներ բռնեցի որոնք շատ մը խոշոր և ընտիր մարգարիտներ ծո-

վէն հանեցին ինծ համար։ Նորէն ուրախութեամբ ճամբայ ելայ նաւով մը որ Պասրա հասաւ առանց վտանգի. անկէ ալ Պաղտատ եկայ, և հետս բերած ապրանքս, հալուէի փայտս ու մարգարիտներս ծախելով մեծագումար դրամ շահեցայ։ Վաստակիս տասներորդ մասը աղքատներուն իբր ողորմութիւն բաշխեցի, ինչպէս որ նախորդ ուղեւորութենէս դառնալուս ըրեր էի, և ամէն տեսակ զբօսանքներով ջանացի յոգնութիւն առնել։

Այս վէպը աւարտելէն ետքը՝ Սինտպատ հրամայեց որ հարիւր ոսկի տան Հինտպատին, որ միւս կոչնականներուն հետ քաշուեցաւ գնաց։ Հետեւեալ օրը նոյն ընկերութիւնը հարուստ Սինտպատին տունը ներկայ գտնուեցաւ դարձեալ, որ առջի օրերուն պէս պէտք եղած մեծարանքը ընելէն ետքը՝ հրաւիրեալներուն ունկնդրութիւնը խնդրեց և իր վեցերորդ ուղեւորութեան պատմութիւնը սկսաւ պատմել հետեւեալ կերպով։

ՍԻՆՏՊԱՏ ՆԱՒՈՐԴԻՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տեարք իմ, ըսաւ, անտարակոյս կը զարմանաք թէ ի՞նչպէս հինգ անգամ նաւաբեկութիւն և այնքան վտանգներ կրելէն ետքը՝ նորէն կարող եղայ ճամբայ ելնել բաղդ փընտռելու և նոր նոր աղէտներու հանդիպելու։ Ես ալ ձեզի պէս կը զարմանամ երբ այս՝ բանին վրայ կը մտածեմ, և կ'ըսեմ որ անշուշտ իմ բարի աստղն էր որ կը մղէր զիս այս նոր ուղեւորութեան։ Ինչ որ է, տարի մը հանգստանալէ ետքը վեցերորդ ճամբորդութիւն մը ընել որոշեցի, առանց ազգականներուս և բարեկամներուս աղաչանքին նայելու, որոնք ամէն կարելի միջոց ի գործ դրին, ինծի թող չտալու որ ճամբայ ելնեմ։

AVEDIS AZKOUNI
CABRIDGE.

Պարսկային Ծոցէն ճամբայ ելնելու տեղ՝ Պարսկաստանի և Հնդկաստանի շատ մը գաւառներէն անցայ և նաւահանգիստ մը հասայ. աղուոր նաւ մը մտայ, որուն նաւապետը միտք ունէր երկար ուղեւորութիւն մը ընել։ Եւ արդարեւ այս ուղեւորութիւնը այնքան երկարատեւ և միանգամայն դժբախտ եղաւ որ նաւապետը և նաւուղիղը ճամբան կորսնցուցին, այնպէս որ ուր ըլլալնիս չէինք գիտեր։ Վերջապէս յաջողեցան գտնել զայն. բայց մեր ուրախութիւնը ունայն եղաւ. վասն զի օրին մէկը ապշեցանք մնացինք տեսնելով որ նաւապետը իր հրամանատարութիւնը ձգելով աղաղակներ կ'արձակէր, ապարօշը գետին նետելով մօրուքը կը փետտէր և յուսահատութենէ խելակորոյս մարդու մը պէս գլուխը կը ծեծէր։ Հարցուցինք անոր թէ ի՞նչ էր իր ցաւերուն պատճառը։

—Ահա յայտնեմ ձեզի, ըսաւ, որ ծովին ամենէն վտանգաւոր կողմը կը գտնուինք։ Արագընթաց հոսանք մը նաւը առեր կը տանի և քառորդէ մը ամէնքնիս ալ պիտի

կորսուինք։ Աղաչեցէք Աստուծոյ որ այս վտանգէն զմեզ փրկէ։ Անկարելի է ազատիլ եթէ Նա մեր վրայ չգթայ։

Այս ըսելով հրամայեց որ առագաստները գոցեն, բայց այս գործողութեան ժամանակ պարանները փրթան և նաւը ջուրերուն սաստիկ հոսանքէն մղուելով, անմատչելի լեռան մը ստորոտը քշուեցաւ ու անոր զարնուելով փշրեցաւ. հազիւ ժամանակ ունեցանք ինքզինքնիս, մեր պաշարը ու թանկագին ապրանքը ազատելու։

Այս արկածէն ետքը՝ նաւապետը մեզի ըսաւ։

—Ահա Աստուծոյ կամքը կատարուեցաւ։ Կրնանք այստեղ մեր գերեզմանը փորել և վերջին բարեւը տալ իրարու ու մեռնիլ, վասն զի այնպիսի դժնդակ տեղ մը կը գտնուինք որ մեզմէ առաջ այս կողմերը եկողներէն ոչ մէկը իր տունը դարձած է։

Այս խօսքը անհնարին տագնապի մը մէջ ձգեց մեզի, և սկսանք արտասուալից աչքով մեր տարաբաղդ վիճակը ողբալ և զիրար ողջագուրել։

Այն լեռը՝ որուն ստորոտը կեցեր էինք, երկար ու ընդարձակ կղզիի մը եզերքն էր։ Այս ծովեզերքը նաւերու բեկորներով ծածկուած էր, և որովհետեւ տեղ տեղ անհամար ոսկերոտիք տեսանք որ մեզի սոսկում կ'ազդէին՝ մակաբերեցինք որ շատ մարդիկ կորսուած են նոյն ծովափին վրայ։ Նոյնպէս գրեթէ անհաւատալի բան մըն էր ամէն կողմէ մեր աչքերուն երեւցող անբաւ վաճառքն ու գոյքը, որոնք մեր գտնուած վիճակին դառնութիւնը կ'աւելցնէին։ Մինչդեռ ուրիշ տեղեր գետերը ծով կը թափին, այստեղ ահագին ջուրի մաս մը ծովէն ելլելով կը շեղի և մթին քարայրէ մը անցնելով դէպ ի ցամաք կը խուժէ, և այս քարայրին բերանը յետին ծայր լայն և բարձր է։ Այստեղի նշանաւոր մէկ բանն ալ սա է որ լերան քարերը բիւրեղ, սուտակ և ուրիշ թանկագին քարեր են։ Այնտեղ կը տեսնուի նաև տեսակ մը հեղուկ, ձիւթէ կամ կուպրէ աղբիւր մը որ ծովը կը թափի. ձուկերը զայն կը կլլեն և ապա երբ յամպար դուրս կուտան, և ալիքներն ալ զանոնք մղելով

ծովեզերքին վրայ կը սփռեն։ Հոն ծառեր ալ կ'աճին, որոց մեծ մասը հալուէ են և Գոմարիի հալուէէն վար չեն մնար։

Այս տեղին նկարագրութիւնը աւարտելու համար, զոր կրնանք անդունդ անուանել, քանի որ անկից բան մը չազատիր. պէտք է ըսել որ անհնար է նաւերուն անկէց հեռանալ երբ անգամ մը բաւական մօտեցած են անոր։ Եթէ ծովային հովէ մը այն կողմը մղուին, հովն ու յորձանքը զանոնք կ'ընկղմեն, իսկ եթէ ցամաքային հով մը փչէ, թերեւս կարենան հեռանալ. բայց լեռան բարձրութիւնը կարգիլէ այդ հովը, և հանդարտութիւն կը պատճառէ. որով յորձանքը նաւը կ'առնէ և դէպ ի ծովեզերք քշելով կը փշրէ ժայռերուն դէմ, ինչպէս որ մեզի պատահեցաւ։ Իսկ աւելի գէշը այն է որ, լերան կատարը ելլելու, կամ որ եւ է տեղէ մը փախչելու ճարը չկայ։

Ծովեզրը կեցած խելացնոր մարդոց պէս օրէ օր մահուան կը սպասէինք։ Նախ՝ մեր ուտելիքը հաւասարապէս մեր մէջ բաժնեցինք, այնպէս որ իւրաքանչիւր ոք իր ընկերէն աւելի կամ պակաս ապրեցաւ, իր կազմուածքին, տոկունութեան և ունեցած ուտելիքին գործածութեան կերպին համեմատ։

Առաջ մեռնողները միւսներուն ձեռքով թաղուեցան. իսկ ես իմ բոլոր ընկերներուս մահը տեսայ, և պէտք չէ զարմանալ, վասն զի ոչ միայն անոնցմէ աղէկ խնայողութեամբ գործածեր էի ինծի բաժին ինկած ուտեստը՝ այլ դեռ ուրիշ պաշար ալ ունէի զոր երեւան չհանեցի։ Սակայն երբ վերջին ընկերս ալ թաղեցի, ունեցած ուտելիքս այնքան քիչցեր էր, որ հասկցայ թէ ես ալ երկար ատեն ապրելիք չունիմ. գերեզմանս փորեցի, և միտքս դրի անոր մէջ գլորիլ, որովհետեւ զիս թաղելու մարդ չէր մնացեր։ Կը խոստովանիմ որ գերեզմանս փորելու զբաղած ատենս, ակամայ կը մեղադրէի ինքզինքս որ ես էի կորստեանս պատճառը, և կը զղջայի այս վերջին ուղեւորութիւնը ընելուս։ Բայց բաւական չսեպեցի միայն այսպէս մտածելը, այլ կատաղաբար ինքզինքս զարկի և քիչ մնաց որ մահս պիտի փութացնէի։

Բայց Աստուած նորէն գթաց իմ վրաս և դրդեց զիս մինչեւ այն գետը երթալ որ քարայրին կամարին տակ անհետ կ'ըլլար։ Այն տեղ, գետը ուշադրութեամբ քննելէ ետքը՝ ինքնիրենս ըսի. «Այս գետը որ այսպէս գետնին տակ կը թաղչի անշուշտ ուրիշ տեղ մը կ'ելլէ. եթէ լաստ մը շինեմ և անով ինքզինքս յորձանքին տամ, կամ մարդաբնակ տեղ մը պիտի հասնիմ՝ կամ պիտի կորսուիմ. եթէ կորսուիմ, միայն մեռնելու կերպս փոխած պիտի ըլլամ, իսկ եթէ ազատիմ այս աղետաբեր վայրէն, ոչ միայն ընկերներուս տխուր վիճակէն պիտի ազատիմ, այլ և կարելի է հարստանալու նոր առիթ մը պիտի գտնեմ։ Ո՞վ գիտէ, կարելի է բաղդը ինծի կ'սպասէ որ այս ահաւելի վտանգէն ելլեմ, որպէս զի նաւարկութենէ կրած վնասներուս փոխարէնը տոկոսով հատուցանէ։

Այս խորհրդածութիւնը ընելէս ետքը՝ լաստը շինելու չվարանեցայ. հաստ փայտերով և պարաններով շինեցի զայն, որովհետեւ ամէն ուզածս ունէի։ Փայտերը իրարու հետ այնպէս պինդ կապեցի որ բաւական հաստատուն պզտիկ նաւ մը պատրաստեցի։ Երբ լմնցաւ, անոր վրայ սուտակի, զմրուխտի, յամպարի, բիւրեղի և թանկագին կերպասի հակեր տեղաւորեցի։ Այս ամէնը հաւասարակշիռ կերպով տեղաւորելէ և լաւ մը կապելէ ետքը՝ ես ալ լաստին վրայ նստայ, երկու փոքրիկ թիակով, զոր շինելու չէի մոռցեր. լաստը գետին ընթացքին թողլով՝ ինքզինքս ալ Աստուծոյ կամացը յանձնեցի։

Այն ինչ քարայրին կամարին տակ մտեր էի՝ որ լոյսը կորսնցուցի ու գետակը յառաջ կը մղէր լաստը, թէև չէի կարող նշմարել թէ ո՞ւր կը տանի։ Քանի մը օր այս խաւարին մէջ նաւարկեցի, և լոյսի թեթեւ նշոյլ մը իսկ չտեսայ։ Անգամ մը կամարը այնքան ցած գտայ, որ քիչ մնաց գլուխս պիտի զարնէի, և այնուհետեւ միշտ կ'զգուշանայի այսպիսի վտանգէ մը։ Նոյն պահուն որչափ որ պէտք էր ապրելու համար, այնքան միայն կերակուր կ'ուտէի։ Բայց որչափ որ ժուժկալութեամբ ապրեցայ դարձեալ պաշարս հատաւ։ Այն

տեն՝ յանկարծ անուշ քուն մը աչքերուս վրայ ծանրացաւ։ Չեմ կարող ըսել թէ որքան ժամանակ քնացայ, բայց երբ աչքս բացի ինքզինքս զարմանքով ընդարձակ դաշտի մը մէջ գտայ. գետի մը եզերքն էի ու լաստս կապուած էր, և բազմաթիւ սեւ մարդոց մէջտեղ կը գտնուէի։ Երբ զանոնք տեսայ ոտքի ելայ և ողջոյն տուի։ Ինծի հետ խօսիլ սկսան, սակայն իրենց լեզուն չէի հասկնար։

Նոյն պահուն, այնքան յափշտակուած էի ուրախութենէս՝ որ չգիտէի թէ ինքզինքս արթո՞ւն թէ քուն պէտք է կարծել՝ համոզուած ըլլալով որ չէի քնանար այլ ևս, պօռացի և սա արաբերէն ոտանաւորը արտասանեցի։

—Կոչէ՛ ամենակարող Զօրութիւն, և նա քեզի օգնութեան կը հասնի. պէտք չէ որ ուրիշ բանի վրայ հոգ ընես։ Աչքդ գոցէ՛, և քնանալու ատենդ Աստուած քու անբաղդութիւնդ բարեբաղդութեան կը դարձնէ։

Սեւերէն մէկը որ արաբերէն գիտեր, այսպէս խօսիլս լսելով՝ առաջ անցաւ և ինքն ալ սկսաւ խօսիլ։

—Եղբայր իմ, ըսաւ ինձ, մի զարմանար զմեզ տեսնելուդ։ Այս տեսած դաշտիդ մէջ կը բնակինք և այսօր մեր արտերը ջրելու համար եկանք լեռնէն ելլող գետի ճամբով, մանր ջրանցքներ դարձնելու համար։ Դիտեցինք որ ջուրը բան մը կը բերէր, իսկոյն վազեցինք որ նայինք թէ ի՞նչ է, և տեսանք որ սա լաստն է. շուտ մը մեզմէ մէկը գետը նետուեցաւ և լաստը մօտեցուց, զայն կեցուցինք եւ, ինչպէս որ կը տեսնես հոս կապեցինք՝ սպասելով որ արթննաս։ Կ'աղաչենք քեզի, ըսէ՛ մեզի քու պատմութիւնդ, որ անշուշտ տարօրինակ պէտք է ըլլայ։ Ըսէ՛ մեզի թէ ի՞նչպէս այս գետին մէջ նետուելու յանդգնեցար, և ո՞ւրկէ կուգաս։

Աղաչեցի որ ինծի քիչ մը բան տան ուտելու, և խօսք տուի իրենց հետաքրքրութիւնը գոհ ընել։ Տեսակ տեսակ կերակուրներ տուին ինձ և երբ կշտացայ բոլոր գլխուս եկածները մի առ մի պատմեցի, և սեւերը հիանալով մտիկ կ'ընէին։ Երբ վէպս լմնցուցի։

—Ահա՛, ըսին, այն թարգմանին բերնով որ իմ ըսածներս

անոնց մեկնիր էր, ահա՛ հիանալի պատմութիւն մը. պէտք է որ դու անձամբ գաս և արկածներդ Թագաւորին պատմես, այնչափ տարօրինակ են անոնք որ պէտք է փորձանքը կրողը պատմէ։

Պատասխան տուի որ իրենց խնդրածը կատարելու պատրաստ եմ։

Սևերը շուտ մը ձի մը բերել տուին, զիս վրան հեծցուցին, և մինչդեռ խել մը մարդիկ առջևէն կ'երթային ճամբան ինծ ցոյց տալու, միւսները որ ամենէն կորովիներն էին, լաստը իր ամբողջութեամբ ուսերնուն վրայ առին հակերով միասին և սկսան ետևէս գալ։

Ամէնքնիս մէկտեղ մինչև Սէրէնտիպ քաղաքը քալեցինք, որովհետև այդ կղզին կը գտնուէի։ Սևերը զիս իրենց Թագաւորին ներկայացուցին։ Իր նստած աթոռին մօտեցայ և ողջունեցի, ինչպէս որ սովորութիւն է ողջունելու Հնդկաց Թագաւորները, այսինքն՝ գետին ինկայ ոտքերուն առջև, և հողը պագի։ Այս իշխանը խոնարհ կերպով մը հրամայեց ինծ ոտքի ելնել, մօտենալ իրեն, և նստիլ իր քով։ Առաջ հարցուց թէ անունս ի՞նչ է, երբ պատասխան տուի որ Սինտպատ Նաւորդ կը կոչուիմ ծովով շատ մը ճամբորդութիւն ընելուս համար, աւելցնելով նաև որ Պաղտատ քաղաքին բնիկներէն եմ։

—Բայց, պատասխանեց, ինչպէս իմ երկրիս մէջ կը գըտնուիս և ո՞ւրկէ եկար։

Թագաւորէն բան մը չպահեցի, ձեզի պատմած պատմութիւնս անոր ալ ըրի, այնչափ զարմացաւ ու զմայլեցաւ, որ հրամայեց իմ արկածս ոսկեղէն տառերով գրել, որպէս զի իր տէրութեան դիւանին մէջ պահուի։ Յետոյ լաստը բերին հակերը բացին։ Հիացաւ հաուլէիս և յամպարիս շատութեան վրայ, մանաւանդ՝ սուտակներուս և զմրուխտներուս վրայ, վասն զի իր գանձին մէջ անոնց նմանը չունէր։

Տեսնելով որ իմ գոհարներս մեծ հաճոյքով կը դիտէր և ամենէն գեղեցիկները հետզհետէ կը քննէր, երկրպագութիւն ըրի և համարձակեցայ անոր ըսելու.

—Վեհափառ տէր, ոչ միայն իմ անձս ձեր վեհափառութեան կը նուիրեմ, այլ նաև ամբողջ լաստին բեռը և կ'աղաչեմ որ զայն ուզածնուդ պէս գործածէք իբր ձեր ինչքը։

Թագաւորը ժպտելով պատասխան տուաւ.

—Սինտպատ, պիտի զգուշանամ գոյքերուդ աչք տնկել և Աստուծոյ քեզ շնորհածը ձեռքէդ առնել, այլև կ'ուզեմ զայն աւելցնել, այնպէս որ երբ իմ երկիրներէս հեռանաս՝ իմ առատաձեռնութեանս արդիւնքը հետդ տանիս։

Այս խօսքերուն պատասխան տուի միայն Թագաւորին կենաց համար բարեմաղթութիւններ ընելով և իր բարեսըրտութիւնը ու վեհանձնութիւնը գովելով։ Իր պաշտօնատարներէն մէկուն ապսպրեց որ իմ վրայ հոգ տանի. այլևայլ սպասաւորներ կարգեց որ իր ծախքով ինծ ծառայեն։ Պաշտօնատարը հաւատարմութեամբ կատարեց իր տիրոջը հրամանները և լաստիս վրայ բեռնաւորուած հակերով միասին զիս տարած սենեակը փոխադրեց։

Ամէն օր, որոշեալ ժամուն կ'երթայի մեծարանքս Թագաւորին յայտնելու և մնացած ատենն ալ՝ քաղաքը և իմ հետաքրքրութեանս արժանի բաները տեսնելով կ'անցունէի։

Սէրէտիպի կղզին՝ ճիշդ հասարակածին վրայ կ'իյնայ, որով ցորեկներն և գիշերները միշտ տասն երկու ժամ են, և կղզին ութսուն մղոն լայնութիւն և նոյն չափ երկայնութիւն ունի։ Թագաւորանիստ քաղաքը գեղեցիկ հովտի մը ծայրը շինուած է, և այս հովիտը կը շրջապատէ լեռ մը որ կղզիին մէջտեղն է և աշխարհիս ամենէն բարձր լեռն է։ Եւ արդարև ծովուն վրայէն երեք օրուան ճամբու հեռաւորութենէ կը նշմարուի այն լեռը։ Հոն կը գտնուի սուտակ, զանազան հանքեր, և բոլոր ժայռերը մեծաւ մասամբ գայլախազէ են, որ մետաղեայ քար մըն է և ադամանդեայ քարեր տաշելու կը գործածուի։ Նոյն տեղ կը գտնուին նաև ամեն տեսակ ծառեր և հազուագիւտ բոյսեր, մանաւանդ՝ եղեւնափայտ և զօզօ։ Նոյնպէս ծովեզերքի երկայնքէն և իր գետերուն բերանէն մարգարիտ կը հանեն. իսկ իր հովիտներէն մէկ քանին ադամանդ կ'արտադրեն։ Նոյնպէս ճամբորդութիւն մը ըրի, իբր

բարեպաշտական պարտք մը, դէպի լեռը, հոն՝ ուր Ադամ աքսոր գնաց դրախտէն արտաքսուելէն ետքը, և մինչև իսկ հետաքրքրութենէս ծառի մը գագաթը ելայ։

Երբ քաղաք վերադարձայ, աղաչեցի Թագաւորին որ հրաման տայ ինձ հայրենիքս դառնալու, և այս հրամանը շատ սիրով և յօժարակամ շնորհեց ինձ։ Ստիպեց զիս ճոխ ընծայ մը ընդունիլ ու հաւատացելոց հրամանատարին ուղղեալ նամակ մը յանձնեց ինձ ըսելով.

—Կ'աղաչեմ որ իմ կողմէս Հարուն-էլ-Րաշիտ ամիրապետին մատուցանես այս նուէրը եւ նամակը, և բարեկամութեանս հաւաստիքն անոր յայտնես։

Յանդամօք նամակն ու ընծան առի, խոստանալով կէտ առ կէտ կատարել այն հրամանները որ ինձ տալու պատիւ կ'ընէր։ Նաւ մտնելէս առաջ՝ այս իշխանը մարդ ղրկեց և կանչել տուաւ այն նաւապետը ու վաճառականները որ ինծի հետ ճամբայ պիտի ելնէին, եւ անոնց հրամայեց որ ամէն կարելի եղած խնամք չզլանան ինծի։

Սէրէնտիպի Թագաւորին նամակը խիստ հետաքրքրաշարժ կենդանիի մը կաշիին վրայ գրուած էր, եւ այս դեղնագոյն կենդանին իր տեսակին մէջ հազուագիւտ էր։ Նամակը դեղնագոյն թանաքով գրուած էր և սա իմաստը կը պարունակէր հնդկական լեզուաւ։

«Հնդկաց Թագաւորը, որուն առջեւէն հազար փիղեր կը քալեն, որ հարիւր հազար սուտակներ ունի և պայծառութեամբ փայլփլող պալատ մը կը բնակի, որ իր գանձին մէջ քսան հազար ականակուռ թագեր ունի, ամիրապետին, Հարուն-էլ-Րաշիտի ողջոյն կը մատուցանէ։

«Թէպէտ ձեզ ղրկած պարգեւս մեծ բան մը չէ, սակայն կը խնդրենք որ զայն իբր եղբայր ու բարեկամ ընդունիք մեր սրտին մէջ առ ձեզ ունեցած բարեկամութեան ի նշան, որուն մէկ ապացոյցը այս առթիւ տալուս, շատ ուրախ եմ. միեւնոյն բարեկամութիւնը ձեր կողմէն կը խնդրենք, վասնզի կը կարծենք թէ անոր արժանի ենք, քանի որ ձեզի աստիճանակից ենք։ Կը պաղատինք ձեզ մեր խնդրոյն կատարման համար իբր եղբայր, եւ ողջոյն կը մատուցանենք ձեզ»։

Պարգեւը կը բաղկանար, նախ՝ ամանէ մը որ միակտուր սուտակէ էր, թակոյկի ձեւով բանուած եւ տաշուած, եւ կէս ոտք բարձրութիւն եւ մատ մը հաստութիւն ունէր. այս ամանը լի էր խիստ կլոր եւ մեծ մարգարիտներով. երկրորդ՝ օձի մորթ մը որ ոսկիէ դրամի մեծութեամբ թեփեր ունէր, եւ որուն յատկութիւնն է հիւանդութենէ զերծ պահել անոր վրայ պառկողները. երրորդ՝ քսան հազար տրամ ամենաընտիր հալուէի փայտ, պիստակի խոշորութեամբ երեսուն հատ քափուր. վերջապէս այս ամէն ընծաներուն հետ կար նաև հիանալի գեղեցկութեամբ հարճ մը որուն զգեստները գոհարներով ծածկուած էին։

Նաւը ճամբայ ելաւ, եւ երկար ու յաջող նաւարկութենէ մը ետքը Պասրա հասանք, ուսկից Պաղտատ գացի։ Հոն հասնելուս առաջին գործս եղաւ ինձ եղած յանձնարարութիւնը կատարել։

Սէրէնտիպի Թագաւորին նամակը առնելով՝ գացի հաւատացելոց հրամանատարին դուռը ներկայացայ, հետս ունենալով գեղանի հարճը եւ ընտանիքիս անդամները որոնք ընծայելիք պարգեւներս կը կրէին։ Այցելութեանս նպատակը յայտնեցի եւ անմիջապէս զիս ամիրապետին գահին առջեւ տարին։ Խոնարհութիւն ըրի երկրպագելով, եւ համառօտ դովաբանութիւն մը ընելէ ետքը՝ թէ նամակը եւ թէ պարգեւները անոր ներկայացուցի։ Երբ Սէրէնտիպի Թագաւորին գրածը կարդաց, հարցուց թէ իրօք այն Թագաւորը ըսածին չափ զօրաւոր եւ հարո՞ւստ է։ Երկրորդ անգամ մըն ալ երկրպագութիւն ըրի եւ ոտք ելնելով՝ պատասխան տուի.

—Հրամանատարդ հաւատացելոց, կրնամ հաւաստել Ձեր վեհափառութեան որ իր մեծութեան եւ հարստութեան մասին գրածին մէջ չափազանցութիւն չկայ. ես վկայ եմ այդ բանին։ Իր պալատին շքեղութեան վրայ անկարելի է չսքանչանալ։ Երբ այս իշխանը ուզէ հրապարակ ելնել, փիղի մը վրայ գահ մը կը դնեն, որուն վրայ կը նստի. իր պաշտօնեաները, մտերիմներն ու պալատականները երկու կարգ կ'ըլլան, եւ ինքը անոնց մէջէն կ'անցնի։ Նոյն փիղին վրայ եւ իր առջեւը պաշ-

տօնատար մը կը կենայ ոսկի նիզակ մը ի ձեռին, իսկ գահին ետեւը՝ նոյնպէս կանգուն պաշտօնատար մը կը գտնուի որ ոսկի թագ մը կը բռնէ. այս թագին վրեւը գմբուխտ մը կայ որ կէս ոտք երկայնութիւն և բթամատի մը չափ հաստութիւն ունի։ Իր առջեւէն ոսկեհուռ և մետաքսեայ կերպասէ հագուստ հագած և չքեղապէս զարդարուած փիղերու վրայ հազար թիկնապահ զօրքեր կ'երթան։ Թագաւորին առջեւէն գացող պաշտօնատարը երբեմն երբեմն բարձր ձայնով կը պոռայ.

«Ահաւասիկ մեծ միապետը, Հնդկաց հզօր և ահարկու Սուլթանը, որուն պալատը հարիւր հազար սուտակներով պատած է, և քսան հազար ականակուռ թագեր ունի։ Ահաւասիկ թագակալ միապետը որ մեծ Սօլիմանէն (Սողոմոն) և մեծ Միհրանէն աւելի մեծ է։

Այս խօսքերը արտասանելէն ետքը, թագաւորին ետեւը գտնուող պաշտօնատարն ալ իր կարգին կը պոռայ.

«Այս միապետը՝ որ այնչափ մեծ է և զօրաւոր, պիտի մեռնի՜, պիտի մեռնի՜, պիտի մեռնի՜։

Առաջին պաշտօնատարը նորէն կը կրկնէ և կը պոռայ.

«Փառեալ է այն որ կ'ապրի և բնաւ չմեռնիր։

Սակայն Սէրէնտիպի թագաւորը այնքան արդար է որ իր մայրաքաղաքին և միւս քաղաքներուն մէջ դատաւոր չկայ. իր ժողովուրդները դատաւորի պէտք չունին։ Իրենք կը յարգեն և կը պահպանեն արդարութիւնը և երբեք պարտազանցութիւն չեն ըներ։ Ուստի դատաստանական ատեաններն ու դատաւորները անօգուտ են այն տեղ։

Ամիրապետը շատ գոհ եղաւ իմ ներբողէս և ըսաւ.

—Այս թագաւորին իմաստութիւնը նամակին մէջ կ'երեւի, եւ քու ըսածէդ կը հասկնամ որ անիկայ իր իմաստութեամբը արժանի վեհապետ մըն է իր ժողովրդոց՝ եւ ժողովուրդն ալ իրեն արժանի է։

Այս ըսելով եւ ճոխ ընծայ մը տալով զիս ճամբեց։

Սինտպատ այս տեղ խօսքը վերջացուց և իր ունկնդիրները քաշուեցան գացին. բայց Հինտպատ կանխաւ ընդունեց հարիւր ոսկի։ Հետեւեալ օրը նորէն եկան Սինտպատին տունը, որ իր եօթներորդ ու վերջին ուղեւորութիւնը այս կերպով սկսաւ պատմել անոնց։

ՍԻՆՏՊԱՏ ՆԱՒՈՐԴԻՆ

ԵՕԹԵՐՈՐԴ ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իմ վեցերորդ ճամբորդութենէս դառնալէ ետքը՝ բնաւ մտքէս չէր անցներ ուրիշ ուղեւորութիւն մըն ալ ընեմ։ Ոչ այնքան տարիքի պատճառաւ հանգիստի կարօտ ըլլալուս, որքան որոշած ըլլալով արդէն կրած վտանգներուս վերստին չենթարկուիլ։ Այսպէս կենացս մնացած օրերս հեշտութեամբ անցունելու փափաք ունէի։ Օր մը քանի մը բարեկամներու հետ խօսակցութեան ժամանակ սպասաւոր մը եկաւ ինծ իմացնել որ ամիրապետին մէկ պաշտօնատարը զիս տեսնել կ'ուզէ։ Սեղանէն ելայ և գացի զայն դիմաւորելու։

—Ամիրապետը հրամայեց ինծ, ըսաւ, գալ իմաց տալ որ քեզի խօսիլ կ'ուզէ։

Պաշտօնատարին հետ պալատ երթալով ամիրապետին ներկայացայ, և անոր ոտքը լիզնալով ողջոյն տուի։

—Սինտպատ, ըսաւ ինծ, քեզի պէտք ունիմ, հարկ է որ ինծի ծառայութիւն մը ընես. նամակս և ընծաներս Սէրէնտիպի թագաւորին տանիս, որովհետև արժանի է որ իր ըրած մարդավարութեանը պատասխանեմ։

Ամիրապետին հրամանը ինծի համար շանթ մը եղաւ։

—Հրամանատարդ հաւատացելոց, ըսի անոր, պատրաստ եմ կատարելու ինչ որ Ձեր վեհափառութիւնը կը հրամայէ, բայց խոնարհաբար կը պաղատիմ ձեզ մտածել անգամ մը որ քաշած անտանելի նեղութիւններէս այնքան վհատած եմ որ ուխտ ըրած եմ բնաւ Պաղտատէն դուրս չելնել։

Այս առթիւ բոլոր արկածներս մանրամասն պատմեցի, և ինքն ալ համբերութեամբ մտիկ ըրաւ ինծ։ Երբ խօսքս լմնցուցի.

—Կը խոստովանիմ, ըսաւ, որ գլխուդ եկած պատահար-

նեքը տարօրինակ են, բայց պէտք չէ որ արգիլէք ըլլան քեզ առաջարկած ճամբորդութիւնս իմ սիրոյս համար կատարելու. մինակ Սերէնտիպ կղզին պիտի երթաս և քեզ տուած յանձնարարութիւնս պիտի կատարես։ Այնուհետև ես դառնալու ազատ ես։ Սակայն հարկ է որ երթաս, վասն զի պատշաճութեան և իմ արժանապատուութեանս կը դպչի այն կըղզիին թագաւորին շնորհապարտ մնալը։

Տեսնելով որ ամիրապետը իր պատուէրին վրայ կը պնդէ ըսի որ իրեն հնազանդելու պատրաստ եմ։ Շատ ուրախ եղաւ և ուղևորութեանս ծախքերուն համար հրամայեց որ հազար ոսկի վճարեն։

Քանի մը օրուան մէջ ճամբայ ելլելու պատրաստուեցայ և երբ ամիրապետին ինքնագիր նամակն ու ընծաները ինծի յանձնեցին, մեկնեցայ և Պասրայի ճամբան բռնելով անկից նաւ մտայ։ Նաւարկութիւնս շատ յաջող գնաց. անվտանգ Սերէնտիպի կղզին հասայ։ Այն տեղ, պաշտօնէից յայտնեցի ինծի տրուած յանձնարարութիւնը և աղաչեցի որ շուտով զիս թագաւորին ներկայացնեն։ Փութացին խնդիրքս կատարելու և պատուով զիս պալատ տարին։ Թագաւորը ողջունեցի ըստ սովորութեան երկրպագելով։

Իշխանը իսկոյն ճանչցաւ և շատ ուրախութիւն յայտնեց զիս տեսնելուն վրայ.

—Ա՜հ, Սինտպատ ըսաւ ինծի բարեկամաբար, կ'երդնում որ մեկնելէդ ի վեր սրտէս քու վրադ խորհեցայ։ Օրհնեալ է այսօրը որ նորէն զիրար կը տեսնենք։

Իմ յարգանքս անոր մատուցի, և ինծի ունեցած համակրութեանը համար շնորհակալ ըլլալէ ետքը՝ ամիրապետին նամակն ու ընծան անոր ներկայացուցի. այս աւանդները մեծ գոհունակութեամբ և շնորհակալութեամբ ընդունեց։

Ամիրապետը Սերէնտիպի թագաւորին կը ղրկէր, ոսկեհուռ անկողնոյ մը ամբողջ կազմածը հազար ոսկւոյ արժողութեամբ. ճոխ կերպասէ շինուած յիսուն պատմուճան. անոնցմէ հարիւր հատը Գահիրէի, Գաֆայի, Սուէզի և Աղեքսանդրիայի բարակ ճերմակ շղարշէ շինուած էին. դարձեալ

ուրիշ շառագոյն անկողին մը և տարբեր ձևով ուրիշ մըն ալ. ակագէ աման մը որ աւելի լայն էր քան խորունկ, մատ մը թանձր և կէս ոտք բարձրութեամբ, որուն յատակը քանդակուած էր ծունր դրած մարդ մը որ աղեղ մը ու նետ մը բռնէր՝ և առիւծի մը դէմ նետելու կը պատրաստուէր. վերջապէս չքեղ սեղան մըն ալ կը ղրկէր անոր, որ աւանդութեամբ կը կարծուի թէ այդ սեղանը մեծ Սողոմոնինն էր։ Ամիրապետին գիրը այս իմաստով գրուած էր։

«Ողջոյն՝ յանուն իմաստութեան վեհապետ առաջնորդի առ հզօր և երջանիկ Սուլթան, Ապտուլլահ Հարուն-էլ-Րաշիտի կողմէ, զոր Աստուած պատւոյ գահը նստեցուց իբր յաջորդ իր բարեյիշատակ նախնեաց։

«Ձեր նամակը ուրախութեամբ ստացանք և հետեւեալ պատասխանը կը ղրկենք որ մեր բարձրագոյն կաճառէն բղխած է, և որ գերիմաստ հանճարներու բուրաստանն է։ Կը յուսամ որ ձեր ակնարկը անոր վրայ իջեցնելով՝ մեր բարի դիտաւորութիւնը պիտի ճանչնաք և այն ձեզի հաճելի պիտի ըլլայ. ողջ լերուք»։

Սերէնտիպի թագաւորը տեսնելով որ միապետը իր յայտնած բարեկամութեան կը պատասխանէ, մեծ ուրախութիւն զգացի։ Այս ունկնդրութենէ ետքը՝ խնդրեցի որ նորէն իշխանին հետ տեսնուիմ հրաժեշտի ողջոյնս տալու համար, և մեծ դժուարութիւն կրեցի մինչև որ արձակուրդս ստացայ։ Թագաւորը ինծի երթալու հրաման տալով՝ մեծ պարգև մըն ալ տուաւ։ Անմիջապէս ճամբայ ելայ, Պաղտատ դառնալու մըտօք, սակայն յուսացածիս պէս հայրենիքս հասնելու բաղդը չունեցայ, և Աստուած ուրիշ կերպով տնօրինեց։

Մեր մեկնելէն երեք չորս օր ետքը՝ ծովահէններ մեր վրայ յարձակեցան և առանց դժուարութեան մեր նաւը գրաւեցին, վասն զի դէմ դնելու բնաւ պատրաստութիւն չունէինք։ Նաւաստիներէն ոմանք դիմադրել փորձելով իրենց կեանքը կորսնցուցին, իսկ ես և ինծի պէս ծովահէններուն չդիմադրողները անոնց գերին եղանք։

Ծովահէնները մեզի կողոպտեցին, մեր զգեստներուն տեղ

ուրիշ անչափ լաթեր տուին, և մեծ ու հեռաւոր կղզի մը տանելով զմեզ ծախեցին։

Հարուստ վաճառականի մը ձեռքն անցայ՝ որ զիս գնելով տունը տարաւ, ու գերիի պէս զիս հագուեցնելով աղէկ մը կերցուց ինծի։ Քանի մը օր ետքը՝ որովհետեւ չէր գիտեր թէ ո՞վ եմ, հարցուց թէ արդեօք արհեստ մը կը բանի՞մ։ Պատասխան տուի, առանց ով ըլլալս յայտնելու թէ արհեստաւոր չեմ, այլ վաճառական, և թէ զիս ծախող ծովապատակները բոլոր ինչքս կողոպտեցին։

—Բայց ըսէ նայիմ, կրկնեց նա, միթէ աղեղ չե՞ս կրնար լարել և քաշել։

Պատասխանեցի թէ երիտասարդութեանս մէկ կրթութիւնն էր այն և թէ մոռցած չեմ։ Այն ատեն աղեղ մը և նետեր տուաւ ինձ, և զիս փիղի մը վրայ իր ետին նստեցնելով քաղաքէն քանի մը ժամ հեռու անտառ մը տարաւ, որ շատ ընդարձակ էր։ Անտառին խորը գացինք, և յարմար դիրքով տեղ մը հասնելով կեցանք. զիս փիղէն վար իջեցուց։ Յետոյ մեծ ծառ մը ցոյց տալով ինձ։

—Այս ծառին վրայ ելիր, ըսաւ, և ասկէ անցնող փիղերուն վրայ նետ քաշէ, որովհետեւ այս անտառին մէջ անհամար փիղեր կան։ Եթէ փիղ մը մեռցնես եկուր ինձ իմաց տալու։

Այս ըսելէն ետքը ուտելիք թողուց ինձ, քաղաքին ճամբան բռնեց, և ես ալ ծառին վրայ մնացի բոլոր գիշերը։

Սակայն նոյն միջոցին բնաւ փիղ մը չտեսայ. հետեւեալ օրը, երբ արեւը ելաւ, բազմաթիւ փիղեր երեւան ելան։ Շատ մը նետեր քաշեցի և վերջապէս հատ մը գետին ինկաւ։ Միւսները քաշուեցան գացին և ես ալ կարող եղայ երթալ տիրոջս իմաց տալու ըրած որսս։ Այս լուրը իմանալով պատուական ճաշ մը տուաւ ինծի, գովեց ճարպիկութիւնս և շատ մը գգուեց զիս։ Յետոյ միասին անտառ գացինք, ուր փոս մը փորեցինք, և անոր մէջ սպաննած փիղս թաղեցինք, որպէս զի կենդանիին մարմինը փտելէն վերջը տէրս կարենայ ակռաները հանել ու ծախել։

Երկու ամիս այս որսորդութիւնը շարունակեցի և օր չէր անցներ որ փիղ մը չսպաննէի։ Միշտ միեւնոյն ծառին վրայ չէի ելլեր, այլ երբեմն այս ու երբեմն այն ծառին վրայ։ Առտու մը երբ փիղերուն գալուն կ'սպասէի, յետին աստիճան զարմանքով դիտեցի որ անոնք փոխանակ անտառին մէջէն դառնալով իմ առջեւէն անցնելու, ինչպէս կ'ընէին միշտ, կեցան և դէպի իմ գտնուած կողմս դառնալով այնպէս սոսկալի աղմուկով ու բազմութեամբ վազեցին որ գետինը դղրդաց։ Իմ ելած ծառիս քով եկան և ամէնքը միասին զայն շրջապատեցին, պատիճնին դէպ ի ինձ երկնցնելով և աչքերնին իմ վրաս տնկելով։ Այս սարսափելի տեսարանէն անշարժ ու քարացած մնացի և այնպիսի ահ ու դողով բռնուեցայ որ աղեղս ու նետերս ձեռքէս վար ինկան։

Երկիւղս անտեղի չէր. փիղերը քանի մը վայրկեան ինձ նայելէ ետքը՝ անոնցմէ ամենէն խոշորը իր պատիճը ծառին բունին փաթթեց և այնպէս սաստիկ ցնցեց որ զայն արմատէն խլելով գետինը տապալեց։ Ծառին հետ վար ինկայ, բայց կենդանին զիս պատիճովը բռնեց ու կռնակը առաւ, որուն վրայ նստայ կիսամեռ քան թէ ողջ. կապարճը միշտ ուսիս կապուած մնացեր էր. յետոյ միւս փիղերուն գլուխն անցնելով, որոնք խմբովին իրեն կը հետեւէին, զիս տեղ մը տարաւ ու գետինը դնելէն ետքը ընկերներուն հետ գնաց անհետացաւ։ Երեւակայել կարելի՞ է միթէ նոյն միջոցին իմ վիճակս, ինձ այնպէս կը թուէր թէ քունի մէջ էի, քան թէ արթուն։ Վերջապէս քիչ մը ատեն գետինը տարածուած մնալէ ետքը՝ ոտք ելայ և տեսայ որ բաւական երկար ու լայն բլուրի մը վրայ կը գտնուէի, ուր փիղերու ոսկորներով ծածկուած էր։ Հաւատացէք որ այս ահաւոր տեսարանը մեծ մտմտուքի մէջ ձգեց զիս։ Այս կենդանիներուն բնազդումին վրայ զմայլեցայ։ Անտարակոյս այդ էր իրենց գերեզմաննոցը և կամաւ զիս այն տեղ տարեր նետեր էին որպէս զի ոսկորները տեսնելով զիրենք հալածելէ դադրիմ, քանի որ իրենց դէմ կը զինուէի ակռանին ստանալու նպատակաւ։ Բլուրին վրայ չկեցայ. իսկոյն քաղաք դարձայ ու օր մը և գիշեր մը

քալելէն ետքը տիրոջս տունը հասայ։ Ճամբուս վրայ բնաւ փիղի մը չհանդիպեցայ, և անկից հասկցայ որ անտառին խորերը մտած են՝ որպէս զի զիս ազատ ձգեն մինչև քաղաք երթալու համար։

Երբ տիրոջս ներկայացայ.

—Ա՛հ, խե՛ղճ Սինտպատ, ըսաւ ինձ, մեծ անհանգըստութեան մէջ էի թէ արդեօք ի՞նչ եղար։ Անտառը գացի, նոր արմատախիլ եղած ծառ մը գտայ, նոյնպէս աղեղ մը և գետին ինկած նետեր, և երկար ատեն փնտռելէ ետքը զքեզ գտնելու յոյս կտրեցի։ Պատմէ՛ ինձ, կ'աղաչեմ, թէ ի՞նչ պատահեցաւ, ի՞նչ երջանիկ դիպուածով ողջ մնացիր։

Տիրոջս հետաքրքրութիւնը գոհ ըրի, և հետևեալ օրը երկուքնիս մէկտեղ բլուրը գացինք և այնտեղ աննկարագրելի ուրախութեամբ հաւաստաց իմ պատմութեանս ճշմարտութեան։ Մեր փիղը որչափ որ կրցանք, փղոսկրներով բեռնաւորեցինք, ու երբ տուն վերադարձանք։

—Եղբայր իմ, ըսաւ ինձ (քանի որ այլ ևս իբր գերի չեմ ուզեր վարուիլ հետդ, մանաւանդ այս ըրած գիւտէդ ետքը որ զիս պիտի հարստացնէ), Աստուած ամէն տեսակ բարիք և պարգև շնորհէ քեզի. ահա անոր առջև կը յայտնեմ որ ալ ես ազատ ես։ Քեզմէ պահեր էի ինչ որ հիմա պիտի լսես։ Մեր անտառին փիղերը ամէն տարի շատ մը գերիներու գլուխը կ'ուտեն, որոնք մեր կողմէն կը ղրկուին փղոսկր փնտռելու համար։ Թէև միշտ պէտք եղած խրատը կուտանք անոնց, բայց դարձեալ իրենց կեանքը կը կորսնցնեն այս կենդանիներուն հնարքներով։ Աստուած զքեզ անոնց կատաղութենէն ազատեց և այս շնորհը միայն քեզի ըրաւ։ Ասկէ կ'իմացուի որ քեզ կը սիրէ և աշխարհիս մէջ քեզի պէտք ունի քու ընելիք բարեգործութիւններուդ համար։ Խելքէ մօտէ չանցնելիք հարստութեան աղբիւր մը գտար ինծի. մինչև այսօր մեր գերիներուն կեանքը վտանգի մէջ դնելով փղոսկր ստանալու կարող կ'ըլլայինք միայն, և ահա հիմա քու միջոցաւ բոլոր քաղաքը պիտի հարստանայ։ Մի՛ կարծեր թէ բաւական վարձատրած կ'ըլլամ զքեզ

ազատ արձակելով, ո՛չ, այլ այդ շնորհին ուրիշ շատ մը գոյքեր ալ պիտի աւելցնեմ. կրնամ բոլոր քաղաքացիները յորդորել որ քու բաղդդ շինեն, բայց այդ փառքը ես միայն կ'ուզեմ ունենալ։»

Այս ուրախարեր խօսքերուն պատասխան տուի.

—Տէր իմ, Աստուած քեզ պահպանէ։ Ինձ շնորհած ազատութեամբդ ըստ բաւականին պարտքդ կատարած կ'ըլլաս. թէ քեզի և թէ բոլոր քաղաքին իմ ըրած ծառայութեանս փոխարէն՝ միայն հայրենիքս դառնալու հրամանը կը խնդրեմ քեզմէ։

—Շատ աղէկ, պատասխանեց նա, մուսոնը (հովի անուն) փղոսկր տանելու համար գալիք նաւեր պիտի ղրկէ մեզի քիչ ատենէն, այն ատեն քեզ ճամբայ պիտի հանեմ և երկիրդ դառնալու համար պէտք եղածը պիտի հոգամ։

Նորէն շնորհակալ եղայ անոր ինձ տուած ազատութեան և իմ վրայ տարած խնամքին համար։ Քանի մը օր իր տունը սպասեցի որ հովը սկսի փչել, և նոյն միջոցին այնչափ գացինք եկանք դէպի բլուր՝ որ մեր մթերանոցները փղոսկրով լեցուցինք։ Բոլոր քաղաքին վաճառականներն ալ մեզի պէս ըրին, վասն զի այս գիւտը երկար ժամանակ ծածուկ չմնաց։

Վերջապէս նաւերը հասան, և վաղեմի տէրս մտնելիք նաւս ինքնին ընտրելէն ետքը՝ փղոսկրով զայն բեռնաւորեց կէսը իրեն և կէսը իմ հաշւոյս։ Նոյնպէս չմոռցաւ իմ ուղևորութեանս համար պաշար դնել և ասկից զատ խիստ թանկագին ընծաներ նուիրեց ինձ, որոնք իր երկրին հետաքրքրական առարկաներն էին։ Իրմէ ընդունած բարիքներուս շատ շնորհակալութիւն և երախտագիտութիւն յայտնելէ ետքը՝ նաւ մտայ։ Առագաստները բացինք, և յաջող օդով ու անուշ հովմով զուարթ ճամբայ ելանք, սակայն ազատութեանս պատճառ եղող արկածը շատ տարօրինակ ըլլալուն անդադար միտքս անով կ'զբաղէր։

Քանի մը կղզիներ հանդիպեցանք ուտելիք առնելու։ Մեր նաւը Հնդկաստանի նաւահանգիստներէն մէկը հասաւ՝ ուր ցամաք ելանք, և որպէս զի մինչև Պասրա ապրանքս ծո-

վին վտանգներուն չենթարկեմ, փղոսկրներս դուրս հանել տուի, և ուղեւորութիւնս ցամաքէն շարունակել որոշեցի։ Սակայն հոն լաւ յաճախորդ մը գտնելով փղոսկրս ծախեցի և մեծ գումար մը ձեռք ձգելով հազուագիւտ բաներ գնեցի ընծայ ընելու համար։ Երբ գործերս կարգադրեցի՝ վաճառականներու կարաւանի մը միացայ։ Երկար ատեն ուղեւորութեան մէջ մնացի և շատ նեղութիւն քաշեցի, բայց համբերութեամբ ամէն բան կը տանէի, մտածելով որ ոչ փոթորիկէ, ոչ ծովապատակէ, ոչ օձէ և ոչ իմ գլխուս արդէն եկած վտանգներէն վախ ունիմ։

Վերջապէս տառապանքներուս վախճանը հասաւ, ու անվտանգ Պաղտատ հասայ։ Նախ ամիրապետին գացի ներկայանալու և իմ դեսպանութեանս յաջողութիւնը անոր յայտնելու։ Իշխանը ըսաւ ինծի որ երկարատեւ բացակայութիւնս զինքը շատ անհանգիստ ըրած էր, բայց միշտ յուսացեր էր որ Աստուած զիս երբեք չձգեր։ Երբ փիղերուն արկածը պատմեցի, շատ զարմացաւ, պիտի չհաւատար ըսածներուս եթէ իմ անկեղծութիւնս արդէն իրեն յայտնի չըլլար։ Թէ այս և թէ ուրիշ ըրած պատմութիւններս ա՛յնքան հետաքըրքրական գտաւ որ իր դիւանադպիրներէն մէկուն պատուիրեց ոսկեղէն տառերով գրել զանոնք իր գանձատան մէջ պահելու համար։ Ու ես չափազանց գոհ և ուրախ, պատիւներով ու ընծաներով լեցուած տուն վերադարձայ և այնուհետեւ միշտ ինքզինքս բոլորովին ընտանիքիս, ազգականներուս և բարեկամներուս նուիրեցի։

Ահա Սինտպատ այսպէս վերջացուց եօթերորդ ու վերջին ուղեւորութիւնը, և ապա խօսքը Հինտպատին ուղղելով, ըսաւ.

—Լաւ ուրեմն, բարեկամ, իմացա՞ծ էիր երբէք որ մարդ մը ինծի չափ տառապանք քաշած ըլլայ, և կամ մահկանացու մը այնպիսի աղէտաբեր արկածներու մէջ գտնուած ըլլայ։ Արդ միթէ իրաւունք չունի՞մ այնքան տառապանքէ ու աշխատութենէ ետքը ախորժելի և հանգիստ կեանք մը վայելելու։

Այս խօսքը աւարտելու ատեն, Հինտպատ անոր մօտեցաւ և ձեռքը համբուրելով ըսաւ.

—Պէտք է խոստովանիլ, տէր իմ, որ սոսկալի վտանգներէ անցեր ես. իմ տառապանքս ձերիններուն հետ չեն կրնար բաղդատուիլ, ու թէեւ զանոնք յիշելով կը վշտանամ, սակայն անոնցմէ քաղած պզտիկ շահովս կը մխիթարուիմ։ Ոչ միայն խաղաղ կեանքի մը արժանի էք, այլ և ձեր ունեցած բոլոր գոյքերուն, քանի որ ի բարին կը գործածէք զանոնք և ա՛յնքան վեհանձն էք։ Ուրեմն շարունակեցէք ուրախութեան մէջ ապրելու, մինչեւ ձեր մահուան ժամը։

Սինտպատ նորէն հրամայեց որ Հինտպատին հարիւր ոսկի տան, զանիկա իր բարեկամաց կարգն անցուց ու ըսաւ անոր որ բեռնակրութիւնը թողու և իր տունը գայ ճաշելու որպէս զի առիթ ունենայ միշտ Սինտպատ նաւորդը յիշել։

ԵՐԵՔ ԽՆՁՈՐՆԵՐ

Վեհափառ տէր, ըսաւ Շէհէրազատ, արդէն պատիւ ունեցայ ձեզ ըսելու թէ ի՛նչպէս Հարուն-էլ-Ռաշիտ ամիրապետը գիշերով իր պալատէն դուրս ելաւ։ Հիմա ուրիշ գիշեր մըն ալ անոր դուրս ելնելը ձեզի պիտի պատմեմ։

Օր մը՝ այս իշխանը հրամայեց իր Ճաֆէր վէզիրին որ հետեւեալ գիշեր պալատը գտնուի։

—Վէզիր, ըսաւ անոր, կ՛ուզեմ պտոյտ մը ընել քաղաքիս մէջ, որպէս զի իմանամ թէ ժողովուրդը ի՞նչ կ՛ըսէ ինծի համար, և թէ արդեօք իր դատաւորներէն գո՞հ է։ Եթէ կան այնպիսիներ որոնցմէ դժգոհ է զանոնք իրենց պաշտօնէն պէտք է ձգենք և ուրիշներ գտնենք, որպէս զի աւելի աղէկ կատարեն իրենց պարտքը։ Եթէ, ընդհակառակն, կան այնպիսիներ որոնցմէ գոհ է անոնց ալ պէտք եղած պատիւն ու վարձատրութիւնը պէտք է ընենք։

Վէզիրը որոշեալ ժամուն պալատ գնաց. ամիրապետը, Մէսրուր ներքինապետը և նոյն ինքն վէզիրը ծպտեցան որ չի ճանչցուին և երեքնին մէկտեղ դուրս ելան։

Շատ մը հրապարակներէ ու շուկաներէ անցան, և փոքրիկ փողոց մը մտնելով, լուսնկային՝ սպիտակ մօրուքով բարի մարդ մը տեսան, որ բարձր հասակ մը ունէր և գլխուն վրայ ցանցեր կը կրէր։ Թեւին տակ արմաւենիի տերեւէ շինուած թեթեւ կողով մը ունէր և ձեռքը գաւազան մը։

—Այս ծերունին ունեւոր չերեւնար, ըսաւ ամիրապետը, մօտենանք և վիճակը հարցնենք։

—Բարի մարդ, ո՞վ ես դու, հարցուց անոր վէզիրը։

—Տէր իմ, պատասխանեց ծերունին, ձկնորս եմ, բայց ձկնորսներուն ամենէն աղքատն ու թշուառը։ Տունէս կէսօրին դուրս ելայ որ երթամ ձուկ որսամ, բայց մինչև հիմա փոքրիկ ձուկ մը անգամ չկրցայ որսալ։ Սակայն կին մը ու փոքրիկ զաւակներ ունիմ, և անոնց հացը ճարելու անկարող եմ։

Ամիրապետին գութը շարժելով՝ ըսաւ ձկնորսին։

—Բարի ծերուկ, սիրտ ունի՞ս նորէն դառնալ և անգամ մըն ալ ուռկանդ նետել։ Ինչ որ բռնես, իբր վարձք քու աշխատութեանդ հարիւր ոսկի պիտի տանք։

Ձկնորսը այս առաջարկութեան վրայ օրուան աշխատութիւնը մոռցաւ, ու առանց բառ մը կրկնել տալու, ամիրապետին, Ճաֆէրին և Մէսրուրին հետ դէպ ի Տիգրիս գետը գնաց, ինքնիրեն ըսելով. «Այս մարդիկ շատ արդարասէր և ուղիղ կ՛երեւան և անշուշտ աշխատութիւնս պիտի վարձատրեն, ու եթէ իրենց խոստացած գումարին հարիւրորդ մասն անգամ տան, ինծի համար դա՛րձեալ մեծ բան է։

Երբ Տիգրիս գետին եզերքը հասան, ձկնորսը իր ուռկանը նետեց, ու քիչ մը ետքը զայն քաշելով՝ տեսաւ որ անոր մէջ ամուր գոցուած ծանր սնտուկ մը կայ։ Ամիրապետը իսկոյն Ճաֆէրին ձեռքով ձկնորսին հարիւր ոսկի տուաւ և զայն ճամբեց։ Մէսրուր՝ ամիրապետին հրամանով սնտուկը շալակը առաւ, և շուտ մը պալատ վերադարձան տեսնելու համար թէ անոր մէջ ի՞նչ կայ։ Այն տեղ սնտուկը բացին և անոր մէջ արմաւենիի տերեւներով շինուած կողով մը գտան, որուն կափարիչը գոցուած և կարմիր դերձանով կարուած էր։ Ամիրապետին անհամբերութիւնը շուտ գոհ ընելու համար դերձանը քակելու ժամանակ չանցուցին, այլ իսկոյն դանակով մը դերձանը կտրեցին և կողովէն հին օթոցի մէջ փաթթուած և չուանով կապուած ծրար մը հանեցին։ Երբ չուանը քակեցին և ծրարը բացին՝ սոսկալով տեսան ձիւնի պէս ճերմակ նորատի կնոջ մը կտոր կտոր եղած մարմինը։

—Տէր իմ, Ձեր վեհափառութիւնը անշուշտ աւելի աղէկ կ՛երեւակայէ, քան ինչ որ ես խօսքով չեմ-կարող բացատրել։ Ո՛րչափ մեծ եղաւ ամիրապետին զարմանքը այս ահռելի տեսարանին վրայ. բայց իր զարմանքը շուտով բարկութեան փոխելով, վէզիրին վրայ զայրագին նայուածք մը նետեց ու ըսաւ.

—Ա՛հ, թշուառական, միթէ իմ ժողովուրդիս գործերուն վրայ այսպէ՞ս կը հսկես։ Մայրաքաղաքիս մէջ՝ քու պաշտօնավարութեանդ միջոցին մարդասպանութիւններ տեղի կ՛ու-

նենան և անպատիժ կը մնան, ու իմ հպատակներս Տիգրիս գետին մէջ կը նետեն որպէս զի ինծի դէմ վրէժխնդրութիւն պոռան վերջին դատաստանին օրը: Եթէ շուտ մը այս կինը մեռցնողը չգտնես և չսպաննես, Աստուծոյ սուրբ անուան վրայ կ'երդնում որ զքեզ և քու ազգականներէդ քառասուն հոգի կախել պիտի տամ:

—Իշխանդ հաւատացելոց, ըսաւ անոր մեծ վէզիրը, կը պաղատիմ, ժամանակ տուր ինծի որ պէտք եղած խուզարկութիւնները ընեմ:

—Երեք օր միայն ժամանակ կու տամ քեզի, պատասխանեց ամիրապետը. վերջէն ըլլալիքը դո՛ւ մտածէ:

Ճաֆէր վէզիրը իր տունը դարձաւ սաստիկ յուզուած ու շփոթած. «Աւաղ, կ'ըսէր, Պաղտատի պէս ընդարձակ և բազմամարդ քաղաքի մը մէջ ի՞նչպէս պիտի կարենամ գտնել մարդասպանը որ անշուշտ այս ոճիրը գաղտնի գործած և քաղաքէն ալ դուրս փախած է: Եթէ իմ տեղս ուրիշ մը ըլլար՝ բանտէն չարագործին մէկը կը հանէր և ամիրապետը գոհ ընելու համար զայն սպաննել կուտար, բայց ես չեմ կրնար այսպիսի ծանր մեղքով մը իմ խղճմտանքս տանջել, և աւելի յանձն կ'առնեմ մեռնիլ՝ քան թէ այս կերպով ազատիլ:

Իսկոյն ոստիկանութեան և արդարութեան պաշտօնեաներուն հրամայեց որ մարդասպանը գտնելու համար անաչառ խուզարկութիւն մը ընեն. Անոնք ալ իրենց արբանեակները ոտք հանեցին և իրենք ալ ամէն ջանք ի գործ դրին, քաջ գիտնալով որ ինչպէս վէզիրին նոյնպէս իրենց համար ալ դէշ հետեւանք կրնար ունենալ այս գործը: Սակայն ամէն հետապնդում անօգուտ եղաւ, ու թէեւ ամէն միջոց և հնարք բանեցուցին, բայց մարդասպանը չգտան. վէզիրը քաջ հասկցաւ որ եթէ երկնային ողորմութիւնը իրեն օգնութեան չհասնի կեանքը պիտի կորսնցունէ:

Եւ արդարեւ երրորդ օրը այս դժբաղդ վէզիրին տունը նուիրակ մը գալով առաւ վէզիրը ու պալատ տարաւ. ամիրապետը հարցուց անոր թէ ո՞ւր է մարդասպանը.

—Հրամանատարդ հաւատացելոց, պատասխանեց անոր վէզիրը արտասուագին աչօք, ինչ որ ըրի չկրցայ գտնել մարդասպանը:

Ամիրապետը զայրանալով սաստիկ կշտամբեց զանիկայ, և հրաման տուաւ որ իր պալատին դրան առջեւ վէզիրն ու իր Պարմէկիտեան ազգականներէն քառասուն հոգի կախեն:

Մինչդեռ կախաղանները պատրաստելու, և քառասուն Պարմէկիտեանները իրենց տուներուն մէջ ձերբակալելու ետեւէ էին, ամիրապետին հրամանաւ՝ մունետիկ մը ամէն թաղերը շրջելով կը պոռար.

«Ով որ կ'ուզէ Ճաֆէր մեծ վէզիրին և իր քառասուն ազգականներուն կախուիլը տեսնել, թող պալատին դիմացի հրապարակը գայ»:

Երբ ամէն բան պատրաստ եղաւ, առաջին դատաւորը և շատ մը զինուորներ վէզիրը բերին իր քառասուն ազգականներով և ամէն մէկը իրեն յատուկ կախաղանին ոտքը կեցուցին, անոնց վիզէն անցունելով չուանը որով վեր պիտի քաշէին խեղճերը: Հրապարակը լեցուած ժողովուրդը չէր կրնար տեսնել այս տխուր հանդէսը առանց վշտի և արտասուքի, վասն զի Ճաֆէր վէզիրը և բոլոր գերդաստանը իրեն արդարասէր, առատաձեռն և անշահախնդիր բարուց պատճառաւ ոչ միայն Պաղտատի՝ այլ բոլոր պետութեան մէջ ամէնուն սէրն ու համարումը կը վայելէր:

Սակայն միւս կողմանէ ալ անկարելի էր այս անաչառ իշխանին անողոքելի հրամանը չգործադրել. երբ այն միջոցին որ քաղաքին ամէնէն արդար և պարկեշտ մարդոց կեանքը պիտի մարէր կախաղաններու վրայ, վայելչադէմ և մաքուր հագուած պատանի մը ամբոխը ճեղքելով մեծ վէզիրին քով եկաւ ու անոր ձեռքը համբուրելով ըսաւ.

—Վեհանձն վէզիր, դու որ արքունեաց էմիրներուն պետն ես, դո՛ւ աղքատաց ապաւէնը, դու չես յանցաւորը. գնա՛ ասկից, և թող որ Տիգրիս գետին մէջ նետուած կնոջ մահուան պատիժը ես կրեմ, վասն զի ես սպաննեցի զայն, եւ ես միայն պատժոյ արժանի եմ:

Թէեւ այս խօսքը վէզիրին մեծ ուրախութիւն պատճառեց, այսու հանդերձ պատանիին վրայ գթաց, վասն զի անոր դէմքը չարագուշակ չերեւնալէ զատ հրապուրիչ բան մըն ալ ունէր· ուստի երբ պատասխանելու վրայ էր տարեօք մարդ մը նոյնպէս բազմութիւնը ճեղքելով մօտեցաւ վէզիրին ու ըսաւ·

—Տէր իմ, այս պատանիին ըսածներուն մի՛ հաւատար· սնտուկին մէջ գտնուող կինը սպաննողն ես եմ, ուրիշը չէ, ուստի պէտք է որ պատիժը իմ գլխուս վրայ իջնէ։ Կ'աղաչեմ, յանուն Աստուծոյ, անմեղ մը յանցաւորին տեղ մի՛ պատժէք։

—Տէր իմ, կրկնեց պատանին վէզիրին դառնալով, կ'երդնում որ ես գործեցի այս ոճիրը և ուրիշ դաւակից մը չունիմ։

—Որդեա՛կ, ընդմիջեց ծերունին, կ'երեւայ թէ յուսահատութիւնը գքեզ այս տեղ կը մղէ և կ'ուզես կենացդ վերջ տալ· բայց ես արդէն շատ տարիներ ապրեր եմ ու աշխարհէս զզուեր եմ, թող տուր ուրեմն որ կեանքս քու կենացդ տեղ զոհուի։ Տէր իմ, յարեց նա խօսքը վէզիրին ուղղելով, նորէն կ'ըսեմ, ես եմ մարդասպանը, շուտ սպաննել տուր զիս և ժամանակ մի՛ կորսնցներ։

Ճաֆէր վէզիրը ծերունիին և պատանիին վէճը տեսնելով, ստիպուեցաւ զանոնք ամիրապետին առջեւ տանիլ մահուան գործակատարին հրամանաւ որ վէզիրին կողմնակից էր։ Երբ իշխանին առջեւ գնաց եօթն անգամ երկրպագեց և այսպէս խօսեցաւ.

—Հրամանատարդ հաւատացելոց, ձեր վեհափառութեան կը ներկայացնեմ այս ծերունին եւ պատանին, որոնց իւրաքանչիւրը կ'ըսէ թէ կնոջ սպաննիչը ինքն է։

Այն ատեն ամիրապետը հարցուց անոնց թէ ո՞վ այդպէս անգթօրէն սպաննեց խեղճ կինը ու Տիգրիս գետը նետեց։

Պատանին ըսաւ թէ ինքն է, իսկ ծերունին անոր հակառակը պնդեց։

—Գնա՛, երկուքն ալ կախել տուր, ըսաւ ամիրապետը վէզիրին։

—Բայց տէր իմ, ըսաւ վէզիրը, եթէ ասոնցմէ մէկը միայն յանցաւոր է, անիրաւութիւն ըրած պիտի ըլլանք երկուքն ալ սպաննել տալով։

Այս խօսքին վրայ պատանին կրկնեց.

—Կ'երդնում, երկինքն ու երկիրը ստեղծող Աստուծոյ վրայ. որ կինը սպաննողը ես եմ. ես զանիկայ կտոր կտոր ըրի և չորս օր առաջ զայն Տիգրիս գետը նետեցի։ Դատաստանին օրը գեհենին արժանանամ՝ եթէ ըսածս ճշմարիտ չէ. ուստի պէտք է որ ես միայն պատժուիմ։

Ամիրապետը այս երդման վրայ զարմանալով հաւատաց անոր, մանաւանդ որ ծերը այլեւս չէր պատասխաներ։ Ուստի պատանիին դառնալով՝ ըսաւ,

«Թշուառակա՛ն, ինչո՞ւ համար այսպիսի գարշելի ոճիր մը գործեցիր, և ի՞նչ պատճառաւ այսպէս ինքզինքդ մահուան գիրկը կը նետես։»

—Հրամանատարդ հաւատացելոց, պատասխանեց երիտասարդը, եթէ իմ և այդ կնկան մէջ անցած բաները գրի առնուին, շատ օգտակար պատմութիւն մը կրնայ ըլլալ մարդոց համար։

—Ուրեմն, կը հրամայեմ քեզ որ պատմես այդ պատմութիւնը, պատասխանեց ամիրապետը։

Երիտասարդը հնազանդեցաւ եւ այսպէս սկսաւ իր պատմութիւնը։

ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԿՆՈՋ

ԵՒ

ԵՒ ԻՐ ՆՈՐԱՏԻ ԱՄՈՒՍՆՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Հրամանատարդ հաւատացեալոց, ձեր վեհափառութիւնը պէտք է գիտնայ որ սպաննուած կինը, իմ կողակիցս, այս տեսած ծերունւոյդ, իմ մօրեղբօրս աղջիկն էր։ Տասներկու տարեկան էր երբ զայն կնութեան տուաւ ինծ, և անկէ ի վեր տասնըմէկ տարի անցած է։ Երեք զաւակ ունեցայ անկէ, երեքն ալ արու, որոնք ողջ են և պէտք է խոստովանիմ որ բնաւ դժգոհութեան առիթ մը չտուաւ ինծ։ Խելօք էր ու բարեհամբոյր և ամէն ջանք կ'ընէր ինծ հաճելի ըլլալու համար։ Ես ալ իմ կողմէս շատ կը սիրէի զինքը և իր բոլոր փափաքները անպակաս կը կատարէի։

Երկու ամիս առաջ հիւանդացաւ։ Կարելի եղածին չափ հոգ տարի եւ անոր բժշկութեանը համար բան մը չխնայեցի։ Ամսէ մը ետքը՝ քիչ մը աղէկի դարձաւ եւ ուզեց բաղնիք երթալ։ Բայց տունէն դուրս ելնելէ առաջ ըսաւ.

—Մօրեղբօրորդիս, (վասն զի այս անունը կու տար ինծի ընտանեբար) սիրտս խնձոր կ'ուզէ, թէ որ գտնես մեծ հաճոյք պիտի պատճառես ինծ. շատոնց է որ այդ պտուղին կարօտը կը քաշեմ և ճշմարիտ կ'ըսեմ որ եթէ խնդիրքս չը կատարես, կը վախնամ որ գլխուս ձիւն մը պիտի գայ։

—Շատ աղէկ, պատասխան տուի անոր, երթամ ու ձեռքէս եկածը ընեմ որ կամքդ կատարեմ։

Շուտ մը ելայ և ամէն շուկայ ու խանութ պտըտեցայ խնձոր փնտռելու համար, բայց հատ մը չգտայ, թէեւ մինչեւ ոսկի մը տալ աչքս առեր էի։ Տուն դարձայ սաստիկ նեղուած պարապ տեղ աշխատելուս համար։ Իսկ կինս երբ բաղնիքէն դարձաւ և խնձոր չտեսաւ, այնչափ սիրտը կոտրեցաւ որ մինչեւ առաւօտ չկրցաւ քնանալ։ Հետեւեալ օրը կանուխ ելայ,

ամէն պարտէզները պտըտեցայ, բայց դարձեալ առջի օրուան պէս պարապ ձեռքերով տուն վերադարձայ։ Միայն ծեր պարտիզպան մը տեսայ, որ ըսաւ ինծ թէ ի զուր կ'աշխատիս, որովհետեւ բացի Ձեր Վեհափառութեան Պասրայի պարտէզէն՝ ուրիշ տեղ խնձոր չգտնուիր։

Որովհետեւ կինս կաթողին կը սիրէի և չէի ուզեր ինքզինքս յանցաւոր համարել իր փափաքը գոհ ընելու զանցառութեամբ մը, ուղեւորի հագուստ հագայ, և իմ դիտաւորութիւնս անոր յայտնելէն ետքը՝ Պասրա երթալու համար ճամբայ ելայ։ Կինս շուտ գոհացնելու համար աճապարեցի և տասնըհինգ օրէն վերադարձայ։ Երեք խնձոր բերի հետս, որոնց իւրաքանչիւրին մէկ ոսկի տուեր էի։ Պարտէզին մէջ այդ երեք հատէն զատ ուրիշ խնձոր չկար և պարտիզպանը անկէ աւելի աժան գնով տալ չուզեց։ Տուն եկայ ու զանոնք կնոջս ընծայեցի. բայց եկու տես որ իր փափաքը անցեր էր. ուստի բաւական համարեց զանոնք ընդունիլ և իր քովը դնել։ Սակայն կինս միշտ հիւանդ էր, և չգիտէի ի՛նչ դարման ընել իր հիւանդութեան։

Ուղեւորութենէս քանի մը օր ետքը խանութս նստեր էի, հասարակաց շուկային մէջ ուր ամէն տեսակ բարակ կերպասներ կը ծախուին, տեսայ որ սեւ ու չարադէմ գերի մը ներս մտաւ, ձեռքը խնձոր մը կար և գիտցի որ այդ խնձորը Պասրայէն բերած խնձորներէս մին էր։ Անկասկած էի այս մասին, վասնզի գիտէի որ Պաղտատի և անոր շրջակայ պարտէզներուն մէջ հատ մը անգամ խնձոր չկար։ Գերին կանչեցի քովս և անոր ըսի.

—Բարի գերի, ըսէ ինծ, կ'աղաչեմ, ո՞ւսկից գտար այդ խնձորը։

—Այս խնձորը, պատասխանեց ինծ ժպտելով, ընծայ մըն է սիրուհիիս կողմէն։ Այսօր գացի զինքը տեսնելու, և խեղճը քիչ մը հիւանդ գտայ։ Իր քովը երեք հատ խնձոր տեսնելով հարցուցի թէ ո՞ւրկէ գտեր էր զանոնք. պատասխան տուաւ ինծ թէ իր միամիտ էրիկը, այն խնձորները գտնելու և իրեն բերելու համար յատկապէս տասնըհինգ օր-

ուան ճամբորդութիւն մը ըրեր էր։ Միասին ճաշեցինք և իրմէ բաժնուելու ատենս այս խնձորը առի և դուրս ելայ։

Այս խօսքերէն գլուխս դարձաւ. տեղէս ելայ, և խանութս գոցելէ ետք՝ շտապաւ տուն գացի և կնոջս խուցը վազեցի։ Ամէնէն առաջ խնձորները փնտռեցի, և միայն երկու հատ գտնելով՝ հարցուցի թէ երրորդն ո՞ւր է։ Այն ատեն կինս գլուխը խնձորներուն կողմը դարձնելով՝ տեսաւ որ երկու հատ միայն կայ, անտարբերութեամբ պատասխանեց.

—Եղբօրորդիդ իմ, չգիտեմ թէ ի՞նչ եղաւ։

Այս պատասխանին վրայ, բնաւ չտարակուսեցայ այլևս գերիին ինծի ըսածին ճշմարտութեան վրայ։ Նոյն պահուն նախանձը կատաղութիւնս գրգռելով, գօտիէս կախուած դանակը քաշեցի և թշուառական կնոջս կոկորդը մխեցի։ Յետոյ գլուխը կտրեցի և մարմինը կտոր կտոր ըրի, ու ամէնը մէկէն ծրարելով թեթև կողովի մը մէջ դրի. յետոյ կողովին բերանը կարմիր դերձանով կարելով, սնտուկի մը մէջ փակեցի կողովը և չալակս առնելով գիշերանց տարի՝ զայն Տիգրիս գետին մէջ նետեցի։

Տղաքներէս երկու փոքրիկները արդէն պառկեր քնացեր էին, իսկ երրորդը դուրս ելած էր։ Իր դարձին տեսայ որ անիկա մեր տան դրան մօտ նստեր կուլար։ Հարցուցի թէ ինչո՞ւ համար կուլաս։

—Հայր իմ, ըսաւ, այս առաւօտ քու բերած երեք խնձորներէդ մէկը գաղտնի մօրս քովէն առի։ Երկար ատեն գրպանս պահեցի զայն, բայց ետքը երբ փողոցը պզտիկ եղբայրներուս հետ կը խաղայի, մեծ գերի մը անկէց անցնելով ձեռքէս յափշտակեց տարաւ, ետևէն վազեցի խնձորը ուզելու և ի զուր կը պոռայի որ մօրս էր անիկա, թէ տասնըհինգ օրուան ճամբորդութիւն մը ըրեր էիր զայն բերելու համար, բնաւ մտիկ չըրաւ խօսքիս, ու ետ չտուաւ խնձորը, և որովհետև կը շարունակէի պոռալ ու ետևէն կը վազէի, ետ դառնալով զիս ծեծեց, և սկսաւ բոլոր ուժովը խոտոր ճամբաներէ փախչիլ՝ այնպէս որ աչքիս առջևէն կորսնցուցի։ Անկէ ետքը՝ քաղաքէն դուրս պտը-

տելու ելայ, և դառնալուդ սպասեցի. հոս կ՚սպասէի քեզի հայր իմ, որպէս զի աղաչեմ քեզի որ մօրս բան մը չըսես, վասն զի կը վախնամ որ սիրտը կը խաղայ և աւելի հիւանդ կ՚ըլլայ։

Զաւակս այս խօսքերը վերջացնելով սկսաւ աւելի սաստիկ լալ։

Որդւոյս պատմութիւնը զիս անհնարին տրտմութեան մէջ ձգեց։ Այն ատեն հասկցայ իմ ոճրիս մեծութիւնը ու զղջացի, բայց շատ ուշ էր, քանի որ անզգամ գերիին սուտ ու պատիր խօսքերուն հաւատացեր էի, և այդ հրէշը իմ զաւկէս լսած խօսքերուն վրայ հիմներ էր այն աղէտալի առասպելը՝ զոր ճշմարիտ կարծեր էի։ Նոյն միջոցին մօրեղբայրս որ այստեղ ներկայ է, վրայ հասաւ. աղջիկը տեսնելու եկեր էր, բայց զանիկա կենդանի գտնելու տեղ՝ իմ բերնէս իմացաւ անոր վախճանը. վասն զի անկէ բան մը չպահեցի, և առանց իր դատապարտութեան սպասելու խոստովանեցայ որ աշխարհիս ամէնէն յանցաւոր մարդը ես եմ։ Սակայն փոխանակ իր արդարացի յանդիմանութիւններով զիս նախատելու՝ իր արցունքները իմ արտասուաց միացուց, և երեք օր անդադար միասին լացինք, ողբացինք. անիկա՝ միշտ կաթոգին սիրած էր իր աղջիկը, իսկ ես կին մը որ ինծի սիրելի էր և որմէ անգթաբար կը զրկուէի, ստախօս գերիի մը խօսքին շուտ մը հաւատալուս համար։

Ահա՛, հրամանատարդ հաւատացելոց, ձեր վեհափառութեան ինծմէ խնդրած անսուտ խոստովանութիւնը։ Հիմա իմ յանցանքիս բոլոր պարագաները գիտէք. խոնարհաբար կը պաղատիմ ձեզ որ պատիժս հրամայէք. որչափ ծանր ըլլայ այն, դարձեալ չպիտի տրտնջամ, այլ ընդհակառակն խիստ թեթև պիտի գտնեմ։

Ամիրապետը չափազանց զարմացաւ երիտասարդին պատմութեան վրայ։ Բայց այս արդարասէր իշխանը տեսնելով որ պատանին աւելի ցաւակցութեան արժանի էր քան թէ պատիժի, անոր վրայ գթաց։

—Այս երիտասարդին յանցանքը ըսաւ, Աստուծոյ առջև

ներելի և մարդկանց առջև արդարանալի է։ Այս սպաննութեան միակ պատճառը այդ անզգամ գերին է. միակ զայն պատժել պէտք է։ Ուստի չարունակեց նա մեծ վէզիրին ուղղելով խօսքը։

—Երեք օր կուտամ քեզ որ զանիկա երեւան հանես։ Եթէ այսչափ ժամանակին մէջ այդ գերին չբերես իմ առջեւս, գքեզ անոր տեղը սպաննել պիտի տամ։

Խեղճ Ճաֆէրը որ պահ մը կարծեր էր թէ այլեւս վտանգէ ազատած է, ամիրապետին այս նոր հրամանէն բոլորովին տագնապեցաւ. բայց որովհետև չէր համարձակեր պատասխանել իր տիրոջ՝ որուն անդրդուելի կամքը կը ճանչնար, առջեւէն հեռացաւ և իր տունը դարձաւ տրտում ու տխուր, ստոյգ գիտնալով որ միայն երեք օր ունէր ապրելու։ Այնքան համոզուած էր այդ գերին բնաւ չկարենալ գտնելուն որ անոր խուզարկութեանը անգամ չձեռնարկեց։ «Կարելի չէ, կ'ըսէր, որ Պաղտատի նման քաղաքի մը մէջ ուր անհամար սև գերիներ կան փնտռածս գտնելու կարող ըլլամ, միայն Աստուած կարող է երեւան հանել զանիկայ ինչպէս որ երեւան հանեց մարդասպանը, այն ատեն ես ալ կ'ազատիմ։

Երկու օր ընտանիքին հետ տրտմութեան մէջ անցուց՝ ամբողջ ընտանիքը կուլար ու կ'ողբար իրեն հետ միասին և ամիրապետին խստութենէն կը գանգատէր։ Վերջապէս հասաւ երրորդ օրը, և Ճաֆէր իբր անպարտ պաշտօնեայ մը, անխռով մեռնելու պատրաստուեցաւ։ Դատաւորներ և վկաներ կանչեց և անոնց ներկայութեան իր գրած կտակը ստորագրեց։ Յետոյ կինն ու զաւակները գրկելով համբուրեց և վերջին հրաժարական բարեւը տուաւ։ Բոլոր ընտանիքը կ'ողբար կ'արտասուէր. կարելի չէր երբէք ասկէց աւելի սրտաշարժ տեսարան մը երեւակայել։ Վերջապէս արքունիքէն նուիրակ մը գալով ըսաւ իրեն թէ ամիրապետին համբերութիւնը հատեր էր տեսնելով որ ոչ իր և ոչ փնտռելիք սև գերիին վրայ լուր մը առած չէր, և թէ հրաման ունէր զինքն անոր գահին առջև տանելու։ Վշտահար վէզիրը ելաւ նուիրակին հետ միասին երթալու։ Բայց դուրս ելնելու միջոցին իր ամէնէն փոքրիկ

աղջիկը բերին որ հինգ վեց տարեկան կար. խնամակալ կանայք զանիկա իր հօրը կը բերէին որպէս զի վերջին անգամ մըն ալ տեսնէ։

Եւ որովհետև վէզիրը այս պզտիկ աղջիկը շատ աւելի կը սիրէր, նուիրակէն խնդրեց որ թոյլ տայ իրեն քիչ մը կենալու։ Այն ատեն փոքրիկ աղջկան մօտենալով գիրկն առաւ զայն և քանի մը անգամ համբուրեց. նոյն միջոցին տեսաւ որ խոշոր և հոտաւէտ բան մը կայ տղուն ծոցը։

—Իմ անուշիկ պզտիկս, ըսաւ անոր, ի՞նչ ունիս ծոցդ։

—Սիրելի հայր իմ, պատասխանեց աղջիկը, խնձոր մը ունիմ, որուն վրայ ամիրապետին, մեր վեհապետ իշխանին անունը գրուած է։ Րիհան, մեր գերին, երկու ոսկիի ծախեց ինծի։

Մեծ վէզիրը խնձորի ու գերիի խօսքը լսելուն՝ զարմանքով խառն ուրախութեան ճիչ մը հանեց և իսկոյն ձեռքը աղջկան կուրծքը տանելով խնձորը առաւ։ Գերին կանչել տուաւ իր առջեւն ու.

—Անպիտան, ըսաւ անոր, այս խնձորը ուսկի՞ց գտար։

—Տէր իմ, պատասխանեց գերին, կ'երդնում որ ոչ ձեր տունէն և ոչ ալ ձեր հաւատացելոց իշխանին պարտէզէն գողցայ այս խնձորը։ Անցած օր, փողոցէ մը անցնելու ատենս՝ տեսայ որ երեք չորս տղաք կը խաղային, անոնցմէ մէկը խնձոր մը բռներ էր, զայն յափշտակեցի և փախայ։ Տղան ետեւէս վազեց ըսելով թէ խնձորը իրեն չէր պատկաներ, այլ հիւանդ մօրն էր և թէ իր հայրը՝ անոր փափաքը կատարելու համար երկար ուղեւորութիւն մը ըրեր էր, և երեք հատ խնձոր բերեր էր՝ թէ այս խնձորն ալ այն երեքէն մէկն էր, և մօրմէն գաղտուկ առեր էր։ Պարապ տեղը աղաչեց որ խնձորը ետ տամ իրեն, մտիկ չըրի, տուն բերի և ձեր աղջկան երկու ոսկիի ծախեցի։ Ահա այս է բոլոր ըսելիքս։

Ճաֆէր սրտմտելով կը մտածէր թէ գերիի մը խաբէութիւնը ի՞նչպէս անմեղ կնոջ մը՝ նոյնպէս իր մահուան ալ պատճառ պիտի ըլլար, գերին հետը առաւ և ամիրապետին առջև ելլելով մանրամասն պատմեց անոր գերիին ըրածը և ինչ դիպուածով անոր յանցանքը երեւան հանելը։

Ամիրապետը երբէք այսքան չէր զարմացած. ուստի չի կրցաւ իր քրքիջը բռնել և սկսաւ բարձրաձայն խնդալ։ Վերջը խոժոռ դէմք մը առնելով վէզիրին ըսաւ.

—Քանի որ քու գերիդ այսպիսի տարօրինակ դժբախտութեան մը պատճառ եղեր է պէտք է որ յօրինակ այլոց իր պատիժն ստանայ։

—Ես ալ կը հաւանիմ այդ բանին, տէր իմ, պատասխանեց վէզիրը, բայց իր յանցանքն աններելի չէ։ Գահիրէի Նուրէտտին Ալի անուն վէզիրի մը եւ Պասրացի Պէտրէտտին Հասանին մէկ պատմութիւնը գիտեմ որ ասկէ աւելի հիանալի է։ Եւ որովհետև ձեր վեհափառութիւնը այսպիսի պատմութիւններ լսել կ'ախորժի, պատրաստ եմ զայն պատմելու, սա պայմանաւ որ եթէ այս պատմութիւնս առիթ տուող պատմութենէն աւելի զարմանալի գտնէք, գերիիս ներէք։

—Շա՛տ աղէկ, պատասխանեց ամիրապետը, սակայն ծանր բեռ մը վրադ կ՚առնես, և չեմ կարծեր որ գերիդ կարենաս ազատել, որովհետև խնձորներուն պատմութիւնը շատ եզական է։

Այն ատեն Ճաֆէր իր պատմութիւնը այսպէս սկսաւ։

ՆՈՒՐԷՏՏԻՆ ԱԼԻԻՆ
ԵՒ ՊԷՏՐԷՏՏԻՆ ՀԱՍԱՆԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Հրամանատարդ հաւատացելոց, ժամանակաւ Եգիպտոսի մէջ Սուլթան մը կար որ արդարասէր, բարեգործ, ողորմած ու առատաձեռն էր, և իր քաջութեամբ ամէն դրացի ազգաց ահ ու սարսափ կ'ազդէր։ Աղքատները կը սիրէր, գիտունները կը քաջալերէր և բարձր պաշտօններու կը հասցնէր։ Այս Սուլթանին վէզիրը խոհուն, կորովամիտ և իմաստուն մարդ մըն էր. շատ ալ հմուտ ամէն տեսակ գրականութեան և գիտութեան։ Այս պաշտօնեան երկու որդի ունէր որ իրենց հօրը կը նմանէին. անդրանիկը Շէմսէտտին Մէհմէտ կը կոչուէր և կրտսերը Նուրէտտին Ալի։ Այս վերջինը մանաւանդ ամէն բարի յատկութիւններով օժտուած էր։ Իրենց հայրը մեռնելով Սուլթանը զանոնք կանչել տուաւ և երկուքին ալ հասարակ վէզիրի պատմուճան հագցնելէ ետքը·

—Շատ կը ցաւիմ, ըսաւ, ձեր ըրած կորուստին վրայ. ձեզի չափ տխուր եմ ու կ'ուզեմ վշտակցութիւնս փորձով հաստատել, և որովհետեւ գիտեմ որ իրարու հետ սիրով կապուած էք եւ միշտ անբաժան ապրած էք, երկուքնուդ ալ միևնոյն պաշտօնը կու տամ։ Գացէ՛ք և ձեր հօրը ճամբուն հետեւեցէք։

Երկու նոր վէզիրները Սուլթանին բարերարութենէն շնորհակալ եղած, տուն գացին և իրենց հօրը թաղման պատրաստութիւններով զբաղեցան։ Ամիս մը ետքը առաջին անգամ դուրս ելան և Սուլթանին ատեանը գացին ու այնուհետեւ կանոնաւոր կերպով ժողովին գումարուած օրերը ներկայ կը գտնուէին։ Ամէն անգամ երբ Սուլթանը որսի ելլէր, երկու եղբայրներէն մէկը անոր ուղեկից կ'ըլլար, և փոխնակի այս պատիւը կը վայելէին։ Օր մը ընթրիքէն ետքը, զանազան նիւթերու վրայ իրարու հետ խօսակցելու ատեն՝ մեծ եղբայրը որ երկրորդ օրը Սուլթանին հետ որսի պիտի երթար, կրտսերին ըսաւ.

—Եղբայր քանի որ երկուքնիս ալ ամուսնացած չենք, և այսպէս միշտ միասին կ'ապրինք, միտքս բան մը կուգայ. եկուր երկուքնիս ալ միևնոյն օրը ամուսնանանք և մեր աստիճանին յարմար ընտանիքներէ երկու քոյրեր ընտրենք։ Ի՞նչ կ'ըսես այս մտածութեանս։

—Ինծի ալ այնպէս կ'երևայ, պատասխանեց Նասրէտտին Ալի, որ այդ մտածութիւնդ մեր սիրայօդ եղբայրութեան արժանի է։ Շատ աղէկ խորհեր ես, ու ես ալ բոլորովին համամիտ եմ քեզի։

—Ո՛հ, բայց այնչափով չլմնար գործը, կրկնեց Շէմսէտտին Մէհմէտ, իմ երևակայութիւնս աւելի հեռուները կ'երթայ։ Սեպէ թէ մեր կիները հարսանեաց առջի իրիկունը յղի մնացին և հետևեալ օրը ծնան, քուկդ մանչ մը և իմս աղջիկ մը. զանոնք իրարու հետ պիտի կարգե՞նք երբ չափահաս ըլլան։

—Ո՜հ, ինչո՞ւ չէ, գոչեց Նուրէտտին Ալի. կը խոստովանիմ որ այդ սքանչելի գաղափար մըն է։ Այդ ամուսնութիւնը պիտի պսակէ նաև մեր միաբանութիւնը, ուստի իմ հաւանութիւնս յօժարակամ կու տամ։

—Բայց, եղբայր իմ, յարեց նա, եթէ երբէք այս ամուսնութիւնը կատարենք, միթէ պիտի պահանջե՞ս որ որդիս քու աղջկանդ օժիտ տայ։

—Ըսածդ պարզ բան մըն է, պատասխանեց անդրանիկը, և վստահ եմ որ ամուսնութեան պայմանագրին սովորական պայմանները կատարելէ զատ՝ գոնէ անոր անուամբ երեք հազար ոսկի, երեք արդասաբեր հողեր ու երեք գերի կը շնորհես։

—Ահա այդ բանին համամիտ չեմ, ըսաւ կրտսերը։ Միթէ եղբայր ու պաշտօնակից չե՞նք, և միևնոյն փառքն ու պատիւը չունի՞նք։ Ասկէ զատ միթէ դու և ես չե՞նք գիտեր թէ արդարութիւնը ի՞նչ կը պահանջէ։ Արուն էգէն աւելի նախամեծար ըլլալով միթէ քեզի չի՞յնար աղջկանդ մեծկակ օժիտ մը տալ։ Կը տեսնեմ որ ուրիշին վնասովը դու օգտուիլ կուզես։

Թէպէտև Նուրէտտին Ալի այս խօսքերը ծիծաղելով ըսաւ, բայց իր եղբայրը որ քիչ մը տաք գլուխ էր՝ շատ վիրաւորուեցաւ։

—Վա՜յ քու որդւոյդ, ըսաւ նա գայրանալով, որ իմ աղջիկէս աւելի նախամեծար կը գտնես։ Կը զարմանամ նոյն իսկ թէ ինչպէ՞ս կը յանդգնիս զանիկա իմ աղջկանս արժանի համարիլ։ Անշուշտ խելքդ թռուցած ըլլալու ես կարծելով թէ իրարու հաւասար ենք՝ քանի որ պաշտօնակից ենք կ'ըսես։ Գիտցիր անխոհեմ եղբայր, որ այդ յանդգնութենէդ ետքը, չպիտի ուզեմ աղջիկս տղուդ հետ ամուսնացնել, եթէ բոլոր հարստութիւնդ անգամ անոր տալ ուզես։

Դեռ չծնած տղոց ամուսնութեան վրայ, երկու եղբարց այս ծաղրական կռիւը, շատ տաքցաւ։ Շէմսէտտին Մէհմէտ այնքան սաստիկ բարկացաւ որ եղբօրը սպառնաց։

—Եթէ վաղը Սուլթանին չընկերանայի, ըսաւ, քու չափդ քեզի կը հասկցնէի, բայց ի դարձիս, պիտի սորվեցնեմ քեզ թէ փոքր եղբօր մը կը վայլէ՞ այդպիսի լրբութեամբ իր մեծ եղբօրը խօսիլ։

Այս խօսքին վրայ իր սենեակը քաշուեցաւ, ու եղբայրն ալ գնաց իրեն խուցը պառկեցաւ։

Հետևեալ օրը՝ Շէմսէտտին Մէհմէտ առաւօտուն կանուխ պալատը գնաց, և Սուլթանին հետ ճամբայ ելան բուրգերուն քովէն՝ Գահիրէի վերի կողմերը որսորդութիւն ընելու։ Իսկ Նուրէտտին Ալի՝ նոյն գիշերը շատ անհանգիստ անցուց ու մինչև առաւօտ լաւ մը մտածելէ ետք՝ նկատելով որ կարելի չէր այնուհետև իրեն հետ այնպէս ամբարտաւան կերպով վարուող եղբօր մը հետ բնակիլ, որոշեց պալատէն հեռանալ. ջորի մը պատրաստել տուաւ, ու արծաթեղէն գոհարեղէն և քիչ մըն ալ պաշար առնելով իր մարդոց ըսաւ որ, երկու երեք օրուան ճամբորդութիւն մը պիտի ընէ, ու մեկնեցաւ։

Երբ Գահիրէէն դուրս ելաւ, անապատի ճամբով Արաբիոյ ճամբան բռնեց։ Բայց ջորին սատկելով՝ հետիոտն երթալու պարտաւորուեցաւ։ Բարեբաղդաբար սուրհանդակի մը հան-

դիպեցաւ որ Պասրա կ'երթար, ու անոր ձիուն գաւակին վրայ հեծաւ։ Երբ Պասրան հասաւ, Նուրէտտին Ալի ձիէն վար իջաւ և սուրհանդակին շատ շնորհակալ եղաւ։ Իջեւան մը գտնելու համար փողոցները պտըտելու ատեն պաշտօնատար մը տեսաւ, որուն շատ մը սպասաւորներ կ'ընկերանային. բոլոր բնակիչները բարեւի կը կենային յարգանօք անոր անցած ճամբուն վրայ։ Նուրէտտին Ալին ալ միւսներուն պէս կեցաւ։ Պասրայի Սուլթանին մեծ վէզիրն էր եկողը, որ քաղաքը կը պտըտէր իր ներկայութեամբ բարեկարգութիւնը եւ խաղաղութիւնը անվրդով պահելու համար։

Այս պաշտօնատարը դիպուածով աչքը երիտասարդին վրայ դարձուց և անոր կերպարանքը հրապուրիչ գտաւ. քաղցրութեամբ անոր նայեցաւ, և որովհետեւ անոր քովէն կ'անցնէր և զանիկա ուղեւորի հագուստով կը տեսնէր, կեցաւ ու հարցուց թէ ո՞վ է, և ո՞ւսկից կու գայ։

—Տէր իմ, պատասխանեց Նուրէտտին Ալի, Եգիպտացի եմ ու Գահիրէ ծնած. հայրենիքէս հեռացայ, որովհետեւ ազգականներէս մէկուն դէմ այնպէս արդարացի զայրոյթ մը ունեցայ որ լաւագոյն կը համարիմ աշխարհս պտըտիլ և մեռնիլ՝ քան թէ հայրենիք վերադառնալ։

Վէզիրը որ պատկառելի ծերունի մըն էր, այս խօսքերը լսելով, անոր ըսաւ.

—Որդեակ, զգո՛յշ կեցիր, չըլլայ որ դիտաւորութիւնդ ի գործ դնես։ Աշխարհիս երեսը միայն թշուառութիւն կայ, և չես գիտեր թէ ի՛նչ տառապանքներ սահմանուած են քեզի։ Եկո՛ւր ինծի հետեւէ, կարելի է հայրենիքէդ հեռանալուդ պատճառը քեզ մոռցնել տամ։

Նուրէտտին Ալի, Պասրայի վէզիրին ետեւէն գնաց որ անոր վրայ ընտիր յատկութիւններ տեսնելով շատ սիրեց։ Օր մը՝ հետը առանձին խօսելով՝ ըսաւ.

—Որդեակ, կը տեսնես որ շատ ծեր եմ, և հաւանական է որ երկար ատեն չապրիմ։ Աստուած ինծի մէկ հատիկ աղջիկ մը տուաւ, որ այնչափ գեղանի է որչափ որ դու վայելչագէմ ես և ամուսնանալու հասակին մէջ կը գտնուի։ Ար-

դէն արքունեաց երեւելիներէն շատերը իրենց որդւոց համար կնութեան խնդրեցին զանիկա, բայց չկրցայ անոնց խնդիրքը կատարել։ Իսկ զքեզ այնչափ կը սիրեմ, և այս խնամութեան այնքան արժանի և ամէն առաջարկութիւններէ աւելի յարմար կը գտնեմ որ, պատրաստ եմ զքեզ իբր փեսայ ընդունիլ։ Եթէ իմ առաջարկութիւնս յօժարակամ ընդունիս, իմ Սուլթան տիրոջս պիտի իմացնեմ որ աղջիկս քեզի պիտի տամ, և պիտի աղաչեմ իրեն որ մեռնելէս ետքը Պասրայի թագաւորութեան մէջ վէզիրութեան պաշտօնը քեզի շնորհէ։ Ու քանի որ այս ծերութեան հասակիս մէջ հանգստութեան կարօտ եմ, ոչ միայն բոլոր ստացուածքս քեզի պիտի թողում, այլ նաեւ տէրութեան գործերուն տեսչութիւնը։

Հազիւ թէ Պասրայի վէզիրը իր հայրական ու սրտալիր խօսքն աւարտեց, Նուրէտտին Ալի անոր ոտքն ինկաւ, և սրտաբուխ ուրախութեամբ և երախտագիտութեամբ յայտնեց անոր որ պատրաստ է իր բոլոր փափաքները կատարելու։ Այն ատեն վէզիրը իր տան մեծ պաշտօնականները կանչեց և ապսպրեց որ ապարանքին մեծ սրահը զարդարեն և հացկերոյթ մը պատրաստեն. յետոյ արքունեաց և քաղաքին բոլոր աւագանիին մարդ ղրկեց որ բարեհաճին իր տունը հրամմել։ Երբ ամէնքը գումարուեցան, Նուրէտտին Ալի իր աստիճանը նախապէս վէզիրին յայտնած ըլլալով, անիկա ալ կոչնականներուն դառնալով, անոնց մէջէն իրեն խնամութիւն առաջարկողները ու մերժուողները գոհ ընելու ձեւով մը ըսաւ.

—Շատ ուրախ եմ, նախարարներ, ձեզ իմաց տալու բան մը որ մինչեւ այսօր գաղտնի պահեցի. եղբայր մը ունիմ որ Եգիպտոսի Սուլթանին վէզիրն է, ինչպէս որ ես պատիւ ունիմ այս տէրութեան Սուլթանին վէզիրն ըլլալու։ Այս եղբայրս լոկ որդի մը ունի, որ Եգիպտոսի արքունիքը չուզեց ամուսնացնել, և ինծի ղրկեց որ աղջիկս անոր կին տամ, որպէս զի մեր երկու գերդաստանին ճիւղերը սով միացընենք։ Եղբօրորդիս այս քաղաքը եկած ատեն, իբր իմ եղբօրս զաւակը սիրեցի. հիմա ալ փեսաս կ'ընեմ. ահաւասիկ սա նորատի իշխանն է որ ձեզի կը ներկայացնեմ. կը յուսամ որ

զինքը պատուէք ներկայ գտնուելով իր հարսանեաց հանդէսին, որ այսօր կատարելու դիտաւորութիւն ունիմ։

Նախարարներէն և ոչ մէկը անպատշաճ գտաւ որ վէզիրը իր եղբօրորդին լաւագոյն համարած ըլլայ բոլոր միւս նշանաւոր խնամութիւններէն, և ամէնքը պատասխան տուին թէ վէզիրը իր եղբօրորդւոյն ամուսնութիւնը ընելու իրաւունք ունի, թէ ամենայն սիրով արարողութեան հանդիսատես ու վկայ ըլլալ կ'ուզեն և կը մաղթեն որ Աստուած երկար տարիներ շնորհէ իրեն, որպէս զի այս բարերաստիկ միութեան պտուղները տեսնէ։

Մեծ վէզիրին ապարանքը հրաւիրուած իշխանները, անոր աղջկան և Նուրէտտինի ամուսնութեան համար իրենց խնդակցութիւնը յայտնելէն ետքը սեղան նստան։ Երկարատև ճաշ մը ըրին, որուն վերջինը անուշեղէններ մեծարուեցան, և ամէն ոք ըստ սովորութեան ուզածին չափ առնելէն ետքը դատաւորները ներս մտան ամուսնութեան պայմանագիրը ձեռքերնին։ Իշխանները զայն ստորագրեցին, որմէ ետքը բոլոր հանդիսականները մեկնեցան։

Երբ տան մարդիկը մինակ մնացին, մեծ վէզիրը հրամայեց բաղնիքին հոգը տանող անձերուն որ Նուրէտտինը հոն տանին։ Նոր ճերմակեղէններ պատրաստեր էին Նուրէտտինի համար, այնպէս բարակ և այնչափ մաքուր որ մարդ հաճոյք կ'զգար զանոնք տեսնելով. բաղնիքին մէջ ալ անոր հանգստութեան համար ամէն պէտք եղածը նախատեսուած էր։ Փեսան չփուելէ ու լուացուելէ ետքը իր ունեցած զգեստը հագնիլ ուզեց, բայց շքեղ զգեստ մը հագցուցին իրեն ու զողտրիկ հոտերով խնկեցին, և այսպէս զարդարուած գնաց իր աներ մեծ վէզիրը տեսնելու, որ անոր գեղեցիկ կերպարանքին վրայ զմայլելով քովը նստեցուց, և անոր ըսաւ.

—Որդեակ, ըսէ ինծի թէ ով ես և Եգիպտոսի արքունեաց մէջ ինչ աստիճան ունէիր. ըսէ նաև որ եղբօրդ հետ վէճ մը ունեցեր ես, և այս պատճառաւ հայրենիքէդ հեռացեր ես. արդ կը խնդրեմ որ բոլորովին բացուիս ինծի և այդ վէճին շարժառիթը ինծի իմացնես։ Հիմա այլ ևս պարտաւոր

ես կատարեալ վստահութիւն ունենալ իմ վրայ և ինձմէ բան մը չպահել։

Նուրէտտին Ալի իր եղբօրը հետ ունեցած կռուին բոլոր պարագաները պատմեց անոր։ Մեծ վէզիրը այդ եղելութեան վրայ չկրնալով իր ծիծաղը բռնել։

—Այդ ի՞նչ արտառոց բան է, ըսաւ. միթէ կարելի՞ է, որդեակ, որ մտացածին ամուսնութեան մը վրայ ձեր կռիւը այդ աստիճանին հասած ըլլայ։ Կը ցաւիմ որ աննշան խնդրոյ մը համար անդրանիկ եղբօրդ հետ գժտուեր ես։ Սակայն կը տեսնեմ նաև որ իրաւունք չունէր վիրաւորուելու՝ կատակով ըսած խօսքիդ համար, և պէտք է շնորհակալ ըլլամ Աստուծոյ որ այդ կռուին պատճառաւ ինծի քեզի պէս փեսայ մը շնորհեց։ Բայց շարունակեց ծերունին. արդէն ատենը ուշ է, և պէտք է որ երթաս։ Գնա՛, աղջիկս որ հիմա կողակիցդ է քեզի կ'սպասէ։ Վաղը զքեզ Սուլթանին պիտի ներկայացնեմ, եւ յուսամ որ այնպէս պիտի ընդունի քեզ՝ որ երկուքնիս ալ գոհ պիտի ըլլանք։

Նուրէտտին Ալի իր աները թողուց կնկանը խուցը երթալու համար։

Նշանակութեան արժանի կէտը սա է, յարեց Ճաֆէր վէզիրը, որ ճիշդ նոյն օրը երբ Պասրայի մէջ այս հարսնիքը կ'ըլլար, Շէմսէտտին ալ Գահիրէի մէջ կ'ամուսնանար. ահա իր ամուսնութեան նկարագրութիւնը։

Նուրէտտին Ալի նորէն չդառնալու մտադրութեամբ Գահիրէէն մեկնելէն ետք, Շէմսէտտին Մէհմէտ որ Եգիպտոսի Սուլթանին հետ որսի գացեր էր ամիսէ մը վերադարձաւ, և երկար բացակայութեան մը պատճառաւ եղբայրը կարօտցած ըլլալով՝ իսկոյն Նուրէտտին Ալիին խուցը վազեց։ Սակայն մեծ եղաւ զարմանքը երբ իմացաւ որ երկու երեք օրուան ճամբորդութեան պատրուակով ջորի մը հեծեր ու մեկներ էր ճիշդ Սուլթանին որսի գացած օրը, և այն ժամանակէն ի վեր չէր վերադարձեր։ Ասոր վրայ շատ տրտմեցաւ, մտածելով մանաւանդ որ իր խիստ վարմունքը եղած էր իր եղբօրը փախուստեան պատճառը։ Իսկոյն սուրհանդակ մը հանեց, որ Դա–

մասկոսէն անցնելով մինչև Հալէպ գնաց, բայց նոյն միջոցին Նուրէտտին արդէն Պասրա կը գտնուէր։

Երբ սուրհանդակը ի դարձին իմաց տուաւ որ անոր վրայ լուր մը չէր կրցեր առնել, Շէմսէտտին միտքը դրաւ ուրիշ տեղ ղրկել զանիկայ որ եղբայրը փնտռէ, բայց միեւնոյն ատեն որոշեց նաև ամուսնանալ։ Գահիրէի ամենէն հզօր և նշանաւոր իշխաններէն մէկուն աղջիկը իրեն կին առաւ, ճիշդ այն օրը որ իր եղբայրը Պասրայի վեզիրին աղջկան հետ կ'ամուսնանար։

Ամէնը այս չէ, մեծդ ամիրապետ, շարունակեց Ճաֆէր, ուրիշ բաներ ալ պատահեցան։ Շէմսէտտինի կինը ինը ամիսէն ետքը Գահիրէի մէջ աղջիկ մը ծնաւ, և նոյն օրը՝ Նուրէտտին Ալիի կինն ալ Պասրայի մէջ արու զաւակ մը ունեցաւ որ Պէտրէտտին Հասան կոչուեցաւ։ Պասրայի վեզիրը իր ուրախութիւնը յայտնելու համար առատ առատ պարգեւներ բաշխեց և հասարակաց հանդէսներ կատարել տուաւ իր թոռանը ծննդեան առթիւ։ Յետոյ իր փեսայէն ունեցած գոհունակութիւնը ցոյց տալու համար, պալատ գնաց ու խոնարհաբար աղաչեց Սուլթանին որ իր պաշտօնը Նուրէտտին Ալիին յանձնէ, որպէս զի բաւ, մեռնելէ առաջ՝ փեսան իր տեղը մեծ վեզիր տեսնելու ուրախութիւնը ունենայ։

Սուլթանը, որ գոհութեամբ ընդուներ էր Նուրէտտինը՝ երբ ամուսնութենէն ետքը իրեն ներկայացեր էր, և անկէ ի վեր ստէպ անոր գովեստն ըրեր էր, վեզիրին խնդիրքը շնորհեց շատ սիրով և յօժարութեամբ։ Նուրէտտինը իր առջեւ կանչել տալով, վեզիրի պատմուճանը հագցնել տուաւ անոր։

Աները յետին ծայր ուրախ եղաւ, երբ հետեւեալ օրը տեսաւ որ իր փեսան իր տեղը կը նախագահէր արքունի խորհուրդին՝ և վեզիրութեան ամէն պաշտօնները կը կատարէր։ Այսպէս շարունակեց ներկայ գտնուիլ ժողովին, ամէն անգամ որ աներոջը ծեր ու տկար վիճակը չէր ներեր անոր ժողովին նախագահելու։ Այս բարի ծերունին Նուրէտտինի ամուսնութենէն չորս տարի ետքը մեռաւ, գոհութեամբ տեսնելով իր գերդաստանին մէկ շառաւիղը, որ երկար ատեն անոր պայծառութիւնը պահելու յոյսեր կուտար։

Նուրէտտին Ալի ամէն կարելի եղած բարեկամական և երախտագիտական ցոյցերով անոր թաղման հանդէսը կատարեց, և երբ Պէտրէտտին Հասան, իր որդին, եօթը տարեկան եղաւ, ընտիր դաստիարակի մը յանձնեց, որ սկսաւ անոր տոհմին արժանի կրթութիւն մը տալ։ Եւ յիրաւի ալ այս տղան եռանդոտ, ուշիմ եւ իր առած դասերէն օգուտ քաղելու կարող տղայ մըն էր։

Պէտրէտտին Հասան այս դաստիարակին երկու տարի աշակերտելէ ետքը, խիստ լաւ կարդալ ու գրել և Գուրանը բերնուց սորվեցաւ։ Նուրէտտին Ալի, ուրիշ դասատուներ ալ բերել տուաւ անոր, որոնք այնպէս կրթեցին տղուն միտքը որ երբ տասներկու տարեկան եղաւ այլ եւս անոնց գիտութեան պէտք չունէր, և այդ հասակին մէջ արդէն իր դիմագծութենէն կը գուշակուէր թէ ապագային ի՛նչ հրաշալիքներ պիտի գործէր, ուստի ամէն զինքը դիտողները կը զարմանային իր վրայ։

Մինչեւ այն ժամանակ Նուրէտտին Ալի իր որդին կրթելու ետեւէ ըլլալով ընկերութեան մէջ չէր մտցուցած։ Պալատ տարաւ զանիկայ որպէս զի պատիւ ունենայ իր խոնարհ յարգանքը մատուցանել Սուլթանին, որ զինքը սիրով ընդունեցաւ։ Առաջին անգամ այս տղան փողոցը տեսնողներ այնքան հիացան անոր գեղեցկութեան վրայ՝ որ զարմացման բացագանչութիւններ հանեցին, և անոր բիւր օրհնութիւններ տուին։

Եւ որովհետեւ Նուրէտտին միտքը դրեր էր այնպիսի դաստիարակութիւն մը տալ որդւոյն որ օրին մէկը կարող ըլլայ իրեն յաջորդել, ոչինչ չխնայեց այս նպատակին հասնելու համար, և զանիկա ամենադժուարին գործերու մէջ մտցուց, որպէս զի կանխաւ վարժութիւն ստանայ։ Վերջապէս ոչինչ չէր գլանար իւր սիրելի որդւոյն յառաջդիմութեանը համար, և արդէն իր խնամոց արդիւնքը վայելելու սկսեր էր, երբ յանկարծ այնպիսի բուռն հիւանդութիւն մը

ծկաւ վրան որ զգաց թէ իր վախճանը մօտալուտ էր։ Ուստի այլեւս ապրելէ յոյսը կտրելով՝ որոշեց իբր ճշմարիտ մահմետական մեռնիլ։ Եւ սակայն իր այդ վիճակին մէջ իսկ իր սիրասուն զաւակը՝ Պէտրէտտինը չմոռցաւ, կանչել տուաւ զանիկայ եւ ըսաւ.

—Ո՛րդեակ իմ, գիտես որ կեանքը փաղանցուկ է. միայն այն աշխարհը մշտատեւ է ուր քիչ ատենէն պիտի երթամ։ Պէտք է որ այժմէն իմ կենացս ընթացքին հետեւիս եւ այս ուղեւորութիւնը անվրէպ կատարես, այնպէս որ խիղճդ մաքուր ըլլայ ու հանդարտ, թէ՛ մահմէտական կրօնից եւ թէ՛ արդարասէր մարդու պարտականութեանց մասին։ Կրօնի մէջ բաւական ուսեալ ես, թէ ուսուցիչներու ձեռօք եւ թէ դու ինքնին կարդացած գիրքերովդ։ Իսկ արդարասէր եւ պարկեշտ մարդու ընթացքիդ նկատմամբ հիմա քանի մը խորհուրդներ պիտի տամ քեզի, կը յուսամ որ անոնցմէ օգուտ քաղել պիտի ջանաս։ Եւ որովհետեւ պէտք է որ մարդ նախ իր անձը ճանչնայ, եւ թէ դու այս ճանաչումը չես կրնար ունենալ եթէ իմ ո՛վ ըլլալս չգիտնաս՝ ուստի ահա քեզի վերջին յայտնութիւնս կ'ընեմ, մտիկ ըրէ՛։

—Եգիպտոս ծնած եմ, շարունակեց նա, հայրս՝ այսինքն քու մեծ հայրդ այդ երկրին թագաւորութեան առաջին պաշտօնեան էր։ Ես ալ պատիւ ունեցայ նոյն թագաւորութեան վէզիրներէն մէկն ըլլալու իմ եղբօրս, այսինքն հօրեղբօրդ հետ որ կարծեմ տակաւին կ'ապրի եւ Շէմսէտտին Մէհմէտ կը կոչուի։ Անկէ բաժնուելու եւ այս երկիրը գալու ստիպուեցայ, ու ցարդ վարած պաշտօնիս եւ պատւոյս հասայ։ Բայց բոլոր այս բաները աւելի ընդարձակ կերպով կրնաս իմանալ տետրակէ մը՝ որ քեզի պիտի տամ։

Նոյն միջոցին Նուրէտտին Ալի այն տետրակը որ իր ձեռօք գրած եւ միշտ իր քովը պահած էր, հանեց եւ Պետրէտտին Հասանին տալով.

—Աս, ըսաւ անոր, պարապոյ ժամերուդ կրնաս կարդալ եւ անոր մէջ այլ եւ այլ բաներէ զատ՝ պիտի գտնես ամուսնութեանս ու ծննդեանդ օրերը։ Այս թուականներուն

ու տետրակիս մէջ գրուած. անցքերուն յիշատակութեան կարելի է պէտք ունենաս ապագային. ուստի պարտաւոր ես այս տետրակը խնամքով պահել։

Պէտրէտտին Հասան, իր հայրը այս ցաւալի վիճակին մէջ տեսնելով սաստիկ վշտացաւ. անոր խօսքերէն սիրտը շարժեցաւ եւ արտասուալից աչքերով տետրակն առնելով, խոստացաւ զայն անկորուստ պահել։

Նոյն միջոցին Նուրէտտին Ալիի վրայ այնպիսի տկարութիւն մը եկաւ որ կարծես թէ հոգին պիտի փչէր։ Բայց կամաց կամաց ինքզինքը գտնելով նորէն խօսիլ սկսաւ ու ըսաւ։

—Որդեակ, իմ առաջին խրատս պիտի ըլլայ քեզի ամէն տեսակ մարդոց հետ չբարեկամանալ։ Ապահով ապրելու միջոցն է բոլորովին ինքն իր անձին վստահիլ եւ դիւրահաղորդ չըլլալ ուրիշներու հետ։

—Երկրորդն է՝ ուրիշ որ եւ է մէկուն վրայ չբռնանալ. վասն զի, այդ պարագային մէջ ամէնքը քեզի դէմ պիտի ըլլին. այլ ընդհակառակը դու պարտաւոր ես աշխարհս իբր պարտատէր մը նկատել, որուն չափաւորութիւն, գութ եւ ներողութիւն ցոյց պիտի տաս.

—Երրորդն է՝ չխօսիլ բնաւ երբ քու վրայ նախատինք թափեն։ Մարդ վտանգէ զերծ կը մնայ կ'ըսէ առակը, երբ լռութիւն կը պահէ։ Այս պարագային մէջ մանաւանդ պարտաւոր ես պահելու սոյն պատուէրս։ Գիտցի՛ր նաեւ թէ այս մասին մեր քերթողներէն մէկը կ'ըսէ թէ լռութիւնը կենաց զարդն ու ապահովութիւնն է. թէ պէտք չէ խօսելու ատեն մրրկալի անձրեւին նմանիլ որ ամէն բան կ'աւերէ։ Երբեք մարդս լուռ կենալու համար զղջացած չէ, մինչդեռ խօսելուն համար ստէպ ցաւ կրած է։

—Չորրորդն է՝ գինի չխմել, վասն զի գինին ամէն մոլութեանց աղբիւրն է։

—Հինգերորդն է՝ ստացուածքդ խնայողութեամբ գործածել, եթէ չվատնես զայն, անիկա զքեզ կարօտութենէ կրնայ զերծ պահել։ Սակայն պէտք չէ չափազանց ընչասէր եւ ագահ ըլլալ. եթէ չափաւոր դրամ ունենաս եւ պատեհ առ–

թիւ ծախսես զայն, շատ բարեկամներ կ'ունենաս. իսկ եթէ շատ հարստութիւններ ունենաս և զանոնք գէշ կերպով գործածես՝ ամէն մարդ քեզմէ կը հեռանայ և երես կը դարձէ։

Վերջապէս Նուրէտտին Ալի մինչև կենացը վերջին վայրկեանը իր որդւոյն աղուոր խրատներ տուաւ ու երբ մեռաւ, շքեղ կերպով թաղուեցաւ։

—Վեհափառ տէր, ըսաւ Շէհերազատ Շահրիարին, ամիրապետը չէր ձանձրանար ծաֆէր վէզիրը մտիկ ընելով՝ որ այսպէս իր պատմութիւնը շարունակեց։

Ուստի Նուրէտտին Ալին իր աստիճանին վայել փառաւորութեամբ թաղեցին։ Պէտրէտտին Հասան, Պասրացին, (այս մականունը իրեն տուած էին որովհետև նոյն քաղաքը ծնած էր), անբացատրելի վիշտ զգաց իր հօրը մահուան վրայ։ Ըստ սովորութեան՝ լոկ ամիս մը ողբի ու սուգի մէջ մնալու տեղ, երկու ամիս անցուց առանձին, առանց մարդ մը տեսնելու և ոչ իսկ դուրս ելլելու, նոյն իսկ Պասրայի Սուլթանին մօտ իր պաշտօնը վարելու համար։

Սուլթանը այս անհոգութեան վրայ սրտմտելով՝ կարծեց թէ արհամարհանաց նշան մըն էր այդ իր արքունեաց և անձին դէմ, սաստի զայրացաւ։ Իր կատաղութեան ժամանակ նոր վէզիրը կանչել տուաւ. վասն զի ուրիշ մը կարգեր էր Նուրէտտին Ալիին մահը իմանալուն պէս։ Հրամայեց անոր որ մեռնողին տունը երթայ և գրաւէ. նոյնպէս բոլոր տուները, հողերն ու գոյքը, առանց Պէտրէտտին Հասանին բան մը ձգելու, ու մինչև իսկ պատուիրեց որ զանիկայ ձերբակալէ։

Նոր վէզիրը պալատական բազմաթիւ պաշտօնեաներ առնելով հետը, ինչպէս ուրիշ դատաւորներ ու պաշտօնատարներ՝ խելոյն ճամբայ ելաւ Սուլթանին հրամանը կատարելու համար։ Պէտրէտտին Հասանի գերիներէն մէկը, որ դիպուածով բազմութեան մէջ կը գտնուէր, գուշակելով վէզիրին միտքը առաջ նետուեցաւ և վազեց գործն իր տիրոջ յայտնելու։ Զանիկայ իր տանը գաւիթը նստած գտաւ այնչափ տխուր որպէս թէ հայրը նոր մեռած ըլլար։ Անոր ոտքը

ինկաւ շնչասպառ, և անոր պատմուճանին քղանցքը համբուրելով ըսաւ.

—Տէր իմ փախիր, շուտ փախի՛ր։

—Ի՞նչ կայ, հարցուց Պէտրէտտին գլուխը վեր առնելով, ի՞նչ լուր ունիս տալու։

—Տէր իմ, պատասխանեց ան, կորսնցնելու ժամանակ չկայ։ Սուլթանը քեզի դէմ սաստիկ բարկացած է և անոր կողմէն շատ մը մարդիկ կուգան բոլոր ունեցածդ գրաւելու և նոյն իսկ զքեզ ձերբակալելու։

Այս հաւատարիմ և գթասիրտ գերիին խօսքերը մեծ անձկութեան մէջ ձգեցին Պէտրէտտին Հասանին միտքը։

—Բայց միթէ չե՞մ կրնար, ըսաւ, ներս մտնել և գոնէ քիչ մը ստակ և գոհարեղէններ առնել։

—Տէր իմ պատասխանեց գերին, վայրկեան մը մեծ վէզիրը հոս պիտի ըլլայ. անմիջապէս ճամբայ ելիր ու փախիր։

Պէտրէտտին Հասան շուտ մը ելաւ նստած բազմոցէն, ոտքի ամանները հագաւ և իր պատմուճանին մէկ ծայրովը գլուխը գոցելէ ետքը՝ որպէս զի երեսը ծածկէ, փախաւ առանց գիտնալու թէ ո՞ր կողմը դիմէ՝ որպէս զի սպառնացող վտանգէն ազատի։ Առաջին մտածութիւնը եղաւ շտապելով քաղաքին մօտակայ դուռը հասնիլ։ Շարունակ վազելով հասարակաց գերեզմանատունը հասաւ, և որովհետև մութը կը կոխեր միտքը դրաւ իր հօրը շիրմին մէջ երթալ անցունել գիշերը։

Բաւական մեծկակ շէնք մըն էր այն գմբեթաձև, զոր Նուրէտտին Ալի իր կենդանութեան ժամանակ շինել տուեր էր. բայց ճամբուն վրայ շատ հարուստ հրէի մը հանդիպեցաւ, որ սեղանաւոր և արհեստով վաճառական էր, ու գործի համար գացած տեղէ մը կը դառնար. Պէտրէտտինը ճանչնալով կեցաւ ու յարգանօք բարեւեց։

Այս սեղանաւոր վաճառականը Իսհաակ կը կոչուէր. Պէտրէտտին Հասանը բարեւելէն ետքը՝ անոր ըսաւ։

—Տէր իմ, կը ներէ՞ք ինձ համարձակիլ հարցնելու ձեզ թէ այս ժամուս՝ մինակ և այսպէս յուզուած դէմքով ո՞ւր կ'եր-

թաք։ Արդեօք մեծ դժբախտութի՞ւն մը պատահեցաւ ձեզի։

—Այո՛, պատասխանեց Պէտրէտտին, այս գիշեր քունիս մէջ հայրս երեւցաւ։ Ահռելի կերպով կը նայէր եւ կարծես ինծի դէմ սաստիկ բարկացեր էր։ Ընդոստ արթնցայ ահ ու դողով՝ եւ իսկոյն դուրս ելայ որպէսզի երթամ ու իր շիրմին մէջ աղօթեմ։

—Տէր իմ, կրկնեց հրեան (որ չէր կրնար ըմբռնել թէ ինչո՞ւ համար Պէտրէտտին Հասան քաղաքէն դուրս ելեր էր), բարեյիշատակ հայրդ, մեր վեզիրը ու մեր տէրը, իր մահուընէ առաջ շատ մը նաւեր ապրանքով բեռնաւորեր էր՝ որ տակաւին ծովու վրայ են եւ ձեր ստացուածքն են. կ'աղաչեմ որ փոխանակ ուրիշ վաճառականի, ինծի հետ առեւտուր ընելու հաճիք։ Կարող եմ կանխիկ դրամով բոլոր նաւերուդ ապրանքը գնել, եւ սկիզբ մը ընելու համար, եթէ կ'ուզէք ամենէն առաջ նաւահանգիստ հասնող նաւուն բեռը ինծի ծախել՝ պատրաստ եմ հիմա հազար ոսկի համրել ձեզի։ Այստեղ քսակիս մէջ է այդ գումարը եւ իսկոյն կրնամ կանխաւ վճարել ձեզի։

Այս ըսելով՝ մեծ քսակ մը հանեց զոր թեւին տակ պահեր էր, եւ զայն իր կնիքովը գոցուած ներկայացուց։

Պէտրէտտին Հասան՝ տեսնելով որ իր տունէն արտաքսուած եւ բոլոր ինչքը գրաւուած է՝ հրեային առաջարկութիւնը Աստուծոյ մէկ շնորհը համարեց եւ մեծ ուրախութեամբ ընդունեց։

—Տէր իմ, ըսաւ այն ատեն հրեան, ուրեմն հազար ոսկիի կու տա՞ք ինծի, նաւահանգիստը հասնող առաջին նաւուն բեռը։

—Այո՛, հազար ոսկիի կը ծախեմ զայն քեզի, պատասխանեց Պէտրէտտին Հասան, եւ արդէն լմնցած գործ մը սեպէ։

Հրեան իսկոյն անոր ձեռքը տուաւ հազար ոսկիի քսակը եւ առաջարկեց որ համրէ։ Պէտրէտտին աւելորդ համարեց այդ բանը եւ ըսաւ թէ հարկ չկայ համրելու եւ իր անկեղծութեանը կը վստահի։

—Քանի որ այդպէս է, ըսաւ հրեան, շնորհ ըրէք, տէր իմ, մեր ըրած առեւտուրին համար ստացագիր մը տալ ինծի։

Այս ըսելով իր գօտիին անցուցած կաղամարը հանեց, ազէկ կտրուած գրիչ մը առաւ թղթակալէն հանած կտոր մը թուղթով Պէտրէտտինի տուաւ. Պէտրէտտին անոր տուած թուղթին վրայ հետեւեալ տողերը գրեց,

«Զօրութիւն գրոյս է վկայել որ Պասրացի Պէտրէտտին Հասան, այս նաւահանգիստը ամենէն առաջ հասնող իր նաւուն վաճառքը, Իսահակ հրէին ծախեց հազար ոսկի գնով զոր ընդունեց։»

ՊԷՏՐԷՏՏԻՆ ՀԱՍԱՆ ՊԱՍՐԱՑԻ

Այս մուրհակը գրելէն ետքը՝ հրեային տուաւ, որ զայն իր թղթակալին մէջ դրաւ եւ մնաք բարով ըսելով մեկնեցաւ։ Մինչդեռ Իսահակ իր ճամբան կը շարունակէր դէպ ի քաղաք՝ Պէտրէտտին Հասան կը դիմէր դէպ իր հօրը շիրիմը։ Երբ հոն հասաւ, երեսանկեալ գետինը տարածուեցաւ, եւ յորդ արցունք թափելով՝ իր թշուառութիւնը սկսաւ ողբալ։ «Ափսո՜ս տարաբաղդ Պէտրէտտին, ի՞նչ պիտի ըլլայ քու վերջդ, ո՞ւր պիտի երթաս ապաւինելու քեզ հալածող անիրաւ իշխանին ձեռքէն։ Բաւական չէ՞ր սիրելի հօրդ կորստեան ցաւը, մինչ բաղդն քու արդարացի վիշտերուդ վրայ այս նոր դժբաղդութիւնը աւելցնելո՞ւ էր»։ Երկար ատեն այդ վիճակին մէջ մնաց. բայց վերջապէս ելլելով գլուխը հօրը գերեզմանին կռթնցուց. հետզհետէ իր վիշտն ու ցաւը առաջուընէ աւելի կը սաստկանային ու անդադար կը հառաչէր եւ կ'ողբար, մինչեւ՝ որ քունը վրան հասնելով գլուխը գերեզմանին վրայէն վար սահեցաւ ու սալայատակին վրայ պառկելով՝ այն տեղ քնացաւ։

Հազիւ թէ քիչ մը անուշ քուն ու հանգիստ կը վայելէր՝, երբ ճին մը, որ ըստ սովորութեան գիշեր ատեն կը թափառէր աշխարհիս վրայ, եւ ցորեկուան բնակարանի համար այդ գերեզմանատունը ընտրած էր, հոն Նուրէտտին Ալիին շիրիմին մէջ տեսաւ Պէտրէտտինը։ Ներս մտաւ, եւ զանիկա կռնակին վրայ պառկած գտնելով՝ անոր գեղեցկութեան վրայ հիացաւ ու սքանչացաւ։

Երբ ճինը ուշադրութեամբ քննեց Պէտրէտտինը՝ ինքնիրէն ըսաւ. «Այս ճակին դէմքը տեսնողը կը կարծէ թէ դըրախտին մէկ հրեշտակն է, որ Աստուած կը ղրկէ որպէս զի աշխարհս այրէ մրկէ իր գեղեցկութեամբ»։ Վերջապէս զանիկա լաւ մը դիտելէ ետքը՝ ելաւ բարձրացաւ օդին մէջ և այն տեղ պայի (փէրի) մը հանդիպեցաւ։ Իրարու բարեւ տուին, յետոյ ճինը ըսաւ պային.

—Կ'աղաչեմ քեզի, իջիր ինծի հետ իմ բնակած գերեզմանատունս և քեզի հրաշագեղ ճակ մը պիտի ցոյց տամ, որուն վրայ դուն ալ ինծի չափ պիտի հիանաս։

Պայը հաւանեցաւ, և իսկոյն վար իջան ու երբ շիրիմին մօտ հասան.

—Լաւ ուրեմն, ըսաւ ճինը պային, անոր ցոյց տալով Պէտրէտտին Հասանը, միթէ երբեք տեսա՞ծ ես ասոր պէս վայելչագէմ և գեղանի պատանեակ մը։

Պայը ուշադրութեամբ քննեց Պէտրէտտինը, յետոյ ճինին դառնալով՝

—Կը խոստովանիմ, պատասխանեց, որ շատ գեղադէմ է, բայց քիչ մը առաջ Գահիրէի մէջ աւելի հրաշալի ճակ մը տեսայ, որուն վրայ պիտի խօսիմ քեզի եթէ մտիկ ընել ուզես։

—Մեծ ուրախութիւն պիտի պատճառես ինծ, պատասխանեց ճինը։

—Ուրեմն պէտք է գիտնաս, վրայ բերաւ պայը (վասն զի գործը սկիզբէն պիտի պատմեմ), որ Եգիպտոսի Սուլթանը վէզիր մը ունի որ Շէմսէտտին Մէհմէտ կը կոչուի, և քսան տարեկանի մօտ աղջիկ մը ունի։ Չլսուած և չտեսնուած գեղեցկութեան տէր օրիորդ մըն է։ Սուլթանը այս նորատի օրիորդին գեղեցկութեան համբաւը իմանալով, վէզիրը կանչել տուաւ ու անոր ըսաւ.

—Իմացայ որ կարգուելու աղջիկ մը ունիս, փափաք ունիմ զայն կինս ընելու, արդեօք կը հաճի՞ս այս խնդիրքս կատարել։

Վէզիրը որ այսպիսի առաջարկութեան մը չէր սպասեր՝ քիչ մը վրդովեցաւ թէև բայց ամենևին չշփոթեցաւ, և

փոխանակ ուրախութեամբ ընդունելու այս առաջարկութիւնը, ինչպէս որ ուրիշները պիտի ընէին եթէ իր տեղը ըլլային, Սուլթանին պատասխանեց.

—Վեհափառ տէր, ձեր ինծի ըրած պատւոյն արժանի չեմ, և խոնարհաբար կը պաղատիմ որ չզժուարիք՝ եթէ ձեր առաջարկութեան հակառակ խօսիմ։ Գիտէք որ եղբայր մը ունէի, Նուրէտտին Ալի անունով, որ ինծի պէս պատիւ ունէր ձեր վէզիրներէն մին ըլլալու։ Իր հետ վէճ մը ունենալուս համար յանկարծ աներևոյթ եղաւ, և այն ատենէն ի վեր լուր չունէի իր վրայ, սակայն այս օրերս իմացայ որ Պասրայի մէջ մեռեր է՝ մինչև վերջը պահելով իւր վէզիրութեան պաշտօնը։ Եղբայրս մանչ զաւակ մը ունի, և որովհետև դեռ չբաժնուած խօսք մէկ ըրած էինք մեր զաւակները իրարու հետ ամուսնացնելու՝ վստահ եմ որ այս ամուսնութիւնը կատարելու փափաքով մեռած է։ Ուստի ես ալ իմ կողմէս փափաքելով խոստումս կատարել, կ'աղաչեմ Ձեր վեհափառութեան որ այս գործին նկատմամբ իւր հաւանութիւնը և պատուութիւնը շնորհէ։ Այս արքունեաց մէջ շատ մը իշխաններ կան որ ինծի պէս աղջիկներ ունին, ուստի կրնաք զանոնք պատուել անոնց հետ ամուսնանալով։

Եգիպտոսի Սուլթանը յետին ծայր գայրացաւ Շէմսէտտին Մէհմէտի դէմ։

Իր վէզիրին մերժումէն ու համարձակութենէն վիրաւորուելով՝ անզուսպ բարկութեան շեշտով մը անոր ըսաւ.

Միթէ ա՞յդպէս կը պատասխանես իմ բարերարութեանս որով մինչև այս միութիւնը ընելու կը զիջանիմ։ Կարող եմ վրէժ լուծել ուրիշները աւելի նախապատիւ համարելուդ համար, և կ'երդնում որ աղջիկդ իմ գերիներէս ամէնէն վատթարն ու տգեղը իրեն էրիկ պիտի առնէ։

—Այս խօսքերը ըսելէ ետքը՝ խրոխտաբար ճամբեց վէզիրը. անիկա ալ իր տունը դարձաւ, սաստիկ յուզուած և վիրաւորուած սրտով։ Այսօր Սուլթանը իր ձիապաններէն մին կանչել տուաւ, որ թէ՛ կուրծքէն ու թէ՛ կռնակէն սապատող մըն է, և միանգամայն անհանելի կերպով տգեղ, ու

Շէմսէտտին Մէհմէտի հրամայելէ ետքը որ իր աղջիկը այն գերիին հետ ամուսնացնելու հաճութիւն տայ, իր ներկայութեանը գրել և ստորագրել տուաւ ամուսնութեան դաշնագիրը։ Այս այլանդակ հարսնիքին պատրաստութիւնները աւարտած են, և այս միջոցին որ քեզի կը խօսիմ, Եգիպտոսի մեծամեծներու բոլոր գերիները բաղնիքի մը դրան մօտ կեցած են, ամէն մէկը ջահ մը բռնած ու կ'սպասեն որ բաղնիքը գտնուող և լուացուող սապատողը դուրս ելլէ, որպէս զի հարսին տունը տանին. հարսն ալ արդէն հագուած զարդարուած է։ Գահիրէէն ելլելու ատենդ, հաւաքուած տիկինները անոր առաջնորդելու կը պատրաստուէին դէպ ի այն սրահն՝ ուր սապատողը պիտի գայ զինքը ընդունելու, ուր հարսը իրեն պիտի սպասէ։ Օրիորդը տեսայ, և կ'երդնում որ անկարելի է անոր երեսը նայիլ առանց սքանչանալու»։

Երբ պայը խօսքը լմնցուց, ճինը անոր ըսաւ.

—Ինչ որ ըսես, չեմ կրնար համոզուիլ որ այդ աղջիկը իր գեղեցկութեամբ այն Նորատի պատանին գերազանցէ։

—Չեմ ուզեր հակառակիլ խօսքիդ, պատասխանեց պայը, սակայն կը խոստովանիմ որ սապատողին սահմանուած չքնաղ էակին հետ ամուսնանալու արժանի է, և ինծի այնպէս կ'երեւայ որ մեզի վայլող գործ մը ըրած պիտի ըլլանք՝ եթէ Եգիպտոսի Սուլթանին անիրաւ հրամանը ջնջելով՝ այս Նորատի պատանին գերիին տեղը անցունենք։

—Իրաւունք ունիս, պատասխանեց ճինը, կարելի չէ քեզ երեւակայել թէ ո՛րչափ կը հաւնիմ այդ մտածութեանդ։ Ի գերեւ հանենք Եգիպտոսի Սուլթանին վրէժխնդրութիւնը, մխիթարենք վշտակիր հայր մը, և իր աղջիկը այնքան երջանիկ ընենք որքան այս պահուս ինքզինքը թշուառ կը համարի։ Բան մը զանց պիտի չընեմ այս գործին յաջող ելք մը տալու, և համոզուած եմ որ դուն ալ ձեռքէդ եկածը պիտի ընես։ Ես վրաս կ'առնեմ զանիկայ Գահիրէ փոխադրելու քունին մէջն, երբ մեր գործը աւարտենք, անկէ ալ ուրիշ տեղ տանելու հոգը քեզ կը թողում։

Ճինը ու պայը իրենց ընելիքին վրայ միասին խորհըրդակցելէ ետքը, ճինը՝ Պէտրէտտինը կամացուկ մը վերցուց և դէպ ի օդը բարձրանալով՝ անիմանալի արագութեամբ մը գնաց յիշեալ բաղնիքին մօտ օթեւանի մը դրան քով իջեցուց՝ ուսկից սապատողը պիտի ելլէր, իրեն սպասող գերիներուն հետ։

Նոյն պահուն Պէտրէտտին Հասան արթնցաւ և զարմացաւ իրեն անծանօթ քաղաքի մը մէջ գտնուելուն։ Պոռալ ուզեց որ հարցնէ թէ ո՞ւր է, բայց ճինը անոր ուսին փոքրիկ հարուած մը տալով պատուիրեց որ ձայն չհանէ։ Յետոյ անոր ձեռքը ջահ մը տալով՝ «Գնա՛ խառնուէ, ըսաւ, սա բաղնիքին դրան մօտ կեցող ամբոխին մէջ, և անոնց հետ քալէ, մինչեւ որ սրահ մը մտնես ուր հարսնիքը պիտի կատարուի։ Նոր փեսան սապատող մըն է որ շուտով աչքիդ պիտի զարնէ։ Ներս մտիր և անոր աջ կողմը կեցիր, և հիմակուընէ ծոցդ պահած հազար ոսկիի քսակդ բա՛ց, որպէս զի ճամբան երթալու ատենդ նուագածուներու, պարողներու և պարուհիներու բաշխես։ Երբ սրահը մտնես՝ նայէ որ հարսին բոլորտիքը գտնուող աղախիններուն ալ ստակ տաս, երբոր քեզի մօտենան։ Բայց ամէն անգամ որ ձեռքդ քսակիդ տանիս, ոսկիով լեցուն դուրս հանէ և բնաւ մի խնայեր։ Իմ ըսածներս ճշդիւ կատարէ աչքդ չորս բանալով, բանի մը վրայ զարմանք մի՛ յայտներ, մարդէ մի վախնար և վըստահ եղիր գերագոյն զօրութեան մը վրայ, որ ամէն բան կը տնօրինէ գիտակցութեամբ։

Նորատի Պէտրէտտին՝ իր ընելիքը լաւ մը հասկնալով դէպ ի բաղնիքին դուռը դիմեց։ Իր առաջին գործը եղաւ իր ջահը վառել գերիի մը ջահէն, յետոյ միւսներուն խառնուելով՝ իբր թէ ինքն ալ Գահիրէի իշխանի մը գերին եղած ըլլար, անոնց հետ ճամբայ ելաւ, և սապատողին ընկերացաւ որ բաղնիքէն ելլելով՝ Սուլթանին ախոռին ձիերէն մէկուն վրայ հեծաւ։

Պէտրէտտին Հասան՝ սապատողին առջեւէն քալող նըւագածուներուն և պարողներուն մօտ գտնուելով՝ ատեն ատեն քսակէն ափը լեցուն ոսկի կը հանէր և կը բաշխէր, և

այնպէս ազնուական կերպով ու շնորհալի ձեւով կը նուիրէր ոսկիները որ զանոնք ընդունողները իր վրայ ակնարկ մը կը նետէին. և հրաշալի գեղեցկութիւնը տեսնելով՝ չէին կրնար իրենց աչքերը անոր վրայէն վերցնել։

Վերջապէս ամբոխը Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիրին դրան առջեւ հասաւ, մինչդեռ վէզիրը միտքէն անգամ չէր անցըներ որ իր եղբօրորդին այնքան մօտ կը գտնուի իրեն։ Բարապանները խառնակութեան առաջքն առնելու համար՝ ջահ բռնող գերիներուն չթողուցին որ ներս մտնեն, ու նոյն իսկ Պէտրէտտին Հասանն ալ արգիլեցին. բայց նուագածուները՝ որոնց համար դուռը բաց էր, կեցան և բողոքեցին ըսելով թէ իրենք ալ ներս պիտի չմտնեն եթէ չթողուն որ Պէտրէտտինն ալ իրենց հետ ներս մտնէ։ «Գերիներու դասէն չէ, կ'ըսէին. բաւական է անոր երեսը նայիլ համոզուելու համար։ Անտարակոյս նորատի օտարական մըն է որ հետաքրքրութենէն մեր երկրին հարսանեկան արարողութիւնը տեսնել կ'ուզէ»։

Այս ըսելով, Պէտրէտտինը իրենց մէջը առին և բարապաններուն չնայելով, իրենց հետ ներս մտցուցին զինքը։ Իր ջահը ձեռքէն առին և ամէնէն առաջ իրենց առջեւ ելլողին տուին. յետոյ սրահը տարին զինքը և սապատողին աջ կողմը կեցուցին՝ որ չքեղօրէն զարդարուած աթոռի մը վրայ նստած էր վէզիրին աղջկան մօտ։

Հարսը հիանալի կերպով հագուեր զարդարուեր էր, բայց իր դէմքին վրայ յուսահատութիւն մը և դժնդակ տրտմութիւն մը կը տիրէր, որուն պատճառը դժուար չէր գուշակել, իրեն մօտ տեսնելով այն տձեւ ու տգեղ և իր սիրոյն անարժան էրիկը։ Այս երկու անյարմար ամուսիններուն աթոռը բազմոցի մը մէջտեղն էր։ Էմիրներու, վէզիրներու, Սուլթանին սենեկապաններուն տիկինները, նոյնպէս և ուրիշ շատ մը պալատական և քաղաքացի տիկիններ երկու կողմերը նստած էին քիչ մը վար իրենց աստիճանին համեմատ, և ամէնքն ալ նոյնպէս աղուոր և չքեղ կերպով հագուեր էին՝ որ շատ ախորժելի տեսարան մը կ'ընծայէին։ Ամէնքն ալ երկայն վառած մոմեր բռնած էին։

Երբ տեսան Պէտրէտտին Հասանին ներս մտնելը, իրենց աչքերը անոր վրայ նետեցին, ու հասակին և դէմքին գեղեցկութեան վրայ զմայլելով, չէին կրնար անոր նայելէ կըշտանալ։ Երբ իր տեղը նստաւ, ամէնքն ալ անխտիր հետզհետէ իրենց տեղէն ելլելով անոր քովը կ'երթային մօտէն տեսնելու համար զինքը և հրաշալի գեղեցկութենէն շլացած և յուզուած տեղերնին կը դառնային։

Պէտրէտտին Հասանի և զզուանք պատճառող սապատող ձիապանին մէջ եղած տարբերութիւնը՝ ժողովին մէջ ամենուն տրտունջը գրգռեց։ «Այս գեղադէմ երիտասարդին տալ պէտք է մեր հարսը, պոռացին տիկինները, և ոչ թէ այն տգեղ սապատողին»։ Այս չափը բաւական չսեպեցին, ու համարձակեցան նաև Սուլթանին դէմ անէծք կարդալ, քանի որ իր բացարձակ իշխանութիւնը բռնութեամբ գործածելով, այլանդակ տգեղութիւնը գեղեցկութեան հետ միաւորել կ'ուզէր։ Նոյնպէս սապատողին դէմ թշնամանք արձակեցին և անոր համբերութիւնը հատցուցին՝ ի մեծ դժգոհութիւն հանդիսականաց, որոնց աղմուկը ժամանակ մը խափանեց նուագարաններու ներդաշնակութիւնը։ Վերջապէս նուագածուները սկսան նուագել, և հարսը հագուեցնող տիկինները անոր մօտեցան։

Ամէն անգամ որ նոր հարսը հագուստները կը փոխէր, տեղէն կ'ելլէր և իր կիները ետեւը ձգած սապատողին առջեւէն կ'անցնէր առանց անոր վրայ ակնարկ մը նետել զիջանելու. յետոյ կ'երթար Պէտրէտտինի կ'երեւէր իր բոլոր նոր զարդերովը։ Այն ատեն Պէտրէտտին Հասան՝ Ճինէն առած հրահանգին համեմատ՝ ձեռքը քսակին մէջ կը տանէր և շատ մը ոսկի հանելով, նոր հարսին ընկերացող կանանց կը բաժնէր։ Նուագածուները ու կաքաւիչներն ալ չէր մոռնար ու անոնց ալ ստակ կը նետէր։ Զուարճալի էր տեսնել թէ ինչպէս իրար կը հրէին դրամները գետնէն հաւաքելու համար. վերջը իրենց երախտագիտութիւնը կը յայտնէին և նշաններով կը հասկցնէին թէ կը փափաքին որ նոր հարսը իրենը ըլլայ, և չէ թէ սապատողինը։ Հարսին բոլորտիքը եղող կի-

ՆՈՐ ՀԱՐՍԸ ՊԷՏՐԷՏՈՅԻՆ ԿԵՐԵՒԱՅ ԻՐ ԲՈԼՈՐ ԶԱՐԴԵՐՈՎԸ

ները նոյնը կը կրկնէին և բնաւ հոգ չէին ըներ եթէ սապա-տողը իրենց խօսքը լսէր. այլ կը ծաղրէին ու անոր տեսակ տեսակ խաղեր կը խաղային, որով բոլոր հանդիսականները կը զուարճանային։

Երբ այնչափ անգամ հագուստ փոխելու արարողութիւնը աւարտեցաւ, նուագածուները դադրեցան նուագելէ և քաշ-ուեցան, նշան ըներով Պէտրէտոյին Հասանին որ ինքը հար-սին քովը մնայ։ Տիկինները քաշուելու ատեն միենոյն նշա-նը ըրին։ Նոր հարսը խուց մը մտաւ. իրեն ետեւէն աղա-խինները գացին որ զանիկա հանուեցընեն, ուստի սրահին մէջ մինակ սապատող ձիադարմանը, Պէտրէտոյին Հասան, և քա-նի մը սպասաւորներ մնացին։ Սապատողը, որ Պէտրէտոյին դէմ սաստիկ կատղեր էր, քանի որ իրեն կասկածներ կու տար, ծուռ ծուռ անոր նայելով ըսաւ.

—Հապա դու ի՞նչ բանի կ'սպասես, ինչո՞ւ համար միւս-ներուն պէս չես երթար, քաշուէ՛։

Որովհետեւ Պէտրէտոյին այն տեղ մնալու պատճառ մը չունէր, դուրս ելաւ. բաւական շփոթած էր և ինչ ընելիքը չէր գիտեր. բայց դաւիթէն դուրս դեռ չելած՝ ճիճն ու պայը անոր առջեւը ելան և զանիկա կեցուցին։

—Ո՞ւր կ'երթաս, ըսաւ անոր ճիճը։ Կեցի՛ր, սապատողը սրահը չէ, պտոյտքի մը համար դուրս ելաւ, հիմակ ետ դար-ձիր և հարսին սենեակը մտիր։ Երբ անոր հետ մինակ մնաս, աներկիւղ ըսէ անոր որ իրեն էրիկն ես, թէ Սուլթանին միտ-քը սապատողը ծաղրել և զուարճանալ էր, և թէ այս կար-ծեցեալ ամուսինը հանդարտեցնելու համար՝ պնակ մը սեր պատրաստել տուած ենք անոր համար սխտորին մէջ։ Վեր-ջապէս զանիկա համոզելու համար ինչ որ խելքիդ փչէ ըսէ։ Այդպէս գեղեցիկ ըլլալովդ՝ դժուար չէ քեզի այդ բանը ընել, և նոր հարսը պիտի զմայլի որ կատակի համար զինքը խա-բեր են։ Սակայն մենք կ'երթանք հիմա հրաման տալու որ սապատողը ներս չմտնէ և զքեզ չարգիլէ գիշերը կնոջդ հետ անցընելու. վասն զի անիկա քու կինդ է և ոչ թէ իրենը։

Երբ այսպէս ճիճը Պէտրէտոյին կը քաջալերէր ու իր հե-

տեսելիք ճամբան կը ցուցնէր, սապատողն իրօք սրահէն դուրս ելած էր։ Ճինը անոր գտնուած տեղը մտաւ, խոշոր սեւ կատուի մը կերպարանքը առաւ և սկսաւ զարհուրելի կերպով մլաւել։ Սապատողը կատուն փախցնելու համար պոռաց և ձեռքերն իրարու զարկաւ, բայց կատուն ոչ միայն խոյս չտուաւ, այլ և իր թաթերուն վրայ բարձրանալով բոցավառ աչքերը կը փայլեցնէր և սապատողին կը նայէր կատաղաբար, ու հետզհետէ այնքան սաստիկ կը մլաւէր, կը մեծնար որ քիչ ատենէն իշուկի չափ խոշորցաւ։ Սապատողը այս տեսնելուն՝ օգնութեան կանչել ուզեց, ու այնչափ սաստիկ ահ ու դողի մէջ մտաւ, որ բերանը բաց մնաց, բառ մը չի կրցաւ արտասանել։ Ճինը անոր հանգիստ ու դադար չտալու համար, իսկոյն ահագին գոմէշի մը փոխուեցաւ, ու այդ կերպարանքով՝ այնպիսի ձայն մը հանեց ու գոռալով. «Անպիտան սապատող» ըսաւ, որ խեղճ սապատողը լեղապատառ ըրաւ։

Այս ահաւոր ձայնին վրայ, ձիապանը զարհուրելով գետին ինկաւ ակամայ, գլուխը պատմուճանովը ծածկեց որպէս զի այդ ահռելի կենդանին չտեսնէ, և անոր պատասխան տուաւ դողդողալով.

—Գոմէշներու մեծդ իշխան, ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ։

—Վա՛յ քեզ, պատասխանեց ճինը, ի՞նչպէս կը յանդըգնիս իմ սիրուհիիս հետ ամուսնանալ։

—Է՛հ, տէր իմ, ըսաւ սապատողը, կը պաղատիմ քեզի որ ինծի ներես, եթէ յանցանք մը ունիմ, անգիտութենէս է. չէի գիտեր որ այն տիկնոջ սիրականը գոմէշ մըն է. ինչ որ կ'ուզես հրամայէ՛, կ'երդնում որ պատրաստ եմ քեզի հնազանդելու։

—Կրողը տանի գլխս, գոչեց ճինը, թէ որ գլուխդ չճզմեմ, եթէ ասկից դուրս ելլես, կամ մինչև արեւուն ելլելը լուռ չկենաս, ու եթէ բառ մը միայն բերնէդ հանես։

Միայն այն ատեն պիտի ներեմ քեզի երբ այս տունէն հեռանաս երթաս, սակայն եթէ յանդգնիս վերադառնալ, կեանքդ կը կորսնցնես։

Այս խօսքերէն ետքը՝ ճինը մարդու կերպարանք առաւ, սապատողին ոտքերէն բռնեց և գլխիվայր վերցնելէն ետքը՝ պատին կրթնցուց ու ըսաւ.

—Եթէ արեւը չծագած ասկից շարժիս, ինչպէս որ արդէն ըսի, ոտքերէդ պիտի բռնեմ և գլուխդ հազար կտոր պիտի ընեմ այս պատին զարնելով։

Իսկ Պէտրէտտին Հասան ճինին և պային ներկայութենէն քաջալերուած սրահը մտեր ու հարսանեկան խուցը սպրդելով նստեր կ'սպասէր որ տեսնէ թէ ի՛նչ ելք պիտի ունենայ այս գործը։ Քիչ ատենէն Նոր հարսը եկաւ պառաւ կնիկով մը և դրանը մէջ կենալով քանի մը յորդորական խօսքեր ըսաւ փեսային, առանց նայելու թէ սապատողն էր այն թէ ուրիշ մը. այնուհետեւ դուռը գոցեց ու գնաց։

Նոր հարսը զարմանքով ու ապշութեամբ սապատողին տեղ՝ Պէտրէտտին Հասանը տեսաւ, որ շնորհալի կերպով մը իրեն ներկայացաւ.

—Է՛հ, ի՞նչպէս, սիրելի բարեկամ, այս ժամուս հոս կը գտնուիս. կ'երեւի թէ ամուսնոյս ընկերն ես։

—Ո՛չ, տիկին, պատասխանեց Պէտրէտտին, ես այս անպիտան սապատողին դասակարգէն չեմ։

—Բայց, կրկնեց Նոր հարսը, չե՞ս գիտեր որ իմ ամուսինս կը զրպարտե՞ս։

—Անիկա՛, քու ամուսի՞նդ, ո՜հ տիկին, պատասխան տուաւ Պէտրէտտին, ի՞նչպէս կրնաս այդպիսի բան մը տակաւին մտքէդ անցունել։ Ուղղէ՛ սխալմունքդ. այդչափ գեղ ու շնորհ ամենէն անշահ մարդուն չպիտի տրուէին։ Ես եմ, տիկին, այն երջանիկ մահկանացուն՝ որուն պահուած են այդ գանձերդ։ Սուլթանը զուարճանալու մտքով քու վէզիր հօրդ խաղաց այս խաղը, և զիս ընտրեց իբր քու ճշմարիտ ամուսինդ։ Անշուշտ կը տեսնէիր թէ ինչպէս այս կատակերգութեան վրայ կը զուարճանային տիկինները, նուագածուները, կաքաւիչները և տանդ բոլոր կիներն ու այրերը։ Խեղճ սապատողն իր տեղը ղրկեցինք, որ այս պահուս, իր ախոռին մէջ սնակ մը սեր կ'ուտէ, և կրնաս վստահ ըլլալ որ երբեք այդ աղուոր աչքերուդ առջև պիտի չներկայանայ։

Այս խօսքին վրայ վէզիրին աղջիկը, որ հարսանեկան խուցը մտած ատենը աւելի մեռեալ էր քան կենդանի, երեսին գոյնը փոխեց, ու զուարթ դէմք մը առնելով, այն աստիճան գեղանի երեւցաւ որ Պէտրէտտին խելքը թռցուց։

—Չէի յուսար ըսաւ, յարեց Նոր հարսը, որ այսպիսի ախորժելի խաղի մը պիտի հանդիպիմ, և արդէն բոլոր կենացս մէջ դժբաղդ ըլլալ աչքս առեր էի։ Բայց հիմա երջանիկ կ'զգամ ինքզինքս, տեսնելով իմ սիրոյս արժանի անձ մը՝ որուն հետ պիտի միանամ։

Այս ըսելով բոլորովին հանուեցաւ և անկողին մտաւ։ Պէտրէտտին Հասան ալ, այնպիսի հրաշալի գեղեցկութեամբ կնոջ մը տէր ըլլալուն վրայ յափշտակուած, անոր օրինակին հետեւեցաւ։ Իր հագուստը աթոռի մը ու հրեային տուած քըսակին վրայ դրաւ, որ տակաւին լեցուն էր, թէեւ շատ դըրամ բաշխեր էր։ Իր ապարօշը հանեց, որպէս զի սապատողին համար պատրաստուած գիշերուան ապարօշը հագնի և գնաց իր սիրուհւոյն միացաւ։

Երբ հարս ու փեսայ քնացան, շարունակեց Ճաֆէր վէզիրը, Ճինը՝ որ պային միացեր էր՝ ըսաւ անոր որ յաջողութեամբ սկսած գործերնին աւարտելու ատենը եկած էր։

—Ջանանք որ արեւը չելած պատրաստ ըլլանք որպէս զի չըռնուինք, յարեց նա, գնա՛ և նորատի պատանին վերցուր առանց արթնցնելու։

Պայը սիրահարներուն խուցը մտնելով տեսաւ որ խորունկ կը քնանային. Պէտրէտտին Հասանը վերցուց իր գիշերային հագուստովը, և Ճինին հետ թռչելով, հիանալի արագութեամբ մինչեւ Դամասկոսի դուռը հասան ճիշտ այն միջոցին՝ որ մզկիթներուն կարդացողները ժողովուրդը աղօթքի կը կանչէին բարձրաձայն, առաւօտեան դէմ։ Պայը կամացուկ մը գետինը դրաւ Պէտրէտտինը, և դրան մօտ թողլով Ճինին հետ միասին աներեւութացաւ։

Քաղաքին դուռը բացուին՝ և անոնք որ հաւաքուեր էին դուրս ելլելու համար՝ յետին ծայր զարմացան երբ Պէտրէտտին Հասանը տեսան միայն շապիկով մը գետնի վրայ տարածուած։ Մէկը կ'ըսէր․

—Այնքան շտապեր է սիրուհիին տունէն փախչելու որ ժամանակ չէ գտեր հագուելու։

—Նայեցէք անգամ մը, կ'ըսէր միւսը, մարդ ինչ վըտանգներու ենթակայ կ'ըլլայ, անշուշտ աս տղան բոլոր գիշերը իր բարեկամներուն հետ գինի խմելով անցուցած պէտք է ըլլայ․ ու գինովնալով գործի մը համար դուրս ելած, և տուն վերադառնալու անկարող ըլլալով՝ մինչեւ այստեղ եկած ու քունը տարած պիտի ըլլայ։

Ոմանք ալ ուրիշ կերպով կը խօսէին և ոչ ոք գիտէր թէ այդ պատանին ի՞նչ դիպուածով այդ կողմը եկեր ինկեր էր։ Նոյն պահուն թեթեւ հով մը փչելով՝ պատանիին շապիկը վերցուց և կուրծքը տեսնուեցաւ՝ որ ձիւնի պէս սպիտակ էր․ այս երեւոյթէն ամէնքն ալ այնքան զարմացան ու բացագանչեցին որ պատանին արթնցաւ։ Իր զարմանքն ալ անոնց զարմանքին չափ մեծ եղաւ ինքզինքն անծանօթ քաղաքի մը դրան մօտ պառկած գտնելով, ու տեսնելով որ շատ մը մարդիկ զինքը կը դիտեն․

—Պարոններ, ըսաւ անոնց, ըսէ՛ք ինձ, կ'աղաչեմ, թէ ո՞ւր եմ և ինձմէ ի՞նչ կ'ուզէք։

Անոնցմէ մէկը պատասխանելով ըսաւ․

—Պատանի, այս քաղաքին դուռը նոր բացուին, և դուրս ելլելու ատեն զքեզ այստեղ պառկած գտանք այդ վիճակին մէջ․ կեցանք ու սկսանք զքեզ դիտել։ Արդեօ՞ք գիշերն այս տեղ անցուցիր․ գիտե՞ս միթէ որ Դամասկոսի մէկ դրան առջեւը կը գտնուիս։

—Դամասկոսի մէկ դրան առջե՞ւ մի, պատասխանեց Պէտրէտտին։ Կատա՞կ կ'ընէք, այս գիշեր պառկելու ատենս Գահիրէ էի։

Այս խօսքին վրայ, ոմանք ցաւելով «մեղք որ այսպիսի վայելչադէմ տղայ մը խելքը թռցուցած ըլլայ» ըսին ու իրենց ճամբան շարունակեցին։

—Որդեակ, ըսաւ անոր բարի ծերունի մը, ըսածդ չես գիտեր․ քանի որ այս առտու Դամասկոս կը գտնուիս, ի՞նչպէս կրնայիր Գահիրէ ըլլալ երէկ, այդ անկարելի բան է։

—Եւ սակայն ըսածս սուտ է, պատասխանեց Պէտրէտոյին, և կ'երդնում իսկ որ երէկ բոլոր օրը Պասրա անցուցի.

Հազիւ թէ այս խօսքը արտասանեց որ ամէն մարդ քրքիջ մը արձակեց ու սկսաւ պոռալ. «խենդ է, խափուկ է«։

Սակայն ոմանք, անոր ծաղիկ հասակին նայելով, վրան ցաւեցան ու ամբոխէն մէկն ելաւ ու ըսաւ.

—Որդեա՛կ, անշուշտ խելքդ թռցուցեր ես, չե՞ս գիտեր թէ ինչ կ'ըսես. միթէ կարելի՞ բան է որ մարդ մը բոլոր օրը Պասրա անցունէ, գիշերը Գահիրէ, և առաւօտուն Դամասկոս գտնուի։ Կ'երեւայ թէ քունդ գլուխդ է. բաց աչքդ։

—Ըսածս այնքան ճշմարիտ է, վրայ բերաւ Պէտրէտոյին Հասան, որ երէկ իրիկուն Գահիրէ ամուսնացայ։

Անոնք որ քիչ առաջ ծիծաղեր էին՝ այս պատասխանին վրայ նորէն սկսան բարձրաձայն խնդալ։

—Զգոյշ եղի՛ր, ըսաւ անոր առաջուան խօսող մարդը, կ'երեւայ թէ երազիդ մէջ տեսեր ես այդ ըսածներդ և անոնց տպաւորութիւնը մտքիդ մէջ մնացեր է։

—Ես իմ ըսածս գիտեմ, պատասխանեց պատանին. խընդրեմ, դու բացատրէ թէ ինչպէս կարելի է որ երազիս մէջ Գահիրէ գտնուած ըլլամ, քանի որ իրօք հոն գացած ըլլալուս վրայ համոզուած եմ, ուր եօթն անգամ նոր հարսը առջեւս բերին, և ամէն անգամ նոր հագուստով երեւցաւ ինձ, և ուր վերջապէս սոսկալի սապատող մը տեսայ որ հարսին պիտի տային։ Ըսէք ինծի թէ ի՞նչ եղան պատմուճանս, ապարօշս և ոսկիով լեցուն քսակս։

Թէպէտ խեղճը կը պնդէր թէ այս բաները ճշմարիտ էին, բայց ունկնդիրները դարձեալ ծիծաղեցան. որով պատանին բոլորովին շփոթեցաւ, այնպէս որ չգիտէր թէ անցած դարձածին վրայ ի՞նչ պէտք էր խորհիլ։

Յամառութեամբ ըսածներուն վրայ կրկին ու կըրկին պնդելէ ետքը, ոտքի ելաւ որպէսզի քաղաք մտնէ, ու ամէնքն ալ անոր ետեւէն կ'երթային պոռալով. «խե՛նդ է, փախուկ է»։

Այս ձայները լսելով ոմանք պատուհանները և ոմանք

ալ իրենց տանը դռներէն դուրս ելան, ու Պէտրէտոյին ետեւէն գացողներուն միանալով, «փախո՛ւկ է, փախո՛ւկ է» կը պոռային առանց գիտնալու թէ խնդիրն ինչ է։ Պատանին սաստիկ շփոթած, ծաղարարի մը խանութին առջեւ հասաւ, ու ներս մտաւ ժողովուրդին ձեռքէն ազատելու համար։

Այս ծաղարարը ժամանակաւ աւազակաց խումբի մը պետն էր ու կարաւանները կը կողոպտէր, բայց հիմա Դամասկոս եկեր էր բնակելու, ուր ոչ ոք իրեն դէմ գանգատելու պատճառ մը ունէր, սակայն և այնպէս զինքը ճանչցողները իրմէ կը վախնային, այնպէս որ ժողովուրդին վրայ դաժան նայուածք մը արձակեց և ամէնքն ալ Պէտրէտոյինի քովէն հեռացան։ Ծաղարարը՝ տեսնելով որ ամէնքն ալ հեռացան, պատանիին հետ սկսաւ խօսիլ ու հարցուց անոր թէ ո՞վ է և ի՞նչ պատճառով Դամասկոս եկեր է։ Պէտրէտոյին Հասան ոչ իր ծնունդը և ոչ ալ իր հօրը մեծ վէզիրին մահը գաղտնի պահեց, ու պատմեց թէ ի՛նչ կերպով Պասրայէն ելեր, ինչպէս նախորդ գիշերը հօրը գերեզմանին վրայ պառկեր, և արթննալուն՝ ինքզինքը Գահիրէ գտեր էր, ուր աղջըկան մը հետ ամուսնացեր էր։ Վերջապէս իր զարմանքը յայտնեց Դամասկոս գտնուելուն, առանց այս հրաշքին գաղտնիքը հասկնալու։

—Քու պատմութիւնդ չափազանց զարմանալի է, ըսաւ անոր ծաղարարը. բայց թէ որ իմ խորհուրդիս հետեւիլ կ'ուզես՝ բոլոր ինծի ըսածներդ պէտք չէ որ ուրիշներու հաղորդես, և համբերութեամբ սպասես որ Աստուած հաճի վերջ մը տալ այն ձախորդութեանց որոնցմով կը փորձէ զքեզ վըշտացնել։ Մինչեւ այն ատեն ինծի հետ կը մնաս, և որովհետեւ զաւակ չունիմ, պատրաստ եմ զքեզ իբրեւ որդի ընդունիլ, եթէ կը հաւանիս։ Զքեզ իմ որդեգիրս ընելէ ետքը, կրնաս քաղաքին մէջ ազատ պտըտիլ և այսուհետեւ ժողովուրդին նախատանաց ենթակայ չես ըլլար։

Թէպէտեւ այս որդեգրութիւնը մեծ վէզիրի մը որդւոյն պատիւ չէր բերեր, այսուհանդերձ Պէտրէտոյին ստիպուեցաւ

սոյն առաջարկութիւնը ընդունիլ, մտածելով որ իր դրամական անձուկ վիճակին մէջ, փրկութեան ուրիշ միջոց չկար՝ Շաքարարը զանիկայ հագուեցուց, վկաներ առաւ իր հետը՝ և դատաւորի մը առջեւ գնաց յայտնելու որ Պէտրէտտինը իր որդեգիրը կը ճանչնայ. այնուհետեւ պատանին անոր տունը բնակեցաւ, Հասան անուամբ, և կարկանդակ չինել սորվեցաւ:

Երբոր այս բաները Դամասկոսի մէջ տեղի կ'ունենային, Գահիրէի մէջ ալ, Շէմսէտտին Մէհմէտի աղջիկը արթննալով Պէտրէտտինը իր մօտ չգտաւ. կարծեց թէ կամացուկ մը ելեր է անկողինէն որպէս զի իր քունը չվրդովէ և քիչ ատենէն պիտի վերադառնայ: Անոր վերադարձին կ'սպասէր՝ երբ Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիր, իր հայրը, Եգիպտոսի Սուլթանէն ընդունած նախատինքէն սաստիկ վիրաւորուած, եկաւ իր աղջկան դուռը զարկաւ, որպէս զի անոր հետ ողբայ իր տխուր ճակատագիրը: Անունը տալով աղջիկը կանչեց, անիկա ալ հօրը ձայնը լսելուն ելաւ որ դուռը բանայ: Նոր հարսը ձեռքը համբուրեց և գոհունակ դէմքով մը զանիկայ ընդունեց. վէզիրը որ միտքը դրած էր իր աղջիկը արտասուաց մէջ և իրեն պէս վշտահար տեսնել՝ յետին ծայր զարմացաւ:

—Դժբաղդ աղջիկս, ըսաւ անոր բարկութեամբ, միթէ կը վայլէ՞ քեզի զուարթ երեւալ, այսպէս սոսկալի զոհողութիւն մը կատարուելէ ետքը, ի՞նչպէս կը համարձակիս գոհունակ և ժպտուն երես մը ցոյց տալ ինծի...

Երբ աղջիկը տեսաւ որ հայրը զինքը կը յանդիմանէ իր ցոյց տուած ուրախութեան համար, անոր ըսաւ.

—Տէր իմ, կ'աղաչեմ, յանիրաւի մի յանդիմաներ զիս, բնաւ չամուսնացայ այն սապատող հրէշին հետ, զոր մահու չափ կ'ատեմ: Հարսնեւորները այնքան խայտառակ ըրին զինքը որ ստիպուեցաւ պահուըտիլ և իր տեղը չքնաղ պատանիի մը տուաւ, որ իմ ճշմարիտ ամուսինս է:

—Ի՞նչ առասպել է ինծի պատմածդ, ընդմիջեց յանկարծ Շէմսէտտին Մէհմէտ: Ի՛նչ, միթէ սապատողը այս գիշեր քեզի հետ չէ՞ր:

—Ո՛չ, տէր իմ, պատասխանեց աղջիկը, ես, բացի այն պատանիէն որ մեծ աչքեր ու սեւ յօնքեր ունի, ուրիշ մէկու մը հետ չէի:

Այս խօսքին վրայ, վէզիրը իր համբերութիւնը կորսնցուց և սաստիկ զայրացաւ իր աղջկան դէմ:

—Անզգամ, ըսաւ անոր, միթէ այդ խօսքերովդ զիս խենդեցնե՞լ կ'ուզես:

—Բայց հայր իմ, պատասխանեց աղջիկը, քու թերահաւատութիւնդ զիս պիտի խենդեցնէ:

—Ուրեմն, իրաւ չէ՞, պատասխանեց վէզիրը, որ սապատողը...:

—Է՛հ, մէկդի թողունք սապատողը, ընդմիջեց աղջիկը, անիծեա՛լ ըլլայ այդ հրէշը. միթէ միշտ այդ սապատողին խօ՞սքը պիտի լսեմ: Նորէն կը կրկնեմ, հայր իմ, յարեց նա, այս գիշեր բնաւ անոր հետ չանցուցի, այլ այն չքնաղ փեսային հետ որուն վրայ քեզի խօսեցայ և անշուշտ հոս մօտերս պէտք է ըլլայ:

Շէմսէտտին Մէհմէտ դուրս ելաւ Պէտրէտտինը փնտռելու, բայց զանիկա գտնելու տեղ՝ չափազանց զարմացաւ երբ սապատողին հանդիպեցաւ որ ճինին կեցուցած ձեւով մնացեր էր, գլուխը վար և ոտքերը վեր:

—Ի՞նչ կը նշանակէ այս, ըսաւ անոր, ո՞վ քեզ այդ վիճակին մէջ դրաւ:

Սապատողը վէզիրը ճանչնալով՝ պատասխանեց.

—Ա՛հ, ա՛հ, ուրեմն դո՞ւ էիր որ զիս գոմէշի մը տիրուհիին ու չար ճինի մը սիրուհիին հետ ամուսնացնել կ'ուզէիր: Այսուհետեւ ոչ դու կրնաս խաբել զիս, և ոչ ալ մէկէ մը կը բռնուիմ:

Շէմսէտտին Մէհմէտ սապատողին այսպէս խօսիլը լսելով, կարծեց թէ կը զառանցէր.

—Ելի՛ր այդ տեղէն, ըսաւ, ոտքի վրայ կեցի՛ր:

—Ամենեւին չեմ ուզեր այդ բանը ընել, պատասխանեց սապատողը, մինչեւ արեւուն ելլելը. միայն գիտցի՛ր որ երէկ իրիկուն երբ հոս եկայ, յանկարծ սեւ կատու մը աչքիս

երեւցաւ, որ անզգալի կերպով գոմէշի չափ մեծցաւ. դեռ անոր ըսածը չեմ մոռցած, անոր համար գործիդ գնա՛ և զիս հանդարտ թող։

Վէզիրը փոխանակ երթալու, անոր ոտքէն բռնեց ու յաջողեցաւ ոտքի վրայ կեցնել զայն։ Իսկոյն սպասողը դուրս ելնելով բոլոր ուժովը սկսաւ վազել առանց ետին նայելու պալատ գնաց, Եգիպտոսի Սուլթանին առջև ելաւ և զանիկայ զուարճացուց ճիճին իրեն խաղացած խաղը պատմելով։

Շէմսէտտին Մէհմէտ իր աղջկան խուցը մտաւ, և այս անգամ առաջինէն աւելի չուարեր մնացեր էր և ինչ ընելիքը չէր գիտեր։

—Լաւ ուրեմն, խաբուած աղջիկս, ըսաւ անոր, միթէ չե՞ս կրնար աւելի ճշգրիտ տեղեկութիւն մը տալ այն արկածին վրայ որ զիս կը շփոթէ և կը շուարեցնէ։

—Տէր իմ, պատասխանեց հարսը, ուրիշ բան չունիմ քեզ պատմելիք, արդէն բոլոր գիտցածս ըսի։ Բայց ահաւասիկ, յարեց ան, ամուսինիս զգեստը, սա աթոռին վրայ ձգեր է, կարելի է փնտռած տեղեկութիւնդ անկէ առնաս։

Այս խօսքերը ըսելով՝ Պէտրէտտինի ապարօշը վէզիրին տուաւ, հայրը զայն առաւ և ամէն կողմը քննելէն ետքը անոր ըսաւ.

—Վէզիրի մը ապարօշը պիտի կարծէի զայն, եթէ Մուսուլի մէջ սովորական նորաձեւութիւն մը չըլլար։ Բայց տեսնելով որ կտաւին ու աստառին մէջտեղը կարուած բան մը կայ՝ մկրատ ուզեց, կարը քակեց ու ծալլած թուղթ մը գտաւ։ Այս այն տետրակն էր որ Նուրէտտին Ալի մեռնելու ժամանակ իր որդւոյն Պէտրէտտինի տուեր էր, ու պատանին ալ ապարօշին ծալքին մէջ կարեր էր որպէս զի չկորսնցնէ։ Շէմսէտտին Մէհմէտ տետրակը բացաւ, Նուրէտտին Ալիին ձեռագիրը ճանչցաւ և սա վերնագիրը կարդաց. ՊԷՏՐԷՏՏԻՆ ՀԱՍԱՆ, ՈՐԴԻՈՅՍ ՀԱՄԱՐ։

Այս վերնագիրին վրայ խորհրդածելէ առաջ, աղջիկը պատանիին զգեստին տակ գտած քսակը Շէմսէտտինի ձեռքը տուաւ։ Վէզիրը բացաւ զայն և տեսաւ որ ոսկիով լեցուն էր

անիկայ, ու թէև Պէտրէտտին Հասան առատ առատ պարգեւներ բաժներ էր, բայց դարձեալ քսակը լեցուն մնացեր էր ճիճին ու պայլին շնորհիւը։ Քսակին վրայ սա բառերը կարդաց, ԻՍԱՀԱԿ ՀՐԵԱՅԻՆ ՀԱԶԱՐ ՈՍԿԻՆ, և ասոր տակն ալ սա խօսքը զոր հրեան գրեր էր Պէտրէտտին Հասանէն բաժնուելէն առաջ. ՊԷՏՐԷՏՏԻՆ ՀԱՍԱՆԻՆ ՏՐՈՒԱԾ, ԻՐ ԲԱՐԵՅԻՇԱՏԱԿ ՀՕՐԸ ՆՈՒՐԷՏՏԻՆ ԱԼԻԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՆԱՒԵՐԷՆ ՄԷԿՈՒՆ ՎԱՃԱՌՔԻՆ ՓՈԽԱՐԷՆ, ԵՐԲ ԱՅՍ ՆԱԽԱՀԱՆԳԻՍՏԸ ՀԱՍՆԻ։ Հազիւ այս բառերը կարդացեր էր, որ աղաղակ մը արձակեց ու մարեցաւ։

Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիրը իր աղջկան ու անոր կանչած կիներուն օգնութեամբ սթափելով ըսաւ։

—Աղջիկս, մեզ պատահած դիպուածին վրայ բնաւ մի՛ զարմանար, այնպիսի պատճառ մը ունիմ որ հազիւ պիտի կրենաս անոր հաւատալ։ Այն փեսան, որ գիշերը քեզի հետ անցուց հօրեղբօրորդիդ է, Նուրէտտին Ալիի որդին։ Հազար ոսկին որ սա քսակին մէջ կը գտնուի կը յիշեցնէ ինձ սիրական եղբօրս հետ ունեցած վէճս։ Անշուշտ հարսանեաց պարգեւ մըն է որ քեզի կ'ընէ։ Օրհնեալ ըլլայ Աստուած ամէն ժամանակ, այլ մանաւանդ այս հրաշալի արկածին առթիւ որով զօրութիւնը երեւան կ'ելնէ։

Յետոյ իր եղբօրը ձեռագիրը գտեց և քանի մը անգամ համբուրեց առատ արցունք թափելով։ «Որչա՜փ դժբախտ եմ կ'ըսէր նա, որ չկրցայ մէկ մըն ալ տեսնել Նուրէտտին եղբայրս և հետը հաշտուիլ, ինչպէս որ կը տեսնեմ սա իր ձեռքով գրած գիրերը։

Տետրակը ծայրէ ծայր կարդաց, անոր մէջ գտաւ իր եղբօրը Պասրա հասնելուն նոյնպէս իր ամուսնութեան և Պետրէտտին Հասանի ծննդեան թուականները, և երբ այս թուականները իր ամուսնութեան և աղջկանը ծննդեան թուականներուն հետ բաղդատեց, տեսաւ անոնց մէջ եղած նոյնութիւնը ու եզրակացնելով որ իր եղբօրը որդին էր իրեն փեսայ եղողը, բոլորովին ուրախացաւ։ Տետրակը ու քսակին նշանագիրը առաւ և գնաց Սուլթանին ցուցուց։ Սուլթանը

այս առթիւ իւր վէզիրին դէմ ունեցած տեսութիւնը մոռցաւ, ներեց իրեն և անոր եղբօրորդւոյն պատմութենէն այնքան ախորժեցաւ, որ բոլոր մանրամասնութիւններով գրել տուաւ զայն յաջորդ սերնդոց աւանդելու համար։

Սակայն Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիրը չէր կրնար հասկընալ թէ ի՞նչ պատճառաւ իր եղբօրորդին աներեւոյթ եղեր էր, և կը յուսար ամեն վայրկեան որ անիկայ շուտ կը վերադառնայ, վասն զի յետին ծայր անհամբերութեամբ կ՚ըսպասէր զանիկայ գրկելու, համբուրելու։ Եօթը օր պարապ տեղը անոր սպասելէն ետքը, բոլոր Գահիրէի մէջ փնտռել տուաւ, սակայն լուր մը չառաւ, թէև շարունակ խուզարկութիւններ ընել կուտար։ Անոր վրայ շատ ցաւ զգաց. «Ահա՛ կ՚ըսէր, եղական արկած մը. երբեք մէկու մը գլխուն այսպիսի բան մը եկած չէ»։

Անստոյգ ըլլալով թէ ի՞նչ կրնայ պատահիլ ապագային մէջ, հարկ համարեց իր տան վիճակը և աղջկանը հարսանիքին պատմութիւնը մանրամասն գրի առնել. և Պէտրէտտինի ապարօշը, քսակը և զգեստը ծրարելով կղպակի տակ դրաւ։

Քիչ ատենէն ետքը, Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիրին աղջիկը յղի մնաց և մանչ տղայ մը ծնաւ ինը ամիսէ ետքը։ Տղուն ստնտու մը բերին, նոյնպէս ուրիշ կիներ և աղախիններ որ երախան խնամեն, և իր պապը զանիկա Էյուպ անուանեց։

Երբ նորատի Էյուպը եօթը տարեկան եղաւ, Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիրը, փոխանակ տան մէջ անոր կարդալ սորվեցնելու, դպրոց ղրկեց, և զայն ուսուցչի մը յանձնեց որ մեծ համբաւ ունէր. նաև երկու գերիներ ալ յատկացուց անոր որ պաշտօն ունէին տղան դպրոց տանիլ և բերել։ Էյուպ իր ընկերներուն հետ կը խաղար, և որովհետև միւս տղաքները իր աստիճանէն վար էին, իրենց նոր ընկերոջը մեծ պատիւ կ՚ընէին ու մանկավարժին օրինակին կը հետեւէին, որ միշտ անոր ըրածներուն աչք կը գոցէր, թէև միւսներուն չէր ներեր միեւնոյն անառակութիւնները։ Էյուպի համար ցոյց տըրուած այս կոյր թոյլտուութիւնը անոր կորստեան պատճառ

եղաւ։ Էյուպ հպարտ ու լիրբ վարմունք մը ստացաւ. կ՚ուզէր որ իր բոլոր ընկերները գլուխ ծռեն իրեն. ամենուն վրայ կ՚իշխէր, և եթէ երբէք մէկը իր կամքին հակառակիլ յանդգնէր, հազար տեսակ թշնամանք անոր դէմ կը ժայթքէր և մինչև իսկ երբեմն ծեծելու կ՚ելնէր։ Վերջապէս ամէն դասընկերներուն անտանելի դարձաւ, և սկսան անկէ գանգատիլ ուսուցչին։ Դաստատուն նախ յորդորեց զանոնք որ համբերեն, բայց տեսնելով որ Էյուպի լրբութիւնը հետզհետէ կ՚աւելնար, և ինքն ալ շատ կը նեղուէր։

—Տղաքներ, ըսաւ իր աշակերտներուն, կը տեսնեմ որ Էյուպ պզտիկ ատահակ մըն է. ձեզի միջոց մը պիտի սորվեցնեմ որով իրեն սիրտը այնպէս պիտի վիրաւորէք որ ուրիշ անգամ ձեզի չի չարչարէ, և գուցէ մինչև իսկ դպրոցէն ալ հրաժարի այս միջոցաւ։ Վաղը երբ դպրոց գայ և խաղալու սկսիք, անոր շուրջը շարուեցէք և ձեզմէ մէկը թող բարձր ձայնով ըսէ.

—Խաղալ կ՚ուզէք, բայց սա պայմանաւ որ խաղացողներն իրենց մօրն ու հօրը անունները տան, ով որ մերժէ իբր շնորդի պիտի համարինք և պիտի չընդունինք մեր խաղին մէջ։

Մանկավարժը հասկցուց անոնց որ այս միջոցաւ Էյուպը մեծ շփոթութեան մէջ պիտի ձգեն. բոլոր աշակերտները տուն գացին ուրախութեամբ։

Հետեւեալ օրը երբ ամէնքը միացան, իրենց ուսուցչին պատուէրը կատարելու չմոռցան. Էյուպին չորս կողմն առին և անոնցմէ մէկը ըսաւ.

—Սկսինք խաղալ, բայց սա պայմանաւ որ իր հօրը ու մօրը անունները ըսել չկրցողը՝ չխաղայ։

Ամէնքը, նոյնիսկ Էյուպ, այս պայմանը ընդունեցին։ Այն ատեն՝ առաջին խօսող տղան իր ամէն ընկերներուն հարցուց և անոնք ալ պատասխանեցին, Էյուպ ալ իւր կարգին ըսաւ.

—Իմ անունս Էյուպ է, մայրս գեղեցկութեան Տիկին կ՚անուանուի, իսկ հայրս՝ Սուլթանին վէզիրը Շէմսէտտին Մէհմէտ։

Այս խօսքին վրայ բոլոր տղաք գոչեցին․

—Էյուպ, ի՞նչ կ՚ըսես, այդ ըսածդ քու հօրդ անունը չէ, այլ քու պապիդ։

—Կրողը տանի ձեզ, պատասխանեց Էյուպ բարկութեամբ, ի՞նչ, միթէ կրնա՞ք յանդգնիլ ըսելու որ Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիրը իմ հայրս չէ։

Աշակերտները բարձրաձայն խնդալով պատասխան տուին․

—Ո՛չ, ո՛չ, Շէմսէտտին քու պապդ է միայն, ուստի չես կրնար մեզի հետ խաղալ․ քովդ անգամ պիտի չմօտենանք։

Այս ըսելով, անոր քովէն հեռացան ծաղրելով զայն եւ սկսան իրենց մէջ խնդալ։

Եյուպ սաստիկ վիրաւորուեցաւ անոնց հեգնական խօսքերէն ու սկսաւ լալ։

Ուսուցիչը որ գաղտնի մտիկ ըրեր և ամէն բան լսեր էր, նոյն միջոցին ներս մտաւ և Եյուպին ուղղելով խօսքը ըսաւ․

—Էյուպ միթէ չե՞ս գիտեր որ Շէմսէտտին վէզիրը հայրդ չէ, այլ քու պապդ, մօրդ հայրն է, և մայրդ ալ գեղեցկութեան Տիկինը։ Մենք ալ հօրդ ով ըլլալը չենք գիտեր․ միայն սա գիտենք որ Սուլթանը ուզեր է ամուսնացնել մայրդ իր ձիապանին մէկուն հետ՝ որ սապատող մըն էր, բայց ճին մը անոր փեսայ եղեր է։ Այս բանը ցաւալի է քեզի համար և խրատ մը պէտք է ըլլայ քեզի, որ ասկէ ետքը առաջուան պէս գոռոզութեամբ չվարուիս ընկերներուդ հետ։

Պզտիկ Էյուպ՝ ընկերներուն կատակներէն վիրաւորուած, գոռոզաբար դուրս ելաւ դպրոցէն և տուն դարձաւ լալով։ Նախ մօրը սենեակը գնաց, որ իր տղան այնպէս վշտացած տեսնելով՝ յուզուեցաւ և անմիջապէս պատճառը հարցուց։

Տղան այնպէս ընկճուած էր իր ցաւէն որ կը հեծկլտար և կցկտուր կերպով կը պատասխանէր, ուստի կրկին և կրկին հարցումներով մայրը կարող եղաւ անոր վիշտին կսկծալի պատճառը իմանալ։

—Յանուն Աստուծոյ, ըսէ ինձ, մայր իմ, յարեց նա, ո՞վ է իմ հայրս, ըսէ՛ կ՚աղաչեմ։

—Որդեակ իմ, պատասխան տուաւ նա, հայրդ Շէմսէտտին Մէհմէտն է, որ քեզ ամէն օր կը գրկէ։

—Ճշմարիտը չես ըսեր ինձ, կրկնեց տղան, այն իմ հայրս չէ այլ քուկդ է, բայց ես որո՞ւն որդին եմ։

Այս հարցման վրայ՝ տիկինը հարսանեաց գիշերը յիշելով որմէ ետքը երկարատեւ այրիութիւն մը քաշեր էր, սկսաւ արցունք թափել, և դառնապէս ողբալ Պէտրէտտինի պէս սիրուն ամուսինի մը կորուստը։

Երբ մայր ու զաւակ այսպէս կ՚արտասուէին՝ Շէմսէտտին Մէհմէտ ներս մտաւ և ուզեց անոնց տրտմութեան պատճառը իմանալ։ Եյուպին մայրը յայտնեց իրենց լալուն պատճառը և դպրոցին մէջ տղուն գլխուն եկածը պատմեց։ Վէզիրին սիրտն ալ այդ խօսքերէն շարժեցաւ և իր արցունքն ալ անոնց արտասուքին խառնեց, և մտածելով որ ամէն ոք իր աղջկան պատուոյն դէմ կը խօսէր՝ յուսահատութեան մէջ ինկաւ։ Այս ցաւալի մտածութեամբ համակուած՝ Սուլթանին պալատը գնաց և անոր ոտքը իյնալով, խոնարհաբար պաղատեցաւ որ իրեն հրաման տայ Արեւելքի կողմերը ճամբորդութիւն մը ընելու, և մանաւանդ Պասրա, ուր իր եղբօրորդին Պէտրէտտին Հասանը փնտռել կ՚ուզէր, և ըսաւ թէ չկրնար հանդուրժել որ ամէն մարդ կարծէ թէ իր աղջիկը ճինի մը հետ ամուսնացեր է։ Սուլթանը վէզիրին ցաւոց մասնակից եղաւ, անոր դիտաւորութեան հաւանեցաւ և հրաման տուաւ որ ճամբորդութիւնը կատարէ։ Յատուկ հրովարտակ մը ուղղեց անոր անցնելիք ամէն քաղաքներու իշխաններուն ու մեծերուն՝ խնդրելով որ թոյլ տան վէզիրին իր եղբօրորդին հետը տանելու։

Շէմսէտտին Մէհմէտ ուրախութենէն խօսք չկրնալով գտնել, Սուլթանին իր նկատմամբ ցոյց տուած բարութենէն շնորհակալ ըլլալու, շատացաւ միայն երկրորդ անգամ անոր առջեւ երկրպագել․ սակայն աչքերէն վազած արցունքներն ըստ բաւականի կը յայտնէին իր երախտագիտութիւնը։ Վերջապէս Սուլթանին իր հրաժեշտի բարեւը տուաւ, անոր ամէն տեսակ բարօրութիւն մաղթելով։ Երբ տուն վերադար-

ձաւ՝ իր ուղեւորութեան համար պէտք եղած պատրաստութիւնները հրամայեց ծառաներուն, որոնք այնքան շուտով կատարուեցան՝ որ չորս օրէն կրցաւ ճամբայ ելլել հետն առնելով իր աղջիկը ու Էյուպ Թոռը։ Տասնեւինը օր շարունակ ճամբայ կտրեցին առանց իջեւանելու. բայց քսաներորդ օրը Դամասկոսէն քիչ մը հեռու գեղեցիկ մարգագետին մը հասնելով՝ դադար առին և գետին մը եզերքը կանգնել տուին իրենց վրանները. այս գետը քաղաքին մէջէն կ'անցնէր և անոր շրջականերուն շատ զուարճալի ու գեղեցիկ տեսք մը կու տար։

Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիրը, փափաք յայտնեց այն գեղեցիկ տեղը երկու օր բնակիլ և երրորդ օրը ուղեւորութիւնը շարունակել. իր ուղեկից սպասաւորներուն հրաման տուաւ որ եթէ կ'ուզեն Դամասկոս երթան պտըտին։ Այս հրամանէն գրեթէ ամէնքն ալ օգտուիլ ուզեցին, ոմանք այդ քաղաքը տեսնելու հետաքրքրութենէն մղուած որուն վրայ գովեստներ լսեր էին, ոմանք ալ շահասիրութենէ գրգռուած՝ որպէս զի Եգիպտոսէն բերած ապրանքնին ծախեն, կամ Դամասկոսի կերպասներէն և հազուագիւտ բաներէն ծախու առնեն։ Գեղեցկութեան Տիկինը փափաքեցաւ որ իր Էյուպ որդին ալ այն երեւելի քաղաքը տեսնէ ու զուարճանայ, ուստի Ներքինին որ տղուն կառավարիչն էր, պատուիրեց որ զանիկայ քաղաք տանի, և նայի որ բան մը չպատահի։

Էյուպ, որ շքեղ հագուստներ հագուած էր, Ներքինիին հետ ճամբայ ելաւ. խափշիկը խոշոր գաւազան մը ունէր ձեռքը. հազիւ թէ քաղաք մտեր էին, որ Էյուպ իր գեղեցկութեամբ ամէնուն ուշադրութիւնը իր վրայ գրաւեց։ Ոմանք իրենց տուներէն կ'ելլէին որ աւելի մօտէն տեսնեն զինքը և ոմանք գլուխնին պատուհաններէն դուրս կը հանէին. փողոցէն անցնողներն ալ բաւական չհամարելով կենալ և անոր նայիլ անոր ետեւէն կ'երթային որպէս զի աւելի երկար վայելեն անոր գեղեցկութիւնը։ Վերջապէս մարդ չկար որ անոր վրայ չզմայլէր, և այսպիսի զաւկի մը հօրն ու մօրը բիւր օրհնու-

թիւններ չտար։ Ներքինին և Էյուպ դիպուածով Պէտրէտտին Հասանի գտնուած խանութին առջեւ եկան, և այնտեղ այնչափ շատցաւ ամբոխը ու զիրենք շրջապատեց որ ստիպուեցան կենալ։

Պէտրէտտին Հասանը որդեգրող ծաղարարը քանի մը տարիէ ի վեր մեռեր, և անոր՝ իբր իր ժառանգորդին թողեր էր խանութը բոլոր ունեցած գոյքովը։ Ուստի Պէտրէտտին նոյն ժամանակ խանութին տէրն էր, և այնչափ վարպետութեամբ ի գործ կը դնէր ծաղարարի արհեստը որ Դամասկոսի մէջ մեծ համբաւ ստացեր էր։ Պէտրէտտին տեսնելով որ իր խանութին առջեւ հաւաքուող մարդիկ ուշադրութեամբ կը նայէին Էյուպին և Ներքինիին, ինքն ալ սկսաւ նայիլ անոնց։ Իր աչքը մասնաւորապէս Էյուպին վրայ յառեցաւ ու իսկոյն սիրտը շարժեցաւ, առանց պատճառը գիտնալու։ Տղուն հիանալի գեղեցկութիւնը չէր զինքը գրաւողը. իր այլայլութեան և շփոթութեան շարժառիթը՝ ուրիշ անյայտ բան մըն էր, ու թերեւս արենակցութեան ոյժն էր որ այս գորովասիրտ հօր վրայ կը ներգործէր։ Իր զգացմունքը ընդհատելով, Էյուպին մօտեցաւ և բարեմտութեամբ անոր ըսաւ.

—Փոքրիկ իշխան, դու որ իմ սիրտս գրաւեցիր, շնորհ ըրէ խանութս մտնել և իմ եփած կարկանդակէս քիչ մը ուտել, որպէս զի ես ալ նոյն միջոցին հանդարտութեամբ քու վրադ զմայլելու հաճոյքը ունենամ։

Այս խօսքերը այնպէս գորովանօք արտասանեց, որ աչքերը լեցուեցան։ Պզտիկ Էյուպին սիրտը շարժեցաւ և դէպ ի Ներքինին դառնալով ըսաւ.

—Այս բարեսիրտ մարդը ի՛նչ հաճելի կերպարանք ունի. ինծի այնպէս սիրալիր կերպով կը խօսի որ ակամայ փափաքը պիտի կատարեմ։ Մտնենք անոր խանութը և կարկանդակէն ուտենք։

—Ա՛հ, ի՛նչ կ'ըսես, պատասխանեց գերին, մտածէ թէ ինչ աղուոր բան կ'ըլլայ եթէ ամէնքը տեսնեն որ վէզիրի մը որդին ծաղարարի մը խանութը մտեր կարկանդակ կ'ուտէ. այդպիսի բանի մը չեմ կրնար հանդուրժել։

—Աւա՜ղ, իմ փոքրիկ իշխանս, գոչեց այն ատեն Պէտրէտոյին Հասան. անգթութիւն մըն է զքեզ այսպիսի խիստ մարդու մը հսկողութեան յանձնել։

Ապա, Ներքինիին դառնալով՝

—Իմ բարեսիրտ բարեկամս, յարեց նա, մի՛ արգիլեր այս նորատի իշխանին իմ խնդիրքս շնորհելու, մի՛ տար ինձ այդ ծանր վէրքը. պատուէ՛ զիս անոր հետ ներս մտնելով, և ասով հասկցուր ամենուն՝ որ եթէ չագանակի պէս թուիս ես դուրսէն, անոր չափ ալ ճերմակ ես ներսէն։ Գիտե՞ս արդեօք որ սև երեսդ ճերմակ ընելու գաղտնիքն ունիմ։

Ներքինին այս խօսքին վրայ սկսաւ խնդալ և Պէտրէտոյինի հարցուց թէ ի՞նչպէս բան էր այն գաղտնիքը։

—Հիմակ քեզի պիտի յայտնեմ պատասխանեց անոր, ու Ներքինիներուն ի գովեստ շատ մը ոտանաւորներ սկսաւ ըսել, որոնց իմաստէն կ'իմացուէր թէ անոնց պաշտօնատարութեան շնորհիւն է որ Սուլթաններուն, իշխաններուն և մեծամեծներուն պատիւը ապահովութեան մէջ կը գտնուի։ Ներքինին զմայլեցաւ այս ոտանաւորներուն վրայ ու այլևս Պէտրէտոյինին աղաչանաց դէմ չդնելով՝ Եյուպը թողուց որ խանութը մտնէ և ինքն ալ հետը մտաւ։

Պէտրէտոյին Հասան մեծ ուրախութիւն զգաց իր սիրական խնդիրքը ձեռք ձգելուն վրայ, և նորէն գործին գլուխ անցնելով, զոր պահ մը դադրեցուցեր էր, ըսաւ.

—Մածունով կտապներ (գաթա) շինելու զբաղած էի, հաճեցէք ուտել խնդրեմ, ապահով եմ որ շատ պիտի հաւնիք, վասն զի մօրմէս սորված եմ, որ շատ վարպետ է, և քաղաքիս ամէն կողմերէն կուգան անկէց գնելու։

Այս ըսելով, մածունով կտապները հանեց փուռէն, և անոնց վրայ շաքարի և նուռի հատիկներ ցանելով Եյուպին մեծարեց, որ շատ համեղ գտաւ զանոնք. Ներքինին ալ, իր փոքրիկ իշխանին համակարծիք գտնուեցաւ։

Երբ երկուքն ալ ուտելու զբաղած էին, Պէտրէտոյին Հասան մեծ ուշադրութեամբ Եյուպը քննեց, և զայն դիտելով, կը մտածէր որ թերևս ինք ալ անոր պէս զաւակ մը ունէր

ու անգթաբար զատուած էր իր չքնաղ տիկինէն. այս մտածութիւնը իր սիրտը շարժեց։ Պզտիկ Եյուպին հարցումներ ընել կը պատրաստուէր Դամասկոս ըրած ուղևորութեան վրայ, բայց տղան ժամանակ չունեցաւ անոր հետաքրքրութիւնը գոհ ընելու, վասն զի Ներքինին կ'շտապէր զանիկայ իր պապին վրանը դարձնելու. կտապները ուտելուն պէս առաւ տարաւ զայն։ Պէտրէտոյին Հասան բաւական չհամարելով աչքով անոնց հետևիլ, անմիջապէս խանութը գոցեց և անոնց ետևէն վազեց, և դեռ քաղաքին դուռը չհասած, անոնց մօտեցաւ։

Ներքինին տեսնելով որ ծաղարարը իրենց կը հետևի, չափազանց զարմացաւ։

—Ի՞նչ գլխացաւ ես դուն, ըսաւ անոր բարկութեամբ, ի՞նչ կ'ուզես։

—Իմ բարի բարեկամս, պատասխանեց անոր Պէտրէտոյին, մի՛ սրդողիր. քաղաքէն դուրս պզտիկ գործ մը ունիմ որ հիմա միտքս եկաւ, ու կերթամ զայն կարգի դնելու։

Այս պատասխանը Ներքինին չհանդարտեցուց, ուստի Եյուպին դառնալով ըսաւ.

—Տե՛ս, ի՛նչ փորձանք բերիր գլխուս. կը գուշակէի թէ կամքդ կատարելուս համար վերջէն պիտի զղջայի. դուն այս մարդուն խանութը մտնել ուզեցիր, ես ալ անխելք գտնուեցայ որ հրաման տուի քեզի։

—Կարելի է, ըսաւ Եյուպ, քաղաքէն դուրս իրօք գործ ունի, փողոցները բաց են հաւասարապէս ամէն մարդոց համար։

Այս ըսելով, երկուքնին ալ քալել սկսան, առանց ետևնին նայելու, ու երբ վէզիրին վրաններուն մօտեցան, դարձան նայելու թէ արդեօք Պէտրէտոյին իրենց կը հետևէր տակաւին։ Այն ատեն Եյուպ, տեսնելով որ իրմէ երկու քայլ հեռու է անիկայ, յուզուեցաւ ու երեսին գոյնը նետեց։ Կը վախնար որ իր վէզիր պապը կ'իմանար ծաղարարի մը խանութը մտնելով կարկանդակ ուտելը։ Այս երկիւղով, ոտքին քով գտած մեծկակ քար մը գետնէն առաւ ու Պետրէտոյինի

նեց և անոր ճակտին զարնելով, երեսը արիւնլուայ ըրաւ։ Ներքինին Պէտրէտտինի ըսաւ որ այս դժբախտութենէն պէտք չէ գանգատի, քանի որ ինքը եղաւ անոր պատճառը. յետոյ էյուպ սկսաւ բոլոր ուժովը վազել, և ներքինիին հետ վրաններուն մէջ փախաւ։

Պէտրէտտին քաղաքին ճամբան բռնեց ճակտին արիւնը սրբելով իր գոգնոցովը զոր չէր հանած։ «Գէշ ըրի կ'ըսէր ինքն իրեն, որ խանութս թողլով այս տղուն ետևէն ինկայ. վասն զի, կարծելով թէ իրեն դէմ չար միտք մը ունիմ, ինծի հետ այս կերպ վարուեցաւ»։ Պէտրէտտին տուն երթալով վէրքը դարմանել տուաւ և այս ձախորդութեան վրայ ինքզինքը սփոփեց, մտածելով որ աշխարհիս երեսը իրմէ աւելի դժբաղդ մարդիկներ ալ կան։

Պէտրէտտին Դամասկոսի մէջ իր ծաղարարի արհեստը շարունակեց, իսկ հօրեղբայրն իր գալէն երեք օր վերջ անկէց մեկնեցաւ։ Եմեսիոյ ճամբան բռնեց, անկէց Համա ու Բերիա անցաւ, ուր երկու օր մնաց։ Բերիայէն Եփրատը անցնելով Միջագետք մտաւ և Մէրտին, Մուսուլ, Սանկիրա, Տիարպէքիր և ուրիշ շատ մը քաղաքներ տեսնելէ ետքը՝ վերջապէս Պասրա հասաւ, ու՛ Սուլթանին ներկայանալ ուզեց։ Սուլթանը, Շէմսէտտին Մէհմէտի աստիճանը իմանալով հրամայեց որ իրեն ներկայանայ, ու յօժարութեամբ ընդունելով զանիկա, Պասրա գալուն պատճառը հարցուց.

—Տէր իմ, պատասխանեց Շէմսէտտին վէզիրը, եկայ որ ձեր վեհափառութեան ծառայելու պատիւ ունեցող եղբօրս՝ Նուրէտտին Ալիի որդւոյն վրայ տեղեկութիւն մը առնեմ։

—Շատ տարենէ ի վեր Նուրէտտին Ալի մեռած է, պատասխանեց Սուլթանը, իսկ որդւոյն մասին այսչափ գիտենք միայն որ իր հօրը մահուընէն երկու ամիս ետքը յանկարծ աներևոյթ եղաւ, և անկէ ի վեր ո՛չ ոք զինքը տեսած է, թէև շատ խուզարկութիւններ ընել տուինք։ Բայց իր մայրը՝ որ իմ վէզիրներէս մէկուն աղջիկն է, դեռ կ՚ապրի։

Շէմսէտտին հրաման խնդրեց զանիկայ տեսնելու և իր հետ Եգիպտոս տանելու։ Սուլթանը հաւանութիւն տուաւ

և Շէմսէտտին այդ ուրախութեան վայելքը հետևեալ օրուան չձգեց, իսկոյն հարց ու փորձ ընելով իմացաւ այն տիկնոջ բնակած տեղը, և անմիջապէս անոր տունը գնաց իր աղջկան ու թոռանը հետ։

Նուրէտտին Ալիի այրին՝ մինչև ամուսնոյն մահուան ժամանակ անոր հետ միևնոյն ապարանքը կը նստէր, որ շատ գեղեցիկ ու չքեղ մարմարէ սիւներով զարդարուած շէնք մըն էր. բայց Շէմսէտտին տան վրայ զմայլելու ժամանակ չունէր. ուստի երբ դրան առջև հասաւ, զայն համբուրեց ինչպէս նաև այն մարմարը որուն վրայ իր եղբօրը անունը ոսկեղէն տառերով գրուած էր։ Յետոյ իր հարսը տեսնել ուզեց։ Սպասաւորները ըսին թէ գմբեթաձև պզտիկ շէնքի մը մէջ կը գտնուի. նա, որ ընդարձակ բակի մը մէջ էր, ու զայն ցոյց տուին։ Եւ իրօք, այս գորովալիր մայրը սովորութիւն ունէր օրուան և գիշերուան մեծ մասը նոյն շէնքին մէջ անցունելու, զոր յատկապէս շինել տուած էր իբր Պէտրէտտին Հասանի շիրիմը, քանի որ զայն մեռած կը կարծէր այնչափ երկար ժամանակ անոր սպասելէ վերջը։ Նոյն միջոցին տիկինը շիրիմին մէջ կը գտնուէր, և իր որդւոյն վրայ կուլար, հետևապէս Շէմսէտտին անհնարին տրտմութեամբ մը համակուած գտաւ զանիկայ։

Շէմսէտտին իր յարգանքը անոր մատուցանելով աղաչեց որ իր արտասուքն ու ողբը դադրեցնէ. ըսաւ թէ ինքը իր աները ըլլալու պատիւն ունի և թէ ի՛նչ պատճառաւ Գահիրէէն ելեր ու Պասրա եկեր էր։

Շէմսէտտին իր աղջկան հարսանեաց գիշերը անցած դացածը պատմելէ ու Պէտրէտտինի ապարօշին մէջ գտած տետրակին համար զգացած զարմանքը յայտնելէ ետքը, հարսին ներկայացուց իր աղջիկը ու էյուպը։

Երբ Նուրէտտին Ալիի այրին, որ պահ մը առաջ անշարժ նստած էր իբր կին մը՝ որ աշխարհային բաներու մասնակից չըլլար, լսած խօսքերէն իմացաւ, որ իր ողբացեալ սիրական զաւակը դեռ ևս կենդանի էր, ոտքի ելաւ, գեղեցկութեանը Տիկինը և իր էյուպ թոռը գրկեց, համբուրեց և զայն այն-

պէս նմանցուց իր Պէտրէտտին որդւոյն որ սկսաւ ուրախութեան արցունքներ թափել, արցունքներ՝ որ երկար ժամանակէ ի վեր թափածներէն շատ տարբեր էին։ Իւսուֆը համբուրելէ չէր կշտանար, և թոռն ալ այդ գգուանքները տարիքին յատուկ ուրախութեան նշաններով կ'ընդունէր։

—Տիկին, ըսաւ Շէմսէտտին, ժամ է որ ցաւերդ փարատես և արցունքներդ սրբես, ու մեզի հետ Եգիպտոս գալու պատրաստուիս։ Պասրայի Սուլթանը հրաման կուտայ որ զքեզ տանիմ և վստահ եմ որ պիտի հաւանիս։ Յուսամ թէ վերջապէս որդւոյդ պիտի հանդիպինք և եթէ իրօք գտնենք զանիկայ, չորսերնուս մէկէն, այսինքն, իր, քու, աղջկանս և իմ պատմութիւնը արժանի է որ գրի առնուի յաջորդ սերունդին աւանդելու համար։

Նուրէտտին Ալիի այրին, հաճութեամբ ընդունեց այս առաջարկութիւնը ու իսկոյն մեկնելու պատրաստութիւնները կարգադրեց։ Սակայն Շէմսէտտին անգամ մըն ալ Սուլթանին հետ տեսնուելով և հրաժեշտի ողջոյնը մատուցանելով, անոր հրամանով Պասրայէն ելաւ և Դամասկոսի ճամբան բռնեց նորէն, Սուլթանէն ալ փառք ու պատիւ ստանալով և Եգիպտոսի Սուլթանին համար թանկագին ընծայ մը տանելով։

Երբ Դամասկոսի մօտեցաւ, վրաններ կանգնել տուաւ քաղաքին դռնէն դուրս, և այն տեղ երեք օր բնակիլ որոշեց, որպէս զի սպասաւորները քիչ մը հանգչին, և Եգիպտոսի Սուլթանին համար ինչ արժէքաւոր ու հետաքրքրական բաներ գտնէ ծախու առնէ։

Մինչդեռ Շէմսէտտին վաճառականներուն իր վրանները բերած գեղեցիկ կերպասները ընտրելով կ'զբաղէր, Իւսուֆ Ներքինիին աղաչեց որ զինքը քաղաք տանի պտըտելու, ըսելով թէ առաջին անգամ չտեսած բաները տեսնել կը փափաքի, և գոհ պիտի ըլլայ նաև քարով վիրաւորուած ծաղարարին վրայ տեղեկութիւններ ստանալով։ Ներքինին հաւանեցաւ և տղան իր մօրմէն հրաման առնելէ ետքը, անոր հետ դէպ ի քաղաք գնաց։

Դամասկոս մտան պալատին դռնէն, որ Շէմսէտտին վէ-

զիրին վրաններուն ամենէն մօտն էր։ Մեծ հրապարակները, ու երդիքով ծածկուած շուկաները պտըտեցան, ուր ամենաճոխ կերպասներ կը ծախուէին, և Օմիատեանց հին մզկիթը տեսան, ճիշդ այն միջոցին երբ երեկոյեան աղօթքին համար մարդիկ այնտեղ կը հաւաքուէին։ Յետոյ Պետրէտտին Հասանի խանութի առջևէն եկան, ու տեսան որ սերով բլիթներ շինելու զբաղած է։

—Բարև քեզ, ըսաւ անոր Իւսուֆ, ինծի նայէ, զիս անգամ մը տեսած ես, միթէ չե՞ս յիշեր։

Այս հարցման վրայ Պէտրէտտին աչքերը անոր վրայ դարձուց, և զանիկա ճանչնալով (ո՜հ հրաշալի գաղտնիք հայրական սիրոյ) առաջին անգամուան նոյն այլայլութիւնը զգաց. խռովեցաւ և փոխանակ պատասխանելու, երկար ատեն լուռ ու մունջ մնաց, ու քիչ ետքը սթափելով։

—Իմ պզտիկ իշխանս, ըսաւ անոր, շնորհ ըրէ նորէն խնամակալիդ հետ խանութս մտնելու. եկուր սերով կարկանդակ մը տամ քեզի, կ'աղաչեմ որ ներես ինձ եթէ անցած անգամ քաղաքէն դուրս ետեւէդ գալով քեզ նեղացուցի. ես շուարեր էի և ըրածս չէի գիտեր. դուն զիս դէպի քեզ կը քաշէիր միշտ ու ես չէի կարող այդ անուշ զօրութեան դէմ դնել։

Իւսուֆ զարմանալով Պէտրէտտինի ըսածին վրայ պատասխան տուաւ.

—Ինծի յայտնած բարեկամութեանդ մէջ չափազանցութիւն կայ. խանութդ պիտի մտնեմ մինչև որ երդմամբ խօսք չտաս ինձ որ երբ դուրս ելլեմ ետեւէս պիտի չգաս։ Եթէ խոստանաս և խոստումդ կատարես, վաղն ալ պիտի գամ զքեզ տեսնելու, երբ իմ վէզիր պապս Եգիպտոսի Սուլթանին ընծայ տանելու համար պէտք եղած բաները գնէ իմ ներկայութեանս, որպէս զի զուարճանամ։

—Իմ փոքրիկ իշխանս, կրկնեց Պէտրէտտին Հասան ինչ որ հրամայես պիտի ընեմ։

Այս խօսքին վրայ, Իւսուֆ ու Ներքինին ծաղարարին խանութը մտան։

Պետրէտոյին խակոյն սերով կարկանդակ մեծարեց անոնց որ առաջին անգամ տուածին չափ ընտիր ու համեղ էր։

—Եկուր, ըսաւ անոր Էյուպ, քովս նստէ՛ և մեզի հետ ճաշակէ։

Պէտրէտոյին նստաւ և ուզեց Էյուպը համբուրել, անոր մօտ նստելուն զգացած ուրախութիւնը յայտնելու համար, բայց Էյուպ հրեց զանիկա ըսելով.

—Հանդարտ կեցիր, շատ առաջ մի՛ երթար, բաւական է ինծի նայիլ և հետս խօսիլ։

Պէտրէտոյին հնազանդեցաւ և սկսաւ երգ մը երգել զոր անմիջապէս ի գովեստ Էյուպի շարադրեց։ Բան մը չկերաւ, այլ միայն իր հիւրերը մեծարեց։ Երբ կարկանդակները ճաշակեցին լմնցուցին, կոնք մը և շատ մաքուր ճերմակ սրբիչ մը բերաւ որպէս զի ձեռքերնին լուան ու սրբեն, յետոյ օշարակի աման մը առաւ, մեծ փարչ մը լեցուց անկէ, և մէջը մաքուր սառի կտորներ դրաւ։ Ապա փարչը նորատի Էյուպին տալով՝

—Ա՛ռ, ըսաւ, անիկա վարդի օշարակ է, սքանչելի օշարակ մը որուն նմանը քաղաքիս մէջ չգտնուիր, ու չեմ կարծեր որ անկէ լաւագոյնը խմած ըլլաս։

Էյուպ ախորժանօք խմելէ ետքը, Պէտրէտոյին Հասան փարչը առաւ դարձեալ լեցնելով հրամցուց Ներքինիին՝ որ մինչեւ վերջին կաթիլը խմեց ու շատ հաւնեցաւ։

Էյուպ և իր խնամակալը տեսնելով որ ժամանակը ուշ էր, ծաղարարին շնորհակալ եղան ու շտապով մեկնեցան։ Շէմսէտտին Ալիի վրանը հասնելով, նախ կանանց տաղաւարը գացին։ Էյուպի հանին իր Թոռը տեսնելով զմայլեցաւ, և որովհետեւ իր Պետրէտոյին որդին միշտ մտքին մէջն էր, զայն գրկելու ատեն աչքերը լեցան արցունքներով։

—Ա՜հ, որդեակ իմ, ըսաւ անոր, ուրախութիւնս կատարեալ պիտի ըլլար, եթէ հայրդ, Պէտրէտոյին Հասանը գրկելու բաղդն ունենայի, ինչպէս որ դքեզ կը գրկեմ։

Ընթրիքի ժամանակ ըլլալուն, Էյուպը քովը առաւ ու սեղան նստաւ և շրջագայութեան վրայ հարցումներ ընելով

անոր, ըսաւ թէ անշուշտ ախորժակ ունէր քանի որ այնչափ պտըտեր էր, ու ինքն իր ձեռքովը սերով եփած կարկանդակի մը կտորը տուաւ անոր, որ շատ համով էր, որովհետեւ ինչպէս արդէն ըսինք, ամենէն վարպետ ծաղարարէն աղէկ շինել գիտէր։ Նոյնպէս Ներքինիին ալ տուաւ այդ կարկանդակէն, բայց երկուքն ալ Պէտրէտոյինի խանութը այնքան կերեր էին որ, և ոչ իսկ պատառ մը բերաննին դնելու ախորժակը ունէին։

Հազիւ թէ Էյուպ կարկանդակի կտոր մը բերանը տարաւ, բայց իր ճաշակին յարմար չգտնելով մէկդի ձգեց։ Շապանն ալ (այս էր Ներքինիին անունը) նոյն բանը ըրաւ։ Պէտրէտոյին Հասանի մայրը տեսնելով որ իր Թոռը չհաւնեցաւ կարկանդակին՝ անոր ըսաւ.

—Է՛հ, միթէ կարելի՞ է, որդեակ, որ իմ ձեռքովս շինած կարկանդակս բանի տեղ չդնես։ Գիտցի՛ր որ ինծի պէս կարկանդակ շինող չկայ աշխարհիս մէջ, բացի հօրմէդ, Պէտրէտոյին Հասանէն, որուն այս մեծ արհեստը սորվեցուցի։

—Ա՜հ, իմ բարի հանիս, գոչեց Էյուպ, ներէ ինձ ըսելու քեզի որ եթէ անկէ լաւագոյնը շինել չգիտես, այս քաղաքին մէջ ծաղարար մը կայ որ այս մեծ արհեստին մէջ դքեզ կ՛անցնի. քիչ մը առաջ անոր խանութը կերանք կարկանդակ մը որ անկէ շատ աւելի համով էր։

Այս խօսքին վրայ՛, հանին ծուռ աչքով նայեցաւ Ներքինիին ու բարկութեամբ անոր ըսաւ.

—Ի՞նչպէս, Շապան, միթէ Թոռանս խնամակալութիւնը քեզի յանձնեցին որպէս զի զայն մուրացկանի պէս տանիս ծաղարարներու խանութը կարկանդա՞կ կերցնես։

—Տիկին, պատասխանեց Ներքինին, իրաւ է որ ծաղարարի մը հետ քիչ մը խօսեցանք, բայց անոր խանութը բան մը չկերանք։

—Կը ներես Շապան, ընդմիջեց Էյուպ, անոր խանութը մտանք և սերով շինուած կարկանդակ մը կերանք։

Տիկինը Ներքինիին դէմ առաջուընէ աւելի զայրանալով՝ սեղանէն յանկարծ ելաւ, Շէմսէտտին Մէհմէտի վրանը վա-

զեց, և Ներքինիին յանցանքը անոր յայտնելով մեղապարտին դէմ վէզիրին ցասումը գրգռեց։

Շէմսէտտին Մէհմէտ՝ որ ի բնէ բարկացոտ էր, վրէժխնդրութեան այսպիսի մէկ աղուոր առիթը ձեռքէ չփախցուց։ Իսկոյն իր հարսին վրանը գնաց և Ներքինիին ըսաւ.

—Ի՞նչ, թշուառական, ի՞նչպէս կը յանդգնիս քու վրադ ունեցած վստահութիւնս չարաչար գործածել։

Շապան՝ որ արդէն յանցաւոր ըլլալը զգացած էր Եյուպի վկայութեամբը, միտքը դրաւ իրողութիւնը ուրանալու։ Բայց տղան ընդհակառակը կը պնդէր։

—Մեծ հայր, ըսաւ նա Շէմսէտտին Մէհմէտին, կը հաստատեմ որ երկուքնիս ալ այնչափ շատ կերանք, որ ընթրիք ընելու պէտք չունինք. ծաղարարը մինչև անգամ մեծ փարչ մը լեցուն օշարակ մեծարեց մեզի։

—Լաւ ուրեմն, անզգամ գերի, գոչեց վէզիրը Ներքինիին դառնալով, կրնա՞ս դարձեալ ուրանալ ծաղարարին խանութը մտնելդ և այն տեղ կարկանդակ ուտելդ։

Շապան նորէն լրբօրէն երդում ըրաւ որ Եյուպին ըսածը սուտ է։

—Դուն ես ստախօսը, ըսաւ այն ատեն վէզիրը անոր, աւելի թոռանս կը հաւատամ քան թէ քեզի։ Սակայն եթէ սեղանին վրայ դրուած կարկանդակը ամբողջ ուտես, այն ատեն պիտի համոզուիմ որ ճշմարիտ կը խօսիս։

Շապան թէև մինչև կոկորդը լեցուն էր, այս փորձը ընելու յանձնառու եղաւ և կարկանդակէն կտոր մը առաւ. բայց ստիպուեցաւ բերնէն հանել՝ որովհետև սիրտը չառաւ։ Սակայն դարձեալ սուտ խօսիլ չարունակելով կը պնդէր թէ առջի օրը այնքան կերեր էր որ ախորժակ չունէր։ Վէզիրը Ներքինիին ստերէն զայրացաւ, և քաջ համոզուած ըլլալով որ յանցաւոր է, գետինը պառկեցնել տուաւ զայն և հրամայեց որ աղէկ մը ծեծեն։ Այս թշուառականը ստատիկ պոռալով կանչելով, վերջապէս ճշմարտութիւնը խոստովանեցաւ ըսելով.

—Ճշմարիտ է որ կարկանդակ կերանք ծաղարարի մը

խանութը, որ սեղանին վրայ եղածէն հարիւր անգամ համով էր անիկա։

Նուրէտտին Ալիի այրին կարծեց որ Շապան զինքը արհամարհելու և վշտացնելու համար ծաղարարին կարկանդակը կը գովէր, անոր դառնալով, ըսաւ.

—Չեմ կրնար հաւատալ որ այն ծաղարարին կարկանդակը իմինէս լաւագոյն ըլլայ. ուստի կ՚ուզեմ որ այս խնդիրը քննուի և որոշուի. դու գիտես ծաղարարին ուր ըլլալը. շո՛ւտ անոր խանութը գնա՛ և ինծի կարկանդակ մը բեր։

Այս ըսելով՝ անոր ստակ տուաւ կարկանդակը գնելու համար։ Ներքինին գնաց և Պէտրէտտինի խանութը հասնելով.

—Բարի ծաղարար, ըսաւ անոր, ահա՛ քեզի ստակ, ինծի կարկանդակ մը տուր, մեր տիկիններէն մէկը զայն ճաշակել կ՚ուզէ։

Նոյն միջոցին Պէտրէտտին փուռէն տաք տաք կարկանդակներ հանելու վրայ էր, անոնցմէ ամէնէն լաւը ընտրեց և Ներքինիին տալով՝

—Ա՛ռ սախկայ, ըսաւ, ապահով եղիր որ շատ ընտիր է, և կրնամ հաւաստել թէ աշխարհիս մէջ ոչ մէկը ասոր նմանը կրնայ շինել, եթէ ոչ մայրս՝ որ կարելի է դեռ կ՚ապրի։

Շապան աճապարեց վրանները դառնալ կարկանդակով, և Նուրէտտին Ալիի այրիին ներկայացուց. տիկինը յուզուած առաւ զայն անոր ձեռքէն, կտոր մը կտրեց ուտելու համար, բայց հազիւ թէ բերնին տարեր էր պատառը որ մեծ աղաղակ մը արձակելով մարեցաւ ինկաւ։ Շէմսէտտին Մէհմէտ որ ներկայ էր, այս դիպուածին վրայ չափազանց զարմացաւ, և իր հարսին օգնութեան փութալով անոր երեսներուն վրայ ձեռքովը ջուր սրսկեց։ Երբ տիկինը ինքզինքը գտաւ. «Ո՜վ Աստուած, գոչեց նա, այս կարկանդակը շինողը իմ զաւակս ըլլալու է, իմ սիրելի Պէտրէտտինս։

Երբ Շէմսէտտին Մէհմէտ վէզիրը, հարսին բերնէն լսեց թէ Ներքինիին բերած կարկանդակը նոյն ինքն Պէտրէտտին Հասան շինած պէտք է ըլլայ, անմեկնելի ուրախութիւն մը

գնաց. բայց մտածելով որ Նուրճատին Ալիին այրիին ուրախութիւնը ինչպէս և իւր ենթադրութիւնը անհիմն ու սխալ կրնան ըլլալ, ըսաւ անոր.

—Բայց, տիկին, ո՞ւսկից առիր այդ կարծիքը. միթէ աշխարհիս մէջ չի կրնա՞ր գտնուիլ ծաղարար մը որ քու զաւակէդ աւելի ընտիր կարկանդակ շինել գիտնայ:

—Կը հաւատամ, պատասխանեց նա, որ անոր չափ ընտիր կարկանդակ շինողներ գտնուին, բայց որովհետեւ առաջուց ի վեր ես իմ կարկանդակներուս մասնաւոր ձեւ մը տուած եմ որուն գաղտնիքը միայն իմ գլուխս ունի, անկէ կը հասկնամ որ այս կարկանդակը շինողը անպատճառ իմ տղաս պէտք է ըլլայ. ուստի ուրախանանք, եղբայր իմ, յարեց նա խանդակաթ սրտով. երկար ժամանակէ ի վեր մեր փնտռածն ու փափաքածը գտանք:

—Տիկին, պատասխանեց վէզիրը, խնդրեմ, չափաւորէ՛ անհամբերութիւնդ, քիչ ատենէն խնդիրը պիտի պարզուի և գործին ինչ ըլլալը պիտի հասկնանք. միայն ծաղարարը այս տեղ բերել տալ պէտք է. եթէ անիկայ իրօք Պէտրէտտին Հասանն է, անմիջապէս դու և աղջիկս պիտի ճանչնաք զինքը. բայց պէտք է որ երկուքնիդ ալ պահուըտիք և առանց երեւալու զինքը տեսնէք. վասնզի չեմ ուզեր որ ձեր երեքին իրարու հանդիպումը Դամասկոսի մէջ տեղի ունենայ. միտք ունիմ ուշացնել զայն մինչեւ մեր Գահիրէ ժամանումը՝ ուր ձեզի շատ ախորժելի զբօսանքներ և ուրախութիւններ պատրաստած եմ:

Այսպէս խօսելէ ետքը՝ տիկիններէն բաժնուելով իր վրանը գնաց: Հոն՝ իր մարդիկներէն յիսուն հոգի կանչել տուաւ և անոնց ըսաւ.

—Թո՛ղ ձեզմէ ամէն մէկը գաւազան մը առնէ և Շապանին ետեւէն երթայ. անիկայ ձեզի քաղաքիս մէկ ծաղարարին խանութը պիտի առաջնորդէ: Երբ այդ խանութը հասնիք, ինչ որ հոն գտնէք, կոտրեցէ՛ք, խորտակեցէք: Եթէ այդ մարդը հարցնէ ձեզի թէ ինչո՞ւ համար այդպէս կը վարուիք, դուք ալ իրեն հարցուցէք թէ ի՞նքն է այդ ծա-

խած կարկանդակը շինողը, եթէ, այո՛ ես եմ ըսէ, զանիկայ բռնեցէ՛ք, լաւ մը կապեցէ՛ք և ինծի բերէք. բայց նըլլայ որ անոր զարնէք կամ ամենաթեթեւ վնաս մը հասցընէք: Գացէ՛ք և ժամանակ մի կորսնցնէք:

Ամէնքն ալ իսկոյն վէզիրին հնազանդեցան, և ձեռքերնին մէյմէկ գաւազան առած՝ ներքինիին առաջնորդութեամբ շուտով Պէտրէտտինի խանութը գացին, ուր ինչ որ գտան, պնակ, կաթսայ, սան, սեղան և ուրիշ գործիքներ ջարդ ու բուրդ ըրին, և անոր խանութը օշարակով, սերով ու շաքարեղէնով ողողեցին: Այս գործին վրայ Պէտրէտտին Հասան բոլորովին ապշած ու սաստիկ զարմացած, ողորմելի ձայնով մը անոնց ըսաւ.

—Է՜հ, երանելի մարդիկ, ինչո՞ւ համար այդպէս կը քանդէք իմ բաներս, ի՞նչ կ'ուզէք ինծմէ, ի՞նչ ըրի ձեզի:

—Միթէ դու չե՞ս, ըսին, որ ներքինիին սերով կարկանդակ մը ծախեցիր:

—Այո՛, ես եմ, պատասխան տուաւ նա, ի՞նչ վնաս կայ այդ բանին մէջ. գրաւ կը դնեմ որ կարկանդակիս պէս և ոչ մէկը կարող է շինել:

Փոխանակ պատասխանելու, խանութին մէջ ինչ որ գըտան շարունակեցին կոտրել, նոյնիսկ փուռին անգամ չխնայեցին:

Սակայն, դրացիները այս աղմուկը լսելով, վազեր եկեր էին ու զարմանալով որ յիսուն զինեալ մարդիկ Պէտրէտտինի դէմ այսպիսի բռնութիւն մը կը գործեն, բանին պատճառը կը հարցնէին. իսկ Պէտրէտտին կը պոռար այդ բռնաւորներուն:

—Կ'աղաչեմ, ըսէ՛ք ինծ, թէ ի՞նչ է յանցանքս, ինչո՞ւ համար բոլոր ունեցածս կը կոտրէք ու կը քանդէք:

—Միթէ դուն չե՞ս, պատասխան տուին անոր, սերով կարկանդակ շինողն ու ներքինիին ծախողը:

—Այո՛, այո՛, ես եմ, պատասխանեց նա, և կը պընդեմ թէ շատ լաւ շինած էի, և այս անիրաւ վարմունքին արժանի չեմ:

Անոր խօսքերուն ընաւ ականջ չկախեցին, այլ զինքը բռնեցին, ու ապարօշը քակելով՝ ձեռքերը անով իրարու կապեցին, ու զայն բռնի խանութէն դուրս քաշքշելով, սկսան տանիլ։

Այս՝ աղմուկէն ու շփոթութենէն գումարուած ամբոխը, Պէտրէտտինի վրայ խղճալով՝ զայն պաշտպանել ուզեց և Շէմսէտտին Մէհմէտի մարդոց սկսաւ դիմադրել. բայց տեղական կառավարութեան զինուորները վրայ հասնելով ամբոխը ցրուեցին և Պէտրէտտինի ձերբակալութեան օգնեցին, վասն զի Շէմսէտտին Մէհմէտ Դամասկոսի կուսակալին երթալով, խանութին քանդումին նկատմամբ իր տուած հրամանը արդէն անոր յայտներ ու խնդրեր էր որ իրեն օգնէ. և որովհետև այս կուսակալն ալ Եգիպտոսի Սուլթանին կողմէ Սուրբոց վրայ կ'իշխէր, չէր կրնար անշուշտ իր տիրոջ վէզիրին խնդիրքը մերժել։ Ուստի Պէտրէտտինի աղաղակներուն և գանգատներուն չնայելով՝ զինքը քաշքշելով կը տանէին. ի զուր ճամբան զինքը տանող մարդոց կը հարցըներ թէ ի՞նչ գտեր էին իր կարկանդակին մէջ, բայց անոնք բան մը չէին պատասխաներ իրեն։ Վերջապէս վրաններուն քով հասան և Պէտրէտտինը այնտեղ կեցուցին, սպասելով որ Շէմսէտտին Դամասկոսի կուսակալին քովէն դառնայ։

Քիչ յետոյ վէզիրը գալով՝ հարցուց թէ ծաղարարն ո՞ւր էր. զանիկայ իր առջևը հանեցին։

—Տէր իմ, ըսաւ Պէտրէտտին արտասուալի աչօք, կ'աղաչեմ, շնորհ ըրէ ինձ ըսելու թէ ի՞նչ բանով զձեզ թշնամանեցի։

—Ա՜հ, թշուառակա՛ն, պատասխան տուաւ վէզիրը, միթէ դու չշինեցի՞ր այն կարկանդակը զոր ինծի ղրկեր էիր։

—Կը խոստովանիմ որ ես եմ, պատասխան տուաւ Պէտրէտտին, բայց ի՞նչ յանցանք կայ այդ բանին մէջ։

—Ձքեզ պէտք եղածին պէս պիտի պատժեմ, պատասխան տուաւ Շէմսէտտին. կեանքդ վրայ պիտի տաս այնպէս անշահ կարկանդակ մը շինելուդ համար։

—Է՜հ, ողորմած Աստուած, գոչեց Պէտրէտտին, ի՞նչ կը

լսեմ. միթէ մահուան արժանի մե՞ղք մըն է անհամ կարկանդակ մը եփելը։

—Այո՛, ըսաւ վէզիրը, ընաւ պիտի չներեմ այս ծանր յանցանքիդ, ու չըլլայ որ ինձմէ ուրիշ բան յուսաս։

Երբ այսպէս միասին կը խօսակցէին՝ կանայք իրենց պահուըտած տեղէն ուշադրութեամբ Պէտրէտտինը կը դիտէին. ու թէև զանիկայ երկար ժամանակէ ի վեր չէին տեսեր, սակայն և այնպէս դիւրաւ ճանչցան զայն ու իրենց ուրախութիւնը այնքան մեծ եղաւ, որ մարեցան ինկան։ Քիչ յետոյ սթափելով, կը փափաքէին Պէտրէտտինի փարիլ, սակայն վէզիրին խօսք տուած ըլլալով անոր չերևնալու, կամայ ակամայ ստիպուեցան իրենց սիրոյ ու կարօտոյ բուռն զգացումները զսպել։

Շէմսէտտին Մէհմէտ միտքը դրած ըլլալով կարելի եղածին չափ շուտ մեկնիլ, վրանները ծալլել և կառքերը պատրաստել տուաւ ճամբայ ելլելու համար. իսկ Պէտրէտտինի գալով հրամայեց որ գոց սնտուկի մը մէջ դնեն զանիկա ու սնտուկն ալ ուղտի մը վրայ բեռնաւորեն։ Երբ ամէն բան պատրաստուեցաւ, վէզիրն ու իր մարդիկը ճամբայ ելան։ Բոլոր գիշերը և հետևեալ օրը շարունակ ճամբորդեցին, և միայն երեկոյեան դէմ դադար առին։ Այն ատեն Պէտրէտտին Հասանը սնտուկէն հանեցին որպէս զի անոր կերակուր տան և ջանացին զայն իր մօրմէն ու կնոջմէն հեռու պահել, և այս քսանօրեայ ուղևորութեան ժամանակ միևնոյն կերպով վարուեցան անոր հետ։

Երբ Գահիրէ հասան, քաղաքին մօտ տեղ մը իջան Շէմսէտտին վէզիրին հրամանաւ, որ Պէտրէտտինը իր առջևը կանչել տալով առաջուց բերել տուած ատաղձագործի մը ըսաւ.

—Գնա՛ փայտ բեր և իսկոյն ցից մը կանգնէ։

—Է՜հ, տէր իմ, ըսաւ Պէտրէտտին, ի՞նչ պիտի ընես այն ցիցը։

—Նախ քեզ անոր պիտի կապեմ, պատասխան տուաւ վէզիրը, և ապա քաղաքին բոլոր թաղերը պտըտցնել պիտի

տամ, որպէս զի տեսնեն քեզի պէս անչահ ծաղարար մը, որ կարկանդակ կը չինէ առանց մէջը պղպեղ դնելու։

Այս խօսքին վրայ՝ Պէտրէտտին Հասան ծիծաղեցաւ ու սոսկալի կերպով մը, որ Շէմսէտտին Մէհմէտ գժուարաւ իր խնդուքը կրցաւ բռնել, պոռալով ըսաւ.

—Մեծդ Աստուած, ուրեմն սերով չինուած կարկանդակի մէջ պղպեղ չդնելուս համա՞ր է որ այսպէս անագորոյն և նըշաւակելի մահուան մը կը դատապարտուի ։

Այն տեղ Հարուն-էլ-Րաշիտ ամիրապետը՝ հակառակ իր ծանրաբարոյ բնաւորութեան չկրցաւ իր ծիծաղը բռնել, երբ ծափեր վէզիրը անոր ըսաւ թէ Շէմսէտտին Մէհմէտ, Պէտրէտտինը մեռցնել կ'սպառնար Շամպանի ծախած կարկանդակին մէջ պղպեղ դրած չըլլալուն համար։

—Է՛հ, միթէ կարելի բան է, կ'ըսէր Պէտրէտտին, որ խանութիս ամէն բաները կոտրեն, խորտակեն, զիս սնտուկի մը մէջ փակեն, և ցից հանելու պատրաստութիւն տեսնեն. ինչո՞ւ համար, որովհետեւ կարկանդակի մը մէջ պղպեղ չեմ դրած։ Ո՜հ, Աստուած իմ, ո՞վ երբէք լսած է այսպիսի բան մը։ Միթէ ասոնք բարի խալամի, ուղղասէր, արդարասէր և ողորմասէր մարդու գործե՞ր են։

Այս ըսելով, յորդ արտասուք կը թափէր և կը տրտնջար։

—Զէ՛, կ'ըսէր նա, երբէք այսպիսի ծանր անիրաւութիւն մը ուրիշ մարդու մը եղած չէ. միթէ կարելի՞ է մարդ մը սպաննել կարկանդակի մը մէջ պղպեղ չդնելուն համար։ Անիծեա՜լ ըլլան այն կարկանդակները, ինչպէս և ծնած օրս։ Երանի՜ թէ այս վայրկեանիս մեռնէի և ազատէի։

Վշտահար Պէտրէտտին անդադար կ'ողբար, մանաւանդ երբ ցիցն ու գամերը բերին որ գամեն. այդ դժնդակ տեսարանին առջեւ ահռելի ձայներ արձակեց.

—Ո՜վ երկինք, ըսաւ, պիտի թողո՞ւս որ այսպիսի վատանուն և ողորմելի մահուամբ մեռնիմ, և ի՞նչ յանցանքի համար. միթէ գողութի՞ւն ըրի. միթէ մա՞րդ սպաննեցի, կամ թէ կրօ՜նքս ուրացայ. չեմ կարծեր որ կարկանդակի մը մէջ պղպեղ չդնելուս համար մեռնիմ։

Նա որովհետեւ արդէն մութը կոխեր էր, Շէմսէտտին վէզիրը զարձեալ սնտուկին մէջ դնել տուաւ Պէտրէտտինը և ըսաւ անոր.

—Այդ տեղ մինչև առտու կեցի՛ր, արեւը չելած գքեզ անպատճառ պիտի սպաննել տամ։

Սնտուկը տարին, և խեղճ ծաղարարը Դամասկոսէն մինչև Գահիրէ կրող ուղտին վրայ դրին. նոյնպէս բոլոր միւս ուղտերն ալ բեռնաւորեցին. վէզիրը ետ ձին հեծնելով՝ իր առջեւէն քշել տուաւ ուղտը, որ իր եղօրորդին կը կրէր, և քաղաք մտաւ իր բոլոր մարդիկներով։ Ճամբայ մը փողոցներէ անցաւ ուր մարդ չկար, [illegible] ըլլալուն ամէն մարդ իր տանը քաշուեր էր։ Շէմսէտտին ուղղակի իր ապարանքը գնաց, սնտուկը իջեցնել տուաւ և հրամայեց որ չբանան մինչև որ ինքն չգայ։

Երբ միւս ուղտերուն բեռները վար կ'իջեցնէին, վէզիրը Պէտրէտին Հասանի մայրն ու կինը առանձին կանչեց, և այս վերջնոյն ուղղելով խօսքը.

—Օրհնեա՜լ ըլլայ Աստուած, աղջիկս ըսաւ անոր, որ մեր առջեւը հանեց եղբօրորդիս և ամուսինդ։ Կը յիշես անշուշտ թէ հարսնիքիդ գիշերը սենեակդ ինչպէս զարդարուած էր. գնա՛ ու նոյն վիճակին մէջ դիր զայն։ Սակայն եթէ չես յիշեր կրնամ քեզ օգնել իմ գրել տուած սենեակիդ նկարագրութեամբը. ես ալ իմ կողմէն պէտք եղած հրամանները տալու կ'երթամ։

Հարսը մեծ ուրախութեամբ իր հօրը պատուէրը գնաց կատարելու, մինչդեռ հայրն ալ սկսաւ ամէն բան սրահին մէջ կարգի դնել տալ այնպէս՝ ինչ կերպով որ շտկուած էր երբ Պէտրէտտին Հասան, Եգիպտոսի Սուլթանին սապատող ձիապանին հետ այն տեղ գտնուեր էր հարսնիքին գիշերը։ Բանի վէզիրը այդ նկարագրութիւնը կը կարդար, սպասաւորներն ալ ամէն մէկ կարասի իրեն յատուկ տեղը կը դնէին։ Գահն ալ դնելու չմոռցան, նոյնպէս և վառուած մոմերը։ Երբ սրահին մէջ ամէն բան պատրաստուեցաւ, վէզիրը հարս ու փեսին խուցը մտաւ և անկողնին մօտ միեւնոյն աթոռին

AVEDIS CABRIDGE

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ՆՄԱՆ ՍԿՍԱՒ ԶԱՐԴԱՐՈՒԻԼ.

վրայ Պէտրէտտինի հագուստը և ոսկիով լեցուն քսակը դրաւ։ Այս գործերը լմնցնելէ ետքը իր աղջկանը ըսաւ.

—Հանուէ՛, աղջիկս, և անկողին մտիր. երբ Պէտրէտտին այս խուցը մտնէ, գանգատէ՛ իրեն ուշ դառնալուն համար և ըսէ՛ թէ երբ արթնցար զինքը քովդ չգտնելուդ շատ զարմացար։ Սորվէ՛ զինքը որ անկողին մտնէ. վաղը առաւօտ զոնքանիդ և զիս պիտի զուարճացնես, այս գիշեր ձեր երկուքին խօսածները մեզի պատմելով։

Այս խօսքերէն վերջը աղջկանը սենեակէն դուրս ելաւ, և թողուց որ անիկայ պառկի։

Շէմսէտտին Մէհմէտ ներկայ գտնուող բոլոր սպասաւորները սրահէն դուրս հանեց, և բաց ի երկու երեք հատէն՝ ամէնուն հրամայեց որ անկից հեռանան։ Յետոյ իր ընտրած ծառաներուն ապսպրեց որ երթան Պէտրէտտինը սնտուկէն հանեն և միայն շապիկ վարտիկով բերեն սրահը ձգեն առանձին, ու դուռը գոցեն երթան։

Պէտրէտտին Հասան իր վիշտերէն ընկճուած, ու սընտուկին ցնցումներէն չարչարուած և չափազանց յոգնած՝ նոյն միջոցին խորունկ կը քնանար, այնպէս որ երբ վէզիրին սպասաւորները սնտուկէն դուրս քաշեցին և զայն հանուեցընելով շապիկ վարտիկով թողուցին, դարձեալ չարթնցաւ. յետոյ զայն այնպէս յանկարծակի սրահը փոխադրեցին, որ սթափելու ժամանակ չձգեցին ուր ըլլալը հասկնալու։ Երբ սթափեցաւ ինքզինքը սրահին մէջ մինակ գտաւ, չորս կողմը նայելով տեսած բաներէն իր հարսնիքին գիշերը յիշեց, և զարմանքով տեսաւ որ ճիշդ միեւնոյն սրահն է՝ ուր սապատող ձիապանը տեսեր էր։ Իր զարմանքը աւելի սաստկացաւ երբ դուռը բաց սենեակի մը դրան մօտենալով իր զգեստը տեսաւ ներսը, ճիշդ այնտեղ ուր հարսնիքին գիշերը դըրած ըլլալը կը յիշէր։ «Տէր Աստուած, ըսաւ աչքերը շփելով, արդեօք արթո՞ւն եմ, թէ քուն»։

Հարսը, որ զանիկայ կը դիտէր, անոր զարմանքին վրայ բաւական ատեն զուարճանալէ ետքը, յանկարծ իր անկողնոյն վարագոյրները բացաւ և գլուխը դուրս հանելով՝ անուշ ձայնով մը անոր ըսաւ.

—Սիրելիդ իմ իշխան, ինչո՞ւ դրան մէջ կեցեր ես. եկո՛ւր պառկէ։ Բաւական ժամանակ դուրս մնացիր արդէն. զարմացայ երբ արթննալով տեսայ որ քովս չես։

Պէտրէտտին Հասան գոյն առաւ տուաւ, երբ տեսաւ որ իրեն խօսող տիկինը այն չքնաղ անձն էր որուն հետ առաջին գիշերը անցուցեր էր։ Սենեակ մտաւ, բայց փոխանակ դէպի անկողին երթալու, որովհետեւ տասը տարիէ ի վեր իր քաշած նեղութիւններով և արկածներով միտքը լեցուած էր տակաւին, և չէր կրնար հաւատալ որ այս ամէն դէպքերը մէկ գիշերուան մէջ պատահած ըլլան, մօտեցաւ այն աթոռին ուր դրուած էին իր հագուստները և ոսկիով լի քսակը, մեծ ուշադրութեամբ զանոնք դիտելէ ետքը՝ պոռաց. «Յանուն մեծ և կենդանի Աստուծոյ, այս ամէն անցած դարձածէն բան մը չեմ հասկնար»։ Տիկինը, որ անոր շփոթութիւնը տեսնելով կը հրճուէր, ըսաւ.

—Քեզի կ'ըսեմ, տէ՛ր իմ, եկո՛ւր անկողին մտիր. ի՞նչ կ'ընես հոն։

Այս խօսքին վրայ Պէտրէտտին իր կնոջ մօտեցաւ և ըսաւ.

—Կը պաղատիմ քեզ, տիկին, ըսէ ինծի, արդեօք շա՞տ ատենէ ի վեր այստեղ կը գտնուիմ։

—Այդ հարցումդ զարմանք կը պատճառէ ինծի, պատասխան տուաւ տիկինը, միթէ քիչ մը առաջ քովէս ելլելով վար չիջա՞ր. կ'երեւայ թէ խելքդ ուրիշ տեղ է։

—Տիկին, վրայ բերաւ Պէտրէտտին, արդարեւ կը յիշեմ թէ քովդ էի, բայց կը յիշեմ նաեւ որ տասը տարի Դամասկոս բնակեցայ։ Եթէ իրօք այս գիշեր քեզի հետ էի, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այսչափ երկար ատեն քեզմէ հեռու գտնուեցայ։ Այս երկու իրողութիւնները միմիանց հակառակ են. կ'աղաչեմ, ըսէ՛ ինձ, ի՞նչ մեկնութիւն տալու եմ այս երկու տարբեր վիճակներուս, կամ այն է որ քեզի հետ իմ ամուսնութիւնս ցնորք մըն է, կամ թէ բացակայութիւնս երազ մը։

—Այո՛, տէր իմ, պատասխանեց տիկինը անշուշտ երազիդ մէջ տեսած ըլլալու ես Դամասկոս գտնուիլդ։

—Իրաւ որ ասկէ աւելի անհաւատալի և ծիծաղելի բան չկայ, գոչեց Պէտրէտտին բարձրաձայն խնդալով. հաւատացի եմ տիկին, որ այս երազը շատ զուարճալի պիտի երեւայ քեզի. երեւակայէ խնդրեմ, որ հիմակուան վիճակիս պէս շապիկով մը միայն, Դամասկոսի դուռը գտնուեցայ, քաղաք մտայ, խայտառակութեան առարկայ ըլլալով անլուր ժողովուրդի մը որ ինծի կը հետեւէր նախատելով զիս և յիշոցքներ արձակելով ետեւէս. ճարահատեալ ծաղարարի մը խանութը փախայ. բարի մարդը զաւակ չունենալուն զիս որդեգրեց և իր արհեստը սորվեցուց ինծի. անոր մեռնելէն ետքը բոլոր գոյքերը ժառանգեցի և խանութին տէրը եղայ։ Վերջապէս տիկին, ուրիշ շատ փորձանքներ ալ գլխուս եկան, զոր պատմելը երկար կ'ըլլայ. միայն այսչափ ըսեմ որ քունէս արթննալը աղէկ եղաւ, ապա թէ ոչ զիս ցիցը պիտի հանէին։

—Ի՞նչ պատճառաւ, ըսաւ տիկինը զարմանք կեղծելով, ինչո՞ւ համար քեզի հետ այդպէս անխնայ կը վարուէին։ Կ'երեւայ թէ շատ մեծ յանցանք մը գործեր էիր։

—Բնաւ երբէք, պատասխանեց Պէտրէտտին, բոլորովին չլսուած և ծիծաղելի բանի մը համար զիս սպաննել կ'ուզէին. բոլոր յանցանքս այն էր որ կարկանդակ մը ծախեր էի, որուն մէջ պղպեղ չէի դրեր։

—Ո՞հ, միթէ ա՛յդչափ ոչինչ բանի մը համար, ըսաւ տիկինը իր բոլոր ուժովը խնդալով, կը խոստովանիմ որ մեծ անիրաւութիւն մը պիտի ընէին քեզի։

—Է՛հ, տիկին, շարունակեց Պէտրէտտին, մտի՛կ ըրէ խնդրեմ այդչափով չլմնար գործը. այն անիծեալ կարկանդակին համար, որուն մէջ պղպեղ չդնելուս մեղապարտ կը համարէին զիս, արդէն խանութիս մէջ գտնուած ամէն բան աւրեր խորտակեր էին ու յետոյ զիս ալ չուանով կապեր և սնտուկի մը մէջ դրեր էին, ու այնպէս սեղմեր էին ձեռքերս որ մինչև հիմա նոյն վիճակին մէջ կ'զգամ զիս։ Վերջապէս տաղձագործ մը բերել տալով, ապսպրեր էին որ ցից մը շինէ զիս կախելու համար. բայց օրհնեալ է Աստուած որ այս ամէն արկածները երազի մէջ տեսնուած բաներ են։

Պէտրէտտին նոյն գիշերը հանգիստ չանցուց. ատեն ատեն կ'արթննար և կը հարցնէր ինքնիրեն թէ արդեօք արթո՞ւն է թէ քուն։ Իր երջանկութեան վրայ կը կասկածէր, և աւելի ապահով ըլլալու համար մահճակալին վարագոյրները կը բանար և սենեակին չորս կողմը կը նայէր։ «Չեմ սխալիր, կ'ըսէր, ահաւասիկ միևնոյն սենեակը ուր կուզ ձիապանին տեղը մտայ, ու անոր սահմանուած գեղանի կնոջ հետ գիշեր մը անցուցի»։ Լուսնալու մօտ էր և տակաւին իր անձկութիւնը չէր անցեր, երբ իր հօրեղբայրը, Շէմսէտտին Մէհմէտ դուռը զարկաւ ու ներս մտաւ բարի լոյս ըսելու։

Պէտրէտտին Հասան յետին ծայր զարմացաւ, երբ յանկարծ իրեն շատ ծանօթ մարդու մը ներս մտնելը տեսաւ, սակայն այդ անձը իր մահուան վճիռը տուող ահարկու դատաւորին կերպարանքը չունէր։

—Ա՜հ, ուրեմն դո՛ւ ես, պոռաց նա, որ զիս անարգաբար տանջեցիր կարկանդակի մը համար, որուն մէջ պղպեղ չէի դրած, և տակաւին ինծի սոսկում պատճառող մահուան մը դատապարտեցիր։

Վէզիրը սկսաւ խնդալ, և անոր շփոթութիւնը փարատելու համար, պատմեց թէ ինչպէս ճինի մը միջնորդութեամբ (վասն զի ձիապանին պատմութենէն գուշակեր էր այս արկածը) իր տունը գտնուէր և Սուլթանին ձիապանի տեղ իր աղջկան հետ ամուսնացեր էր։ Յետոյ իմացուց նաև Պէտրէտտինի թէ Նուրէտտինի ձեռքով գրուած տետրակէն գտեր և ստուգեր էր իր եղբօրորդին ըլլալը, թէ վերջապէս այս գիւտն ընելէ ետքը Գահիրէէն մեկներ և մինչև Պասրա գացեր էր որպէս զի փնտռէ և իր վրայ տեղեկութիւն առնէ։

—Սիրելի եղբօրորդիս. յարեց նա գորովանօք գրկելով զանիկայ, ներում կը խնդրեմ քեզ ճանչնալէս ի վեր քեզի պատճառած նեղութիւններուս համար։ Զքեզ իմ տունս բերել ուզեցի երջանկութիւնդ քեզի իմաց տալէ առաջ, ուր վայելելիք կեանքդ այնքան աւելի անգին պիտի գտնես, որքան որ դառն եղան վիշտերդ ու տառապանքներդ։ Ուրեմն քանի որ սիրելիներուդ ծոցը վերադարձար, մոռցի՛ր բոլոր

ցաւերդ։ Հագուելու ատենդ պիտի երթամ մօրդ իմաց տալու, որ անհամբեր կ'սպասէ զքեզ գրկելու, ու հետոյ պիտի բերեմ նաև զաւակդ ալ, որ Դամասկոս տեսար՝ և որուն համար այնչափ սէր զգացիր առանց զինքը ճանչնալու։

Անկարելի է երևակայել և խօսքով բացատրել թէ ո՛րչափ մեծ եղաւ Պէտրէտտինի ուրախութիւնը երբ իր մայրն ու էյուպ որդին տեսաւ։ Հայր, մայր ու զաւակ չէին դադրեր իրար համբուրելէ, և արենակցութեան ու խանդակաթ սիրոյ զգացումներ իրարու յայտնելէ։ Մայրը շատ սրտաշարժ խօսքերը ըսաւ Պէտրէտտինի. պատմեց անոր թէ ի՛նչ ցաւ զգացեր էր իր երկար բացակայութեան համար, և թէ ո՛րչափ արտասուք թափեր էր։ Փոքրիկ Էյուպը, Դամասկոս եղած ատեն ըրածին պէս, այլ ևս հօրը գգուանքը չէր մերժեր, այլ մանկական զուարթութեամբ և սրտագին կ'ընդունէր զանոնք. իսկ Պէտրէտտին Հասա՜ն, իր սիրոյն արժանի այս երկու առարկաներուն մէջ կեցած և յետին ծայր ուրախութենէ յափշտակուած՝ չէր գիտեր թէ իր սէրն ու գորովը ըստ բաւականին անոնց կը յայտնէ թէ ոչ։

Երբ այս բաները Շէմսէտտին Մէհմէտի ապարանքը տեղի կ'ունենային, անիկա, պալատ գացեր էր իր վեհափառ տիրոջ պատմելու իր ուղևորութեան յաջող ելքը։ Սուլթանը այնքան զմայլեցաւ այս հիանալի պատմութեանը վրայ, որ զայն գրել տուաւ, որպէս զի տէրութեան դիւանին մէջ խնամքով պահուի։ Երբ Շէմսէտտին Մէհմէտ բնակարանը դարձաւ, առաջուց փառաւոր խնջոյք մը պատրաստել տուած ըլլալով իր ամբողջ ընտանեօք սեղան նստաւ, և բոլոր օրը խրախճանութեամբ անցուցին։

Այսպէս Ճաֆէր վէզիրը, Պէտրէտտին Հասանի պատմութիւնը աւարտելէն ետքը, Հարուն-էլ-Րաշիտ ամիրապետին ըսաւ.

—Հրամանատարդ հաւատացելոց, ահա այս էր պատմելիքս ձեր վեհափառութեան։

Ամիրապետը այնքան հիանալի գտաւ այս վէպը որ իսկոյն Րիհան գերիին կեանքը շնորհեց, և այն երիտասարդը

որ իր պաշտելի կնոջմէն զրկուելուն անմխիթար մնացեր էր. զայն սփոփելու համար իր հարճերէն մէկուն հետ ամուսնացուց, ասոր պարգեւներ նուիրեց ու մինչեւ ցմահ սիրեց զանիկայ։

—Բայց, վեհափառ տէր, յարեց Շէհէրազատ, երբ տեսաւ որ գիշերը լուսնալու վրայ է. որչափ որ այս պատմածս շատ զուարճալի է, սակայն ուրիշ մէկ մը գիտեմ որ շատ աւելի հիանալի է։ Եթէ ձեր վեհափառութիւնը կը փափաքի վաղը գիշեր լսել զայն, վստահ եմ թէ ինծի իրաւունք պիտի տայ։

Շահրիար առանց պատասխանելու ելաւ հագուեցաւ, և ինչ ընելիքը չէր գիտեր։ «Այս բարի սուլթանուհին, ըսաւ ինքն իրեն, երկար պատմութիւններ կը պատմէ, և երբ անգամ մը հատ մը սկսի կարելի չէ ամբողջը մտիկ չընել։ Չգիտեմ թէ այսօր զանիկայ սպաննել տա՞մ թէ ոչ, բայց չաճապարենք. գուցէ պատմութիւնը կարելի է մինչեւ հիմա պատմածներէն աւելի զուարճալի ըլլայ. պէտք չէ որ այս պատմութիւնը լսելէ զրկուիմ. զայն լսելէն ետքը կը հրամայեմ որ զինքը սպաննեն»։

Հետեւեալ գիշերը, Տինարզատ ժամանակին արթնցուց Հնդկաց սուլթանուհին, արեւուն ելլելէն առաջ. Շէհէրազատ ինչպէս որ խոստացեր էր, իր պատմութիւնը սկսելու համար Շահրիարէն հրաման խնդրելէ ետքը՝ այսպէս սկսաւ խօսիլ։

ՊԶՏԻԿ ՍԱՊԱՏՈՂԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծին Թաթարիստանի ծայրը, Կասկար քաղաքին մէջ, առենօք դերձակ մը կար որ շատ գեղեցիկ կին մը ունէր զոր սաստիկ կը սիրէր, և ինքն ալ կը սիրուէր անկէ։ Օր մը աշխատած ատենը, փոքրիկ սապատող մը եկաւ, խանութին առջեւ նստաւ, և սկսաւ երգել դափ (բէֆ) զարնելով։ Դերձակը անոր ձայնէն ախորժեցաւ և միտքը դրաւ զանիկա տուն տանիլ կինն ալ զուարճացնելու համար ու ինքն իրեն ըսաւ. «Այս երգերով այս գիշեր այր և կին կը զուարճանանք»։ Ուստի սապատողին առաջարկեց իր տունը գալ. և երբ նա ալ ընդունեց, խանութը գոցելով առաւ զանիկա իր տունը տարաւ։

Երբ տուն հասան, դերձակին կինը որ արդէն սեղանը պատրաստեր էր ընթրիքի ժամը հասած ըլլալուն, պատուական ձուկ մը մեծարեց իր ձեռքով եփած։ Երեքնին ալ սեղան նստան, բայց ուտելու ատեն, սապատողը դժբաղդաբար մեծ փուշ մը կլլեց ու քիչ մը ետքը մեռաւ, թէեւ դերձակն ու կինը շատ աշխատեցան անոր դարման մը տանելու, բայց օգուտ չունեցաւ։ Այս դիպուածը իրենց ահ ու դող ազդեց, մանաւանդ անոր համար որ իրենց տունը պատահեցաւ. վասն զի կը վախնային որ երբ մարդասպան կը պատժուին եթէ ոստիկանութիւնը գործն իմանայ։ Սակայն դերձակը միջոց մը գտաւ մեռելէն ազատելու համար. մտածեց որ հրեայ բժիշկ մը ունի դրացի, նոյն վայրկեանին միտքովը որոշում մը տուաւ և զայն գործադրել սկսաւ. այր և կին սապատողը վերցուցին, մին ոտքերէն և միւսը գլուխէն և մինչեւ բժիշկին բնակարանը տարին։ Դուռը զարկին, որուն կից էր ցցուած սանդուղ մը, ուրկէ բժիշկին սենեակը կ'ելլուէր։ Իսկոյն սպասուհի մը առանց ճրագի վար իջաւ և դուռը չուտով բացաւ որ հարցունէ թէ ի՞նչ կ'ուզեն։

—Վեր ելիր, կ'աղաչեմ, պատասխան տուաւ դերձակը, և ըսէ՛ տիրոջդ որ ծանր հիւանդ մը բերինք իրեն որ նայի

և գեղ մը տայ։ Ահաւասիկ, ա՛ռ, ըսաւ գերձակը սպասուհիին ձեռքը արծաթ դրամ մը տալով, առաջուընէ տո՛ւր անոր այս ստակը, որպէս զի գիտնայ թէ ձրի գլխացաւ մը չէ բերած հիւանդս։

Մինչդեռ սպասուհին վեր կ'ելլէր որ երթայ բժիշկին այս աղուոր լուրը հաղորդէ, գերձակն ու կինը շուտ մը սապատողին մարմինը սանդուղին գլուխը տարին ձգեցին և իրենց տունը վերադարձան։

Սակայն երբ սպասուհին գնաց բժիշկին դրամը յանձնելու և ըսելու թէ այր ու կին մը դուռը կ'սպասեն և կ'աղաչեն որ վար իջնէ իրենց հետ բերած հիւանդնին նայելու համար, բժիշկը ուրախութենէն խելքը թռցուց, տեսնելով որ այցելագինը կանխիկ կը վճարեն և կարծելով թէ լաւ յաճախորդ մըն է և պէտք չէ անհոգ ըլլալ։

—Շո՛ւտ, ճրագ մը ա՛ռ, ըսաւ սպասուհիին, և ետեւէս եկուր։

Այս ըսելով՝ դէպ ի սանդուղ դիմեց այնքան շտապով, որ մութին մէջ սապատողին հանդիպելով, ոտքովը այնպէս ուժգին զարկաւ անոր կուշտերուն, որ մինչեւ սանդուղին ոտքը գլորեց ու քիչ մնաց որ ինքն ալ անոր հետ պիտի գլորէր։

—Շուտով լոյս բե՛ր, գոչեց սպասուհիին։

Վերջապէս սպասուհին հասաւ ձեռքը ճրագ մը բռնած. Հրեան անոր հետ վար իջաւ և տեսնելով որ գլորող բանը մեռել մըն է, այնքան վախցաւ ու սարսափեցաւ, որ Մովսէսը, Ահարոնը, Յեսուն, Եզրասը և իր օրէնսգրքին բոլոր մարգարէներն օգնութեան կանչեց։ «Ո՛րչափ դժբա՜խտ եմ կ'ըսէր նա, ինչո՞ւ համար առանց ճրագի վար իջայ. այս խեղճ հիւանդը սանդուղէն վար գլորեցի և անոր մահուան պատճառ եղայ. եթէ Եզրասի բարի էշը ինծի օգնութեան չհասնի, կորսուած մըն եմ։ Ափսո՜ս, հիմա պիտի գան և տանին զիս իբր մարդասպան մը»։

Այսպէս սաստիկ յուզուած և այլայլած բժիշկը իր դուռը գոցեց զգուշութեամբ, վախնալով որ մի գուցէ դիպուածով

անցորդ մը տեսնէ այս դժբաղդութիւնը, որուն պատճառը կը կարծէր թէ ինքն էր։ Յետոյ դիակը առաւ, իր կնոջ սենեակը տարաւ. խեղճ կինը քիչ մնաց պիտի մարէր այդ մեռած մարդը տեսնելով։ «Ա՜հ, խերերնիս անիծուած է, գոչեց կինը, եթէ հնարք մը չգտնենք այս մեռելը դուրս ձգելու այս գիշեր։ Անտարակոյս կեանքերնիս վրայ պիտի տանք եթէ մինչեւ առաւօտ զայն պահենք։ Յետոյ դառնալով ամուսնոյն ըսաւ.

—Այս ի՞նչ փորձանք է որ մեր գլխուն բերիր. ի՞նչպէս սպաննեցիր այս խեղճ մարդը։

—Խնդիրը այդ չէ, պատասխանեց Հրեան, այսպիսի ստիպողական դժբախտութենէ մը ազատելու համար դարման մը գտնել պէտք է։

Բժիշկն ու կինը խորհեցան այն մեռելէն նոյն գիշերը օձիքնին ազատել։ Բժիշկը պարապ տեղը գլուխը կը տանջէր հնարք մը գտնելու և այս տագնապէն ազատելու համար, սակայն իր կինը որ աւելի հնարագէտ էր, ըսաւ անոր.

—Միտքս բան մը կու գայ. այս դիակը մեր բնակարանին տանիքը փոխադրենք և մեր մահմէտական դրացիին տանը ծխանէն վար նետենք։

Այս մահմէտականը, Սուլթանին մատակարարներէն մէկն էր, և իւղ, կարագ ու ամէն տեսակ ճարպ և նպարեղէն մատակարարելու պաշտօն ունէր։ Իր տան մէջ մթերանոց մը ունէր ուր մուկերը մեծ աւեր կը գործէին։

Հրեայ բժիշկը այս հնարքը յարմար գտաւ. ուստի այր և կին սապատողը վերցուցին և իրենց տանը տանիքը հանեցին, ու անոր անութներէն չուաններ անցունելով, այնպէս զգուշութեամբ և կամաց կամաց ծխանէն վար իջեցուցին մատակարարին սենեկին մէջ, որ դիակը շիփշիտակ ոտքերուն վրայ, պատին կռթնած կեցաւ, որպէս թէ կենդանի ըլլար. յետոյ չուանները քաշեցին և հեռացան։ Հազիւ թէ վար իջեր և իրենց սենեակը մտեր էին, որ մատակարարն ալ իր սենեակը մտաւ լապտեր մը ձեռքը։ Հարսանեաց հանդէսէ մը կը դառնար, ուր հրաւիրուած էր այն իրիկուն։ Շատ զարմա-

ցաւ երբ ձեռքի լոյսովը վառարանին մէջ մարդ մը տեսաւ ոտքի վրայ կայնած։ Բայց որովհետեւ ի բնէ քաջասիրտ էր, ու կարծելով որ գող մըն էր անիկա, խոշոր փայտ մը առաւ ու շիտակ սապատողին վրայ վազելով.

«Օ՛, օ՛, ըսաւ անոր, կը կարծէի թէ մուկերը կ՚ուտէին կարագս եւ ճարպերս, բայց կը տեսնեմ որ վառարանէն իջնելով դուն կը գողնաս եղեր զանոնք. չեմ կարծեր որ այսուհետեւ նորէն հոս գալու փափաք ունենաս»։

Այսպէս խօսելով ձեռքի փայտովը սապատողին քանի մը ուժգին հարուածներ տուաւ։ Դիակը գլխիվայր գետին ինկաւ, այն ատեն մատակարարը աւելի սաստկացուց իր հարուածները, բայց վերջապէս տեսնելով որ զարկած մարմինը անշարժ է, կեցաւ որ զայն քննէ, ու տեսնելով որ դիակ մըն է այն, սոսկաց եւ իր բարկութիւնը երկիւղի փոխուեցաւ. «Ի՞նչ ըրի ես, ո՜վ թշուառութեանս, ըսաւ ինքնիրեն, մարդ մը սպաննեցի. ո՜հ, վրէժխնդրութիւնս շատ հեռու տարաւ զիս, Աստուած իմ, եթէ իմ վրաս չգթաս, կորսուած եմ։ Անիծեալ ըլլան հազար անգամ իւղերն ալ, ճարպերն ալ, որոնց պատճառաւ այսպիսի ոճիր մը գործեցի»։ Գունատ դէմքով եւ յուսահատ վիճակի մէջ մնաց, արդէն դատաւորներ կ՚երեւնային իր աչքերուն որ զինքը տանջելու կը տանէին, եւ ինք շփոթած ինչ ընելիքը չէր գիտեր։

Կաշգարի Սուլթանին մատակարարը՝ սապատողին զարկած ատենը անոր կուզին ուշադրութիւն չէր ըրած. երբ զայն տեսաւ, սկսաւ անոր դէմ անէծք կարդալ գոչելով. «Անիծեալ սապատող, անպիտան շուն, երանի թէ բոլոր կարագս գողնայիր եւ զքեզ այստեղ չգտնէի, հիմակ այս տագնապին մէջ չէի գտնուեր ոչ քու մահուանդ եւ ոչ ալ անձոռնի կուզիդ համար։ Ո՜վ երկնից փայփլուն աստղեր, յարեց նա, այս ծանր ու վտանգաւոր վիճակիս մէջ՝ լուսաւորեցէք զիս»։ Այս ըսելով, սապատողը իր շալակին առաւ, ու խուցէն ելնելով մինչեւ փողոցին ծայրը գնաց, եւ այնտեղ խանութի մը կռթնցուց զայն ոտքի վրայ կեցնելով. յետոյ իր տունը դարձաւ առանց ետեւը նայելու։

Արեւը ելլելէն քիչ մը առաջ, քրիստոնեայ վաճառական մը որ շատ հարուստ էր եւ Սուլթանին արքունեաց այլ եւ այլ բաներ կը մատակարարէր, գիշերը ցոփութեամբ անցունելէ ետքը՝ իր տունէն դուրս ելաւ բաղնիք երթալու համար։ Թէեւ գինով էր, բայց տեսաւ որ լուսնալու մօտ է եւ քիչ ատենէն աղօթքի ժամը պիտի հասնի, այս պատճառաւ շուտ կը քալէր որ բաղնիք մտնէ, որպէս զի մզկիթ գացող խուժան մը իրեն չհանդիպի եւ զինքն արբած տեսնելով բանտ տանիլ չտայ։ Սակայն երբ փողոցին ծայրը հասաւ, պէտքի մը համար կեցաւ այն խանութին առջեւ, ուր Սուլթանին մատակարարը սապատողին դիակը դրեր էր. դիակը վաճառականին աճապարանքէն եւ դպչելէն շարժելով՝ անոր կռնակին վրայ ինկաւ. ան ալ կարծելով թէ վրան յարձակողը գող մըն է, գլխուն կռուփի հարուած մը տալով՝ զանիկայ գետին տապալեց. ու յետոյ ուրիշ շատ մը հարուածներ ալ իջեցնելով՝ սկսաւ «Գող կայ, գո՛ղ կայ» պոռալ։

Թաղին պահակները այս աղաղակը լսելով եկան, եւ տեսնելով որ քրիստոնեայ մըն է մահմէտականի մը զարնողը.

—Ի՞նչ պատճառաւ, ըսին անոր, այսպէս մահմէտականի մը կը զարնես։

—Զիս կողոպտել ուզեց, պատասխանեց վաճառականը, եւ վրաս ինկաւ որ կոկորդէս բռնէ։

—Ուրեմն բաւական վրէժ առիր, պատասխան տուաւ պահակներէն մին անոր թեւէն քաշելով, քաշուէ՛, հեռացի՛ր։

Նոյն միջոցին ձեռքը սապատողին երկնցուց որ վերցնէ, բայց տեսնելով որ մեռած է. «Ո՜հ, ո՜հ, յարեց նա, ի՞նչպէս քրիստոնեայ մը կը յանդգնի մահմէտական մը սպաննել»։ Այս խօսքերը ըսելէն ետքը, քրիստոնեան ձերբակալեց եւ ոստիկանութեան դուռը տարաւ. այնտեղ բանտ դրին զանիկայ մինչեւ որ դատաւորը ելնէ եւ ամբաստանեալը հարցաքննէ։ Բանտին մէջ քրիստոնեայ վաճառականը գինովու-

ՍԱՊՍՏՈՂԻՆ ԴԻԱԿԻՆ ԱՌՋԵՒ

թենէն սթափեցաւ. քանի կը մտածէր այս դիպուածին վրայ, չէր կրնար ըմբռնել թէ ի՛նչպէս քանի մը կուփի հարուածներ կրցան այս մարդուն մահ պատճառել:

Ոստիկանապետն ալ պահակին տուած տեղեկագրին վըրայ դիակը քննելով, գործին եղելութեանը վրայ վաճառականին հարցումներ ըրաւ. այն ալ անկարող եղաւ ուրանալու յանցանք մը՝ զոր ի՛նք չէր գործած: Եւ որովհետեւ սապստողը Սուլթանին միմոսներէն մին էր, ոստիկանը Սուլթանին հրամանը չառած չուզեց քրիստոնեան սպաննել տալ: Ուստի պալատ գնաց անցած դարձածը Սուլթանին պատմելու: Սուլթանը ըսաւ.

—Մահմէտական մը սպաննող քրիստոնէի մը չեմ ներեր բնաւ. գնա՛, և պարտքդ կատարէ՛:

Այս հրամանին վրայ ոստիկանապետը կախաղան մը կանգնել տուաւ, քաղաքին ամէն կողմը մունետիկներ ղրկեց, որպէս զի ժողովուրդին յայտնեն թէ մահմէտական մը սպաննող քրիստոնեայ մը պիտի կախուի:

Որոշեալ օրը վաճառականը բանտէն հանեցին և կախաղանին տակը բերին. երբ դահիճը չուանը անոր վիզը պիտի բարձրացնէր՝ Սուլթանին մատակարարը, ամբոխը ճեղքելով առաջ անցաւ ու դահիճին պոռաց.

—Կեցի՛ր, կեցի՛ր, մի՛ չտապեր, այն չէ մարդասպանը, այլ ես եմ:

Ոստիկանապետին տեղակալը որ ներկայ էր, սկսաւ հարցաքննել մատակարարը, որ կէտ առ կէտ պատմեց թէ ի՛նչ կերպով սապստողը սպաններ էր, և խօսքը լմնցուց ըսելով թէ այն տեղը տարեր ձգեր էր դիակը ուր վաճառականը գտեր էր զայն:

—Անմեղ մը պիտի սպաննէի՛ք, յարեց նա, վասն զի այս վաճառականը մեռած մարդ մը չէր կրնար նորէն սպաննել: Արդէն կը տանջուիմ մահմէտական մը սպաննելովս, ու չեմ ուզեր խիղճս ծանրացնել անմեղ քրիստոնէի մը մահուան պատճառ ըլլալով:

Կասգարի Սուլթանին մատակարարը երբ այսպէս ինքզինքը հրապարակաւ ամբաստանելով ըսաւ թէ ինքն է սապատողին սպաննիչը, ոստիկանութեան տեղակալը ստիպուեցաւ վաճառականին դէմ տրուած վճիռը ետ առնել։

—Թո՛ղ տուր, ըսաւ դահիճին, որ այս քրիստոնեան իր գործին երթայ, և անոր տեղը սա մարդը կախէ, վասն զի իր խոստովանութենէն յայտնի կ'երեւայ թէ ինքն է յանցաւորը։

Դահիճը վաճառականը թողուց, և խկոյն չուանը մատակարարին վզէն անցուց, և զանիկա կախաղան բարձրացնելու վրայ էր, երբ հրեայ բժիշկին ձայնը լսեց որ թախանձանօք կ'աղաչէր իրեն քիչ մը սպասել, և ճամբայ կը բանար որպէսզի կախաղանին մօտենայ։

Երբ ոստիկանութեան տեղակալին առջեւ ելաւ․

—Տէր իմ, ըսաւ անոր, այս մահմէտականը որ կախել հրամայեցիր մահուան արժանի չէ, ես եմ միայն յանցաւորը։ Երէկ գիշեր, ինծի անծանօթ այր ու կին մը եկան դուռս զարկին, իրենց հետ հիւանդ մը բերած էին․ սպասուհիս առանց ճրագի դուռը բանալու գնաց, և անոնցմէ արծաթ դրամ մը առնելով եկաւ ինձ ըսելու թէ հիւանդ մը նայելու համար պէտք է վար իջնեմ։ Մինչդեռ սպասուհին այս լուրը կը հաղորդէր ինձ, այր ու կին հիւանդը սանդուղին գլուխը բերին ձգեցին եւ ապա աներեւոյթ եղան․ ես ալ անհամբերութենէս չսպասելով որ աղջիկը ճրագը վառէ, վար իջայ և մութին մէջ ոտքս հիւանդին զարնելով՝ զանիկայ սանդուղէն վար գլորեցի, յետոյ ճրագով սանդուղէն վար իջայ ու տեսայ որ խեղճը մեռած է։ Կինս ու ես դիակը առինք, տանիքը հանեցինք և անկից մեր դրացի մատակարարին տանը ծխանէն վար իջեցուցինք, որ քիչ մը առաջ յանիրաւի պիտի սպաննել տայիք։ Մատակարարը, դիակը իր տան մէջ գտնելով կարծեց թէ գող մըն է, ու սկսաւ անոր զարնել և կարծեց թէ ինք սպաննեց զանիկայ․ բայց բուն սպաննիչը ինք չէր, ինչպէս որ իմ վկայութենէս կ'իմանաք․ ուրեմն ես եմ այն մարդասպանը, ու թէեւ այս ոճիրը ակամայ գործեցի, սակայն որոշեցի քաւել զայն, որպէս զի գոնէ երկու մահմետականներու միանգամայն մահուան պատճառ չըլլամ, թող տալով որ Սուլթանին մատակարարը որուն անմեղութիւնը ձեզի յայտնեցի՝ կախաղան հանէք։ Ուրեմն, իր գործին ղրկեցէք զանիկայ խնդրեմ, ու զիս անոր տեղը սպաննեցէք, որովհետեւ ինծմէ զատ մէկը սապատողին մահուան պատճառ եղած չէ։

Երբ դատաւորը համոզուեցաւ որ սապատողն սպաննողը հրեայ բժիշկն է, հրաման տուաւ դահիճին զայն ձերբակալել և Սուլթանին մատակարարը ազատ թողուլ։ Չուանը արդէն հրէին վիզէն անցեր էր և վայրկեան մը ետքը արդէն կախուած պիտի ըլլար՝ երբ դերձակին ձայնը լսուեցաւ որ դահիճին կ'աղաչէր որ չուանը չքաշէ, և ժողովուրդը կը հրէր որպէս զի առաջ անցնի և դատաւորին առջեւ ելնէ․ ու վերջապէս անոր ներկայանալով ըսաւ․

—Տէ՛ր իմ, քիչ մնաց որ երեք անմեղ մարդոց արիւնը պիտի մտնէիք, բայց թէ որ կը հաճիք պատմութիւնս համբերութեամբ մտիկ ընել՝ սապատողին ճշմարիտ սպաննիչը պիտի իմանաք․ և եթէ իր մահն ուրիշին համբաւն քաւել հարկ է, պէտք է որ զիս սպաննէք։ Երէկ երեկոյեան դէմ, խանութիս մէջ ուրախ զուարթ աշխատած ատենս՝ սապատողը տեսայ որ կէս մը գինով եկաւ ու քովս նստաւ։ Քիչ մը ատեն երգեց, ու ես անոր առաջարկեցի որ գիշերը տունս գայ միասին ընթրելու։ Առաջարկութիւնս ընդունեց և միասին տուն գացինք, սեղան նստանք, և նախ անոր կտոր մը ձուկ մեծարեցի․ ուտելու ատենը, մեծ փուշ մը գնաց անոր կոկորդը մխուեցաւ, և ինչ որ ըրինք փուշը հանելու համար թէ ես և թէ կինս՝ չյաջողեցանք, և խեղճը շատ չանցած մեռաւ։ Իր մահուան վրայ շատ ցաւեցանք, և վախնալով որ կը բռնուինք, դիակը հրեային դրանը քովը տարինք․ դուռը զարկի և սպասուհիին ըսի որ շուտ մը երթայ իր տէրը կանչէ որ մեր բերած հիւանդը դարմանէ, և որպէս զի գալու չմերժէ, ստակ տուի անոր որ տիրոջը յանձնէ։ Երբ սպասուհին վեր ելաւ, սապատողը սանդուղին գլուխը տարինք ձգեցինք և խկոյն դուրս ելանք կնոջս հետ և տուն դար-

ձանք։ Բժիշկը վար իջնելու ատեն սապատողը գլտորեց, և կարծեց թէ անոր մահուան պատճառն ինք եղաւ։ Ուստի քանի որ այս է իրողութիւնը, յարեց գերձակը, թողուցէք որ բժիշկը իր գործին երթայ և զխս անոր տեղը կախեցէք։

Ոստիկանութեան տեղակալը, դատաւորը և ամէն հանդիսականները զարմացան մնացին թէ ինչ այլանդակ դէպքեր պատահեր են սապատողին մահուընէ ետքը։

—Ուրեմն, թող հրեայ բժիշկը, ըսաւ դատաւորը դահիճին, և գերձակը կախէ՛, քանի որ իր յանցանքը կը խոստովանի։ Պէտք է ըսել որ այս պատմութիւնը շատ տարօրինակ է և ոսկեղէն տառերով գրուելու արժանի։

Դահիճը հրեայ բժիշկը ազատ թողլէ ետքը, գերձակին վիզէն անցուց չուանը, և զայն կախելու կը պատրաստուէր։

Կաշգարի Սուլթանը, որ չէր կրնար առանց սապատողին ըլլալ, որ իր միմոսն էր, ուզեց զանիկա տեսնել. բայց իր պաշտօնատարներէն մէկը անոր ըսաւ.

—Վեհափառ տէր, սապատողը երէկ գինովնալէ ետքը՝ իր սովորութեան հակառակ պալատէն դուրս ելաւ որ քաղաքը պտըտի, և այս առտու մեռած գտնուեցաւ։ Ոստիկանութեան դատաւորին առջև այս սպանութեամբ ամբաստանեալ մարդ մը տարին, և դատաւորն ալ իսկոյն կախաղան մը կանգնել տուաւ։ Ամբաստանեալը կախելու վրայ էին, երբ մարդ մը եկաւ, և քիչ ետքը ուրիշ մըն ալ, առնք նախ ինքզինքնին ամբաստանեցին, յետոյ զիրար անմեղ հանեցին։ Այս գործը բաւական ժամանակէ ի վեր կը տևէ, և ոստիկանութեան տեղակալն ալ այս վայրկենիս ուրիշ մարդ մը հարցաքննելու վրայ է, և այս մարդը կ'ըսէ թէ ինք է սպանիչը։

Այս լուրին վրայ Կաշգարի Սուլթանը կախաղանին հրապարակը նուիրակ մը ղրկելով, անոր ըսաւ.

—Գնա՛, շուտով ըսէ դատաւորին որ անմիջապէս ամբաստանեալները իմ առջևս բերէ, ինչպէս նաև խեղճ սապատողին դիակը, անգամ մըն ալ տեսնելու համար զայն։

Նուիրակը փութով մեկնեցաւ և ճիշդ այն միջոցին հասաւ

երբ դահիճը չուանը կը քաշէր գերձակը կախաղանին վրայ բարձրացնելու համար. բոլոր ուժովը պոռաց որ կենայ։ Դահիճը պաշտօնատարը ճանչնալով՝ իսկոյն հնազանդեցաւ անոր հրամանին և գերձակը արձակեց։ Յետոյ նուիրակը դատաւորին քովը գալով՝ Սուլթանին հրամանը յայտնեց. դատաւորն ալ շուտով գերձակն, հրեայ բժիշկը, մատակարարը և քրիստոնեայ վաճառականը հետն առաւ և չորս մարդիկներու ձեռքով սապատողին դիակը վերցնել տալով՝ պալատին ճամբան բռնեց։

Երբ ամէնքը Սուլթանին առջև ելան, դատաւորը նախ միապետին ոտքերուն առջև գետին խոնարհեցաւ, յետոյ ոտք ելնելով սապատողին արկածներուն վրայ գիտցածը մէկ առ մի պատմեց. Սուլթանը այնքան տարօրինակ գտաւ այդ պատմութիւնը որ իր յատուկ քարտուղարին հրամայեց որ մանրամասն գրի առնէ զայն. յետոյ իր առջև բոլոր ներկայ գտնուող անձինքներուն դառնալով ըսաւ.

—Միթէ լսա՞ծ էք երբէք իմ սապատող միմոսին գլխուն եկած փորձանքին պէս հիանալի արկած մը։

Քրիստոնեայ վաճառականը, երկրպագութիւն ըրաւ գլուխը մինչև Սուլթանին ոտքերուն խոնարհեցնելով և ապա վեր բարձրանալով՝ ըսաւ.

—Հզօր միապետ, այս պատմութենէն աւելի զարմանալի արկած մը գիտեմ, և եթէ ձեր վեհափառութիւնը հաճի հրաման տալ, կարող եմ անմիջապէս պատմել։ Այնպիսի պարագաներ ու կէտեր կան անոր մէջ որ լսողը անպատճառ կը յուզուի։

Սուլթանը հրամայեց որ խօսի, և վաճառականն ալ այսպէս սկսաւ իր պատմութիւնը։

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Վեհափառ տէր, պատմութիւնս ձեր հրամանաւ սկսելէ առաջ, պարտիմ ըսել եթէ կը հաճիք, որ պատիւ չունիմ ձեր տէրութեան մէկ երկրին մէջ ծնած ըլլալու։ Օտարական եմ, բնիկ Գահիրէցի, ազգով խպտի, և կրօնքով քրիստոնեայ՝ Հայրս առեւտուրի միջնորդ էր, և բաւական դրամ շահած էր զոր ժառանգեցի իր մեռնելէն ետքը, ու իր օրինակին հետեւելով նոյն գործը շարունակեցի։ Օր մը Գահիրէ, ամէն տեսակ ցորեն ծախող վաճառականներու օթեւանը գտնուած ժամանակս, վայելչագէմ, մաքուր հագուած և էշու մը վրայ հեծած նորատի վաճառական մը եկաւ ինծի մօտեցաւ։ Բարեւեց զիս և թաշկինակ մը բանալով, ուր շուշմայի (սուսամ) նմոյշ մը կար։

—Քանի՞ կ'արժէ, ըսաւ, այս շուշմային մեծ չափը։

Նորատի վաճառականին ցոյց տուած շուշման քննեցի և ըսի անոր թէ ընթացիկ գնով, մեծ չափը հարիւր դահեկան կ'արժէ։

—Նայէ՛, ըսաւ ինձ, եթէ այս գնով առնող վաճառական գտնես, եկուր մինչև Յաղթանակին դուռը. ուր տուներէն հեռու իջեւան մը պիտի տեսնես. այն տեղ քեզի պիտի սպասեմ։

Այս խօսքերը ըսելով մեկնեցաւ և շուշմային նմոյշը ինծի թողուց. ես ալ զայն շուկային շատ մը վաճառականներուն ցոյց տուի, և ամէնքն ալ ըսին թէ չափին հարիւր տասը արծաթ դահեկան վճարելու պատրաստ են երբ որ ուզեմ. այս հաշուով մէկ չափին տասը դահեկան շահ մը պիտի ունենայի։ Ուստի այս վաստակին յուսով և ուրախութեամբ Յաղթանակին դուռը գացի և այն տեղ նոյն վաճառականը

գտայ։ Իր շուշմայով լի մթերանոցը տարաւ զիս ուր հարիւր յիսուն մեծ չափ ապրանք կար, զայն չափել ու էշերու վրայ բեռնաւորել տուի, և հինգ հազար արծաթ դահեկանի ծախեցի։

—Այս գումարէն ըսաւ երիտասարդը, հինգ հարիւր դահեկանը քու իրաւունքդ է, և քեզի կուտամ. իսկ մնացածը որ իմս է, առ այժմ չեմ ուզեր, որովհետեւ պէտք չունիմ. վաճառականներէն առ քովդ պահէ, մինչեւ որ քեզմէ պահանջեմ զայն։

Պատասխան տուի թէ երբ ուզէ կամ մարդ ղրկէ դրամը առնելու կամ ինք անձամբ գայ, միշտ պատրաստ պիտի ըլլամ այդ գումարը ետ դարձնելու։

Ամիս մը անցաւ և նորատի վաճառականը չտեսայ. այնուհետեւ օր մը եկաւ և ըսաւ.

—Ո՞ւր են չորս հազար հինգ հարիւր դահեկանը զոր ինծի պարտական ես։

—Պատրաստ է այդ գումարը, պատասխանեցի, և կըրնամ անմիջապէս զայն համրել քու դիմացդ։

Որովհետեւ էշու վրայ հեծեր էր, աղաչեցի իրեն որ վար իջնէ և ինծի հետ կտոր մը բան ուտէ, ստակը առնելէ առաջ։

—Ո՛չ, ըսաւ, չեմ կրնար վար իջնալ հիմայ. ստիպողական գործ մը ունիմ, մօտակայ տեղ մը պիտի երթամ և քիչ վերջը պիտի վերադառնամ, այն ատեն կուգամ ստակս կ'առնեմ քեզմէ. խնդրեմ առաջուընէ պատրաստէ զայն։

Այս խօսքերը ըսելով գնաց հեռացաւ։ Պարապ տեղը օրերով սպասեցի անոր. վերջապէս ամիսէ մը վերադարձաւ, սակայն այս անգամ ալ դրամը չառաւ. «Ահա ըսի ինքնիրենս, երիտասարդ վաճառական մը որ իմ վրայ շատ վըստահութիւն ունի, վասն զի առանց զիս ճանչնալու իմ քովս կը թողու չորս հազար հինգ հարիւր արծաթ դահեկան։ Ուրիշ մը այսպէս պիտի չվարուէր հետս և պիտի վախնար անշուշտ որ կը գողնամ իր դրամը։ Երրորդ ամսուն վերջը դարձեալ եկաւ. նորէն իշու վրայ հեծած էր, բայց առջի անգամներէն աւելի փառաւոր հագուած էր։

Երբ Նորատի վաճառականը տեսայ, զայն դիմաւորելով աղաչեցի իրեն որ վար իջնէ, և հարցուցի թէ արդեօք չուզե՞ր որ իմ քովս ունեցած գումարը իրեն յանձնեմ։

—Ստիպողական չէ, պատասխանեց զուարթ և գոհ դէմքով մը։ Գիտեմ որ ապահով տեղ կը գտնուի ստակս. երբ բոլոր ունեցած վաճառեմ և այլեւս քովս դրամ չմնայ՝ այն ատեն կուգամ կ'առնեմ։ Մնաս բարով, շաբթուս վերջերը ինծ սպասէ։

Զիս բարեւելէ ետքը խարազանով իշուն զարկաւ և իսկոյն աչքէս աներեւոյթ եղաւ։ «Լաւ, ըսի ինքնիրենս, ըսաւ ինծ որ մինչեւ շաբթուս վերջը սպասեմ, բայց կ'երեւայ թէ դարձեալ երկար ատեն պիտի չերեւայ. ուստի իր դրամը կրնամ գործածել, ու անով ինծի աղուոր վաստակ մը հանել»։

Ենթադրութեանս մէջ չէի սխալած, որովհետեւ հազիւ տարիէ մը ետքը վերադարձաւ, առաջուան պէս շատ ճոխ հագուած. բայց սրտիս մէջ անհանգստութիւն մը կար։ Խնդրեցի իրմէ որ պատիւ ընէ ինծ, և տունս գայ։

—Այս անգամ կը հաւանիմ խնդիրքդ կատարել, պատասխանեց ինծ, բայց սա պայմանաւ որ ինծի համար աւելորդ ծախք չընես։

—Ինչպէս կ'ուզես, այնպէս պիտի ընեմ, կրկնեցի, ուստի կ'աղաչեմ վար իջիր։

Վաճառականը էշէն վար իջաւ և միասին տուն մտանք՝ Իսկոյն հրաման տուի որ փառաւոր ճաշ մը պատրաստեն, և մինչեւ սեղանին դրուիլը սկսանք իրարու հետ խօսակցիլ։ Երբ ճաշը պատրաստուեցաւ, սեղան նստանք։ Առաջին պատառէն իսկ դիտեցի որ ձախ ձեռքով կ'ուտէ, և բնաւ աջ ձեռքը չի գործածեր։ Չէի գիտեր ի՛նչ մեկնութիւն տալ այս բանին։ «Այս վաճառականը ճանչցած օրէս ի վեր, կ'ըսէի ինքնիրենս, ինծի միշտ քաղաքավար երեւցաւ, սակայն արդեօք ինծի դէմ գաղտնի ատելութի՞ւն մը ունի որ այսպէս կը վարուի հետս։ Ի՞նչ պատճառաւ աջ ձեռքը չի գործածեր։

Ճաշէն ետքը՝ սպասաւորները սեղանը վերցուցին ու

քաշուեցան. ես ու հիւրս ալ բազմոցի մը վրայ նստանք։ Այն ատեն Նորատի վաճառականին դանակ մը տուի մրգեղէն կեղեւելու համար, նորէն նոյն դանակը ձախ ձեռքովը առաւ։

—Տէր իմ, ըսի անոր, եթէ կը ներես համարձակութեանս, պիտի հարցնէի թէ ինչո՞ւ համար աջ ձեռքդ չես գործածեր, կ'երեւայ թէ այդ ձեռքդ կը ցաւի։

Խորին հառաչանք մը արձակեց փոխանակ պատասխան տալու, և աջ թեւը դուրս հանելով, զոր մինչեւ այն ատեն պարեգօտին ներքեւ պահեր էր, ու կտրուած ձեռքը ցոյց տուաւ. այդ դժբաղդութեան վրայ շատ զարմացայ, մանաւանդ շատ ցաւեցայ.

—Անշուշտ տարօրինակ երեւցաւ, ըսաւ ինծ, տեսնելով որ ձախ ձեռքովս կերակուր կ'ուտեմ, բայց միթէ ուրիշ կերպով կրնայի՞ ընել.

—Արդեօք կրնա՞մ հարցնել թէ ի՛նչ դժբաղդութեամբ աջ ձեռքդ կորսնցուցիր։

Այս հարցման վրայ սկսաւ լալ, և արտասուքը սրբելէ ետքը, իր հետեւեալ պատմութիւնը ինծի պատմեց։

Պէտք է գիտնաք որ բնիկ Պաղտատցի, և իր պաշտօնով ու աստիճանով նշանաւոր և հարուստ հօր մը որդին եմ։ Տղայութենէս ի վեր շարունակ կը լսէի որ ստէպ Եգիպտոս և մանաւանդ Գահիրէ ուղեւորող անձեր՝ այս երկիրներուն վրայ հրաշալի բաներ կը պատմէին. անոնց խօսքերը միտքս այնքան հրապուրեցին՝ որ այն կողմերը ճամբորդութիւն մը ընելու սաստիկ փափաք մը կ'զգայի. բայց հայրս դեռ այն ատեն կ'ապրէր, և անշուշտ հրաման պիտի չտար որ երթամ։ Սակայն քիչ ատենէն անիկայ մեռաւ, ու երբ ինքնագլուխ և իմ գործոցս տէրը եղայ, միտքս դրի Գահիրէ երթալ։ Բաւական մեծ գումարով մը Պաղտատի և Մուսուլի բարակ կերպասներ գնեցի և ճամբայ ելայ։

Երբ Գահիրէ հասայ, Մէսրուրի խան կոչուած օթեւանը իջայ. խուց մը և մթերանոց մը վարձեցի և ուղտերով բերած հակերս անոր մէջ տեղաւորել տուի։ Այս գործը ընելէն

եօքը՝ սենեակս մտայ որ հանգչիմ ու ճամբու յոգնութիւնս առնեմ, մինչդեռ սպասաւորներս գացին մսեղէն ու նպարեղէն գնելու որպէս զի կերակուրս պատրաստեն։ Ճաշէն ետքը՝ գացի գիւղակը տեսնելու, նոյնպէս քանի մը մզկիթներ, հրապարակներ և ուրիշ հետաքրքրական վայրեր։

Հետեւեալ օրը շուտ մը հագուեցայ, հակերէս քանի մը կտոր ընտիր և ճոխ կերպասներ հանեցի ու անոնցմով գերիներէս մէկ քանին բեռնաւորեցի և Վրացւոց շուկան տարի, որպէս զի նայիմ թէ ի՛նչ գին պիտի տան ապրանքիս։ Իմ գալուստս իմացած ըլլալով, շատ մը միջնորդներ և մունետիկներ զիս պաշարեցին։ Իւրաքանչիւր միջնորդի զատ զատ կերպասի կտորներ տուի որպէս զի խանութպաններուն ցոյց տալով արժէքը գնահատեն, բայց ամէնքն ալ վար գին տուին։ Ասոր վրայ բարկացայ, և իմ դժգոհութիւնս մունետիկներուն յայտնեցի։

—Եթէ մեզի կը վստահիս, ըսին ինծի, միջոց մը գիտենք՝ որու շնորհիւ ապրանքին արժէքէն բնաւ կորուստ չես ըներ՝

Հարցուցի թէ ի՛նչ էր այդ միջոցը։

—Պէտք է ապրանքդ քանի մը խանութպաններու մէջ բաժնես, պատասխանեցին, որպէս զի մաս առ մաս ծախեն։ Շաբաթը երկու անգամ, երկուշաբթի և հինգշաբթի օրերը կուգաս և ծախուած կերպասներուն դրամը կ՚առնես։ Այսպէսով դուն ալ կը վաստկիս և խանութպաններուն ալ շահ մը կը մնայ։ Նոյն միջոցին ալ ազատ կ՚ըլլաս զբօսնելու և քաղաքին մէջ ու Նեղոսի վրայ պտոյտներ ընելու։

Անոնց խորհուրդին հետեւեցայ. հետս առի միջնորդները և մթերանոցս տարի. յետոյ շուկայ դառնալով, ապրանքս վաճառականներուն բաժնեցի որոնք երաշխաւորներու ստորագրութեամբ գրուած կանոնաւոր անդորրագիրներ տուին ինծի, այն պայմանաւ որ առաջին ամսուան մէջ իրենցմէ բան մը չպահանջեմ։

Գործերս այսպէս կարգադրելէ ետքը ուրիշ զբաղմունք մը չունենալով ինքզինքս զուարճութեան տուի։ Հասակակից քանի մը անձերու հետ բարեկամացայ, որոնք ժամանակս

ինծի աղէկ անցունել տալու հոգ կը տանէին։ Առաջին ամիսը անցնելէ ետքը, սկսայ շաբաթը երկու անգամ խանութպաններուն այցի ելլել, հետս առնելով հաշուակալ մը, որպէս զի անոնց առուծախի տոմարները քննէ, և լումայափոխ մը՝ որ ինծի վճարուած դրամներուն որակն ու արժէքը որոշէ։ Այսպէս կանխաւ որոշեալ վճարման օրերը երբ Մէսրուրի խանը կը վերադառնայի, բաւական մեծկակ գումար մը հետս կը տանէի. իսկ շաբթուան միւս օրերն ալ՝ երբեմն այս, երբեմն այն խանութը կ՚երթայի ժամանակ անցունելու, վաճառականներուն հետ խօսելով և շուկային մէջ անցած դարձածը դիտելով կը զուարճանայի։

Երկուշաբթի օր մը երբ Պէտրէտտին անուն վաճառականին կրպակը նստեր կը խօսէի, կին մը որուն ազնուականութիւնը դիւրին էր հասնալ իր կերպարանքէն, հագուստէն, և մաքուր հագուած ծառայէն՝ խանութը մտաւ և քովս նստեցաւ։ Իր արտաքին տեսքն ու բնական շնորհալի ձեւերը որ իր բոլոր խօսքերուն ու շարժումներուն մէջ կ՚երեւային սիրտս գրաւեցին և զայն աւելի աղէկ ճանչնալու փափաքս գրգռեցին։ Տիկինն ալ անդրադառնալով ու տեսնելով որ շատ կ՚ախորժիմ զինքը դիտել և բնական հետաքրքրութիւնս յագեցնել՝ երեսը ծածկող սեւ քօղը վերցուց և իր մեծ սեւ աչքերը իմ վրայ յառելով զիս զմայլեցուց, ու սիրտս բոլորովին գրաւեց իր անուշ ձայնով և պարկեշտ ու շնորհալի ձեւերով, յետոյ խանութպանը բարեւելով՝ անոր ողջութիւնը հարցուց։

Քիչ մը ատեն տարբեր նիւթերու վրայ անոր հետ խօսակցելէ ետքը՝ ըսաւ թէ ոսկեգոյն յատակով կերպաս մը կը փնտռէ, և թէ անոր խանութը կը դիմէր գիտնալով որ ամէն տեսակ ապրանք ունի. ու եթէ իրօք իր փնտռածն ունի՝ շընորհ ընէ զայն ցոյց տալու։ Պէտրէտտին քանի մը տեսակ կերպաս հանեց ցուցուց. տիկինը հաւնեցաւ ու գինը հարցուց. խանութպանը հազար հարիւր արծաթ դահեկան պահանջեց։

—Կը հաւանիմ այդ գումարը քեզի վճարել, ըսաւ ա-

նոր, բայց քովս ստակ չունիմ, յուսամ որ մինչեւ վաղը ապրանքդ ապառիկ ինձ յանձնելու կը վստահիս, վաղը անվրէպ կը ղրկեմ քեզի հազար հարիւր դահեկանը, ըստ քու պահանջիդ։

—Տիկին, պատասխանեց Պէտրէտոին, յօժարակամ ապառիկ կու տայի քեզ զայն, և թոյլ կու տայի որ կերպասն առնես տանիս եթէ իմս ըլլար. բայց ահա հոս գտնուող այս երիտասարդին ապրանքն է այդ. այսօր պարտաւոր եմ անոր դրամը վճարելու։

—Է՛հ, ինչո՞ւ համար այդպէս կը վարուիս ինծի հետ, ըսաւ տիկինը զարմանքով. միթէ քու յաճախորդդ չե՞մ ես, և ամէն անգամուն որ քու հաւանութեամբ կերպաս առած տարած եմ միթէ հետեւեալ օրը իսկոյն ղրկած չե՞մ։

Վաճառականը խոստովանեցաւ որ ըսածն ստոյգ է։

—Ճշմարիտ է, տիկին, պատասխանեց, բայց այսօր դրամի պէտք ունիմ։

—Լաւ ուրեմն, առ քեզի ըլլայ կերպասդ, ըսաւ զայն անոր երեսին նետելով։ Կրողը տանի զքեզ, և բոլոր խանութպանները, ամէնքնիդ ալ իրարու կը նմանիք, ամենեւին մարդու յարգ չէք ճանչնար։

Այդպէս խօսելէ ետքը ոտք ելաւ ու առաւ քալեց՝ Պէտրէտոինի դէմ սաստիկ զայրացած։

Տեսնելով որ տիկինը կը հեռանար՝ զգացի որ սիրտս անկէ բաժնուիլ չէր ուզեր, ուստի զանիկա ետ կանչելով՝ ըսի.

—Տիկին, շնորհ ըրէ ետ դառնալու, կարելի է հնարք մը գտնեմ երկուքնիդ ալ գոհ ընելու։ Տիկինը խանութէն ներս մտնելով ըսաւ թէ իմ սիրոյս համար միայն կը հաճի ետ դառնալ։

—Պէտրէտոին, ըսի այն ատեն վաճառականին, իմ կերպասս քանի՞ ծախելու միտք ունիս այս տիկինին։

—Հազար հարիւր արծաթ դահեկանի, պատասխանեց նա, անկէ վար չեմ կարող տալ։

—Ուրեմն տուր այդ կերպասը տիկինին, վրայ բերի, և

թո՛ղ որ առնէ տանի. քեզի հարիւր դահեկան շահ կու տամ, և մուրհակ մը պիտի շինեմ որուն գումարը միւս ապրանքներէս վար պիտի իջեցնես։

Եւ իրօք մուրհակը գրելով ստորագրեցի, և Պէտրէտոինի ձեռքը տուի։ Վերջը կերպասը տիկնոջ ձեռքը տալով՝ ըսի.

—Տիկին, հիմայ կրնաս այս կերպասը առնել տանիլ իսկ դրամը վաղը կամ ուրիշ օր մը ինձ ղրկել, կամ եթէ կը հաճիս, իմ կողմէս իբր պարգեւ ընդունէ զայն։

—Ո՛չ, այդ իմ գործիս չի գար, վրայ բերաւ նա։ Արդէն շատ բարեկիրթ և ազնիւ կերպով վարուեցար ինծի հետ այնպէս որ՝ անարժան պիտի ըլլայի մարդու առջեւ ելնել, եթէ այս մասին իմ երախտագիտութիւնս չյայտնէի քեզի։ Կը խնդրեմ Աստուծմէ որ իբր վարձատրութիւն՝ հարստութիւնդ աւելցնէ, ինձմէ ետքը քու կեանքդ երկարէ, մահուընէդ ետքը արքայութեան դուռը քեզի բանայ, և բոլոր աշխարհի վեհանձնութիւնդ հռչակէ։

Այս խօսքերը ինձ համարձակութիւն տուին։

—Տիկին, ըսի անոր, թո՛յլ տուր որ երեսդ տեսնեմ քեզի պատճառած գոհութեանս փոխարէն, գիտցիր որ տոկոսովը միասին վճարած պիտի ըլլաս ինձ։

Տիկինը առանց խնդիրքս մերժելու իմ կողմս դարձաւ, երեսին վրայի բեհեզէ քօղը հանեց և իր հիանալի գեղեցկութեամբը աչքերս շլացուց։ Այնքան սքանչացայ, որ զգացածս անոր յայտնելու բառ չգտայ։ Ընդ երկար զանիկա դիտելէ չպիտի կշտանայի, բայց դժբախտաբար շուտով երեսը գոցեց որպէս զի դուրսէն զինքը չտեսնեն. գլուխը ծածկեց սեւ քօղով, կերպասն առաւ, և խանութէն հեռանալով՝ զիս կրպակը մտնելու ժամանակ ունեցած վիճակէս բոլորովին տարբեր կացութեան մը մէջ ձգեց։ Երկար ատեն սաստիկ յուզման մէջ մնացի։ Վաճառականին քովէն հեռանալէս առաջ, հարցուցի անոր թէ այդ տիկինը կը ճանչնա՞յ։

—Այո՛, պատասխան տուաւ ինձ, էմիրի մը աղջիկն է, որուն անբաւ հարստութիւն ձգեց մեռնելու ատենը։

Երբ Մէսրուրի խանը դարձայ, սպասաւորները ընթրիքս

թերլն, բայց անկարելի եղաւ ինձ բերանս բան մը դնել. գիշերն ալ չկրցայ աչքս գոցել, և այն գիշերը կեանքիս մէջ ամէնէն երկարատեւը երեւցաւ ինձ։ Երբ լուսցաւ, անկողնէն ելայ՝ իմ հանգստութիւնս ու սիրտս վրդովող էակը տեսնելու յուսով և ուրախութեամբ. և այս անգամ անոր աւելի հաճելի երեւնալու համար՝ առջի օրուընէ աւելի մաքուր ու վայելուչ կերպով հագուեցայ, յետոյ Պէտրէտոյինի կրպակը գացի։

Շատ չանցաւ, և ահա տիկինը իր աղախինին հետ եկաւ առջի օրուընէ աւելի շքեղ հագուած ու զարդարուած, և առանց վաճառականին երեսը նայելու ինծի դարձաւ ու ըսաւ.

—Տէր իմ, կը տեսնես որ երէկ քեզի տուած խօսքիս վրայ հաստատ եմ։ Յատկապէս եկայ որ վեհանձնութեամբդ, զոր երբեք պիտի չմոռնամ, երաշխաւորած գումարդ բերեմ։

—Տիկին, պատասխանեցի անոր, հարկ չկար որ այդչափ շտապէիր, դրամիս մասին անհանգիստ չէի, և կը ցաւիմ այդ յօգնութիւնը յանձն առնելուդ։

—Անվայել բան մը պիտի ըլլար, վրայ բերաւ նա, եթէ քու բարեսրտութիւնդ չարաչար գործածէի։

Այս ըսելով՝ բերած գումարը ինձ յանձնեց և քովս նըստաւ։

Այն ատեն, իրեն հետ խօսակցելու առիթէն օգուտ քաղելով, յայտնեցի անոր զգացած սէրս. բայց նա յանկարծ ոտք ելնելով առաւ քալեց, որպէս թէ շատ ծանր եկած ըլլար իրեն ըրած դիմումս։ Որչափ որ կրցայ աչքովս անոր հետեւեցայ, և երբ բոլորովին կորսնցուցի զայն աչքէս, վաճառականը ողջունեցի և շուկայէն հեռացայ առանց գիտնալու թէ ուր կ'երթամ։ Այս եղածին վրայ խորհելով կը քալէի, երբ զգացի որ ետեւէս մէկը կը քաշէ զիս։ Իսկոյն դըլուխս դարձուցի և ճանչցայ այն տիկնոջ աղախինը որով սիրտս ու միտքս գրաւուած էր։

—Տիրուհիս, ըսաւ, որ վաճառականի մը կրպակը ձեր տեսած կինն է, կը փափաքի ձեզի խօսք մը ըսել, խնդրեմ, շնորհ ըրէք ինձ հետեւելու։

Անոր ետեւէն գացի, և իրօք տեսայ որ տիրուհին լումայափոխի մը կրպակը նստած, ինծի կ'սպասէր։

Տիկինը զիս իր քովը նստեցուց, և սկսաւ խօսիլ այսպէս.

—Սիրելիդ իմ, մի զարմանար եթէ այնպէս յանկարծ քովէդ հեռացայ. յարմար չդատեցի այն վաճառականին առջև նպաստաւոր պատասխան մը տալ այն զգացմանց որ քեզի ներշնչեր եմ։ Ուստի ոչ միայն քու յայտարարութիւնդ ինծի ծանր չեկաւ, այլ նաև մեծ ախորժ զգացի խօսքերէդ, և ինքզինքս երջանիկ կը համարիմ քեզի պէս արժանաւոր անձ մը իբր սիրահար ունենալու։ Չեմ գիտեր թէ իմ երեւոյթս ի՛նչ տպաւորութիւն ըրաւ քու վրադ, իսկ ես զքեզ տեսնելով մասնաւոր համակրութիւն մը զգացի քեզի համար։ Երէկ առտուընէ ի վեր անդադար ըսած խօսքերուդ վրայ կը մտածեմ, և այս առաւօտ կանուխ զքեզ գալ տեսնելու համար ունեցած եռանդէս հասկցար անշուշտ որ ինծի անհաճոյ չես։

—Տիկին, ըսի, սիրով և ուրախութեամբ յափշտակուած, երբեք այդ ըսած խօսքերէդ աւելի ախորժելի խօսքեր չէի կրնար լսել։ Կարելի՞ է միթէ որ մարդ էակը ասկէ աւելի մեծ եռանդով սիրէ, ինչպէս որ կը սիրեմ զքեզ, այն երջանիկ օրէն ի վեր որ իմ աչքերուս երեւցար ու շլացուցիր զանոնք քու շնորհալի գեղեցկութեամբդ, և սիրտս ու միտքս գրաւեցիր։

—Անօգուտ խօսքերով պարապ ժամանակ չանցունենք, վրայ բերաւ ան, վստահ եմ անկեղծութեանդ վրայ, և քիչ ատենէն իմ անկեղծութեանս վրայ դուն ալ պիտի համոզուիս։ Արդեօք կը հաճի՞ս տունս գալով պատուել զիս, եթէ ոչ կ'ուզես որ ես քու տունդ գամ։

—Տիկին, պատասխանեցի, ես օտարական մըն եմ, և իջեւանի մը մէջ կը բնակիմ, որ քեզի պէս բարձրաստիճան և յարգելի տիկին մը ընդունելու տեղ մը չէ. աւելի յարմար է որ քու բնակարանդ ինծի ըսես, և ե՛ս քեզի գալու պատիւն ունենամ։

—Ուրեմն, վաղը չէ ուրբաթ օր յարմար օր մըն է, կէս օրուան աղօթքէն ետքը եկուր, Ջերմեռանդութեան փողոցը

կը բնակիմ, Պէրքուր մականուանեալն, Ապու Շամմայի տունը հարցուր, որ առեն մը էմիրներու պետն էր. զիս այն տեղ պիտի գտնես։

Այս խօսքիս վրայ իրարմէ բաժնուեցանք և հետևեալ օրը մեծ անհամբերութեան մէջ անցուցի։

Ուրբաթ օր կանուխ արթնցայ, ամենէն աղուոր ու ճոխ զգեստներս հագայ, քսակս յիսուն ոսկի դրի, և առջի օրուընէ վարձու բռնած իշուս վրայ հեծնելով, ճամբայ ելայ իշավարին հետ։ Երբ Ջերմեռանդութեան փողոցը հասանք, ըսի առաջնորդիս որ հարցնէ թէ Շամմայի տունը ո՞ւր է. շէնքը ցոյց տուին և դէպ ի հոն ուղղուեցանք։ Դրան առջև իջնելով իշապանին վարձքը տուի և ճամբեցի, ապսպրելով որ տունը լաւ միտքը պահէ, և հետևեալ առաւօտ գայ զիս անկից առնէ Մէսրուրի իջևանը տանելու համար։

Դուռը զարկի, իսկոյն երկու պզտիկ աղախիններ, ձիւնի պէս ճերմակ և մաքուր հագուած, եկան բանալու։

—Ներս մտիր, խնդրենք, ըսին աղախինները, մեր տիրուհին ձեզի կ'սպասէ անհամբեր։ Երկու օրէ ի վեր քու վրադ կը խօսի շարունակ։

Գաւիթէ մը անցնելով մեծ տաղաւար մը տեսայ, որ եօթը աստիճաններու վրայ շինուած էր և հիանալի պարտէզէ մը կը պատուէր շրջապատեալ վանդակորմով մը։ Բաց ի այն ծառերէն որ տաղաւարը կը զարդարէին և կը հովանաւորէին, ուրիշ անհամար պտղալից ծառեր ալ կային։ Աքանչացայ անթիւ թռչուններու դայլայլիկը լսելով, որ իրենց երգերը ահագին բարձրութեամբ ջուր ցայտեցնող շատրուանի մը ձայնին կը միացնէին. այս քառակուսի շատրուանը ծաղկազարդ ածուի մը մէջտեղն էր։ Անոր չորս անկիւններուն վրայ, չորս ոսկեզօծ վիշապներ կային, և այս վիշապները՝ իրենց բերնէն բիւրեղէ աւելի ջինջ ու վճիտ ջուր մը կը ցայտեցնէին։ Այս զմայլելի տեղին մէջ՝ ըրած յաղթանակիս վրայ հպարտութիւն մը զգացի։ Երկու փոքրիկ աղախինները շքեղապէս զարդարուած սրահ մը տարին զիս, և երբ մէկը գընաց վազելով իր տիրուհիին իմ գալուստս իմաց տալու,

միւսը ինծի հետ մնաց և սրահին աղուոր բաները ցոյց տուաւ։

Հոն երկար առեն չսպասեցի. գեղանի տիկինը՝ մարգարիտներով եւ ադամանդներով զարդարուած եկաւ ինծ մօտ, եւ անիկայ աւելի կը փայլէր իր շլացուցիչ գեղեցկութեամբ քան իր շքեղ գոհարներով։ Իր տնական ներքին տարազին մէջ հասակը շատ աւելի նուրբ եւ վայելչաձեւ կ'երեւնար։ Աւելորդ է ըսել թէ ի՛նչ ուրախութիւն զգացինք զիրար տեսնելով, և զայն բացատրելու համար բառերը անզօր են։ Մեր երկուքին կողմանէ առաջին բարեւները տրուելէ ետքը, երկուքնիս ալ բազմոցի մը վրայ նստանք և սկսանք սիրալիր կերպով խօսակցիլ։ Յետոյ փափուկ և համադամ կերակուրներ բերին մեզի և սեղան նստանք. ճաշէն ետքը, մինչեւ գիշեր խօսակցութեամբ անցուցինք, որմէ ետքը շատ ընտիր պտուղներ մեծարեցին և մանաւանդ այնպիսի ախորժահամ գինիներ որոնցմէ յագենալ կարելի չէր, եւ իրօք ալ բաւական խմեցինք, նուագարաններու ձայնով և աղախիններու երգերուն համանակցութեամբ։ Տան տիկինն ալ երգեց և իր ձայնովը բոլորովին սիրտս յուզեց և գրաւեց։ Վերջապէս այն գիշերը ամէն տեսակ հաճոյք վայելելով անցուցի։

Հետևեալ առաւօտ քսակս, որ յիսուն ոսկի կը պարունակէր, ճարպիկութեամբ մը բարձին տակը դնելէ ետքը, հրաժարական բարեւս տուի տիկնոջ, որ հարցուց թէ ե՞րբ պիտի գամ նորէն։

—Տիկին, պատասխան տուի անոր ; խօսք կուտամ այս իրիկուն գալու։

Իմ պատասխանէս շատ գոհ եղաւ, մինչև դուռը առաջնորդեց զիս, և բաժնուելու առեն, խնդրեց որ խօսքիս վըրայ հաստատ մնամ։

Իշավարս կ'սպասէր, հեծայ էշուն վրայ ու Մէսրուրի իջևանը դարձայ։ Մարդը ճամբած առենս ըսի որ վարձքը պիտի չտամ որպէս զի կէսօրէն ետքը որոշեալ ժամուն, գայ զիս առնէ։ Բնակարանս մտնելով առաջին գործս եղաւ աղւոր գառնուկ մը եւ տեսակ տեսակ կարկանդակներ գնել տալ և բեռնակրով մը տիկնոջ տունը ղրկել։ Յետոյ շուկայի

գործերս կարգադրեցի, մինչեւ որ իշավարս եկաւ, եւ զիս առաջնորդեց տիկնոջ տունը. անիկայ առջի օրուան պէս մեծ ցնծութեամբ ընդունեցաւ զիս և միեւնոյն փառաւոր խնջոյքը տուաւ ինձ դարձեալ։

Հետեւեալ օրը սիրուհիէս բաժնուեցայ, նորէն բարձին տակ յիսուն ոսկի դրի քսակով եւ Մէսրուրի իջեւանը վերադարձայ։

Ամէն օր սիրուհիս տեսնել շարունակեցի, ամէն անգամ յիսուն ոսկի տալով, և այս ընթացքս շարունակեցի մինչեւ որ բոլոր ապրանքիս փոխարժէքը զոր կանոնաւոր կերպով վաճառականներէ կ'ստանայի այս կերպով հատցուցի, ու առանց դրամի և անյոյս վիճակի մէջ մնացի։

Այս սոսկալի կացութեան մէջ՝ քիչ մնաց յուսահատութեան պիտի տայի ինքզինքս, երբ օր մը տրտում ու մտածկոտ, սրտնեղութենէս չգիտնալով ի՛նչ ընել՝ իջեւանէն դուրս ելայ, և դղեակին ճամբան բռնեցի, ուր շատ մեծ բազմութիւն մը հաւաքուեր էր Եգիպտոսի Սուլթանին տուած մէկ հանդէսին ներկայ գտնուելու համար։ Երբ այդ ամբոխին տեղը հասայ բազմութեան մէջ մտնելու, դիպուածով ընտիր ու աղէկ հագուած ձիաւորի մը մօտ գտնուեցայ. այս ձիաւորը իր թամբին ետեւը, կիսաբաց պարկ մը ունէր, ուսկից կանաչ մետաքսէ երիզ մը դուրս ինկեր էր։ Ձեռքս պարկին տանելով, մտածեցի որ մէջը գտնուած քսակի մը երիզը պէտք է ըլլայ այն. Նոյն միջոցին փայտ կրող բեռնակիր մը անցաւ ձիաւորին միւս կողմէն, և այնքան մօտէն անցաւ, որ ձիաւորը ստիպուեցաւ դէպ ի ինձ մօտենալ, որպէս զի փայտը իրեն չդպչի և հագուստը չպատռէ. Նոյն պահուն սատանան փորս մտաւ, երիզը մէկ ձեռքով բռնեցի, միւսով պարկին բերանը բանալով քսակը դուրս քաշեցի այնպիսի արագութեամբ որ ոչ ոք տեսաւ ըրածս։ Քսակը շատ ծանր էր և կը գուշակէի թէ անոր մէջ ոսկի կամ արծաթ ըլլալու էր։

Երբ բեռնակիրը անցաւ գնաց, ձիաւորը, որ կ'երեւի թէ քիչ մը առաջ գլուխը ետեւ դարձուցած ատենը միտքս գուշակեր ու շարժումս տեսեր էր, անմիջապէս ձեռքը պարկին

տարաւ, ու քսակը մէջը չգտնելով, դանակը քաշեց ու այնպէս սաստիկ հարուած մը տուաւ ինձ, որ գետին փռուեցայ։ Բոլոր հանդիսականները այս բռնութեան վրայ յուզուեցան, և ոմանք ձիուն սանձը բռնեցին ձիաւորը կեցնելու և հարցնելու համար թէ ի՞նչ պատճառաւ ինծի զարկաւ, և թէ ի՞նչ իրաւունք ունի մահմէտականի մը հետ այսպէս վարուելու։

—Ձեզի ի՞նչ, պատասխան տուաւ ձիաւորը խրոխտ ձայնով մը, անշուշտ պատճառ մը պիտի ունենամ, վասն զի գող մըն է այդ մարդը։

Այս խօսքին վրայ, գլուխս վեր առի, և ամէնքն իմ կերպարանքս տեսնելով, սկսան զիս պաշտպանել, և պոռալ թէ ձիաւորը սխալած մըն է, և թէ անհաւատալի բան է որ ինծի պէս երիտասարդ մը այսպիսի չար գործ մը ընէ։ Վերջապէս ամէնքը կը պնդէին թէ անմեղ եմ, ու մինչդեռ իմ փախուստս դիւրացնելու համար անոր ձին բռներ էին, իմ սեւ բաղդէս, ոստիկանութեան տեղակալը նոյն միջոցին իր մարդիկներով անկէց անցաւ, ձիաւորին և իմ չորս կողմս հաւաքուած բազմութիւնը տեսնելով, մօտեցաւ և հարցուց թէ ի՞նչ պատահած է։ Ամէնքը միաբերան ձիաւորը ամբաստանեցին, ըսելով թէ անիրաւ տեղը ինծի զարկած է, գողութեան կասկածով։

Տեղակալը այս խօսքերուն կարեւորութիւն չտուաւ, այլ ձիաւորին հարցուց թէ ուրիշի վրայ կասկած մը ունի՞ արդեօք։ Ձիաւորը ոչ պատասխանեց, և ինձմէ կասկածելուն պատճառը անոր հասկցուց։ Ոստիկանը ձիաւորին ըսածները մտիկ ընելէ ետքը, հրաման տուաւ իր մարդիկներուն որ զիս բռնեն և վրաս գլուխս պրպտեն. այս հրամանը անմիջապէս կատարուեցաւ, և անոնցմէ մէկը, քսակը ծոցէս հանելով հրապարակաւ ամէնուն ցուցուց։ Զգացած ամօթիս և յուզմունքիս չդիմանալով մարեցայ գետին ինկայ։

Ոստիկանութեան տեղակալը քսակը առնելով, ձիաւորին հարցուց թէ այն քսակը իրե՞նն էր և թէ որչափ դրամ կար մէջը։ Ձիաւորը պատասխան տուաւ թէ իրենն է և ըսաւ թէ

մէջը քսան ոսկի կայ։ Տեղակալը զայն բացաւ, և անոր մէջ քսան ոսկի գտնելով, յանձնեց ձիաւորին, և անմիջապէս զիս իր առջեւ կանչել տուաւ, ու ըսաւ.

—Երիտասա՛րդ, ճշմարիտը ըսէ տեսնեմ, մի՞թէ դո՛ւ առիր քսակը ձիաւորէն. մի՛ ստիպեր զիս որ տանջանքով խոստովանիլ տամ քեզի յանցանքդ։

Այն ատեն աչքերս վար առնելով ինքնիրենս ըսի. «Եթէ էրողութիւնը ուրանամ, քսակը որ իմ վրայէս գտան, ստախօսի տեղ պիտի անցունէ զիս։ Այսպէս կրկին յանցանքէ ու ամօթէ ազատելու համար, գլուխս վերցուցի և խոստովանեցայ որ ես եմ քսակը գողցողը։ Այս խոստովանութեան վրայ ոստիկանը՝ այս գողութեան դէպքին ճշմարտութեան հաստատմանը համար վկաներու ստորագրութիւնը առնելէ ետքը՝ հրամայեց որ մէկ ձեռքս կտրեն։ Այս հրամանը իսկոյն ի գործ դրուեցաւ. բոլոր հանդիսականներուն գութը շարժեցի, և տեսայ որ ձիաւորը անգամ ուրիշներուն պէս յուզուեր էր։ Ոստիկանութեան տեղակալը ուզեց նաև ոտքիս մէկն ալ կտրել տալ, բայց ձիաւորին աղաչեցի որ իմ շնորհս խնդրէ. անիկա ալ այս շնորհը խնդրեց՝ և ստացաւ։

Երբ տեղակալը ձգեց գնաց՝ ձիաւորը մօտեցաւ և քսակը ինծի տալով ըսաւ.

—Կը տեսնեմ որ քեզի պէս վայելչադէմ պատանիի մը այսպիսի անարժան և ամօթալի գործ մը ընել տուողը կարօտութիւնն է. ահա ա՛ռ սա անիծեալ քսակը, քեզի կը բաշխեմ զայն և շատ կը ցաւիմ քու դժբաղդութեանդ վրայ։

Այսպէս խօսելով ինծմէ հեռացաւ, և որովհետեւ ձեռքէս վազած արիւնին պատճառաւ շատ տկար էի, մօտակայ թաղին մէկ քանի բարի մարդիկը զիս իրենց տունը տարին և բաժակ մը գինի խմցուցին զիս կազդուրելու համար. նոյնպէս թեւս դարմանեցին և կտրուած ձեռքս լաթի մը մէջ փաթթեցին՝ զոր գօտիիս կապելով վրաս պահեցի։

Եթէ Մէսրուրի իջեւանը դառնայի այս տխուր վիճակիս մէջ, սպասած օգնութիւնս չպիտի գտնէի. նոյնպէս գեղանի տիկնոջս ներկայանալն ալ խոհեմութիւն չէր։ Կարելի է որ

այլեւս պիտի չուզէր զիս տեսնել, երբ իմ վատահամբաւութիւնս իմանայ. սակայն դարձեալ որոշեցի անոր տունը երթալ, և որպէս զի ետեւէս եկող մարդիկներէն խոյս տամ, խոտոր ճամբաներէ անցայ և տիկնոջ բնակարանը դիմեցի. և այնքան տկար ու յոգնած հասայ հոն՝ որ բազմոցին վրայ ինկայ. աջ թեւս պատմուճանիս ներքեւ պահած էի, վասն զի զայն ցոյց տալու կ'զգուշանայի։

Սակայն տիկինը իմ գալուստս ինչպէս և տխուր վիճակս իմանալով՝ շտապաւ եկաւ և զիս գունատ և ընկճուած տեսնելով՝ ըսաւ.

—Ո՜հ, սիրելի բարեկամս, ի՞նչ ունիս։

Վշտիս պատճառը առանց յայտնելու, պատասխանեցի.

—Տիկին, մեծ բան մը չէ, գլխու ցաւով կը տանջուիմ։

Ասոր վրայ տիկինը շատ վշտանալով զիս նստեցուց, որովհետեւ զինքը ընդունելու համար ոտքի վրայ ելեր էի, ու խօսքը շարունակելով, ըսաւ.

—Խնդրեմ սիրելիս, ըսէ՛ ինձ թէ ինչո՞ւ համար գլուխդ կը ցաւի. ո՜րչափ քաջառողջ էիր մինչեւ մեր վերջին տեսութեան ժամանակ. կարծեմ ուրիշ բան մը ունենալու ես և ինձմէ կը պահես. ըսէ՛ ինձ, հոգիս, ի՞նչ է։

Եւ որովհետեւ լուռ կը մնայի և պատասխան տալու տեղ՝ աչքերէս արցունք կը վազէր.

—Չեմ կրնար հասկնալ, վրայ բերաւ նա, թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ քու տրտմութեանդ պատճառը. արդեօք ակամայ զքեզ վշտացուցի՞. արդեօք յատկապէս եկած ես ինձ յայտնելու թէ ալ չես սիրեր զիս։

—Պատճառն այդ չէ, տիկին, պատասխան տուի անոր հառաչելով, և այդպիսի անիրաւ կասկած մը իմ ցաւս աւելի կը սաստկացնէ։

Ժամերը հետզհետէ կ'անցնէին կ'երթային, և ես տակաւին չէի կրցած տառապանացս ճշմարիտ պատճառը երեւան հանել։ Երբ գիշեր եղաւ, ընթրիքը պատրաստեցին, տիկինը խնդրեց որ սեղան նստիմ և քիչ մը բան ուտեմ, բայց վախնալով որ ուտելու համար ձախ ձեռքս միայն գոր-

ծածելու ստիպուած ըլլալով աջ ձեռքիս վիճակը կը յայտնուի՝ ըսի։

—Ներեցէ՛ք սիրելի տիկին, բերանս պատառ մը անգամ դնելու ախորժակ չունիմ։

—Ախորժակդ այն ատեն պիտի բացուի, ըսաւ ինձ, երբ այդպէս յամառութեամբ գաղտնի պահածդ յայտնես ինձ. այդ սրտաբեկութիւնը անշուշտ վիշտդ ծածկելու համար կրած նեղութենէդ յառաջ կուգայ։

—Ափսո՜ս, տիկին, ըսի անոր, պէտք է որ վերջապէս յանձնառու ըլլամ ամէն բան յայտնելու։

Այն ինչ այս խօսքերը արտասանած էի, որ գինիով լեցուց բաժակս, և զայն ինձ տալով.

—Ա՛ռ սիրելիս, ըսաւ, խմէ, առիկա քեզի ույժ պիտի տայ։

Ուստի ձախ ձեռքս երկնցուցի և բաժակը առի։

Հազիւ թէ գինին ձեռքս առեր էի, երբ հեծկլտանքով ու հառաչանքներով խառն լալ մը բռնեց զիս։

—Ինչո՞ւ համար այդպէս ողբալի կերպով կը հառաչես և կուլաս. արդեօք կը ներե՞ս եթէ քեզի հարցնեմ թէ ինչո՞ւ համար գաւաթը ձախ ձեռքովդ կը բռնես, և ոչ աջովդ։

—Ա՛հ, տիկին պատասխան տուի անոր, ներէ ինձ, կ'աղաչեմ քեզի, աջ ձեռքիս վրայ պալար մը ունիմ, անոր համար։

—Ցոյց տուր ինձ նայիմ այդ պալարը, պատասխան տուաւ տիկինը, ես կրնամ ծակել զայն։

Զտուի ձեռքս, ըսելով թէ վէրքը տակաւին հասած չէ, և մեծ բաժակով գինին ամբողջապէս խմեցի։ Գինիին ազդեցութիւնը, յոգնութիւնս և ընկճուած վիճակս թմրութիւն մը բերին վրաս, աչքերս գոցուեցան և խոր քունով քնացայ, որ մինչեւ հետեւեալ օրը տեւեց։

Տիկինը խոր քունէս առիթ քաղելով եւ ուզելով իմանալ աջ ձեռքիս ցաւին պատճառը, գիշերը գաղտնի եկաւ պատմուճանս վերցուց ու ձեռքս կտրուած և լաթի մէջ փաթթուած տեսնելով՝ կրնաք երեւակայել թէ ի՛նչ աստիճան սարսափեցաւ և զարմացաւ։

Այն ատեն հասկցաւ թէ ի՛նչ պատճառաւ վիշտս յայտնելու մասին իր թախանձանաց դէմ կեցեր էի, և բոլոր գիշերը ողբալի վիճակիս վրայ լալով անցուց, կասկածելով թէ մի գուցէ իր սիրոյն համար այս փորձանքը իմ գլխուս եկած ըլլայ։

Երբ արթնցայ՝ գտնեցի որ սաստիկ վիշտ մը դրոշմուած է իր դէմքին վրայ. սակայն իմ ցաւս չաւելցնելու համար, ամենեւին խօսք մը չբացաւ։ Խորոված հաւ, և իր մասնաւմնեւին խօսք...

ամենեւին խօսք մը չբացաւ։ Խորոված հաւ, և իր մասնաւոր խնամքով պատրաստուած կերակուրներ մեծարեց ինձ և գինի խմցուց, որպէս զի ույժ առնեմ և կազդուրուիմ։ Լաւ մը ճաշելէ ետքը, շնորհակալութիւններս յայտնեցի տիկնոջ և մնաս բարով ըսի, բայց պատմուճանէս բռնելով կեցուց։

—Զպիտի հանդուրժեմ ըսաւ, որ առկէց դուրս ելլես, թէպէտ ինծի բան մը չըսիր դու, բայց ես համոզուած եմ որ այդ դժբաղդութեանդ պատճառը ես եմ։ Առոր համար զգացած վիշտս զիս գերեզման պիտի տանի, բայց մեռնելէ առաջ պէտք է որ ի նպաստ քեզի ունեցած մէկ դիտաւորութիւնս ի գործ դնեմ։

Իսկոյն դատաւոր մը ու վկաներ կանչել տուաւ և դաշնագիր մը գրել տուաւ, որով բոլոր իր ստացուածքը ինծի կը թողուր։ Բոլոր սպասաւորները լիուլի վարձատրելով ճամբել ետքը՝ մեծ սնտուկ մը բացաւ, որուն մէջ մեր սիրոյն սկզբնաւորութենէն ի վեր իրեն տուած բոլոր ոսկւոյ քսակներս շարուած էին։

—Ամէնքն ալ ամբողջութեամբ պահուած են ըսաւ, և ոչ մէկուն ձեռք պպցուցած եմ. ա՛ռ այս սնտուկին բանալին, անոր տէրը դու ես։

Շնորհակալ եղայ իր վեհանձնութեան ու բարեսրտութեան վրայ։

—Մինչեւ հիմայ քեզի համար բոլոր ըրած զոհողութիւնս ոչինչ է, ըսաւ նա, և կ'ուզեմ միայն զոհանալ մեռնելով, հասկցնելու համար թէ ո՛րչափ կը սիրեմ զքեզ։

Աղաչեցի, պաղատեցայ իրեն սիրոյս բոլոր զօրութեամբը որ այնպիսի աղէտալի դիտաւորութենէ մը ետ կենայ, բայց

անկարող եղայ զինքը համոզելու, և զիս ձախլիկ տեսնելու անհնարին վիշտն ու ցաւը հինգ վեց շաբթուան հիւանդութիւն մը պատճառեց իրեն, և քիչ ատենէն մեռաւ։

Իր մահը դառնապէս ողբալէ ետքը՝ իր ձգած բոլոր ստացուածքներուն տիրացայ, և չուշման որ ինձմէ գնեցիր, նոյն հարստութեան պզտիկ մէկ մասն է։

—Այս պատմածներէս, յարեց Պաղտատցի երիտասարդը՝ կարող ես դատել որ ձախ ձեռքով կերակուր ուտելուս համար մեղադրելի չեմ. շնորհակալ եմ քեզի ու ներում կը խնդրեմ տուած ձանձրութեանս համար։ Հաւատարմութիւնդ գովելէ պիտի չդադրիմ, և որովհետև, գոհութիւն Աստուծոյ, տակաւին բաւական ունեւոր եմ, թէեւ շատ դրամ վատնած ըլլամ; կ'աղաչեմ որ իբր պարգեւ ընդունիս այն գումարը որ ինծի կը պարտիս։ Ասկէ զատ առաջարկութիւն մը ևս ունիմ քեզի ընելիք։ Քեզի պատմած արկածէս ետքը Գահիրէ չեմ ուզեր մնալ և միտքս դրած եմ մեկնիլ չվերադառնալու պայմանաւ։ Եթէ կ'ուզես ինծի ընկեր ըլլալ, միասին վաճառականութիւն ընենք և վաստակը մէջերնիս բաժնենք։

Երբ Պաղտատցի երիտասարդը իր պատմութիւնը աւարտեց, յարեց քրիստոնեայ վաճառականը, շատ շնորհակալ եղայ ինծի ըրած պարգեւին համար. իսկ միասին ճամբորդելու առաջարկութեան գալով՝ ըսի որ յօժարակամ կ'ընդունիմ, վստահեցնելով որ իր շահերուն ալ իմ շահերուս չափ հոգ պիտի տանիմ։

Մեր ճամբորդութեան օրը որոշեցինք և նոյն օրը ճամբայ ելանք։ Ասորւոց և Միջագետաց ճամբով Պարսկաստան գացինք, և շատ մը քաղաքներ պտտելով վերջապէս ձեր մայրաքաղաքը հասանք։ Քիչ ատենէն ետքը երիտասարդը յայտնեց ինձ որ դարձեալ Պարսկաստան անցնելու միտք ունի. ուստի մեր հաշիւը մէջերնիս կարգադրեցինք և իրարմէ գոհ բաժնուեցանք։ Անիկա մեկնեցաւ ու ես այս քաղաքը մնացի տէր իմ, ուր ձեր վեհափառութեան ծառայութեան մէջ կը գտնուիմ։ Ահա այս էր իմ պատմելիք պատ-

մութիւնս. միթէ սապատողին պատմութենէն աւելի զարմանալի չէ՞ք գտներ։

Կասգարի Սուլթանը քրիստոնեայ վաճառականին դէմ բարկացաւ։

—Ո՛րչափ յանդուգն ես դու, ըսաւ անոր, որ իմ ունկնդրութեանս անարժան պատմութիւն մը ընել և սապատողին պատմութեան հետ բաղդատել կը համարձակիս։ Ինչպէս կը ջանաս ինձ հաւատացնել որ անառակի մը անհամ արկածները իմ միմոսիս արկածներէն աւելի զարմանալի ըլլան։ Հիմա չորսերնիդ ալ կախել պիտի տամ անոր մահուան վրէժը լուծելու համար։

Այս խօսքին վրայ մատակարարը զարհուրած՝ Սուլթանին ոտքը ինկաւ ու ըսաւ.

—Վեհափառ տէր, կ'աղաչեմ որ ձեր բարկութիւնը հաճիք մեղմել, ինձ մտիկ ընել և մեր չորսին ալ ներել եթէ ձեզ ըսելիք պատմութիւնս սապատողինէն աւելի գեղեցիկ ըլլայ։

—Խնդրածդ կը շնորհեմ, պատասխան տուաւ Սուլթանը, խօսէ նայիմ։

Մատակարարը այն ատեն սկսաւ խօսիլ այսպէս։

ՄԱՏԱԿԱՐԱՐԻՆ ԸՐԱԾ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Տէր իմ, երէկ մեծարելի անձ մը զիս իր աղջիկներուն մէկուն հարսնիքին հրաւիրեց. որոշեալ ժամուն աղջկան տունը գացի, ուր եկած էին նաև գիտուններ, պաշտօնատարներ և ուրիշ նշանաւոր անձեր։ Հարսանեաց արարողութենէն ետքը փառաւոր խնջոյք մը տուին, սեղան նստանք և ամէն ոք ուրախ զուարթ կերաւ, խմեց։ Զանազան ու պէս պէս խորտիկներուն մէջ կերակուր մըն ալ կար խստորով պատրաստուած, որ շատ պատուական էր. ամէն մարդ անկէ ճաշակել կ՚ուզէր. դիտեցինք որ կոչնականներէն մէկը այդ խորտիկէն չէր ուտեր, թէև անիկա իր դիմացը դրուած էր. հրաւիրեցինք զինքը որ մեր օրինակին հետևի և անկէ ճաշակէ։ Աղաչեց որ այս բանին համար չստիպենք զինքը։

—Պիտի զգուշանամ, ըսաւ, խստորով եփած կերակուրի դպչելէ, որովհետև դեռ չեմ մոռցած թէ որչափ սուղի նստաւ ինծի անիկա քանի մը տարի առաջ։

Խնդրեցինք որ մեզի պատմէ թէ ի՞նչ պատճառաւ այնքան ատելութիւն ունի խստորի դէմ։ Բայց տանուտէրը պատասխանելու ժամանակ չտալով անոր ըսաւ.

—Մի՞թէ այսպէ՞ս կը պատուես իմ խնջոյքը։ Այս կերակուրը ամենապատուական է, կը խնդրեմ անպատճառ այս շնորհը ընես ինծի և միւս խորտիկներուն պէս քիչ մըն ալ անկէ ճաշակես։

—Տէր իմ, պատասխանեց կոչնականը որ Պաղտատցի վաճառական մըն էր, չի կարծես թէ անտեղի փափկանկատութենէ մղուած խստորով կերակուրդ ուտել կը մերժեմ. եթէ անպատճառ կ՚ուզես, կը հնազանդիմ. բայց սա՛ պայմանաւ որ ատկէ ուտելէս ետքը, ձեռքերս քառասուն անգամ օշնանով (չէօյէն) լուամ, քառասուն անգամ ալ նոյն տուն-

կին մոխրովը, և նոյնչափ անգամ ալ օճառով, յուսամ որ չէք դժուարիր այսպէս ընելուս համար, վասն զի երդում ըրած եմ այս պայմանաւ միայն խստորով եփած կերակուր մը ուտել։

Տանուտէրը ուզելով որ վաճառականը խստորով պատրաստուած խորտիկէն ճաշակէ, հրամայեց սպասաւորներուն որ կոնք մը ինչպէս նաև օշնան և անոր տունկին մոխիրը ու օճառ պատրաստեն, որպէս զի վաճառականը ուզածին չափ լուացուի։

—Ուրեմն, սկսէ ուտել ըսաւ Պաղտատցիին, լուացուելու համար ամէն բան պատրաստ է։

Վաճառականը՝ քիչ մը բարկացած իրեն դէմ եղած այս բռնութեան վրայ, ձեռքը երկնցուց կտոր մը առաւ, այդ անուշահոտ... կերակուրէն և դողդղալով բերնին տանելով զայն անանկ զզուելով կերաւ, որ ամէնքնիս ալ զարմացանք։ Բայց մեր զարմանքն աւելցաւ երբ տեսանք որ չորս մատ ունէր միայն և բթամատէն զուրկ էր, ոչ ոք այս բանը դիտեր էր մինչև այն ատեն. թէև արդէն այդ ձեռքով ուրիշ կերակուրներ ալ կերած էր։ Տանուտէրը իսկոյն խօսիլ սկսելով, ըսաւ.

—Սիրելի բարեկամ, կարելի՞ է արդեօք ձեզի հարցնել թէ ինչո՞ւ համար բթամատ չունիս և ի՞նչ պատճառաւ զայն կորսնցուցիր. մեծ հաճոյք պիտի պատճառես ամէն կոչնականներուն եթէ այդ արկածը պատմես։

—Տէր իմ, պատասխան տուաւ վաճառականը, միայն աջ բթամատէս զուրկ չեմ, ձախ ձեռքիս բթամատն ալ պակաս է։ Նոյն պահուն ձախ ձեռքը երկնցուց և տեսանք որ ըսածը ճշմարիտ էր։

«Այս բաւական չէ, յարեց նա, երկու ոտքիս բթամատներէն ալ զուրկ եմ, և կրնաք ըսածիս հաւատալ։ Այսպէս անլուր դիպուածով մը հաշմանդամ եղած եմ, զոր յօժարութեամբ կը պատմեմ, եթէ ինծի մտիկ ընելու համբերութիւն ունենաք. և որքան ձեր զարմանքը, նոյնքան և ձեր գութը պիտի շարժէ իմ արկածս։ Բայց ներեցէք ինծի որ նախ ձեռքերս լուամ»։

Այս ըսելով սեղանէն ելաւ, և ձեռքերը հարիւր քսան

անգամ լուալէ ետքը, իր տեղը եկաւ նստաւ, և այսպէս սկսաւ պատմել։

—Պէտք է գիտնաք, տեարք իմ, որ Հարուն-էլ-Րաշիտ ամիրապետին իշխանութեան օրով, հայրս Պաղտատի մէջ կ՚ապրէր, ուր ես ալ ծնած եմ, և քաղաքին ամէնէն հարուստ վաճառականներէն մէկը կը համարուէր։ Բայց որովհետև զուարճութիւն սիրող և ցոփակեաց մարդ մըն էր, և գործերը երեսի վրայ կը թողուր, անոր համար իր մահուընէ ետքը, փոխանակ հարստութիւն ժառանգելու, ստիպուեցայ ամէն կարելի եղած խնայողութիւն ընել իր ձգած պարտքերը հատուցանելու համար, և յաջողեցայ ամէնն ալ վճարել և իմ անխոնջ աշխատութեամբ սկսայ կամաց կամաց հարըստանալ։

Առաւօտ մը խանութս բանալու ատեն, ջորիի մը վրայ հեծած տիկին մը, ներքինիի մը ու երկու աղախիններու ընկերակցութեամբ դրանս առջև գալով կեցաւ։ Ջորիէն վար իջաւ ներքինիին օգնութեամբը, որ ձեռքը իր տիրուհւոյն երկնցնելով ըսաւ.

—Տիկին, արդէն ըսի ձեզի որ շատ կանուխ դուրս կ՚ելլէք, կը տեսնէք որ տակաւին շուկան մարդ չկայ, եթէ խօսքիս հետևէիք, հիմակ սպասելու նեղութիւնը պիտի չքաշէիք։

Տիկինը չորս կողմը նայեցաւ, և իրօք տեսնելով որ մինակ իմ խանութս բաց է, գլուխ բարևելով մօտեցաւ և աղաչեց որ քիչ մը խանութս հանգչի, մինչև որ միւս խանութպաններն ալ գան. ես ալ իր խնդիրքը կատարեցի։ Տիկինը խանութս նստաւ և տեսնելով որ ներքինիէն և ինձմէ զատ ուրիշ մէկը չկար հոն՝ երեսը բացաւ քիչ մը օդ առնելու համար։ Բնաւ այսչափ գեղեցիկ կին մը տեսած չէի, այնպէս որ զայն տեսնելս և անոր սիրահարուիլս մէկ վայրկեանի գործ եղաւ ինծի համար, աչքերս շարունակ անոր վրայ սևեռեր մնացեր էի։ Կ՚երևի թէ ուշադրութիւնս և իր գեղեցկութեամբ յափշտակեալ վիճակս անհաճոյ չերևցաւ իրեն, վասն զի անարգել թողուց որ զինքը դիտեմ, ու այն ատեն միայն գոցեց իր երեսը երբ խանութին առջևէն անցնող դարձողները սկսան շատնալ։

Բօղը երեսին վրայ ծածկելէն ետքը, ըսաւ թէ ամենէն

աղուոր և ճոխ տեսակներէն տեսակ տեսակ կերպասներ կը փնտռէ և անոնց անունը տալով հարցուց թէ արդեօք ունի՞մ անոնցմէ։

—Ափսո՛ս, տիկին, պատասխան տուի, նոր վաճառական մըն եմ, և դեռ նոր խանութ բացի, ու բաւական հարուստ չեմ ընդարձակ առուտուր մը ընելու համար, և շատ կը ցաւիմ որ յարմար բան մը չունիմ քեզի ներկայացնելու. բայց որպէս զի խանութէ խանութ պտըտելով չնեղուիս, երբ վաճառականները գան, եթէ կը հաճիս, կ՚երթամ անոնցմէ ուզածդ կ՚առնեմ և ապրանքներուն գինը ճշդիւ կ՚իմացնեմ քեզի. այսպէս փոխանակ հեռուները երթալու, ուզածդ իմ խանութէս գնած կ՚ըլլաս։ Այս առաջարկութեան հաւանեցաւ, և ես անոր հետ երկայն ատեն խօսելու հաճոյքը ունեցայ, վասն զի այնպէս կարծել տուի իրեն որ ուզած կերպասները ունեցող խանութպանները դեռ եկած չեն։

Որքան իր գեղեցկութեան վրայ զմայլեր էի, նոյնքան ևս իր խելքին վրայ սքանչացայ. բայց վերջապէս իր հրապուրիչ խօսակցութենէն հարկ եղաւ զրկուիլ, և վազեցի ուզած կերպասները բերելու. վերադարձայ գեղեցիկ կերպասներով, երբ անոնցմէ հաւնածները ընտրեց, ամենուն գինը հինգ հազար արծաթ դահեկանի կտրեցինք։ Ամէնքը մէկէն ծրարի մը մէջ դրի և ներքինիին տուի որ առաւ և թևին տակը բռնեց։

Յետոյ տիկինը գլուխ ողջունելէ ետքը ելաւ գնաց. աչքովս մինչև շուկային դուռը անոր հետևեցայ և մինչև ջորին հեծնիլը անոր նայելէ չդադրեցայ։

Հազիւ տիկինը հեռացեր էր, երբ տեսայ որ սէրը գլուխս մոլորեցնելուն, մեծ սխալմունք մը գործեր էի։ Վասն զի առանց տիկինին դրամը առնելու թողեր էի որ ելլէ երթայ, և ոչ իսկ ո՛վ ըլլալը և ո՛ւր բնակիլը հարցուցեր էի. Սակայն մտածելով որ մեծ գումար մը կը պարտէի բազմաթիւ վաճառականներու, որ անշուշտ պիտի չհամբերէին, անոնց քովը գացի և խնդրեցի որ քանի մը օր սպասեն, վստահեցնելով զիրենք թէ տիկինը կը ճանչնամ։ Երեկոյին տուն դարձայ շփոթած և յուզուած թէ տիկինին համար զգացած սիրոյս, և թէ ըրած ահագին պարտքիս համար։

Պարտատէրներուս աղաչեր էի որ ութ օրի չափ սպասեն

իրենց ստակը վճարելու համար. ութերորդ օրը հասաւ, և եկան զիս ստիպեցին որ ստակները վճարեմ։ Պաղատեցայ իրենց որ նոյնչափ պայմանաժամ մըն ալ տան. անոնք ալ հաւանեցան։ Եւ հետեւեալ օրն իսկ տեսայ որ կինը եկաւ՝ ջորիին վրայ հեծած միեւնոյն սպասաւորներով, և միեւնոյն ժամուն։ Շիտակ խանութս իջաւ և ըսաւ.

—Բիչ մը ուշացայ թէև, բայց ահա անցեալ օր առած կերպասներուս ստակը բերի. տար լումայափոխի մը, թո՛ղ քննէ նայի թէ լա՞ւ են դրամները և թէ հաշիւը շիտակ է։

Ներքինին ստակները առնելով, լումայափոխի մը խանութը գացինք և անոնց հաշիւն ընելով տեսանք որ ճիշդ է։ Վերադառնալով նորէն տիկնոջ քով, անոր հետ խօսակցելու բարեբաղդութիւնը ունեցայ մինչեւ շուկային խանութներուն բացուիլը։ Թէև սովորական բաներու վրայ կը խօսակցէինք, սակայն անոնց անանկ ձեւ մը կու տար որ միշտ նոր և բարձր բաներ կ'երեւցնէր խօսածները, և անգամ մըն ալ համոզուեցայ, որ չէի սխալած առջի օրէն զինքը շատ խելացի տիկին մը դատելով։

Երբ վաճառականները եկան և խանութնին բացին, անոնց որ պարտք ունէի, ստակնին տարի տուի և նորէն ուրիշ կերպասներ առնելու դժուարութիւն չքաշեցի. տիկնոջ խնդրանքին համեմատ, հազար ոսկիի ապրանք վերցուցի, և տիկինը նորէն զանոնք տարաւ առանց վճարելու, առանց բան մը ըսելու, և առանց ինքզինքը յայտնելու։ Հետզհետէ զարմանքս կ'աւելնար այս անծանօթ կնկան վրայ մտածելով, որուն համար ոչ երաշխաւորութիւն և ոչ ապահովութիւն ունէի ստակները գանձելու եթէ երբէք չվերադառնար։ Ինքնիրենս կ'ըսէի. «Թէև բաւական մեծկակ գումար մը վճարեց ինծ, բայց դարձեալ զիս պարտական կը թողու աւելի մեծ գումարով մը։ Արդեօք խաբեբա՞յ մըն է այս կինը որ առաջին անգամ ծախու առածներուն փոխարէնը վճարեց՝ որպէս զի ետքէն բոլորովին կողոպտէ զիս. վաճառականները զինքը չեն ճանչնար և ինծմէ կը պահանջեն դրամները»։ Կը զգայի որ սէրս բաւական զօրաւոր չէր այս տխուր խոր-

հրդածութիւնները ցրուելու համար։ Օրէ օր երկիւղս աւել-
ցաւ, ամիս մը անցաւ և տիկինէն լուր մը չառի։ Վերջապէս
վաճառականներուն համբերութիւնը հատաւ, և զանոնք գոհ
ընելու համար, երբ ամէն ունեցածս ծախելու կը պատրաս-
տուէի, հետեւեալ օրը առաւօտուն տեսայ որ տիկինը իշուն
վրայ հեծեր կու գար առաջին անգամուան պէս։

—Աւ կշիռդ, ըսաւ ինծ, և կշռէ՛ սա բերած ոսկիներս։

Այս խօսքերը իմ վախս բոլորովին փարատեցին և սէրս
սաստկացուցին։ Ոսկիները համրել սկսելէս առաջ՝ շատ մը
հարցումներ ըրաւ. հարցուց նաեւ թէ ամուսնացա՞ծ եմ
թէ ոչ։ Պատասխան տուի թէ ամուսնացած չեմ և միշտ ա-
մուրի մնացեր եմ։ Այն ատեն ոսկիները ներքինիին տալով,
տիկինը անոր ըսաւ.

—Միջնորդութիւնդ կատարէ՛, և քեզի առաջարկած խըն-
դիրս ի գործ դիր։

Ներքինին սկսաւ խնդալ և զիս մեկուսի կանչելով ոսկ-
ւոյ քսակը ինծ տուաւ. դրամը կշռելու ատենս ներքինին
ականջէս վար ըսաւ.

—Դէմքէդ յայտնի է որ տիրուհիս կը սիրես և կը զար-
մանամ որ սէրդ անոր հաղորդելու չես համարձակիր. Նա
զքեզ աւելի կը սիրէ քան թէ դու զինքը։ Մի՛ կարծեր թէ
տիրուհիս քու կերպասներուդ պէտք ունի. զքեզ չափազանց
սիրելուն համար միայն խանութդ կը յաճախէ. ահա այս
պատճառաւ ամուսնացած ըլլալդ իմանալ ուզեց։ Եթէ անոր
հետ ամուսնանալ կ'ուզես, միտքդ յայտնէ՛ իրեն, մի՛ քաշ-
ուիր։

—Իրաւ է թէ ըսի, առաջի տեսած օրէս սիրեցի տիրու-
հիդ, սակայն չէի յուսար որ անոր ամուսինը ըլլալու բարե-
բաղդութիւնը կ'ունենամ։ Բոլորովին պատրաստ եմ իր սիրոյն
պատասխանելու, և քու բարեդէպ ծառայութիւնդ ալ ժա-
մանակին պիտի վարձատրեմ։

Վերջապէս ոսկիները կշռեցի, և մինչդեռ զանոնք պար-
կին մէջ կը լեցնէի, ներքինին տիկնոջ կողմը դարձաւ և ը-
սաւ թէ շատ գոհ եղեր էի իր առաջարկութենէն և թէ սըր-

տանց կ'ընդունէի զայն։ Տիկինը՝ նստած տեղէն անմիջապէս ոտք ելաւ և մեկնելու պատրաստուելով ըսաւ թէ, Ներքինին պիտի ղրկէ ինծ և թէ անոր բերնով ինչ որ ըսել տայ զայն կատարելու պատրաստ գտնուիմ։

Ամէն վաճառականի ունեցած պարտքս հատուցի և այնուհետև Ներքինիին սպասեցի անհամբեր։ Վերջապէս անիկա եկաւ։

Ներքինին բարեկամաբար ընդունեցայ և իր տիրուհիին ողջութիւնը հարցուցի։

—Դուն, պատասխանեց նա, աշխարհիս ամէնէն բարեբաղդ սիրահարն ես, տիրուհիս քեզի համար զգացած սէրէն հիւանդ է. զքեզ տեսնելու տենչը չեմ կարող բացատրել քեզի. եթէ ազատ ըլլար, ինքն անձամբ պիտի գար զքեզ առնելու և իր կեանքը միշտ քեզի հետ անցունելու։

—Իր ազնիւ դէմքէն և պարկեշտ ձևերէն գատեցի որ մեծարելի կին մըն է ան, ըսի Ներքինիին։

—Չես սխալեր դատողութեանդ մէջ, պատասխանեց ան. Զիւպէտէին՝ ամիրապետին կնկան մտերիմն է ան, և գորովագութ սիրով կը պաշտուի անկէ, որովհետև ի մանկութենէ ինք մեծցուցած է զայն և բոլորովին անոր յանձնած է իր ամէն պիտոյքներուն մատակարարութիւնը։ Ամուսնանալու դիտաւորութիւն ունենալով՝ հաւատացելոց իշխանին տիկնոջ յայտնեց թէ զքեզ ընտրած է, և անոր հաւանութիւնը խնդրեց։ Զիւպէտէ ալ ըսաւ թէ կը հաւանի, բայց նախ զքեզ տեսնել կ'ուզէ, որպէս զի տեսնէ թէ լաւ ընտրութիւն մը ըրե՞ր է տիրուհիս, և եթէ հաճելի երևիս իրեն հարսանեաց բոլոր ծախքը ինք պիտի հոգայ։ Ուստի քու երջանկութիւնդ ապահով է, եթէ թագուհիին մտերիմ նաժիշտը զքեզ հաւնեցաւ։ Զիւպէտէն ալ պիտի հաւնի անշուշտ քանի որ անոր փափաքը կատարել կը ջանայ միշտ, և վստահ եմ որ երբէք պիտի չհակառակի այս միութեան։ Ուրեմն հիմայ քեզի կը մնայ պալատ գալ. արդէն ես ալ զքեզ հրաւիրելու եկած եմ, ուստի որոշումդ տուր։

—Ես շատոնց որոշումս տուած եմ, պատասխանեցի, և պատրաստ եմ քեզի հետևելու մինչև արքունիքը։

—Շատ աղէկ, վրայ բերաւ Ներքինին, բայց պէտք է գիտնաս որ այր մարդիկ պալատի կանանց սենեակը չեն կրնար մտնել. ուստի հարկ է ամէն զգուշութիւններ ձեռք առնել և իշխանուհւոյն սենեակը մտնելդ գաղտնի պահել. սիրուհիդ ամէն պէտք եղած զգուշութիւնը կանխատեսած է. դու ալ ջանա՛ որ անխոհեմութիւն մը չգործես եթէ ոչ կեանքդ կը կորսնցնես։

Պատասխանեցի թէ ինչ որ հրամայեն ճշդիւ կատարելու պատրաստ եմ։

—Ուրեմն պէտք է ըսաւ նա, որ այս երեկոյ մութը կոխելուն, Տիգրիս գետին վրայ իշխանուհւոյն շինել տուած մզկիթը երթաս և այնտեղ սպասես մինչև որ գան զքեզ առնեն։

Յանձն առի ըսածն ընել և անհամբեր սպասեցի որ մթնէ, ու երբ գիշեր եղաւ որոշեալ տեղը գացի։ Արևը մայրը մտնելէն ետքը՝ գիշերուան ժամը մէկ ու կէսին մզկիթին մէջ աղօթքի ներկայ գտնուեցայ և հոն մնացողներուն ամէնէն վերջինը ես եղայ։

Շատ չանցած տեսայ որ նաւակ մը կը մօտենայ, որուն թիավարները ներքինիներ էին. ցամաք ելան և շատ մը մեծկակ սնտուկներ մզկիթը փոխադրեցին, ապա քաշուեցան գացին. միայն մէկ Ներքինին ճանչցայ անոնց մէջ, որ միշտ իմ սիրուհւոյս ընկերացողն էր այն՝ որուն հետ առաւօտուն խօսեր էի։ Քիչ յետոյ իմ սիրական տիկինն ալ ներս մտաւ. փութացի դիմաւորել զայն և ըսի որ պատրաստ էի իր հրամանները կատարել։

—Ժամանակ կորսնցնելու ատենը չէ սիրելիս։

Այս կարճ խօսքէն ետքը մեծ սնտուկ մը բացաւ և հրամայեց որ մէջը մտնեմ։

—Թէ իմ և թէ քու ապահովութեանդ համար կարևոր զգուշութիւն մըն է այս, յարեց տիկինը։ Բանէ մը մի՛ վախնար և թող ինծ որ ամէն բան կարգադրեմ։

Արդէն բաւական առաջ գացեր էի այս սիրային գործին մէջ, հետեւաբար ետ կենալը անտեղի պիտի ըլլար. ուստի խնդիրքը կատարեցի, և խոկոյն սնտուկը կղպելով վրայէս գոցեց։ Յետոյ իր մտերիմ ներքինին սնտուկները բերող միւս ներքինիները կանչեց, և նորէն ամէնքն ալ նաւակը կրել տուաւ. վերջը տիկինը ու իր ներքինին, նաւակ մտնելով սկսան թիավարել պալատ դառնալու և զիս Զիւպիտէին սենեակը առաջնորդելու համար։

Ճամբան գացած ատենս մտմտուքը առաւ զիս, և ինծի սպառնացող վտանգը կշռելով զղջացի այս ծանր վիճակիս մէջ գտնուելուս։ Ուխտեր և աղօթքներ կ'ընէի որոնք բոլորովին անպատեհ էին։

Նաւակը ամիրապետին պալատին դրան առջեւը հասաւ. սնտուկները հանեցին և ներքինապետին սենեակը տարին. ներքինապետը կանանց խուցերուն բանալին կը պահէ և ամէն բերուած բաները աղէկ մը չքննած՝ չթողուր որ այդ խուցերը տանին։ Սակայն այս պաշտօնեան պառկեր կը քնանար, պէտք եղաւ զանիկայ արթնցնել։

Ներքինապետը շատ բարկացաւ զինքը քունէն արթընցընելնուն. սիրական տիկինիս հետ կռիւի բռնուեցաւ ուշ գալուն համար, և ըսաւ.

—Գիտցիր որ շուտով ձեռքէս պիտի չազատիս. այս սնտուկներէն ոչ մէկը պիտի թողում որ ներս տանին մինչեւ որ չբանամ եւ լաւ մը չքննեմ։

Նոյն միջոցին հրամայեց ներքինիներուն որ սնտուկները իր առջեւը բերեն և զանոնք բանան։ Նախ զիս պարունակող սնտուկը առին և անոր դիմացը տարին, այն ատեն անպատում սարսափ մը բռնեց զիս, և կարծեցի թէ կենացս վերջին ժամը հասած է։

Զիւպիտէին մտերիմ նաժիշտը, իմ սիրուհիս՝ որ սընտուկին բանալին քովը պահեր էր, մերժեց բանալին տալ և ըսաւ թէ պիտի չթողու որ այն սնտուկը բացուի։

—Դուն աղէկ գիտես, ըսաւ սիրուհիս, թէ ինչ որ բերեմ մեր երկուքին ալ տիրուհիին գործածութեանը համար է։

Մասնաւորապէս այս սնտուկը անգին ապրանքներ կը պարունակէ, որ նորեկ վաճառականներ ինծի յանձնեցին։ Նոյնպէս Զէմզէմի աղբիւրին ջուրով շատ մը շիշեր կան լեցուն, որ Մեքքէէն ղրկուած են, եթէ շիշին մէկը պատահմամբ կոտրի, ապրանքները կ'աւրուին և դուն պատասխանատու կը մնաս. հաւատացելոց իշխանին տիկինը կարող է քու յամառութիւնդ չարաչար պատժել։

Վերջապէս սիրուհիս այնքան քաջութեամբ և հաստատամտութեամբ խօսեցաւ որ ներքինապետը չհամարձակելով նայիլ ոչ այն սնտուկը որուն մէջն էի, և ոչ ալ միւս սնտուկները, ըսաւ բարկութեամբ։

—Ուրեմն առէ՛ք տարէ՛ք ասոնք և շուտ քաշուեցէք։ Կանանց սենեակները բացին և բոլոր սնտուկները հոն փոխադրեցին։

Հազիւ թէ զանոնք տեղաւորեր էին, որ յանկարծ ձայն մը առի որ կ'ըսէր.

—Ահա՛ ամիրապետը, ամիրապետը կու գայ։ Այս խօսքերը այն ատենին ահ ու սարսափ ազդեցին ինծի որ չգիտեմ թէ ինչպէս նոյն վայրկեանին յանկարծամահ չեղայ. և իրօք ալ եկողը ամիրապետն էր։

—Ի՞նչ կը բերես այս սնտուկներով, ըսաւ սիրուհիիս։

—Իշխանդ հաւատացելոց, պատասխանեց տիկինը, նոր եկած ապրանքներ են, և ձեր վեհափառութեան թագուհին փափաքեցաւ զանոնք տեսնել։

—Բացէք, բացէք, կրկնեց ամիրապետը, ես ալ կ'ուզեմ տեսնել։

Սիրուհիս այս հրամանը մերժել ջանաց, ըսելով թէ այդ կերպասները կանացի բաներ են և թէ թագուհին պիտի գըրկուի զանոնք ամենէն առաջ տեսնելու հաճոյքէն։

—Բացէ՛ք ըսի, պատասխանեց ամիրապետը, կը հրամայեմ որ սա սնտուկները բանաք։

Սիրուհիս նորէն պնդեց ըսելով թէ իր տիրուհիին առջեւ յանցաւոր պիտի երեւայ և անոր բարկութեան պիտի մատ-

նուէ սնտուկները առանց իր հրամանին բացուելուն պատճառաւ։

—Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեց ամիրապետը, ես կեցեր եմ, ապահով եղիր որ զքեզ պիտի չյանդիմանէ։ Միայն թէ բացէք սնտուկները և համբերութիւնս մի հատցնէք։

Հարկ եղաւ հնազանդիլ, ու ես նոյն միջոցին այնպէս սաստիկ վախցայ որ տակաւին կը դողամ քանի այս պարագան յիշեմ։ Ամիրապետը նստաւ և իշխանուհւոյն մտերիմ նաժիշտը բոլոր սնտուկները հետզհետէ անոր առջեւը բերել տուաւ, և սկսաւ զանոնք բանալ։ Որպէս զի քննութիւնը երկայն տեւէ, սիրուհիս մանրամասն գիտել կու տար ամէն մէկ կերպասին յատուկ աղուորութիւնը, ու երկայն բարակ անոր յատկութիւնները կը թուէր, և այսպէսով անոր համբերութիւնը հատցնել կ'ուզէր. բայց այս հնարքը չյաջողեցաւ, որովհետեւ որքան ես փակուած տեղս կը հատնէի, կը լմննայի որ մի գուցէ իմ մէջը գտնուած սնտուկս բացուելով խայտառակութիւնը մէջտեղ ելլէ, նոյնքան ալ սիրուհւոյս իր վեհապետին ներկայութեան նոյն վախով տառապիլը կը գուշակէի, մանաւանդ որ բոլոր սնտուկները նայուեր էին ու քննուելու կարգը իմինիս եկեր էր, երբ ամիրապետը կ'երեւայ թէ այլ եւս ձանձրանալով, ըսաւ.

—Լմնցնենք ուրեմն, նայինք թէ սա սնտուկին մէջ ի՞նչ կայ։

Իշխանին այս հրամանը հազիւ թէ լսեր էի երբ աչքերս մթնցան, շունչս բռնուեցաւ, ու այնպիսի վիճակի մը մէջ մտայ որ չէի զգար թէ ո՞ղջ եմ թէ մեռած, և երբ քիչ մը սթափեցայ այլ եւս բոլորովին անյոյս էի այսպիսի մեծ վըտանգէ մը կարենալ ազատելու։

Երբ Զիւպէտէի մտերիմ նաժիշտը տեսաւ որ ամիրապետը անպատճառ կ'ուզէր բանալ այն սնտուկը որուն մէջն էի ես.

—Իսկ այս սնտուկը, ըսաւ նա, ձեր վեհափառութիւնը շնորհ պիտի ընէ ինծ ներելու որ չբանամ, որովհետեւ անոր

մէջ այնպիսի բաներ կան որ միայն թագուհիին ներկայութեան կրնամ զանոնք ցուցնել ձեզ։

—Շա՛տ աղէկ, ըսաւ ամիրապետը, գոհ եմ, կրել տուր սնտուկներդ։

Սիրուհիս իսկոյն սնտուկները իր սենեակը փոխադրել տուաւ և սկսայ քիչ մը շունչ առնել։

Երբ սնտուկները կրող ներքինիները հեռացան գացին, իսկոյն իմ սնտուկս բացաւ ու սանդուխի մը դուռը ցոյց տալով ինծ, որ վերի յարկը սենեակ մը կը տանէր, ըսաւ.

—Դուրս ել սիրելիս ու այս սանդուխէն վերի յարկի սենեակը գնա ու ինծի սպասէ։

Այն ինչ դուռը վրայէս գոցեր էր որ ամիրապետը ներս մտաւ և նստաւ այն սնտուկին վրայ ուրկէ ելեր էի ես։ Այս այցելութեան պատճառը ամիրապետին հետաքրքրութիւն էր և այդ մասին ես հոգ ընելու բան մը չունէի։ Իշխանը իմ սիրուհիիս հարցումներ ընելու կուգար քաղաքը տեսած և լսած բաներուն վրայ։ Երկուքն ալ բաւական երկար ժամանակ խօսակցեցան, յետոյ վեհապետը ձգեց գնաց և իր սենեակը քաշուեցաւ։

Երբ սիրուհիս ինքզինքը ազատ գտաւ, սենեակս եկաւ և ներում խնդրեց ինծի այնչափ երկիւղ պատճառելուն համար։

—Իմ տագնապս ալ, ըսաւ ինծ, քուկինիդ չափ մեծ էր. պէտք չէ այս մասին բնաւ տարակուսիս, վասն զի մեր երկուքին սիրոյն համար այնչափ նեղութիւն քաշեցի, և այնպիսի մեծ վտանգներէ անցայ։ Կարելի է որ իմ տեղս եթէ ուրիշ մը ըլլար, չկարենար նոյն իսկ իմ ի գործ դրած ճարպիկութեամբս այն փափուկ ու կնճռոտ վիճակէն ազատիլ։ Այս տեսակ գործերու մէջ շատ մեծ յանդգնութեան հետ հընարամտութիւն ալ պէտք է, կամ թէ, սիրելիս, քեզի համար զգացած սիրոյս պէս սէր մը պէտք է ունենալ, որպէս զի այսպիսի տագնապալի վիճակներէ կարենայ ազատիլ մարդ. բայց այլեւս վախնալիք բան մը չունինք, սիրտդ հանգիստ բռնէ։

Գորովալի սիրով իրարու հետ քիչ մը ատեն խօսակցելէ ետքը, ըսաւ.

—Սիրելիս, ժամանակը եկաւ հանգչելու. գնա՛ պառկէ՛, վաղը անպատճառ Զիւպիտէին, տիրուհւոյս պիտի ներկայացնեմ զքեզ ցերեկուան ժամուն որ ամէնէն յարմարն է, վասն զի Ամիրապետը գիշերը միայն կը տեսնէ զանիկա։

Այս խօսքին վրայ սիրտս հանդարտեցաւ, ու հանգիստ քնացայ. սակայն եթէ այլ և այլ անձկութիւններ քունս վրդովեցին երբեմն, անոնք ալ ախորժելի հոգեր էին, որոնց պատճառը գեղեցկութեան և խելքի կողմանէ ա՛յնքան նշանաւոր կնկան մը ամուսինը ըլլալու երջանկութիւնս էր։

Հետեւեալ օրը, Զիւպիտէին մօտերիմ նաժիշտը, իր տիրուհիին առջև զիս հանելէ առաջ, հրահանգներ տուաւ ինծի թէ ի՛նչպէս պէտք է վարուիլ թագուհիին ներկայութեան, թէ ի՛նչ հարցումներ պիտի ընէ իշխանուհին, և թէ ի՛նչպէս պատասխանել հարկ է։ Այնուհետեւ սրահ մը տարաւ զիս որ մաքրութեան, ճոխութեան եւ շքեղութեան կողմէ հիանալի էր։ Այն ինչ ներս մտեր էի, որ քսան հատ տարւօք նաժիշտներ, միօրինակ և հարուստ հագուստներ հագած, Զիւպիտէին դահլիճէն ելան եւ եկան գահի մը երկու կողմերը հաւասար թուով շարուեցան։ Ասոնցմէ ետքը, քանի չափ նորատի նաժիշտներ ալ եկան, որոնք միւսներուն պէս հագուեր էին, սա տարբերութեամբ որ ասոնց զգեստները աւելի բաց էին։ Զիւպիտէ այս նորատի նաժիշտներուն մէջտեղը երեւցաւ իր գեղափայլ դէմքով. թանկագին քարերով ու գոհարներով այնքան բեռնաւորուած էր, որ հազիւ կարող էր քալելու։ Զիւպիտէ գնաց գահը նստաւ. իմ սիրուհիս, իր մօտերիմ նաժիշտը հետն էր, եւ իր աջ կողմը կեցեր էր, մինչդեռ միւս նաժիշտները աւելի հեռու էին և գահին երկու կողմերը շարուած կեցեր էին։

Երբ ամիրապետին կինը նստաւ, ամէնէն առաջ ներս մտնող աղախինները նշան ըրին ինծի որ մօտենամ։ Անոնց երկու կարգերուն մէջէն առաջ անցայ, և իշխանուհիին ոտից ներքեւ դրուած գորգին վրայ գլուխս խոնարհեցնելով՝ երկրպագութիւն ըրի։ Հրաման ըրաւ որ ոտք ելնեմ, անունս

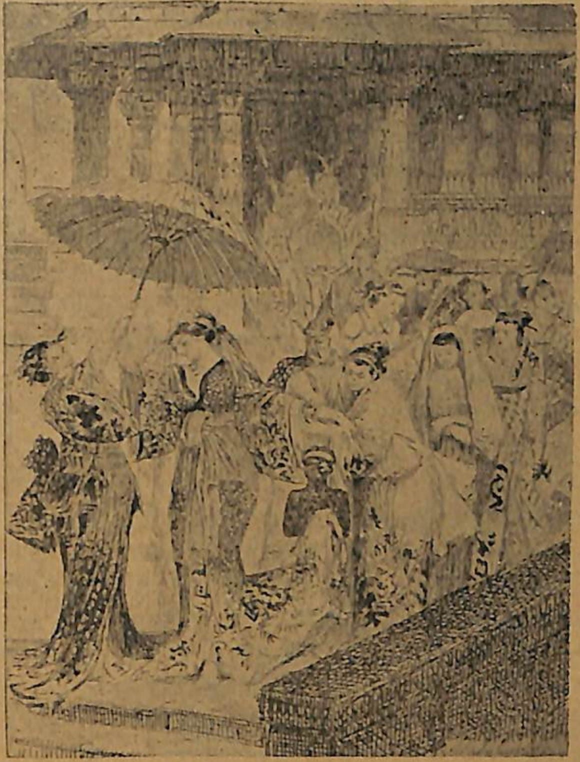

ԳԵՂԱՓԱՅԼ ԶԻՒՊԻՏԷ ԴԱՀԼԻՃԷՆ ԵԼԱՒ ԻՐ ՆԱԺԻՇՏՆԵՐՈՎ

AVEDIS AZKOUNY
CAB IDGE,

հարցուց և ծնողացս, գործերուս և հարստութեանս մասին տեղեկութիւններ առաւ. ու ես ալ զինքը բաւական գոհ ըրի իմ պատասխաններովս։ Ոչ միայն իր դէմքէն գուշակեցի իր գոհունակութիւնը այլ և յօժարաբար ինծի ըսած խօսքերէն։

—Շատ ուրախ եմ, ըսաւ, որ աղջիկս՝ (այսպէս կ'անուանէր իր մտերիմ նաժիշտը) վասն զի իբր աղջիկս կը նկատեմ զայն, իր դաստիարակութեանը համար տարած խնամքներուս պատճառաւ, այնպիսի ընտրութիւն մը ըրեր է որմէ գոհ եմ. կը հաւանիմ և կ'ուզեմ որ երկուքնիդ ալ ամուսնանաք։ Հարսանեաց պատրաստութիւնը ես ընել պիտի տամ, բայց տասն օրուան համար աղջկանս պէտք ունիմ. նոյն միջոցին ամիրապետին հետ պիտի խօսիմ և անոր հաւանութիւնն ալ պիտի առնամ. իսկ դուք, այս տեղ պիտի բնակիք, և ձեր վրայ հոգ պիտի տանիմ։

Հետեւապէս ամիրապետին կանանց սենեակներէն մէկուն մէջ տասը օր անցուցի և այդ օրերուն մէջ սիրուհիս տեսնելու երջանկութենէն զրկուեցայ. բայց իմ վրայ այնքան խնամք տարին որ բնաւ գանգատելու առիթ մը չունէի։

Զիւպէյտէ իմացուց ամիրապետին որ իր մտերիմ նաժիշտը ամուսնացնելու դիտաւորութիւն ունի, և իշխանն ալ անոր ուզածին պէս ամէն բան կարգադրելու արտօնութիւն տալէ զատ, իր կողմէ ալ մեծ գումար մը շնորհեց որպէս զի նաժիշտին ամուսնութեան ծախքերը հոգայ։ Տասը օրէն ետքը՝ Զիւպէյտէ երկու սիրահարներուն ամուսնութեան դաշնագիրը գրել տուաւ, որ շատ կանոնաւոր կերպով շարադրուած իրեն բերին։ Հարսնիքին պատրաստութիւնները սկսան տեսնուիլ, ու յետոյ նուագածուներ, պարողներ ու պարուհիներ կանչեցին, և ինը օր շարունակ մեծ կոչունք և խրախճանութիւններ եղան պալատին մէջ։ Տասներորդ օրը հարսնիքին վերջին մասին յատկացուած ըլլալով՝ մէկ կողմէն մտերիմ նաժիշտը բաղնիք տարին, միւս կողմէն ալ զիս. երեկոյին սեղան նստայ. և ամէն տեսակ համադամ խորտիկներ մեծարեցին ինծի, որոնց մէջ խստորով եփած կերակուր մըն ալ կար, ճիշդ այս սեղանին վրայ գտնուածին պէս, և

անկէ բանի կերցուցին ինձ։ Այնքան տխորժեցայ այդ կերակուրէն որ գրեթէ միւսներուն ձեռք չերկնցուցի։ Բայց իմ սև բաղդէս, սեղանէն ելլելէս ետքը, բաւական համարեցի ձեռքերս սրբել, փոխանակ զանոնք լաւ մը լուալու, և այս անհոգութիւնը կենացս մէջ առաջին անգամն էր որ կը գործէի։

Սեղանէն ետքը կանանց յարկաբաժնին մէջի սենեակները լուսաւորեցին։ Նուագածուները սկսան նուագել, կաքաւիչները պարեցին և տեսակ տեսակ խաղեր խաղացին. բոլոր պալատը խնդութեան աղաղակներով կը թնդար։ Կինս և զիս մեծ սրահ մը տարին, ուր երկու գահի վրայ նստեցուցին։ Սպասաւորող կանայք քանի քանի անգամ անոր զգեստները փոխեցին, և հարսնիքի իրիկունները եղած սովորութեան համեմատ, անոր երեսները այլեւայլ ներկերով շպարեցին. իսկ ամէն անգամ որ զգեստը կը փոխէին, ինծի կը ներկայացնէին նոր հարսը։

Վերջապէս այս ամէն արարողութիւնները լմնալէ վերջը՝ զմեզ հարսանեկան սենեակը տարին։ Երբ առանձին մնացինք, հարսին մօտեցայ և զայն համբուրել ուզեցի, բայց փոխանակ իմ սիրաբորբոք զգացումներուս պատասխանելու, ուժգին մէկդի հրեց զիս և սկսաւ պոռալ կանչել, այնպէս որ բոլոր կիները ներս վազեցին և այս աղաղակներուն պատճառը իմանալ ուզեցին։ Իսկ ես, սաստիկ շուարած, անշարժ մնացեր էի և պատճառն անգամ հարցնելու ոյժ չունէի։

—Մեր անուշիկ հարսը, ըսին անոր, ի՞նչ պատահեցաւ այսչափ քիչ ատենուան մէջ, իմացուր մեզի եղածը, որ քեզի օգնենք։

—Հեռացուցէ՛ք, գոչեց նա, հեռացուցէ՛ք աչքիս առջեւէն սա անպիտան մարդը։

—Է՛հ, տիկին, ըսի անոր, այդ բարկութեան արժանի ըլլալու համար ի՞նչ բանի մէջ զքեզ վիրաւորելու դժբաղդութիւնը ունեցայ։

—Դո՛ւ անպիտան մարդ մըն ես, պատասխանեց նա զայրացած, խստոր կերար և ձեռքերդ չլուացիր. միթէ կը կարծես թէ քեզի պէս աղտոտ մարդու մը կը ներե՞մ որ

ՀԱՐՍԻՆ ՄՕՏԵՑԱՒ ԵՒ ԱՅՆ ՀԱՄԲՈՒՐԵԼ ՈՒԶԵՑ

ինծի մօտենայ և զիս հոտեցնէ։ Գետինը պառկեցուցէք սա մարդը, յարեց ան կիներուն դառնալով, և ինծի խարազան մը բերէք։

Անմիջապէս զիս գետին տապալեցին, և մինչդեռ ոմանք ձեռքերս և ուրիշներ ոտքերս բռներ էին, կինս, խարազանով անխնայ ինծի զարկաւ մինչև որ բոլորովին ուժը հատաւ և ծեծը դադրեցաւ։ Յետոյ կանանց դառնալով ըսաւ.

—Առէք սա մարդը, և ոստիկանին ղրկեցէք, որպէս զի կտրէ աջ ձեռքը, որով սխտորը կերաւ։

Այս հրամանին վրայ, գոչեցի. «Մեծդ Աստուած, միթէ բաւական չէ որ ոսկորներս ջարդ ու բուրդ եղան, և հիմա ձեռքս ալ կտրելու կը դատապարտեն զիս։ Եւ ինչո՞ւ համար. որովհետև սխտորով եփած կերակուր մը կերայ և ձեռքերս լուալու մոռցայ։ Այսպիսի ոչինչ բանի մը համար այս աստիճան բարկանալ կ'արժէ՞։ Կրա՛կը տանի սխտորէ կերակուրը. անիծեա՛լ ըլլայ զայն պատրաստող խոհարարն ալ, զայն մեծարողն ալ։

Այն կիները, որ խեղճ մարդուն խարազանի հարուածներ ուտելը տեսեր էին, վրան գթացին, երբ իմացան ձեռքը կտրել տալու հրամանը։

—Մեր սիրելի քոյրը և բարի տիկին, ըսին Նաժիշտին, բարկութեանդ չափը կ'անցունես։ Իրաւ է որ շատ քաղաքավար չերեւար այս մարդը և քու աստիճանիդ վայել զքեզ յարգել չգիտեր, բայց քանի որ գործած յանցանքը մեծ բան մը չէ, կ'աղաչենք քեզի որ մոռնաս ըրածը և անոր ներես։

—Գոհ չեմ իրմէ, կրկնեց նա, կ'ուզեմ որ ապրիլ սորվի և իր աղտոտութեան դրոշմը իր վրայ կրէ որպէս զի երբ ուրիշ անգամ սխտորով կերակուր մը ուտէ, ձեռքերը լուալու չմոռնայ։

Կանայք Նաժիշտին մերժողական պատասխանէն չվհատեցան, անոր ոտքը ինկան, և ձեռքերը համբուրելով՝

—Ո՛վ բարեխիղճ տիկին, ըսին անոր, յանուն Աստուծոյ, չափաւորէ՛ ցասումդ, և քեզմէ խնդրուած շնորհը մի՛ զլանար։

Նաժիշտը բան մը չըսաւ, այլ ոտք ելաւ, և իմ գլխուս վրայ հազար նախատինք թափելէ ետքը՝ սենեակէն դուրս ելաւ գնաց։ Բոլոր տիկինները անոր ետեւէն գացին և զիս մինակ ձգեցին, անբացատրելի տրտմութեան մը մէջ։

Տասը օր առանց մարդու երես տեսնելու անցուցի, բացի պառաւ կնիկէ մը որ ինծի կերակուր կը բերէր։

«Տիկինը հիւանդացաւ այն թունաւոր հոտէն որ բերնէդ շնչեց, ըսաւ ինձ պառաւ աղախինը. ինչո՞ւ համար այն անիծեալ խստորով կերակուրը ուտելէ ետքը ձեռքերդ լուալու հոգ չըրիր։

—Մի՞թէ կարելի բան է, ըսի այն ատեն ինքնիրենս, որ այս կանանց փափկութիւնը այնքան մեծ ըլլայ որ այսպիսի փոքրիկ պակասութեան մը համար այսչափ քինախնդիր ըլլան։» Սակայն կինս կը սիրէի իր անգթութեան հակառակ և անոր վրայ կը ցաւէի։

Օրին մէկը աղախինը ինծի ըսաւ։

—Կինդ բժշկուեցաւ, բաղնիք գնաց և ինծի ըսաւ որ վաղը պիտի գայ զքեզ տեսնելու։ Ուստի քիչ մըն ալ համբերէ, և ջանա՛ որ անոր բնաւորութեանը յարմարիս և հետը հաշտուիս։ Գիտցիր որ կինդ շատ ուշիմ ու խելացի է, և Զիւպէյտէ մեր մեծարելի Թագուհիին բոլոր կիները՝ զինքը շատ կը սիրեն։

Եւ արդարեւ հետեւեալ օրը կինս եկաւ և ինծի ըսաւ.

—Տե՛ս, որքան բարեսիրտ եմ որ ինծի ըրած նախատինքէդ ետքը նորէն կուգամ զքեզ տեսնելու։ Բայց պիտի չկրնամ հետդ հաշտուիլ՝ մինչեւ որ պէտք եղած կերպով չպատժեմ զքեզ, խստոր ուտելէդ ետքը չլուացուելուդ համար։

Այս ըսելէն ետքը կիները կանչեց որ իր հրամանով զիս գետին պառկեցուցին և այդ դիրքիս մէջ զիս կապեցին. տիկինը ածելի մը առաւ և իմ չորս բթամատներս բարբարոսաբար կտրեց։ Կիներէն մէկը բոյս մը դրաւ վէրքերուս վրայ

արիւնը կեցնելու համար. բայց ես մարեցայ վազած արիւնէն և քաշած ցաւերէս։

Երբ սթափեցայ, գինին տուին ինծի որ խմեմ և կազդուրուիմ։

—Ո՛հ, տիկին, ըսի այն ատեն եթէ երբեք խստորով եփած կերակուր մը ուտեմ, կ'երդնում որ մէկ անգամուան տեղ՝ հարիւր քսան անգամ պիտի լուամ ձեռքերս օշնանով և աճառով։

—Լաւ ուրեմն, ըսաւ կինս, այդ պայմանաւ միայն անցեալը պիտի մոռնամ, և քեզի հետ իբր էրկանս հետ պիտի ապրիմ։

—Ահաւասիկ, տէր իմ, յարեց Պաղտատցի վաճառականը, խօսքը ընկերութեան ուղղելով, ի՛նչ պատճառաւ իմ առջեւս դրուած խստորով համադամէն չուզեցի ուտել։

—Կիները, շարունակեց նա, ոչ միայն արդէն յիշած բոյսս դրին վէրքիս վրայ արիւնը կեցնելու համար, այլ Մէքքէի սպեղանիին ալ քսեցին, որ չինծու չէր կրնար ըլլալ, որովհետեւ Ամիրապետին դեղարանէն բերել տուեր էին։ Այս սքանչելի սպեղանիին զօրութեամբ՝ քիչ օրուան մէջ վէրքերս բոլորովին բուժուեցան և տիկինիս հետ այնպէս միաբանութեամբ ապրեցայ որպէս թէ խստորի արկածը բնաւ պատահած չըլլար ինծ։ Բայց որովհետեւ առաջուց ի վեր միշտ ազատ կեանքի վարժուած էի, Ամիրապետին պալատը փակուած մնալով տաղտկացայ. թէեւ կնկանս բան մը չէի յայտներ անոր անհաճոյ չերեւնալու համար, սակայն անիկայ ձանձրութիւնս նշմարելով միտքս գուշակեց, և արդէն ինքն ալ կը փափաքէր պալատէն հեռանալ, ու միայն երախտագիտութեան համար Զիւպէյտէին քով մնալ կ'ուզէր։ Բայց տիկինս խելացի էր. իր տիրուհւոյն այնպէս ճարտար ու համոզիչ խօսքերով յայտնեց իմ նեղանալի ու ձանձրալի վիճակս արհեստակիցներէս հեռու բնակելուս համար, որ այս բարի իշխանուհին լաւագոյն համարեց իր մտերիմ նաժիշտին ախորժելի ներկայութենէն զրկուիլ, քան թէ մեր երկուքին խնդրած շնորհը մերժել, ու մեր դժբաղդութեան պատճառ ըլլալ։

Ուստի մեր ամուսնութենէն ամիս մը ետքը՝ օր մը կինս

հետը բերելով շատ մը ներքիններ որոնց իւրաքանչիւրին ձեռքը դրամով լեցուն պարկ մը կար, զանոնք ճամբելէ ետքը ըսաւ ինծի.

—Դու չէի՞ր ըսեր ինծի միշտ թէ կը նեղուիս շարունակ այս պալատին մէջ փակուած մնալուդ. ահա ես յաջողեցայ զքեզ գոհ ընելու հնարք մը գտնել։ Զիւպիտէ տիրուհիս պալատէն ելլելու հրաման կուտայ մեզի, և յիսուն հազար ոսկի ալ կը նուիրէ որպէսզի քաղաք երթանք ու հանգիստ ապրինք։ Ա՛ռ այս գումարէն տասը հազարը ու գնա մեզի յարմար տուն մը գնէ։

Այս գումարով իսկոյն տուն մը առի և փառաւոր կերպով զայն կահաւորելէ ետքը գացինք հոն բնակելու։ Երկու սեւ ալ գերիներ առինք, և գեղեցիկ կառք մըն ալ գնեցինք։ Վերջապէս շատ ախորժելի կեանք մը վարել սկսանք, բայց աւաղ՝ այս կեանքը երկար չտեւեց, որովհետեւ տարիէ մը կինս հիւանդացաւ և քանի մը օրուան մէջ մեռաւ։

Կրնայի նորէն ամուսնանալ, և Պաղտատի մէջ պատուաւոր կերպով ապրիլ, բայց աշխարհքը տեսնելու փափաքս ուրիշ խորհուրդ մը ներշնչեց ինծի, տունս ծախեցի, և շատ տեսակ ապրանքներ գնելով կարաւանի մը միացայ և Պարսկաստան գացի։ Անկից Սմրղանտի ճամբով վերադարձայ նորէն այս քաղաքը հաստատուելու համար։

—Ահաւասիկ, տէր իմ, ըսաւ մատակարարը Կաշգարի Սուլթանին ուղղելով խօսքը, այն պատմութիւնն է որ երէկ Պաղտատի վաճառականը կը պատմէր։

—Այս պատմութիւնը, ըսաւ Սուլթանը, թէև տարօրինակ է, բայց սապատողին պատմութեան չնմանիր։

Այն ատեն հրեայ բժիշկը առաջ անցնելով՝ իշխանին գահին առջեւ երկրպագեց և անոր ըսաւ՝ ոտք ելնելով.

—Վեհափառ տէր, եթէ կը հաճիք ինծի ալ մտիկ ընել, կը յուսամ որ իմ պատմութենէս շատ գոհ ըլլաք։

—Լա՛ւ, խօսէ՛, ըսաւ անոր Սուլթանը, բայց եթէ սապատողին պատմութեան պէս հիանալի չգտնեմ զայն, մի՛ յուսար որ կեանքդ կը շնորհեմ քեզ։

Հրեայ բժիշկը տեսնելով որ Կաշգարի Սուլթանը կը հաճի մտիկ ընել՝ այսպէս սկսաւ խօսիլ։

ՀՐԵԱՅ ԲԺԻՇԿԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Վեհափառ տէր, երբ Դամասկոսի մէջ բժշկութիւն կը սորվէի և այս գեղեցիկ արհեստին մէջ օրէ օր համբաւ կը ստանայի, օր մը գերի մը եկաւ զիս փնտռելու որպէս զի քաղաքին կառավարիչին տունը երթամ հիւանդ մը նայելու։ Ելայ գացի, զիս սենեակ մը տարին ուր շատ վայելչագէմ և հիւանդութեամբ տառապող երիտասարդ մը կար։ Անոր մօտ նստեցայ ու բարեւեցի զինքը. բարեւս չառաւ, բայց աչքով նշան ըրաւ որ կը հասկնար միտքս և շնորհակալ էր։

—Տէր իմ, ըսի անոր, խնդրեմ ձեռքդ տուր որ բազկերակդ քննեմ։

Փոխանակ աջ ձեռքը երկնցնելու, ձախը տուաւ, և ասոր վրայ յետին ծայր զարմացայ։ «Այս ի՞նչ տգիտութիւն է, ըսի ինքնիրենս, այս երիտասարդը դեռ չգիտեր որ բժիշկի մը աջ ձեռքը կը ներկայացնեն ոչ թէ ձախը»։ Բայց դարձեալ բազկերակը քննեցի և դեղագիր մը գրելով մեկնեցայ։

Ինը օր շարունակ այցելութիւններս շարունակեցի, և ամէն անգամ որ բազկերակը քննել ուզեցի, ձախ ձեռքը ինծի ներկայացուց։ Տասներորդ օրը տեսնելով որ հիւանդը բաւական առողջացեր էր, պատուիրեցի իրեն որ բաղնիք երթայ։ Դամասկոսի կառավարիչը՝ որ հիւանդին տունը ներկայ էր, իր գոհունակութիւնը ինծի յայտնելու համար, իր ներկայութեանը ճոխ պատմուճան մը հագցնել տուաւ ինծի, և ըսաւ որ զիս քաղաքին հիւանդանոցին ու իր տունին ալ բժիշկ կը կարգէ, և արտօնութիւն տուաւ որ ուզած ատենս իր տունը երթամ իրեն հետ միասին ճաշելու։

Երիտասարդն ալ մեծ բարեկամութիւն ցոյց տուաւ ինծի և խնդրեց որ իրեն հետ բաղնիք երթամ։ Բաղնիքէն ներս մտանք, ու երբ սպասաւորները զանիկայ կը հանուեցնէին,

դիտեցի որ աջ ձեռքէն զուրկ էր խեղճը։ Տեսայ նաեւ որ շատոնց ի վեր կտրուած չէր անիկա, եւ հիւանդութեանը պատճառն ալ ձեռքը ըլլալու էր, թէեւ ինձմէ պահեր էին. եւ իր վէրքը բուժելու համար դեղեր ըրած ատեննին զիս ալ կանչեր էին որ ցաւալի հետեւանք չունենայ այն տենդը որով բռնուեր էր։ Զարմացայ եւ միանգամայն ցաւ զգացի այդ վիճակին մէջ տեսնելով զինքը. ինքն ալ դիտեց այլայլութիւնս եւ ըսաւ.

—Բժիշկ, մի՛ զարմանար ձեռքս կտրուած տեսնելով, օրին մէկը պիտի յայտնեմ քեզի անոր պատճառը, եւ հիանալի պատմութիւն մը պիտի լսես։

Բաղնիքէն ելլելէն ետքը սեղան նստանք, յետոյ խօսիլ սկսանք եւ հարցուց թէ արդեօք քաղաքէն դուրս, կառավարիչին պարտէզը երթալ պտըտիլը իրեն առողջութեան կը վնասէ՞ թէ ոչ։ Պատասխան տուի որ ոչ միայն ազատ է երթալու, այլեւ իր առողջութեան օգտակար է, մանաւանդ մաքուր օդ շնչելը։

—Եթէ արգելք մը չունիս, պատասխանեց նա, կը հաճի՞ս ինձ ընկերանալ, պատմութիւնս հոն կը պատմեմ քեզի։ Պատասխանեցի թէ բոլոր օրը իրեն հետ անցունելու պատրաստ եմ։ Անմիջապէս սպասաւորներուն հրամայեց որ պէտք եղածը պատրաստեն նախընթրիք մը ընելու համար, յետոյ ճամբայ ելանք եւ կառավարիչին պարտէզը գացինք։ Հոն քանի մը պտոյտ ընելէ վերջը, սպասաւորները ծառի մը շուքին տակ գորգ մը փռեցին, անոր վրայ նստանք եւ երիտասարդը այսպէս սկսաւ իր պատմութիւնը։

—Մուսուլ ծնած եմ, եւ ծնողքս քաղաքին երեւելիներէն մէկն էր։ Մեծ հայրս մեռնելու ատեն տասը զաւակ թողուցեր էր որ ամէնքն ալ ամուսնացած եւ ողջ էին. հայրս անոնց անդրանիկն էր, եւ իր բազմաթիւ եղբայրներուն մէջ զաւակ ունեցողը միայն հայրս էր, այս զաւակն ալ ես էի։ Հայրս մեծ հոգ տարաւ դաստիարակութեանս, եւ իմ աստիճանիս պատանիի մը ամէն պէտք եղածը սորվեցնել տուաւ։

Արդէն մեծցեր եւ ընկերութիւններ յաճախելու սկսեր էի,

երբ ուրբաթ օր մը՝ միջօրէի աղօթքն ընելու գացի Մուսուլի մեծ մզկիթը, հօրս եւ հօրեղբայրներուս հետ։ Աղօթքէն ետքը՝ ամէնքը մեկնեցան բաց ի հօրմէս եւ հօրեղբայրներէս, որոնք հոն տեղ փռուած գորգի մը վրայ նստան։ Ես ալ իրենց հետ միասին զանազան բաներու վրայ խօսելէ ետքը, անզգալի կերպով խօսքը ճամբորդութիւններու վրայ դարձաւ։ Բանի մը երկիրներու գեղեցկութիւնները ու հետաքրքրաշարժ բաները սկսան գովել, ու հօրեղբայրներէս մէկը ըսաւ որ, եթէ շատ մը ուղեւորներու [նկարագրութեան հաւատ ընծայուի, Եգիպտոսէն աւելի գեղեցիկ երկիր մը, եւ Նեղոսէն ալ աւելի գեղեցիկ գետ մը չկայ, եւ իր պատմած բաներէն այնպէս հրապուրուեցայ որ նոյն վայրկեանին իսկ ճամբայ ելլելու փափաքը գրաւեց զիս։ Իսկ իմ միւս հօրեղբայրներս կ'ըսէին թէ՝ Պաղտատ եւ Տիգրիս աւելի աղէկ եւ կարեւոր տեղեր էին, եւ թէ մահմէտական կրօնքին ճշմարիտ կեդրոնը ու աշխարհիս ամէն քաղաքներուն մայրը Պաղտատն է. սակայն այս հօրեղբայրներուս նկարագրութիւնները միեւնոյն տպաւորութիւնը չըրին իմ վրայ։ Հայրս ալ Եգիպտոսը գովող եղբայրներուն համամիտ գտնուեցաւ եւ ասով մեծ ուրախութիւն պատճառեց ինձ։

—Ինչ որ կ'ուզեն թող ըսեն, գոչեց ան, Եգիպտոսը չտեսնող մարդը աշխարհիս մէջ բան տեսած չհամարուիր։ Հողը ոսկի է հոն, ըսել կ'ուզեմ թէ այնքան բարեբեր է, որ իր բնակիչները կը ճոխացնէ եւ անհագին հարստութիւններու տէր կ'ընէ։ Հոն տեղի կիները աշխարհիս ամէնէն հրապուրիչներն են թէ իրենց գեղեցկութեամբ եւ թէ իրենց ախորժելի ձեւերով։ Գալով Նեղոսի, կա՞յ աշխարհիս մէջ անկէ աւելի հրաշալի գետ մը, կա՞յ անկէ աւելի թեթեւ եւ հիանալի ջուր մը։ Յորդելու ատեն իր հետ բերած տիղմը անգամ միթէ դաշտերը չա՞րգասաւորեր, եւ աշխարհիս բոլոր միւս հողերէն հազարապատիկ աւելի բերք չա՞րտադրեր։ Մտիկ ըրէք թէ Եգիպտոսէն հեռանալու ստիպուող բանաստեղծ մը ի՞նչ կ'ըսէր Եգիպտացւոց։

«Նեղոսը ձեզի ամէն բարիք կը շռայլէ, ու ձեզի համար

միայն այնչափ հեռուէն կուգայ։ Ափսո՜ս, ձեզմէ հեռանալով իմ արտասուքս ջուրերուն պէս յորդառատ պիտի հոսին։ Դուք պիտի վայելէք շարունակ անոր անուշութիւնները, մինչդեռ ես ակամայ անոնցմէ զրկուելու դատապարտուած եմ»։

—Եթէ ձեր աչքերը, յարեց հայրս, Նեղոսի երկու մեծագոյն թեւերէն շինուած կղզիին վրայ դարձնէք, ի՜նչ երփնագոյն ծաղիկներ, ի՜նչ դալարագեղ բոյսեր, ի՜նչ անհամար քաղաքներ, աւաններ, ջրանցքներ և ուրիշ անթիւ հիանալի բաներ պիտի տեսնէք։ Նոյնպէս դէպի Եթովպիոյ կողմը նայելով, քանի՜ քանի՜ սքանչելիքներ պիտի նշմարէք։ Այսքան արտերու դալարին որ զանազան ջրմուղներով կ'ոռոգուի, ուրիշ բանի չեմ կրնար նմանցնել՝ այլ միայն արծաթի մէջ շրջափակուած փայփլուն զմրուխտներու։ Միթէ Գահիրէ աշխարհիս ամենէն ընդարձակ, ամէնէն բազմամարդ և հարուստ քաղաքը չէ՞։ Ո՞րչափ հանրային և մասնաւոր հոյակապ շէնքեր ունի։ Եթէ մինչեւ բուրգերը երթաս՝ այդ ահագին, երկնաբերձ քարի կոյտերուն առջեւ դու ալ ապշութենէդ քարացած կը մնաս ու կ'ստիպուիս խոստովանիլ որ Փարաւոնները՝ որոնք այնքան գանձեր վատնեցին և մարդիկ փճացուցին զանոնք կառուցանելու համար, պէտք է որ թէ չքեղութեան և թէ հնագիտութեան կողմէ գերազանցած ըլլան իրենց յաջորդները, ոչ միայն Եգիպտոսի՝ այլ բոլոր աշխարհի միապետները, քանի որ իրենց յիշատակաց արժանի այնպիսի փառաւոր արձաններ կանգնեցին։ Այս շէնքերը որոնց շինութեան ժամանակն անգամ անյայտ է գիտուններուն, դեռ կան մինչեւ այսօր և պիտի մնան յաւիտեան։ Լռութեամբ կ'անցնիմ Եգիպտոսի ծովեզերեայ քաղաքները՝ ինչպէս Տամիատ, Ռօզէթ, Աղեքսանդրիա, ուր բիւրաւոր մարդիկ կը դիմեն ցորեն, կտաւ և ուրիշ զանազան արմտիք գնելու համար։ Գիտակցութեամբ կը խօսիմ ձեզ եղբայրներ, ըսաւ հայրս, երիտասարդութեանս մէկ քանի տարիները հոն անցուցեր եմ և կենացս ամենէն սքանչելի տարիները պիտի համարիմ միշտ զանոնք։

Հօրեղբայրներս չկրցան բան մը պատասխանել հօրս, շարունակեց Մուսուլցի երիտասարդը, և անոր համամիտ գտնուեցան Նեղոսի, Գահիրէի և բոլոր Եգիպտոսի թագաւորութեան երկիրներու մասին ըսածին համար։ Իսկ իմ երեւակայութիւնս այնքան բորբոքեցաւ որ, այն գիշերը բնաւ չքնացայ։ Քիչ ատենէն հօրեղբայրներս ալ յայտնեցին թէ շատ զմայլեր էին հօրս նկարագրութիւններուն վրայ. ուստի առաջարկեցին որ ամէնքնին միասին դէպ ի Եգիպտոս ճամբորդեն, և հայրս ալ այս առաջարկութիւնը ընդունեց. և որովհետեւ հարուստ վաճառականներ էին, որոշեցին այն տեղ քշուող ապրանք տանիլ և ծախել։ Տեսնելով որ իրենք ճամբորդութեան համար կը պատրաստուին, գացի հայրս գտայ, ու արտասուագին պաղատեցայ որ իրենց ուղեկից ըլլալու հրաման տայ ինծի և գումար մը շնորհէ որպէս զի ապրանք գնեմ և ես ալ առուտուր ընեմ։

—Դու տակաւին չափահաս չես, ըսաւ, և պէտք չէ որ Եգիպտոս ճամբորդես, շատ նեղութիւն կայ ճամբան ու ապահով եմ որ դուն այն տեղ կը մեռնիս.

Այս խօսքերը իմ փափաքս չմարեցին, հօրեղբայրներուս միջնորդութեանը դիմեցի, որոնք վերջապէս հրաման առին որ մինչեւ Դամասկոս միայն իրենց ընկերանամ, գիս հոն ձգեն ու յետոյ իրենց ուղեւորութիւնը շարունակեն մինչեւ Եգիպտոս։

—Դամասկոս ալ, ըսաւ հայրս, իր գեղեցկութիւնները ունի, և պէտք է գոհ ըլլաս որ մինչեւ այն քաղաքը երթալու հրաման կուտամ քեզի։

Թէեւ Եգիպտոսը տեսնելու տենչս շատ մեծ էր, այն երկիրը որուն վրայ այնքան հրաշալի բաներ լսեր էի հօրմէս, սակայն եւ այնպէս անոր կամքին հնազանդեցայ։

Ուստի հօրս և հօրեղբայրներուս հետ Մուսուլէն ճամբայ ելայ։ Միջագետքէն անցնելով, Եփրատի վրայէն Հալէպ հասանք, ուր քանի մը օր բնակեցանք. անկից ալ Դամասկոս մտանք, որուն զմայլելի տեսքը գիս զարմացուց։ Ամէնքնիս ալ հիւրանոց մը իջանք։ Մեծ, բազմամարդ, չքեղ և ամուր քաղաք մըն էր այն։ Քանի մը օր քաղաքին շրջակաները

գտնուող հիանալի պարտէզները պտըտեցանք, և մեր տեսած գեղեցկութիւններէն այնքան յափշտակուեցանք որ համոզուեցանք թէ Դամասկոս դրախտի մը մէջ կը գտնուի։ Հօրեղբայրներս իրենց ճամբան շարունակելու պատրաստուելով՝ նախ իմ վաճառքս ծախելու հոգ տարին, և այս առուտուրը շատ յաջող գնաց, որովհետև հարիւրին հինգ հարիւր շահեցայ։ Ասով մեծ գումարի մը տէր եղայ և յետին ծայր ուրախացայ։

Հետեւապէս հայրս եւ հօրեղբայրներս զիս Դամասկոս ձգեցին եւ իրենց ուղեւորութիւնը շարունակեցին. անոնց մեկնելէն ետքը ջանացի որ պարապ տեղ չվատնեմ դրամս, ուստի փառաւոր տուն մը վարձեցի որ մարմարաշէն էր եւ որուն պատերը ու ձեղունները ոսկեգոյն ու կապոյտ տերեւներու նըկարներով զարդարուած էին, պարտէզ մըն ալ ունէր մէջը գեղեցիկ շատրուաններով։ Կարասիներով զարդարեցի զայն. իրաւ է որ շէնքին պահանջած փառաւոր զարդեր չգնեցի, այլ առածներս բաւական կոկիկ եւ իմ վիճակիս յարմար էին։ Ատենօք այս տունը, քաղաքին երեւելի իշխաններէն՝ Մոտուն Ապտիւրահման անուն մարդու մըն է եղեր, և այն միջոցին հարուստ գոհարավաճառի մը ստացուածքն էր, որուն երկու ոսկի ամսական տան վարձք վճարեցի։ Բաւական սպասաւորներ ունէի, պատուաւոր կերպով կ'ապրէի, ու իմ ծանօթներուս երբեմն խնճոյք կուտայի, և երբեմն ալ ես անոնց կ'երթայի ճաշելու. ահա այսպէս իմ ժամանակս անցուցի Դամասկոսի մէջ հօրս վերադարձին սպասելով։ Բնաւ սիրային ցանկութիւն մը իմ հանգիստս չէր վրդովեր և մինակ պարկեշտ մարդոց հետ տեսակցութիւն ընելով խաղաղութեամբ կ'անցունէի իմ օրերս։

Օր մը որ տանս դուռը նստեր մաքուր օդ կը շնչէի, շնորհքով հագուած՝ և ըստ երեւոյթին վայելչակազմ տիկին մը ինծի մօտ եկաւ, և հարցուց թէ արդեօք կերպաս չե՞մ ծախեր։ Այս ըսելով բնակարանս մտաւ։

Երբ անոր ներս մտնելը տեսայ, ոտք ելայ, դուռը գոցեցի, և սրահ մը հրամցնելով աղաչեցի իրեն որ նստի։

—Տիկին, ըսի անոր, քեզի արժանի կերպասներ ունէի, բայց այժմ չունիմ, և ասոր վրայ շատ կը ցաւիմ։

Երեսի ծածկած քօղը վերցուց և աչքիս երեւցաւ այնպիսի գեղեցկութիւն մը որուն տեսքը ինձ այնքան յուզմունք ազդեց որ կեանքիս մէջ բնաւ այդպէս բան մը զգացած չէի։

— Կերպասի պէտք չունիմ, պատասխանեց տիկինը, մինակ եկայ զքեզ տեսնելու և այս իրիկուն քեզի հետ անցունելու եթէ կը հաճիս, միայն թէ թեթեւ նախընթրիք մը կ՝ուզեմ։

Բաղդիս յաջողութեանը վրայ ուրախանալով՝ սպասաւորներուս պատուիրեցի որ մեզի տեսակ տեսակ պտուղներ և քանի մը շիշ գինի բերեն։ Շուտ մը սեղանը դրին, կերանք, խմեցինք և մինչեւ կէս գիշեր զուարճացանք. վերջապէս այն գիշերուան պէս ախորժելի գիշեր մը դեռ անցուցած չէի։ Հետեւեալ առաւօտ ուզեցի տասը ոսկի տալ այդ կնոջ, բայց ձեռքը իսկոյն քաշեց։

—Ես շահու մտքով չեկայ քեզ տեսնելու. զիս կը նախատես այդպէսով, ըսաւ ինձ։ Ոչ միայն քեզմէ ստակ չեմ ուզեր ընդունիլ, այլ կը խնդրեմ որ դու ինձմէ առնես, ապա թէ ոչ նորէն չեմ ուզեր տեսնել զքեզ։ Նոյն պահուն՝ իր քսակէն տասը ոսկի հանեց և պնդեց որ առնեմ։

—Երեք օրէն նորէն պիտի գամ, ըսաւ ինձ, արեւը մարը մտնելէն ետքը։

Այս խօսքին վրայ, մնաս բարով ըսաւ, և զգացի որ երթալու ատենը սիրտս ալ հետը կը տանէր։

Երեք օրէն, որոշեալ ժամուն եկաւ տիկինը, և անհամբեր սպասող մարդու մը պէս զինքը ուրախութեամբ ընդունեցայ։ Այն գիշերն ալ առաջինին պէս անցուցինք, և հետեւեալ օրը երթալու ատենը, նորէն խօսք տուաւ երեք օրէն գալու, բայց մինչեւ որ տասը ոսկին չառի՝ տունէն դուրս չելաւ։

Երբ երրորդ անգամ եկաւ և գինին մեր գլուխը տաքցուց, տիկինը ինձ ըսաւ։

—Իմ սիրական հոգիս. ի՞նչպէս կը գտնես զիս, միթէ գեղանի և ախորժելի չե՞մ.

—Տիկին, պատասխան տուի անոր, այս հարցումդ կարծեմ թէ անօգուտ է. իմ տուած սիրոյս նշաններէն պէտք է համոզուիս որ քեզ կը սիրեմ։ Սաստիկ ուրախ եմ քեզ տեսնելուս և սիրտդ գրաւելուս. դու իմ թագուհիս ես, սուլթանուհիս ես, դու իմ կենացս երջանկութիւնն ես։

—Ա՛հ, ստոյգ եմ որ այդ լեզուն չպիտի գործածես՝ եթէ իմ բարեկամուհիներէս մէկը տեսնես, որ աւելի ծաղկահասակ և գեղեցիկ է։ Այնպիսի զուարթ բնաւորութիւն մը ունի որ ամենէն մելամաղձոտ մարդիկը կրնայ խնդացնել. պէտք է որ բարեկամուհիս բերեմ հոս։ Արդէն քու վրայօք անոր խօսեցայ, եւ մեր ժամանցներուն պատմութիւնը լսելով կ'այրի, կը մրկի որ զքեզ տեսնէ։ Աղաչեմ ինծի որ մեր զուարճութեան մասնակից ընեմ զինքը, բայց հաւանութիւնդ ստանալէ առաջ չհամարձակեցայ անոր կամքը կատարել։

—Տիկին, վրայ բերի, ինչ որ հաճելի է քեզ՝ կրնաս ընել, բայց որչափ գովես բարեկամուհիդ, եթէ կարող է թող գայ իր բոլոր հրապոյրներով սիրտս ինձմէ յափշտակէ, վասն զի սիրտս այնպէս կապուած է քեզի որ ոչինչ չէ կարող զայն քեզմէ բաժնել։

—Զգուշացիր, պատասխանեց ան, ահա հիմակուընէ կը յայտնեմ որ սէրդ անգթաբար պիտի փորձեմ։

Այսպէս մեր խօսքը աւարտելէ ետքը, միւս օրը՝ տունէս մեկնելու ատեն տասնի տեղ, տասնըհինգ ոսկի տուաւ, ստիպուեցայ այդ գումարն ալ ընդունիլ։

—Յիշէ, ըսաւ, որ երկու օրէն նոր կին մը հիւր պիտի ունենաս, և աշխատէ լաւ հիւրընկալել զայն. որոշեալ ժամուն պիտի գանք, արեւը մայր մտնելէն ետքը։

Սրահս զարդարել և իրենց գալիք օրուան համար պատուական նախընթրիք մը պատրաստել տուի։

Անհամբեր երկու տիկիններուն սպասեցի, և վերջապէս մութը կոխելուն հասան։ Երկուքնին ալ քօղերնին հանեցին, և եթէ առջի տիկնոջ գեղեցկութեան վրայ զարմացած էի,

անոր բարեկամուհին տեսնելով հիացայ։ Կանոնաւոր դիմագծութեամբ մը, բարեձեւ մարմին մը, վարդագոյն այտեր ու վառվռուն աչքեր ունէր, որոնց փայլունութեան հազիւ կրնայի դիմանալ։ Շնորհակալ եղայ ինձ ըրած պատւոյն համար, եւ աղաչեցի որ ներողամիտ ըլլայ՝ եթէ իրեն արժանավայել ընդունելութիւն մը չեմ կարող ընել։

—Մէկդի թողունք քաղաքավարական ձեւերը, ըսաւ ինձ, ես պարտաւոր եմ քեզի ընել զանոնք, բայց քանի որ կը հաճիս զիս ընդունիլ, թողունք այդ արտաքին ցոյցերը և զուարճանալու նայինք։

Որովհետեւ պատուիրեր էի որ կիները երբ գան նախընթրիքը պատրաստ ըլլայ, անմիջապէս սեղան նստանք։ Նոր եկող գեղանի կնոջ դիմացը նստած էի, որ անդադար ինձ կը նայէր ժպտելով։ Իր բոցավառ աչքերուն չկրցայ դիմանալ, վերջապէս սիրտս գրաւեց, և անկարող եղայ անվրդով մնալ։ Սակայն երբ նա իր սիրովը կը գրաւէր, ես ալ փոխադարձ իրեն սէր ազդեցի, որուն վրայ ինծի սիրալիր խօսքեր սկսաւ ուղղել։

Միւս կինը՝ որ մեզ կը դիտէր ,առջի բերան խնդաց։

—Միթէ իրաւունք չունէի՞ քեզի ըսելու, գոչեց նա խօսքը ինձ ուղղելով, որ չքնաղ պիտի գտնես իմ բարեկամուհիս, և կը տեսնեմ որ ինձ հաւատարիմ մնալու երդումդ արդէն դրժեցիր

—Տիկին, ըսի ես ալ իրեն պէս խնդալով. ինձմէ գանգատելու առիթ պիտի տայի քեզ եթէ քու բերած և սիրած անձիդ հետ անքաղաքավար ընթացք մը բռնէի. երկուքնիդ ալ պիտի գանգատէիք որ պէտք եղած յարգանքով չեմ ընդունիր հիւրերս։

Շարունակ գինի կը խմէինք, և քանի գլուխնիս կը տաքնար, նոր կինը ու ես այնպէս համարձակ իրարու հետ կը սիրախօսէինք, որ իմ նախկին բարեկամուհիս բուռն նախանձ մը զգաց և շատ չանցաւ անոր մէկ աղէտալի փորձը ցուցուց։ Ոտք ելաւ և դուրս գնաց, ըսելով թէ նորէն պիտի դառնայ, բայց քիչ մը ետքը ինծի հետ գտնուող կնկան երե-

սին գոյնը սկսաւ նետել. ջղաձիգ շարժում մը առաւ դէմքը, և ի վերջոյ բազկացս մէջ հոգին փչեց, մինչդեռ, ես շուարած այն անակնկալ դէպքէն մարդ կը կանչէի որ անոր օգնութեան հասնին և դարման մը ընեն։ Իսկոյն դուրս ելայ, միւս կինը կանչելու համար. սպասաւորներս ըսին որ փողոցին դուռը բացեր և գացեր էր։ Այն ատեն կասկածեցայ և կասկածս հիմնաւոր էր, համոզուեցայ որ նա էր իր բարեկամուհիին մահուան պատճառը։ Եւ իրօք՝ ստուգուեցաւ որ վարպետութեամբ և չարամտութեամբ մը յաջողեր էր խիստ ազդու թոյն մը դնել իր բարեկամուհիին տրուած վերջին գինւոյ բաժակին մէջ։

Սաստիկ ցաւ զգացի այս դիպուածին վրայ. «հիմակ ի՞նչ պիտի ընեմ, կ՚ըսէի ինքնիրենս, ի՞նչ պիտի ըլլամ»։ Մտածեցի թէ ժամանակ կորսնցնել պէտք չէր, սպասաւորներուս ձեռքով տանը բակին մէկ մեծկակ մարմարինը վերցնել տալով հրամայեցի որ փոս մը բանան շուտով, և անոր մէջ թաղեցին խեղճ կնկան դիակը։ Մարմարինը իր տեղը դնել տալէն ետքը երբ նստած կը մտածէի այս տխուր դէպքին վրայ որ ես եղած էի անուղղակի կերպով այդ գեղանի կնոջ մահուան պատճառ՝ խիղճս չարաչար կը տանջուէր, յանկարծ միտքս ինկաւ որ ասոր դարման ուրիշ բան մը չէր կրնար ըլլալ՝ այլ միայն ճամբորդութիւն մը որ մտքէս պիտի հեռացնէր բոլոր այս պատահածներուն տխուր յիշատակը, ուստի որոշեցի ճամբորդել և ուղեւորի հագուստ հագնելով բոլոր ունեցած ստակս առի, և ամէն բան գոցեցի՝ նոյն իսկ տանս դուռը, զոր իմ նիքովս դրոշմեցի։ Յետոյ գացի տանտէրը գտայ, անոր ունեցած պարտքս ամբողջովին վճարելէն զատ՝ մէկ տարուան վարձքն ալ կանխիկ տուի և բանալին յանձնելով աղաչեցի որ զայն պահէ։

—Ստիպողական գործ մը, ըսի անոր, կ՚ստիպէ զիս ատեն մը հեռանալ այս երկրէն. պէտք է որ Եգիպտոս երթամ և հօրեղբայրներուս միանամ։

Վերջապէս հրաժարական բարեւս տուի անոր, և նոյն միջոցին՝ ձի հեծայ և ինծի սպասող սպասաւորներուս հետ ճամբայ ելայ։

Ուղեւորութիւնս յաջող գնաց. Գահիրէ հասայ՝ առանց պատահարի մը հանդիպելու։ Հօրեղբայրներս գտայ, որ սաստիկ զարմացան զիս այդպէս անակնկալ տեսնելնուն։ Ինքզինքս արդարացնելու համար ըսի թէ իրենց սպասելէ ձանձրացած ըլլալով, և այնքան ատեն իրենցմէ լուր մը չառնելով ստիպուեցայ ճամբայ ելնել ու զիրենք տեսնելու գալ։ Զիս ամենայն սիրով ընդունեցին և խօսք տուին գործը այնպէս մը կարգադրել՝ որ հայրս չվրդովի Դամասկոսէն առանց իր հրամանին ելլելուս։ Ասոնց հետ միեւնոյն խանը բնակեցայ և Գահիրէի ամէն գեղեցկութիւնները տեսայ։

Հօրեղբայրներս իրենց ամբողջ ապրանքները ծախած ըլլալով, Մուսուլ դառնալու խօսք կ՚ընէին, և արդէն ճամբորդութեան համար պէտք եղած պատրաստութիւնները կը տեսնէին. բայց ես քանի որ չէի կրցած տեսնել ամէն ինչ որ Եգիպտոսի մէջ կը գտնուի, թողուցի զանոնք և իրենց խանէն շատ հեռու թաղ մը գացի բնակելու, օրերով երեւան չելայ՝ միշտ սպասելով որ մեկնին։ Բոլոր քաղաքին մէջ զիս փնտռեցին, բայց չգտնելով՝ կարծեցին թէ հօրս կամքին հակառակ գործելով զղջացեր՝ Դամասկոս վերադարձեր եմ առանց բան մը ըսելու, ուստի ճամբայ ելան իրենք ալ ճանապարհին ինծի հանդիպելու և միասին առնելու յոյսով։

Սակայն ես իրենց մեկնելէն ետքը՝ Գահիրէ մնացի և այնտեղ երեք տարի կեցայ որպէս զի իմ հետաքրքրութիւնս լիովին գոհ ընեմ Եգիպտոսի հրաշալիքները տեսնելով։ Նոյն միջոցին փութացի Դամասկոսի տան տիրոջ ստակ ղրկել, խնդրելով որ այն տունը ինծի համար պահէ կրկին, վասնզի միտք ունէի քիչ ատենէն Դամասկոս դառնալ և այնտեղ քանի մը տարի անցունել։ Գահիրէի մէջ պատմուելու արժանի բան չպատահեցաւ ինձ, միայն Դամասկոս դառնալուս գլխուս եկած փորձանքին վրայ անտարակոյս պիտի զարմանաս։

Երբ այս քաղաքը հասայ, գոհարավաճառին տունը ի-

ջայ, որ գիս ուրախութեամբ ընդունելով ուզեց ինծի ընկերանալ մինչեւ բնակարանս, ցոյց տալու համար որ իմ բացակայութեանս ժամանակ հոն մարդ մտած չէ։ Եւ արդարեւ՝ կնիքս իր ամբողջութեամբը կղպանքին վրայ կեցեր էր։ Ներս մտայ եւ ամէն բան ձգած վիճակիս մէջ գտայ։

Երբ սպասաւորներս կ'աւլէին ու կը մաքրէին այն սրահը՝ ուր կանանց հետ ընթրեր էի, անոնցմէ մէկը ոսկի մանեակ մը գտաւ շղթայի ձեւով, որուն վրայ տեղ տեղ շատը հատ խոշոր ու ամենաընտիր մարգարիտներ կային. ինծի բերաւ զայն եւ տեսայ որ թունաւորուած կնկան վիզը եղած մանեակն էր։ Հասկցայ որ վիզէն ինկեր էր եւ ես չէի տեսած։ Այս տեսնելուս՝ սկսայ արտասուել, այնպիսի սիրալիր անձ մը յիշելով, որուն աղէտալի մահուան ականատես եղեր էի։ Մանեակը բանի մը մէջ փաթթեցի եւ խնամքով ծոցս դրի։

Քանի մը օր հանդարտ անցուցի որպէս զի ճամբորդութեանս յոգնութիւնը առնեմ, յետոյ՝ իմ առջի ծանօթներուս հետ սկսայ տեսութիւն ընել։ Ամէն տեսակ զուարճութեանց տուի ինքզինքս եւ անզգալաբար ամբողջ ստակս վատնեցի։ Այս կարօտ վիճակիս մէջ՝ փոխանակ կահ կարասիս ծախելու միտքս դրի մանեակը ձեռքէս հանել, բայց որովհետեւ մարգրիտ չէի ճանչնար, գէշ միջոց մը ընտրեցի զայն ծախելու համար, ինչպէս որ հիմակ պիտի տեսնես։

Պէտէստէնը գացի, մունետիկ մը մէկ կողմ կանչելով մանեակը ցոյց տուի, եւ յայտնելով որ կ'ուզեմ զայն ծախել՝ ըսի իրեն որ գլխաւոր գոհարավաճառներուն տանի ցուցնէ։ Մունետիկը այս գոհարները տեսնելուն շատ զարմացաւ։

— Ա՛հ, ո՛րչափ ընտիր բան գոչեց նա, սքանչանալով ու երկար ատեն զայն դիտելէն ետքը։ Երբեք մեր գոհարավաճառները ասոր պէս ճոխ բան մը տեսած չեն. երթամ, անոնց մեծ հաճոյք պիտի պատճառեմ, եւ անկասկած եղիր որ իրարու հետ մրցելով՝ այս գոհարին գինը պիտի բարձրացնեն։

Տարաւ գիս խանութ մը, եւ այս խանութն ալ իմ տանս տիրոջն է եղեր։

— Այս տեղ սպասէ ինձ, ըսաւ մունետիկը, քիչ ետքը պիտի գամ պատասխանը բերելու։

Մինչդեռ մունետիկը գաղտագողի մէկ վաճառականէ ուրիշ վաճառականի մը կ'երթար մանեակը ցոյց տալու, ես գոհարավաճառին քով նստայ, որ շատ ուրախացաւ գիս հոն տեսնելուն, եւ սկսանք տարբեր խնդիրներու վրայ խօսիլ։ Մունետիկը վերադարձաւ եւ գիս առանձին կանչելով՝ փոխանակ ըսելու թէ մանեակին գոնէ երկու հազար ոսկի գին կուտային, հաստատեց որ միայն յիսուն ոսկի կուտան։

—Պատճառն այն է, յարեց նա, որ մարգարիտները շինծու են. հիմայ նայէ, մտածէ թէ գործիդ ձեռք կուտա՞յ այս գինով ծախելու։

Ես ալ անոր խօսքին հաւատալով՝ քանի որ ստակի ալ շատ պէտք ունէի.

—Գնա՛, ըսի անոր, խօսքիդ կը հաւատամ. նոյնպէս վարպետներուն ալ կը վստահիմ, գնա՛ մանեակը տուր եւ իսկոյն ստակը ինծի բեր։

Մունետիկը կամաւ եկեր յիսուն ոսկի առաջարկեր էր ինծի, Պէտէստէնի ամէնէն հարուստ գոհավաճառին կողմէն դիտմամբ այս գինը տուեր էր, հասկնալու համար թէ արդեօք ծախած մանեակիս արժէքին վրայ տեղեկութիւն ունի՞մ։ Ուստի մունետիկը այն ինչ պատասխանս ստացած էր, որ մանեակը հետը առնելով՝ իսկոյն ոստիկանութեան դիմեց եւ զայն անոր ցուցուց ու ըսաւ.

—Տէր իմ, ահաւասիկ մանեակ մը զոր ինձմէ գողցան, գողը վաճառականի հագուստով մարդ մըն է, որ կը յանդգնի ծախու հանել զայն, եւ ինքն ալ հիմա Պէտէստէնն է։ Յիսուն ոսկիով գոհ կ'ըլլայ, յարեց նա, այնպիսի գոհարի մը համար որ երկու հազար ոսկի կ'արժէ. անոր այս գումարին գոհ ըլլալը մեծ ապացոյց մը չէ՞ իր գողութեան։

Ոստիկանութեան տեղակալը իսկոյն մարդ ղրկելով՝ գիս ձերբակալել տուաւ, եւ երբ իր առջեւը ելայ, հարցուց թէ արդեօք իր ձեռքը բռնած մանեակը Պէտէստէնի մէջ իմ ծախու հանած մանեա՞կս էր։ Այո՛, ըսի անոր։

—Միթէ իրա՞ւ է, յարեց նա, որ յիսուն ոսկիի տալու յանձնառու եղած ես։

Խոստովանեցայ որ իրաւ է։

—Լաւ ուրեմն, ըսաւ այն ատեն ծաղրական ձայնով մը, պէտք է գանակոծ ընել, իր վաճառականի աղուոր հագուստովը այն անամօթ գողը որ այդ ատեն կը խոստովանի անշուշտ. ծեծեցէք զինքը մինչև որ յանցանքը խոստովանի։

Հարուածներուն սաստկութեան տակ ստիպուեցայ սուտ մը ըսելու. ճշմարտութեան հակառակ՝ խոստովանեցայ որ մանեակը գողցած եմ, և ոստիկանը իսկոյն ձեռքս կապել տուաւ։

Այս դէպքը մեծ աղմուկ հանեց պէտէստէնին մէջ, և հազիւ թէ տունս դարձած էի որ ետեւէս տանուտէրս եկաւ։

—Որդեակ իմ, ըսաւ ինձ, դուն խիստ խելօք և բարեսիրտ պատանի մը կ'երեւաս, ի՞նչպէս կարելի որ այդ անարժան գործը կատարած ըլլաս։ Դուն ինքնին յայտնեցիր ինձ ունեցած հարստութիւնդ, և վստահ եմ որ ըսածդ ճշմարիտ է։ Ինչո՞ւ համար ինձմէ ստակ չխնդրեցիր. քեզի փոխ կուտայի, բայց այս պատահած դէպքէն ետքը, չեմ կրնար հանդուրժել որ տանս մէջ աւելի բնակիս. շուտով գլխիդ ճարը նայէ, գնա ուրիշ բնակարան մը գտիր։

Այս խօսքերը շատ ծանր եկան ինձ, արտասուալից աղաչեցի գոհարավաճառին որ երեք օր եւս թողու որ տունը նստիմ, և այս աղաչանքս մտիկ ըրաւ։

«Աւա՜ղ, գոչեցի ինքնիրենս, այս ի՛նչ դժբախտութիւն և նախատինք է ինձ։ Ի՞նչ երեսով Մուսուլ պիտի դառնամ։ Ինչ որ ըսեմ հօրս պիտի համոզուի՞ արդեօք որ անպարտ եմ։

Այս փորձանքը պատահելէն երեք օր ետքը, զարմանօք տեսայ որ խումբ մը ոստիկանութեան գործակալներ տունս մտան, տան տիրոջ և զիս ամբաստանող գոհարավաճառին հետ իբր մանեակի գող։ Հարցուցի իրենց թէ ի՞նչ կ'ուզեն, բայց փոխանակ պատասխան տալու, ձեռքերս կապեցին վրաս թշնամանք տեղալով, և ըսին թէ մանեակը Դամասկոսի կառավարիչինն էր, թէ զայն երեք տարիէ ի վեր կորսնցուցած

էր, ճիշդ այն միջոցին որ իր աղջիկներէն մէկն ալ աներեւոյթ եղած էր։ Երեւակայէ թէ ի՜նչ վիճակի մէջ կը գտնուէի այս լուրը առնելով։ Սակայն ես որոշումս տալով ըսի անոնց։

—Կառավարիչին անձամբ ճշմարտութիւնը պիտի յայտնեմ, թող այնուհետեւ եթէ ուզէ ներէ ինձ, և եթէ ուզէ զիս սպաննէ։

Երբ զիս անոր առջեւը տարին, դիտեցի որ կարեկցաբար ինձ կը նայէր և այս բանը ինծի բարեգուշակ երեւցաւ։ Նախ կապերս քակել տուաւ, և յետոյ գոհարավաճառին ուղղելով խօսքը, որ զիս ամբաստանողն էր, նոյնպէս տան տիրոջն։

—Միթէ այս մա՞րդն է, հարցուց, այն որ մարգարիտեայ մանեակը աճուրդի հանեց։

Երբ այո՛ պատասխանը տուին, որ ան ըսաւ.

—Վստահ եմ որ այս մարդը չէ մանեակը գողցողը, և կը զարմանամ որ այսպիսի մեծ անիրաւութիւն մը եղած ըլլայ անոր։

Այս խօսքերէն սիրտ առնելով.

—Տէր իմ պօռացի. կ'երդնում որ իրօք անմեղ եմ։ Ապահով եմ նաև որ մանեակը. բնաւ զիս ամբաստանողին ըստացուածքը չէ, որուն երեսը անգամ տեսած չեմ երբէք, և որուն սոսկալի մատնութեան պատճառաւ զիս այսպէս տանջեցին։ Իրաւ է որ խոստովանեցայ թէ ես չեմ գողը, բայց այս խոստովանութիւնը խիղճիս հակառակ ըրի, որովհետեւ տանջանքին չկրցայ դիմանալ, և դարձեալ ուրիշ պատճառի մը համար, զոր պատրաստ եմ ձեզ յայտնելու, եթէ ինձ մտիկ ընելու շնորհ ընէք։

—Ես արդէն գործին բաւական տեղեակ եմ, պատասխանեց կառավարիչը, և քեզ եղած անիրաւութեան փոխարէնը կիսով չափ պիտի ուղղեմ։ Առէք տարէք, յարեց նա, այդ զրպարտիչը և այս երիտասարդին՝ որուն համբերութիւնը յայտնի է ինձ, ինչ տանջանք որ քաշել տուաւ նոյն տանջանքը ու պատիժը անոր ալ տուէք։

Կառավարիչին հրամանը իսկոյն կատարեցին։ Գոհարա-

վաճառը իրեն արժանի պատիժը կրեց։ Յետոյ կառավարիչը ամէնքը դուրս հանել տալով ինծի ըսաւ.

—Որդեակ, պատմէ ինծ թէ ի՛նչ կերպով այս մանեակը ձեռքդ ինկաւ, և բան մը մի պահեր։

Այն ատեն ամէն անցած դացածը անոր յայտնեցի, և խոստովանեցայ որ նախադաս համարեցի զող համարուիլ քան այն եղերական արկածը յայտնել։

—Մեծդ Աստուած, գոչեց կառավարիչը երբ խօսքս աւարտեցի, դատաստանդ անիմանալի է, և պէտք է գլուխ ծռել քեզ անտրտունջ։ Կատարեալ հնազանդութեամբ կ'ընդունիմ այն հարուածը զոր ինծ տալու հաճեցար։ Յետոյ ինծի ուղղելով խօսքը, որդեակ իմ, ըսաւ ինծ, քու ձախորդութեանդ նկարագրութիւնը լսելէն ետքը որուն վրայ կը վշտանամ, կ'ուզեմ նախ իմ դժբախտութեանս նկարագրութիւնը ընել քեզ։ Գիտցիր որ այդ խօսած երկու կիներուդ հայրը ես եմ։

—Առաջին կինը որ լրբօրէն մինչև տունդ եկաւ քեզ գտնելու, իմ աղջիկներուս մէջ անդրանիկն էր։ Գահիրէ կարգեր էի զայն եղբօրս զաւկին հետ։ Երբ իր ամուսինը մեռաւ, տունս վերադարձաւ, Եգիպտոսի մէջ վարած խառնակ կեանքովը լիովին ապականած։ Իր գալէն առաջ իրմէ պզտիկ քոյրը, որ այնպիսի աղէտալի կերպով բաղկացդ մէջ մեռեր է, շատ խելօք ու համեստ էր, և երբէք իր վարքէն ու բարքէն գանգատելու առիթ մը չէր տուած ինծ։ Անդրանիկ քոյրը անոր հետ սերտիւ կապուեցաւ և իրեն պէս ապականեց զայն։ Իր փոքր քրոջ մահուան հետեւեալ օր փոքրիկը սեղանը չը տեսնելուս վրայ, հարցուցի մեծին որ տուն եկեր էր թէ ո՞ւր է անիկայ. բայց պատասխան տալու տեղ, այնպէս դառն արտասուք սկսաւ թափել, որ անկէց աղէտալի գոյժ մը գուշակեցի։ Ստիպեցի զինքը որ ուզածս իմանամ։

—Հայր իմ, պատասխան տուաւ ինծ հեծկլտալով՝ ուրիշ բան մը չեմ կարող ըսել, եթէ ոչ՝ քոյրս երէկ իր ամենէն աղուոր հագուստը, իր գեղեցիկ մանեակը դրաւ և դուրս ելաւ, այնուհետեւ տուն չդարձաւ։

Քաղաքին ամէն կողմը աղջիկս փնտռել տուի, սակայն

իր չարաշուք վիճակին վրայ բան մը չկրցայ իմանալ։ Սակայն անդրանիկը որ անշուշտ իր մոլեգին նախանձին վրայ կը զղջար, անդադար կը վշտանար ու կ'ողբար իր քրոջը մահը. մինչև անգամ կերակուրէ ինքնին զրկուեցաւ և այսպէս իր ողորմելի կեանքին վերջ տուաւ։ Ահա այս է, շարունակեց կառավարիչը, մարդկանց ճակատագիրը. ահա ասոնք են մեր գլխին եկած աղէտները։ Բայց, որդեակ, յարեց նա, քանի որ երկուքնիս ալ միեւնոյն կերպով տարաբաղդ ենք, արի՛, մեր վիշտերը իրարու միացնենք, և իրարմէ չբաժնուինք։ Երրորդ աղջիկ մը ունիմ, քեզի կնութեան տամ. իր քոյրերէն աւելի նրբահասակ է, և բարքովը բնաւ անոնց չի նմանիր։ Նաև անոնցմէ աւելի գեղանի է, և կրնամ հաւաստել որ քեզ երջանիկ ընելու յարմար բնաւորութիւն մը ունի։ Իմ տունս քուկդ պիտի ըլլայ, և մահուընէս ետքը անոր հետ միակ ժառանգորդներս պիտի մնաք։

—Տէր իմ, ըսի անոր, այդ անբաւ երախտեացդ համար շնորհապարտ եմ քեզ, և կարող չպիտի ըլլամ երբէք իմ երախտագիտութեանս չափը քեզ յայտնելու։

—Վերջացնենք խօսքը, ընդմիջեց կառավարիչը, և պարապ ատեն չանցնենք։

Այս ըսելով վկաներ կանչել տուաւ, և յետոյ առանց հանդէսի իր աղջկան հետ ամուսնացայ։

Բաւական չհամարեց յանիրաւի զիս ամբաստանող գոհարավաճառը պատժել, այլ նաև բոլոր ինչքը գրաւել տուաւ և ինծի նուիրեց։ Վերջապէս կառավարիչին ապարանքը գալէդ ի վեր կը գիտես թէ ինչ յարգ ու պատիւ ունիմ այստեղ։ Այս ալ ըսեմ որ հօրեղբայրներուս կողմէն զիս փնտռելու համար Եգիպտոս գացող մարդ մը ասկից անցնելու ատեն՝ իմանալով որ այս քաղաքը կը գտնուիմ, անոնց կողմէն նամակ մը յանձնեց ինծ, որուն մէջ հօրս մահուան լուրը կ'իմացնեն ինծ և կը հրաւիրեն որ Մուսուլ երթալով ժառանգութեանս տիրանամ. կառավարիչին հետ սաստիկ կապուած ըլլալով չեմ կարող իր քովէն հեռանալ. եկող սուրհանդակը իբր իմ փոխանորդս Մուսուլ ղրկեցի որպէս զի ժառանգու-

թիւնս առնէ և ինծի բերէ։ Յուսամ որ այս բաժիններէս ետքը կը ներես քեզ ըրած անքաղաքավարութեանս, հիւանդութեանս ժամանակ, ձախ ձեռքս աջիս տեղ ներկայացնելուս։

Ահա, ըսաւ հրէայ բժիշկը Կաշգարի Սուլթանին, Մուսուլի երիտասարդին ինձ պատմածը։ Որչափ որ կառավարիչը ողջ էր, Դամասկոս մնացի. իր մահուընէ ետքը, ըստ որում ծաղիկ հասակիս մէջն էի, ուղեւորութիւն ընելու փափաքս բռնեց։ Ամբողջ Պարսկաստանի մէջ պտոյտ մը ըրի և մինչեւ Հնդկաստան գացի։ Վերջապէս ձեր մայրաքաղաքը հաստատուելու եկայ. ուր բժշկութեան արհեստը կը վարեմ պատուաւոր կերպով։

Կաշգարի Սուլթանը այս վերջին պատմութիւնը ախորժելի գտաւ։

—Կը խոստովանիմ ըսաւ հրէային, որ պատմածդ տարօրինակ բան մըն է. բայց սապատողինը աւելի տարօրինակ և զուարճալի է. ուստի մի յուսար որ կեանքդ քեզի պիտի շնորհեմ, և ոչ իսկ միւսներունը. հիմակ չորսերնիդ ալ կախել պիտի տամ։

—Կեցիք, կ'աղաչեմ, տէր իմ, պօռաց անգլիէն դերձակը առաջ անցնելով և սուլթանին ոտքը իյնալով. քանի որ Ձեր Վեհափառութիւնը զուարճալի պատմութիւններ կը սիրէ, պատմելիքս իրեն շատ ախորժելի պիտի երեւայ։

Քեզի մտիկ ընելու կը հաւանիմ, ըսաւ անոր Սուլթանը, բայց ընաւ մի յուսար որ քեզ ալ պիտի թողում որ ապրիս, եթէ սապատողին պատմութենէն աւելի զբօսալի բան մը չպատմես։

Այն ատեն դերձակը իր տանելիք յաղթանակին վրայ վստահ ձեւով մը բերանը բացաւ, և այս կերպով իր պատմութիւնը սկսաւ։

ԴԵՐՁԱԿԻՆ ՊԱՏՄԱԾ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Տէր իմ, երկու օր առաջ այս քաղաքէն մարդ մը՝ պատիւ ըրաւ ինձ իր բարեկամներու տուած մէկ խնջոյքին հրաւիրելով. կանուխկէկ իր տունը գացի, և այնտեղ գրեթէ քսան հոգի գտայ։

Միայն տան տիրոջ կը սպասէինք որ գործի մը համար դուրս ելեր էր. վերջապէս անոր գալը տեսանք, մաքուր հագուած, վայելչագէմ, այլ կաղ օտարական երիտասարդի մը հետ։ Ամէնքնիս ալ ոտք ելանք, և տան տիրոջ պատիւ ընելու համար, աղաչեցինք նորեկ երիտասարդին որ մեզի հետ բազմոցին վրայ նստի։ Անիկա նստելու վրայ էր, երբ սափրիչ մը տեսնելով կոչնականներուն մէջ, յանկարծ ետ քաշուեցաւ և դուրս ելնել ուզեց։ Տան տէրը անոր այս վարմունքին վրայ զարմանալով՝ զայն կեցուց։

—Ո՞ւր կ'երթաս, ըսաւ անոր։ Քեզի հետս բերի որ բարեկամներուս տուած խնճոյքս պատուես քու ներկայութեամբ և այն ինչ ներս մտար որ, դուրս ելնել կ'ուզես։

—Տէր իմ պատասխանեց երիտասարդը, յանուն Աստուծոյ կը պաղատիմ քեզի, թող զիս որ երթամ։ Չեմ կրնար առանց սոսկալու տեսնել այս գարշելի սափրիչը. թէեւ նա քաղաք մը ծնած է, ուր ամէն մարդ ճերմակ է, բայց ինքը Եթովպացի սեւամորթի մը կը նմանի, և հոգին աւելի սեւ է քան իր դէմքը։

Զափազանց զարմացանք այս խօսքին վրայ, և սկսանք ծուռ աչքով նայիլ սափրիչին, առանց գիտնալու թէ արդեօք օտարականը իրաւունք ունի՞ այսպէս խօսելու։ Մինչեւ անգամ բողոքեցինք որ չենք կրնար սեղանակից ըլլալ այնպիսի մարդու մը հետ զոր ահռելի կերպով կը նկարագրէն։

Տան տէրը աղաչեց օտարականին որ սափրիչը ատելուն պատճառը մեզի յայտնէ։

—Տեարք իմ, ըսաւ մեզ այն ատեն օտարականը, գիտցէք որ իմ կաղութեանս պատճառը սա անիծեալ սափրիչը եղած է. և գլխիս խելքէ մտքէ դուրս հազար տեսակ փորձանքներ բերած է. ուստի երդում ըրած եմ որ անոր գըտնուած տեղը չգտնուիմ, և ոչ իսկ բնակած քաղաքը բնակիմ։ Հետեւաբար, ելայ Պաղտատէն ուր ինքը գտնուէր, և երկար ճամբորդութիւն մը ըրի որ գամ այս քաղաքը, մեծին Թաթարիստանի մէջտեղը, հոս, բնակիմ, իբր տեղ մը, ուր չէի յուսար բնաւ որ զինքը տեսնեմ։ Սակայն իմ ակընկալութեանս հակառակ հոս կը գտնեմ զինքը, որով կը ստիպուիմ, տեարք իմ, ակամայ ձեզի հետ զըօսնելու պատիւէն ու հաճոյքէն զրկուիլ։ Նոյն իսկ այս օրէն կ'ուզեմ մեկնիլ ձեր քաղաքէն, և երթալ այնպիսի տեղեր պահուիլ ուր իմ աչքիս չկրնայ երեւնալ այդ գարշելին։

Այս խօսքերը աւարտելով ուզեց ձգել երթալ, բայց կոչունքին տէրը նորէն չուզեց թողուլ զինքը. աղաչեց որ մեզի հետ մնայ և պատմէ սափրիչին դէմ ունեցած ատելութեան շարժառիթը, որ նոյն պահուն, աչքերը վար բռնած լռութիւն կը պահէր։ Մենք ալ տանտիրոջ հետ աղաչեցինք օտարականին, որ վերջապէս մեր ամէնուս թախանձանաց զիջանելով բազմոցին վրայ նստաւ, և կռնակը սափրիչին դարձնելէ ետքը, այսպէս պատմեց իր պատմութիւնը։

—Հայրս՝ այնպիսի զարգացում մը և յատկութիւններ ունէր, որ կրնար բարձրագոյն պաշտօններու կոչուիլ Պաղտատի մէջ, բայց միշտ լաւագոյն համարեց հանդարտ կեանք մը քան այն պատիւները որոնց կրնար արժանանալ։ Մէկ զաւակ մը ունեցաւ որ նա ալ ես էի. երբ մեռաւ հայրս, արդէն միտքս հասուն էր և տարիքս կը ներէր ինծ ձգած անբաւ ստացուածոց մատակարարութիւնը ընել. բնաւ յիմարի պէս չվատնեցի զանոնք, այնպէս գործածեցի որ ամէնուն համարումը գրաւելու արժանի եղայ։

Մինչեւ այն ատեն սիրային արկած մը դեռ ունեցած չէի, և արդէն սէր ըսուած բանէն զգալու շատ հեռու էի, սակայն թերեւս ամօթալի համարուի ինծ համար, բայց կ'ու-

զեմ խոստովանիլ որ կանանց հետ գտնուած միջոցիս, անոնց հետ խօսակցելէ և յարաբերութիւն ունենալէ ամենայն խոհեմութեամբ կ'զգուշանայի։ Օր մը փողոց մը գտնուած միջոցիս, հեռուէն տեսայ խումբ մը կանայք որոնք դէպի ինծ կուգան՝ որպէս զի դիմացս չելնեն, քովնտի պզտիկ փողոց մը մտայ և նստարանի մը վրայ դրան մօտ նստայ։ Պատուհանի մը դիմաց կը գտնուէի, ուր գեղեցիկ ծաղիկներու թաղար մը կար. աչքերս անոնց վրայ յառած կը դիտէի, երբ պատուհանը բացուեցաւ և նորատի տիկին մը տեսայ՝ որուն գեղեցկութիւնը զիս գրաւեց։ Նախ ակնարկ մը նետեց վրաս, ապա սկսաւ թաղարը ջրել մարմարի պէս սպիտակ ձեռքով մը, և այնպիսի ժպիտ մը ընելով ինծի նայեցաւ որ այդ կերպ նայուածք մը, իրեն նկատմամբ այնքան սէր ինծ ներշնչեց որչափ որ բոլոր կանանց համար ատելութիւն ունէի։ Իր ծաղիկները ջրելէն և սիրտս բոլորովին ծակող հրապուրելի ակնարկ մը ինծ նետելէն ետքը, պատուհանը բոլորովին գոցեց անմեկնելի շփոթութեան և յուզման մէջ զիս թողելով։

Այնտեղ երկար ատեն պիտի մնայի նոյն վիճակին մէջ, եթէ փողոցը լսած աղմուկս զիս չսթափեցնէր։ Ոտքի ելնելով, գլուխս դարձուցի և տեսայ որ քաղաքին առաջին դատաւորն էր՝ որ ջորիի մը վրայ հեծած կուգար՝ իր հետը հինգ վեց սպասաւոր առած։ Վար իջաւ ճիշդ այդ տան դրան առջեւ, որուն պատուհանը քիչ առաջ բացեր էր նորատի տիկինը, և ներս մտաւ անկէ. հասկցայ որ այն դատաւորը իր հայրն էր։

Տուն դարձայ նախկին եղածէս խիստ տարբեր վիճակի մէջ. տափանք մը կը յուզէր զիս, և այնքան բուռն էր այս որ առաջին անգամ պատահելուն անոր ներգործութիւնը շատ զգալի էր. սաստիկ տենդով մը անկողին ինկայ. այս տեսնելով բոլոր ընտանիքս սաստիկ վշտացաւ։ Ազգականներս որ զիս կը սիրէին, այս վաղահաս հիւանդութեանս վրայ դող ելլելով՝ իսկոյն եկան զիս տեսնել և հետաքրքիր էին տկարութեանս պատճառը իմանալու, թէև միշտ զգուշացայ զայն անոնց յայտնելու։ Իմ լռութիւնս անոնց անհանգստութիւնը

կ՚աւելցնէր և բժիշկները անկարող եղան իրենց այս մտահոգութիւնը ցրուել, վասն զի իմ ցաւս չէին հասկնար, որ թեթեւնալու տեղ օրէ օր կ՚աւելնար իրենց տուած դեղերուն հակառակ։

Ծնողքս առողջութեանս մասին սկսեր էին յուսահատիլ, երբ իրենց ծանօթ պառաւ կին մը իմ հիւանդութիւնս իմանալով՝ տուն եկաւ. գլխս ուշադրութեամբ զննեց, և լաւ մը քննելէն ետքը հասկցաւ, չգիտեմ ինչ կերպով, իմ հիւանդութեանս պատճառը։ Զանոնք առանձին կանչեց, աղաչեց որ զինքը ինծի հետ մինակ թողուն և բոլոր սպասաւորները հեռացնեն։

Երբ ամէնքը սենեակէն դուրս ելան, պառաւը եկաւ և անկողնիս գլուխը նստաւ.

— Ո՛րդեակ, ըսաւ ինձ, գիտեմ որ մինչեւ այսօր հիւանդութիւնդ պահելու կը յամառիս, բայց հարկ չկայ որ ինծի յայտնես, բաւական փորձառութիւն ունիմ այդ գաղտնիքին թափանցելու, և դու ալ պիտի խոստովանիս եթէ ըսեմ որ սէրն է քեզի հիւանդ ընողը։ Կրնամ քեզ բժշկելու համար միջոց մը գտնել, բաւական է որ ինծի յայտնես թէ ո՞վ է այն բարեբաստիկ տիկինը որ քեզի պէս սիրոյ անտարբեր մէկը հրապուրելու կարող եղաւ. վասն զի անունդ ելած է որ դու կիները չես սիրեր, և ես ալ մասնաւորապէս այդ բանը գիտած եմ. բայց վերջապէս գուշակածս եկաւ հասաւ, և շատ ուրախ եմ որ այսպէսով առիթ պիտի ունենամ ցաւդ բժշկելու համար իմ տաղանդս գործածել։

Պառաւ կինը այս խօսքերէն ետքը լուռ կեցաւ և պատասխանիս սպասեց. թէև իմ վրաս մեծ տպաւորութիւն մը ըրած էին իր այդ խօսքերը սակայն չէի համարձակեր իմ սրտիս գաղտնիքը անոր յայտնելու։ Միայն պատին կողմը դարձայ և խորունկ հառաչ մը հանեցի, առանց խօսք մը ըսելու։

—Միթէ կ՚ամչնա՞ս սիրտդ ինծի բանալու, թէ ոչ իմ վրայ վստահութիւն չունի՞ս։ Միթէ կարծես թէ իմ խոստմունքս չե՞մ կրնար կատարել, կրնամ շատ մը պատանինե–

րու անունը տալ քեզի, որոնք իմ խնամքովս բժշկուեցան։

Վերջապէս բարի պառաւը այնչափ գլխս յորդորեց որ ալ ես լռութիւնս խզելով սկսայ խօսիլ և ցաւս անոր յայտնեցի. ըսի թէ ուր տեսած էի գլխս այդ վիճակին ենթարկող սիրուն առարկան և իմ արկածիս պարագաները մանրամասն անոր պատմեցի։

—Եթէ յաջողիս, ըսի անոր, որ կարենամ այն չքնաղ կինը տեսնելու բարեբաղդութիւնը ունենալ, և անոր համար զգացած սէրս իրեն յայտնել, վստահ եղիր իմ երախտագիտութեանս վրայ։

—Որդեակ, ըսաւ ինձ պառաւ կինը, քու ակնարկած տիկինդ կը ճանչնամ. ինչպէս որ լաւ գուշակեր ես, քաղաքիս առաջին դատաւորին աղջիկն է։ Զինքը սիրելուդ չեմ զարմանար. իրաւ է որ Պաղտատի ամենէն գեղանի և սիրուն տիկինն է, բայց կը ցաւիմ միայն որ շատ հպարտ ըլլալուն անոր մօտենալը բաւական դժուար է։ Քաջ գիտես որ մեր դատաւորները որչափ խիստ են և անաչառ՝ կիները ճնշման տակ պահելու համար սահմանուած օրէնքներու անթերի գործադրութեան մասին. աւելի եւս խիստ են իրենց ընտանիքին մէջ նոյն օրէնքներու պահպանութեան համար, և տեսած դատաւորդ բոլոր միւս դատաւորներէն շատ աւելի խստաբարոյ մարդ մըն է։ Որովհետեւ անդադար կը քարոզեն իրենց աղջկանց որ շատ ծանր մեղք մըն է մարդոց երեւնալը. աղջիկներն ալ այնչափ ուշադիր են այս մասին որ երբ դուրս ելլելու ստիպուին, մի միայն շիտակ քալելու համար աչքեր ունին։ Չեմ ըսեր թէ առաջին դատաւորին աղջիկը բոլորովին այս բնութեան տէր աղջիկ մըն է, բայց դարձեալ կը վախնամ որ մեծ դժուարութիւններ պիտի հանէ այս մասին, ինչպէս ինքը. նոյնպէս իր հայրն ալ։ Երանի՛ թէ ուրիշ տիկին մը սիրած ըլլայիր, այս գործը յաջողցնելու այնքան մեծ դժուարութիւններ չէի ունենար. այսուհանդերձ իմ բոլոր հնարագիտութիւնս պիտի գործածեմ, բայց յաջողելու համար ժամանակի կարօտ եմ. սակայն դու այս միջոցին սիրտ առ և իմ վրայ դիր բոլոր յոյսդ և վստահութիւնդ։

Պառաւ կինը ձգեց գնաց, և որովհետև մէջ բերած արգելքները աչքիս առջև ներկայացան, վախցայ որ իր ձեռնարկութեան մէջ չյաջողիր, հետևաբար հիւանդութիւնս աւելցաւ։ Հետևեալ օրը եկաւ, և դէմքէն հասկցայ որ բերած լուրը նպաստաւոր չպիտի ըլլայ։ Եւ արդարև պառաւը ինծ ըսաւ.

—Որդեակ, չեմ սխալած. միայն խստաբարոյ հօր մը հսկողութիւններուն յաղթելու համար չէ որ պիտի աշխատիմ, այլ աւելի ծանր արգելք մը կայ իմ առջեւս. անզգայ հոգի մըն է եղեր սիրածդ որ հաճոյք կ'զգայ տառապեցնելու, այրելու այն ամէն անձինք որ իր գեղեցկութեան կը զարնուին. և ամենաթեթև համակրութիւն մը անգամ ցոյց տալ չուզեր անոնց նկատմամբ. Սիրուհիդ խօսքս յօժարակամ մտիկ կ'ընէր, քանի կ'ըսէի թէ իր պատճառաւ սաստիկ կը տառապիս, բայց երբ բերանս բացի համոզելու համար որ գքեզ տեսնելու և հետդ խօսելու հաւանութիւն տայ, սոսկալի ակնարկ մը ուղղելով ինծ ըսաւ.

—Ինչպէս կը յանդգնիս այդպիսի առաջարկութիւն մը ընել. կ'արգիլեմ քեզի այսուհետև գալ զիս տեսնել, եթէ նորէն այդպիսի առաջարկութիւններ ընես։

—Բայց այդ անգութ կնոջ մերժման վրայ ընաւ մի՛ վըշտանար, շարունակեց պառաւը, ես դիւրաւ չեմ վհատիր. այս գործը գլուխ պիտի հանեմ, բաւական է որ համբերութիւնդ չհատնի։

Իմ պատմութիւնս կարճ կապելու համար, ըսաւ երիտասարդը, պէտք է ըսեմ որ այս պառաւ միջնորդուհին իմ հանգստութեանս թշնամիին մօտ ընդունայն փորձեր ըրաւ որպէս զի փափաքս կատարէ։ Անոր վրայ զգացած ցաւս այնքան մեծ եղաւ որ բժիշկները իրենց յոյսը բոլորովին կտրեցին։ Ուստի քիչ ատենէն մեռնելու դատապարտուած էի արդէն, երբ պառաւը եկաւ եւ ինծի կենդանութիւն տուաւ։

Որպէս զի մէկը իր ըսածը չլսէ ականջիս փսփսալով ըսաւ.

—Նայինք, ի՞նչ նուէր պիտի տաս ինծի բերած բարի լուրերուս համար։

Այս խօսքերը իմ վրայ հիանալի ազդեցութիւն մը ունեցան, կէս մը անկողինիս մէջ ելայ նստայ և պատասխան տուի եռանդով։

—Ընծաս պատրաստ է, ի՞նչ բարի լուր ունիս ինծ տալու։

—Սիրելի իշխանս, վրայ բերաւ նա, պիտի չմեռնիս դուն և քիչ ատենէն գքեզ քաջառողջ և յետին ծայր գոհ տեսնելով պիտի ուրախանամ։ Երէկ՝ երկուշաբթի սիրած տիկնոջդ տունը գացի և զինքը շատ զուարթ գտայ. նախ տըխուր դէմք մը առի, խորունկ հառաչներ արձակեցի ստէպ և քանի մըն ալ արցունք թափեցի։

—Սիրելի մայր իմ, ըսաւ ինծ, ի՞նչ, ունիս, ինչո՞ւ համար այդչափ տրտում կ'երեւիս։

—Ափսո՛ս, իմ սիրելի և պատուարժան տիկինս, պատասխան տուի անոր, անցած օր քեզի խօսած նորատի պարոնին տունէն կուգամ, յոյս չկայ, քու սիրոյդ համար իր կեանքը պիտի կորսնցնէ, մեղք պիտի ըլլայ երիտասարդին և իրաւ որ քու ըրածդ մեծ անգթութիւն մըն է։

—Զգիտեմ, պատասխանեց նա, թէ ի՞նչ պատճառաւ ես անոր մահուան պատճառը պիտի ըլլամ։

—Ի՞նչպէս, պատասխանեցի, է՛հ, միթէ անցած օր չըսի՞ քեզի թէ պատուհանիդ առջեւը գտնուած թաղարները ջրելու ատենդ, անիկայ ալ դիմացի տան դրան մէջ նստած միջոցին հիանալի գեղեցկութիւնդ տեսած էր, ինչպէս նաև այն հրապոյրներդ՝ զոր հայելին ամէն օր աչքիդ կը ներկայացնէ. այն օրէն ի վեր կը տառապի, և իր հիւանդութիւնը այնքան շատցաւ որ վերջապէս ողորմելի վիճակի մը մէջ կը գտնուի, որուն վրայ քեզի խօսելու պատիւը ունեցայ։

—Բայց կը յիշես, տիկին, յարեցի, թէ ինչպէս խստիւ խօսեցար ինծ անցեալ անգամ, երբ անոր հիւանդութեան վրայ քեզի քանի մը խօսք ընել ուզեցի, և առաջարկեցի որ այդ վտանգէն զինքը ազատելու միջոց մը գտնենք. նոյն օրը այս տեղէն մեկնելուս անոր քով գացի, հազիւ ճանչցաւ զիս, և տեսնելով որ յաջող լուր մը իրեն չտարի, իր հիւանդութիւնը աւելի սաստկացաւ։ Այն օրէն ի վեր, տիկին, մեռ–

նելու վիճակի մէջ է, և չգիտեմ թէ պիտի կարենա՞ս այսուհետեւ վտանգէն զինքը ազատել եթէ իր վրայ գութ ալ ունենաս։

Ահա այս խօսքերը ըսի անոր, յարեց պառաւ կինը, այսպէս մահուանդ երկիւղը իր սիրտը շարժեց և գիտեցի որ իր երեսին գոյնը փոխուեցաւ։

—Միթէ պատմածդ իրօք ստո՞յգ է, և արդեօք իմ սիրո՞յս համար հիւանդացած է։

—Ա՛հ, տիկին, պատասխան տուի, այս ըսածս բոլորովին ճշմարիտ է, երանի՛ թէ սուտ ըլլար։

—Ու միթէ կը կարծե՞ս, վրայ բերաւ նա, որ զիս տեսնելու և հետս խօսելու յոյսը կարող ըլլայ իր գտնուած վըտանգէն զինքը ազատել։

—Կարելի է ազատէ, ըսի անոր. և եթէ ինծի թոյլ տաս, այդ միջոցը պիտի փորձեմ։

—Լաւ ուրեմն, պատասխանեց նա հառաչելով, յոյս տուր անոր որ զիս պիտի տեսնէ, բայց ինձմէ ուրիշ շնորհ մը չսպասէ, միայն թէ զիս իրեն կին առնելու փափաքի, այդ հօրս հաւանութեամբը միայն կարելի է։

—Տիկին, ըսի անոր, շատ բարեսիրտ ես. պիտի երթամ այն նորատի պարոնը տեսնել որ քեզի հետ խօսելու հաճոյքը պիտի վայելէ.

—Այս խօսակցութեան համար ուրիշ յարմարագոյն ատեն մը չեմ տեսներ, բայց եթէ գալ ուրբաթ օր, երբ ամէն մարդ միջօրէին աղօթքին է։ Ջանա՛ որ հօրս մզկիթ գտնուած ատենը, մեր տան առջեւէն անցնի, եթէ գալու կարողութիւն ունենայ։ Պատուհանէն անոր գալը տեսնելուս վար պիտի իջնեմ դուռը բանալու։ Աղօթքի ժամանակ մենք իրարու հետ կը խօսինք, բայց հօրս դառնալէն առաջ թող ձգէ երթայ։

—Այսօր երեքշաբթի է, շարունակեց պառաւը, մինչեւ ուրբաթ օր կրնայ վրայ գալ և այս տեսակցութեան պատրաստուիլ։

Այս բարի կինը քանի կը խօսէր, կարծես թէ ցաւերս կը թեթեւնային, կամ լաւ եւս ըսեմ ինքզինքս բժշկուած կը կարծէի իր խօսքը աւարտելէն ետքը։

—Այո, ըսի անոր լեցուն քսակ մը տալով, քեզի՝ միայն պարտաւոր եմ իմ բժշկութիւնս. այս գումարը աւելի աղէկ գործածած կ՚ըլլամ այս միջոցով քան թէ բժիշկներուն տալով, որոնք զիս չարունակ տանջեցին իմ հիւանդութեանս ժամանակ։

Երբ պառաւ կինը գնաց, տեսայ որ կարող եմ ոտք ելլելու։ Ազգականներս՝ այսպէս լաւ վիճակի մէջ տեսնելով զիս շատ ուրախացան, իրենց գոհունակութիւնը յայտնեցին և ապա իրենց տունը գացին։

Ուրբաթ առտու պառաւը եկաւ, այն միջոցին որ իմ ամենէն մաքուր զգեստս կը հագնէի։

—Չեմ հարցներ քեզի, ըսաւ ինծի, թէ ի՞նչպէս ես. այդ զբաղմունքդ բացորոշ կը յայտնէ թէ լաւ վիճակի մէջ ես. բայց միթէ բաղնիք չպի՞տի երթաս առաջին դատաւորին տունը երթալէ առաջ։

—Այդ բանին համար շատ ժամանակ պէտք է, պատասխանեցի, բաւական պիտի համարիմ սափրիչ մը կանչել եւ գլուխս ու մօրուքս ածիլել տալ։

Անմիջապէս գերիներէս մէկուն պատուիրեցի որ արհեստին ճարպիկ և ձեռքը շուտ սափրիչ մը կանչէ։

Գերին սա թշուառական սափրիչը բերաւ զոր այս տեղ կը տեսնէք. սափրիչը զիս բարեւելէ ետքը ըսաւ.

—Տէր իմ, դէմքէդ կը գուշակեմ որ քաջառողջ վիճակի մէջ չես գտնուիր։

Պատասխան տուի որ հիւանդութենէ նոր ելած եմ։

Կը մաղթեմ, վրայ բերաւ նա, որ Աստուած քեզ ամէն տեսակ փորձանքէ ազատ պահէ և իր շնորհքը միշտ քու վրադ ըլլայ։

—Կը յուսամ, պատասխանեցի անոր, որ այդ մաղթանքդ պիտի լսէ և ասոր համար քեզի շնորհակալ եմ։

—Քանի որ հիւանդութենէ նոր ելած ես, ըսաւ սափրիչը, կ՚աղաչեմ Աստուծոյ որ առողջութիւնդ անվթար պահէ։ Հիմա ըսէ ինծի թէ ի՞նչ կ՚ուզես, ածելիները և նշտրակներս

բերած եմ, արդեօք կը փափաքիս որ քեզ ածխե՞մ, կամ քեզմէ արիւն առնեմ։

—Դեռ քիչ մը առաջ քեզի ըսի, պատասխանեցի անոր, որ հիւանդութենէ նոր կ'ելլեմ, և ուսկից կրնաս դատել թէ ածխուելու համար միայն քեզ կանչել տուի. շուտ ըրէ, և և ժամանակ չկորսնցնենք շաղակրատելով վասն զի գործս ստիպողական է. ճիշդ կէսօրին ինծի կ'սպասեն։

Սափրիչը շատ ժամանակ անցուց մինչեւ որ ծրարը քակեց և ածելիները պատրաստեց. իր կոնքին մէջ ջուր դնելու տեղ, ծրարէն մաքուր աստղաչափ (astrolabe) մը հանեց, խուցէս դուրս ելաւ և ծանրաքայլ գնաց բակին մէջ տեղը արեւուն մէջ կեցաւ։ Նոյնպէս ծանրաքայլ դարձաւ եւ ներս մտնելով ըսաւ.

—Տէր իմ, շատ ուրախ պիտի ըլլաս եթէ ըսեմ թէ այսօր ուրբաթ է, սէֆէր ամսուն տասնութերորդ օրը, մեր մեծ մարգարէին Մէքքէէն Մէտինէ քաշուելուն 653 թուականը (*) թէ Արէսի և թէ Հէրմէսի միաւորութիւնը կը նշանակէ թէ շատ յարմար ատեն մը ընտրեր ես ածխուելու համար։ Բայց միւս կողմէն այս միաւորութիւնը չարագուշակ է քեզի. կը յայտնէ ինձ որ այսօր մեծ վտանգ մը պիտի անցնես. ըսել չեմ ուզեր որ կեանքդ պիտի կորսնցնես, այլ ձախորդութիւն մը պիտի կրես որ մինչեւ կենացդ վերջը պիտի տեւէ։ Պէտք է շնորհապարտ ըլլաս ինձ, որ այսպիսի խորհուրդ մը կուտամ քեզի, այս դժբաղդութենէն զգուշանալու համար. շատ պիտի ցաւիմ եթէ այս դժբաղդութիւնը քեզի հասնի։

Դատեցէք, տեարք իմ, թէ ո՛րչափ մեծ եղաւ սրտմտութիւնս այսպիսի շաղակրատ և այլանդակ սափրիչի մը ձեռքն իյնալուս։ Ի՛նչ ձախող պարագայ մըն էր այն իր սիրուհիին ժամադիր եղող սիրահարի մը համար։ Սաստիկ զայրացայ ու ըսի.

(*).— Այս հէճիրի 653 տարին, որ մահմեդականաց թուականն է, Քրիստոսի 1255 թուականին կը համապատասխանէ։ Ասկէ կրնանք եզրակացնել որ այս վէպերը արաբերէն գրուած են նոյն ժամանակները։

—Ինչու բանի տեղ չեմ դներ քու խորհուրդդ ու գուշակութիւններդ. ես քեզ չկանչեցի որ աստղահմայութեան վրայ խորհուրդ հարցնեմ, այլ զիս ածխելու համար. ուստի ածխէ զիս և կամ կորիր գնա որ ուրիշ սափրիչ մը բերել տամ։

—Տէր իմ, պատասխանեց ինձ, այնպիսի պաղ անտարբերութեամբ մը որ համբերութիւնս հատցուց, ի՞նչ պատճառ ունիս բարկանալու։ Պէտք է գիտնաս որ ամէն սափրիչները ինձ չեն նմանիր, և ինծի պէս մէկը չես գտներ նոյն իսկ եթէ յատկապէս փնտռել տաս։ Դու սափրիչ մը ուզեցիր, և ես Պաղտատի լաւագոյն սափրիչը, փորձառու բժիշկը, խորիմաստ տարրաբան մը, անվրիպելի աստղագէտ մը, կատարեալ գիտուն մը, անստգիւտ հռետոր մը, նրբամիտ տրամաբան մը, անթերի թուաբան մըն եմ երկրաչափութեան, աստղաբաշխութեան և հանրահաշուի ամէն նրբութեանց մէջ, պատմաբան մըն եմ, և տիեզերաց ամէն թագաւորութիւններու պատմութիւնը գիտեմ։ Ասկէ զատ՝ փիլիսոփայութեան ամէն մասանց հմուտ եմ, իմ յիշողութեանս մէջ մեր ամէն օրէնքներն ու աւանդութիւնները պահած եմ։ Քերթող եմ և ճարտարապետ. բայց ի՞նչ չեմ։ Բնութեան մէջ ինծի համար ծածուկ բան մը չկայ։ Քու հանգուցեալ հայրդ՝ առանց արտասուելու չեմ կրնար յիշել, քաջ համոզուած էր իմ արժանիքիս վրայ. զիս կը սիրէր, կը յարգէր և ուր որ գտնուէր՝ զիս իբր աշխարհի առաջին մարդը՝ օրինակ կը բերէր ամէնուն։ Անոր ունեցած երախտագիտութեանս և բարեկամութեանս համար քեզի պիտի նուիրեմ անձս, զքեզ իմ պաշտպանութեանս տակ պիտի առնեմ և աստղերուն քեզի սպառնացած ամէն ձախորդութենէ զերծ պիտի պահեմ։

Այս խօսքիս վրայ՝ թէեւ բարկացած էի, չկրցայ խնդուքս բռնել։

—Ճառդ պիտի լմնցնե՞ս, գլխացաւ շաղակրատ, և մօրուքս պիտի ածխե՞ս ըսի։

—Տէր իմ, պատասխանեց սափրիչը, ինձ նախատինք մը ըրած կ'ըլլաս շաղակրատ կոչելով, ընդհակառակը ամէն

մարդ ինձ լռակաց պատուաւոր անունը կուտայ։ Վեց եղբայր ունէի զոր կրնայիր իրաւամբ շաղակրատ կոչել, և որպէս զի քեզ անոնց ծանօթացնեմ, անդրանիկը Պագպուգ կ'անուանուէր, երկրորդը Պագպարահ, երրորդը Պագպագ, չորրորդը Ալգուզ, հինգերորդը Ալնէշր և վեցերորդը Շագապագ։ Ասոնք նեղացուցիչ վիճաբանողներ էին, բայց ես որ իրենց կրտսեր եղբայրն եմ, ծանրագլուխ և կարճաբան եմ խօսքերուս մէջ։

Խնդրեմ, տեարք իմ ըսէք, եթէ դուք իմ տեղս ըլլայիք ի՞նչ պիտի ընէիք այդ անգութ մարդուն, որ գլխս անխնայ կը տանջէր։

—Երեք ոսկի տուր սա մարդուն, ըսի, տանս ծախքերը ընող պաշտօնեային, և թող երթայ և հանգիստ թողու գլխս, չեմ ուզեր այսօր ածիլուիլ։

—Տէր իմ, ըսաւ այն ատեն սափրիչը, ի՞նչ ըսել կ'ուզես խնդրեմ, այդ խօսքովդ։ Ես ինքնիրենս չեկայ քեզ տեսնելու, դու կանչել տուիր զիս, և քանի որ այս այսպէս է՝ կ'երդնում մահմէտականի խօսքով, որ տունէդ դուրս չպիտի ելլեմ մինչև որ քեզ չածիլեմ։ Եթէ իմ արժանիքս չես ճանչնար, յանցանքը իմս չէ։ Հանգուցեալ հայրդ գիտէր իմ յարգս և պէտք եղած կերպով կը պատուէր զիս, ամէն անգամուն որ զիս կը կանչէր արիւն առնել տալու համար, իր քովը կը նստեցնէր և կ'ուզէի որ այն ատեն տեսնէիր թէ ի՞նչ կարևոր նիւթերու վրայ հետը խօսելով զինքը կ'զմայլեցնէի։ Կը հիանար, կը մնար իմ ըսածներուս վրայ, և երբ խօսքս աւարտէի, «Ա՛հ, կը գոչէր, գիտութեան անսպառելի աղբիւր մըն ես դու. ոչ ոք կրնայ քու անբաւ հմտութեանդ հասնիլ»։ Սիրելի տէր իմ, կը պատասխանէի անոր, պէտք եղածէն աւելի պատիւ կ'ընես ինձ։ Եթէ գեղեցիկ բան մըն ալ կ'ըսեմ, այդ ալ քու բարեյօժար ունկնդրութեանդ պարտաւոր եմ. բազմիցս ինձ ըրած առատաձեռնութիւններդ ներշնչեցին ինձ յղանալու այս վսեմ գաղափարները որոնք քեզի հաճելի կ'երևան։ Օր մը որ շատ զմայլեր էր ըրած հիանալի մէկ ճառիս վրայ.

«Տուէք անոր ըսաւ, հարիւր ոսկի և իմ ամենէն պատուական մէկ պատմուճանս հագցուցէք»։ Այս պարգևը իսկոյն ընդունեցայ. և անմիջապէս բաղդին վիճակը քաշելով գուշակեցի որ աշխարհիս ամենէն երջանիկ մարդն է։ Իմ երախտագիտութիւնս աւելի հեռուն տարի, սրուակ մը լեցուն արիւն առնելով իրմէ։

Սափրիչը այսչափով գոհ չեղաւ, նոր ճառ մըն ալ սկսաւ որ ամբողջ կէս ժամ տևեց։ Զինքը մտիկ ընելէն ձանձրանալով և տրտմելով որ ժամերը կ'անցնին և բան մը ըրած չեմ տակաւին, ինչ ըսելիքս չէի գիտեր։

—Ոչ, պոռացի վերջապէս, աշխարհիս մէջ չկայ ուրիշ անձ մը որ քեզի չափ մարդ մը կարենայ զայրացնել։

Մտածեցի թէ սափրիչին հետ քաղցրութեամբ վարուելով կրնայի յաջողիլ։

—Յանուն Աստուծոյ ըսի անոր, մէկդի թող այդ ճառերդ և շուտով եկուր ածիլէ զիս. ամենակարևոր գործով մը դուրս պիտի ելլեմ, ինչպէս որ արդէն նախապէս քեզի ըսի. կը հասկնա՞ս։

Այս խօսքին վրայ սկսաւ խնդալ և դարձեալ շարունակեց։

—Շատ գովելի բան կ'ըլլար, ըսաւ ինձ, եթէ մարդուս միտքը միշտ միևնոյն վիճակին մէջ մնար, եթէ միշտ խելօք և խոհեմ ըլլայինք. սակայն կ'ուզեմ հաւատալ որ եթէ ինծի դէմ բարկացար՝ պատճառն այն է որ բնութիւնդ փոխուեր է հիւանդութենէդ, և ասոր համար խրատի կարօտ ես, և քեզի համար ուրիշ լաւագոյն բան մը չի կայ բայց եթէ հօրդ և հաւիդ օրինակին հետեւիլ. անոնք իրենց ամէն գործերուն համար կուգային ինձմէ խորհուրդ հարցնելու և իմ հրահանգներէս մեծ օգուտ կը քաղէին։ Միթէ գիտե՞ս, տէր իմ, որ մարդ իր ձեռնարկած գործին մէջ չյաջողիր եթէ լուսամիտ անձերու խորհուրդ չհարցնէ։ Առակը կ'ըսէ թէ՝ մարդ ճարպիկ չդառնար, եթէ ճարպիկ մարդէ մը խրատ չառնէ։ Ահա ես պատրաստ եմ, կրնաս ուզածդ հարցնել և հրամայել ինձ։

—Ուրեմն, ըսի այն ատեն, չպիտի յաջողիմ յորդորել քեզ որ այդ զբաղմունքներդ թողուս, որոնք ուրիշ արդիւնք չունին այլ միայն գլուխս ցաւցնելու և զիս գործէս արգիլելու։ Ուստի, եկուր ածիլէ զիս, կամ կորիր գնա։

Այս ըսելով՝ բարկութեամբ տեղէս ելայ, ոտքս գետինը զարնելով։

Այս անիծեալ սափրիչը, զոր կը տեսնէք հոս, երբ տեսաւ որ խիստ բարկացեր եմ,

—Տէր իմ, յարեց իբր թէ լուրջ ձեւով մը, մի՛ բարկանար, հիմայ պիտի սկսինք։

Եւ արդարեւ գլուխս լուաց և զիս ածիլել սկսաւ, բայց հազիւ թէ քիչ մը ածիլած էր որ կեցաւ յանկարծ և ինծի ըսաւ.

—Տէր իմ, կը տեսնամ որ շատ կ'շտապես, ըստ իս հարկ է զսպել այդ զայրոյթդ որ սատանի վայել գործ մըն է։ Խոնարհաբար ձեզի կը յայտնեմ որ ձեր յարգանաց արժանի մարդ մըն եմ ոչ միայն ծերութեանս, այլ գիտութեանս եւ անհուն առաքինութեանցս համար...։

—Շարունակէ գործդ, ըսի անոր՝ խօսքը նորէն կտրելով, և ալ մի խօսիր։

—Այսինքն, յարեց նա, ըսել կ'ուզես թէ ստիպողական գործ մը ունիս, զրաւ կը դնեմ որ գուշակածս ճիշտ է։

—Է՛հ, երկու ժամէ ի վեր նոյն բանը կ'ըսեմ քեզի, պատասխանեցի, այսինքն թէ գործ ունիմ, և արդէն զիս շատոնց ածիլած պէտք էիր ըլլալ։

—Չափաւորէ եռանդդ, կրկնեց նա, կարելի է լաւ չես խորհած ընելիք գործիդ վրայ. երբ մարդ արտորնօք բան մը ընէ, վերջէն կը զղջայ միշտ։ Միայն կը փափաքէի գիտնալ թէ ի՛նչ էր այդ ստիպողական գործերնիդ, որուն ես ալ կարենայի իմ կարծիքս յայտնել։ Սակայն դեռ շատ ժամանակ ունիս, քանի որ կէսօրին ժամադիր եղած ես, և կէսօրին ալ երեք ժամ կայ։

—Ես ճիշտ ժամը չեմ նայիր, ըսի անոր. պատուաւոր և խօսքի տէր մարդիկ ժամանակէն առաջ իրենց խօսքը կը

կատարեն, այնուհետեւ քեզի հետ աւելորդ պատճառաբանութեամբ զբաղելով կը տեսնեմ որ ես ալ քեզի պէս շաղակրատ սափրիչներու կարգը պիտի անցնիմ. ուստի դադրեցուր շատախօսութիւնդ և շուտով ածիլելու նայէ զիս։

Որչափ որ շտապելուս պատճառը կ'իմացնէի, այնչափ սափրիչը հնազանդելու կը դանդաղէր։ Միջոց մը ածելին վար դրաւ որ աստղաչափը առնէ, յետոյ աստղաչափը թողուց և նորէն ածելին առաւ։

Սափրիչը նորէն ածելին ձգեց, կրկին իր ժամադէտն առաւ և գնաց նայելու թէ ժամը քանին է, զիս կէս մը ածիլած թողլով։ Յետոյ դարձաւ.

—Տէր իմ, ըսաւ, գիտէի որ չէի սխալած, դեռ կէսօրին երեք ժամ կայ, ստոյգ եմ այս մասին, կամ աւելի լաւ կ'ըլլայ եթէ ըսեմ որ աստղաբաշխութեան բոլոր կանոնները սխալ են։

—Ողորմած Աստուած, գոչեցի, համբերութիւնս հատած, ալ չեմ կարող դիմանալ։ Անիծեա՛լ սափրիչ, դժբաղդութեան չարագուշակ սափրիչ, հիմա վրադ պիտի յարձակիմ եւ քեզ պիտի խեղդեմ։

—Բայց աճապարելու ի՞նչ կայ, պարոն, կամաց, կամաց, ըսաւ ինձ պաղ դէմքով մը և իմ զայրոյթիս կարեւորութիւն չտալով, միթէ չե՞ս վախնար որ հիւանդութիւնդ նորէն կը կրկնուի։ Մի՛ զայրանար, քիչ ատենէն պիտի ածիլեմ քեզ և վերջացնեմ։

Այս խօսքերը ըսելով՝ իր աստղաչափ գործիքը ծրարին մէջ դրաւ, ածելին առաւ, գօտիէն անցած կաշիին վրայ քսեց և սկսաւ զիս ածիլել. բայց ածիլած միջոցին՝ իր շաղակրատութիւնը շարունակելէ չդադրեցաւ և վերջ ի վերջոյ ըսաւ։

—Եթէ հաճէիր, տէր իմ ըսելու ինծ թէ կէսօրին ի՞նչ գործ ունիս դուրսը, կարելի է քեզի օգտակար խորհուրդ մը կուտայի։

Զինքը գոհ ընելու համար, ըսի թէ քանի մը բարեկամներ կէսօրին ինծ կ'սպասեն, որպէս զի հացկերոյթ մը տան իմ ապաքինութեանս համար։

Երբ սափրիչը հացկերոյթի խօսքը լսեց՝ պոռաց.

—Աստուած օրհնէ այս օրը և կենացը մնացեալ բոլոր օրերը։ Աղէկ միտքս ձգեցիր, երէկ իմ չորս հինգ բարեկամներս հրաւիրեցի տունս ճաշի. մոռցեր էի և դեռ պատրաստութիւն մը տեսած չեմ։

—Այդ կողմէն հոգ մի ըներ, ըսի անոր, թէև կերակուրս դուրսը պիտի ուտեմ, բայց իմ մառանս միշտ լեցուն և բոլոր մէջի եղածը քեզի կ'ընծայեմ. նոյնպէս պիտի պատուիրեմ որ ուզածիդ չափ գինի տան քեզի, վասնզի շտեմարանիս մէջ պատուական տեսակէն ունիմ, միայն պէտք է որ գլխս շուտով ածիլելու ջանաս, և լաւ գիտցիր որ եթէ հայրս քեզի ընծաներ կուտար խօսել տալու համար, ես ընդհակառակը՝ այս ընծաները կուտամ որպէս զի լռես։

Իմ տուած խոստումէս գոհ չեղաւ.

—Աստուած քեզ պիտի վարձատրէ գոչեց նա, ինձ ըրած շնորհքիդ համար. բայց շուտով ցոյց տուր ինձ այն ուտելիքները, որպէս զի տեսնեմ թէ բարեկամներուս կոչունք մը տալու չափ բաւական բան կա՞յ. կ'ուզեմ որ իմ տալիք հացկերոյթէս գոհ մնան անոնք։

—Ունիմ, ըսի, գառնուկ մը, վեց աքաղաղ, տասն երկու հատ վառեակ և ուրիշ չորս տեսակ ընտիր կերակուր։

Գերիի մը պատուիրեցի որ անմիջապէս այս ամէն բաները բերէ, նմանապէս գինիով լեցուն չորս կուժ։

—Շատ աղէկ, վրայ բերաւ սափրիչը, բայց պտուղներ և միրգ համեմելու բաներ ալ պէտք են։

Հրամայեցի որ այս ուզածներն ալ տան։ Նորէն ածելին մէկդի դրաւ որ ամէն բան մի առ մի քննէ, և որովհետև այս քննութիւնը կէս ժամու չափ տեւեց, այս միջոցին ես կը կատղէի, կը հայհոյէի, բայց պարապ տեղն էր այդ զայրոյթս. անզգամին ամենևին հոգը չէր։ Վերջապէս նորէն ածելին առաւ և քանի մը վայրկեան ևս ածիլեց գլխս. յետոյ յանկարծ կանգ առնելով ըսաւ.

—Տէր իմ, երբեք չէի կարծեր որ այսչափ առատաձեռն ըլլաս. հիմա կը տեսնեմ որ այս բարի գործքովդ հայրդ կը

կենդանացնես։ Ցիրաւի, արժանի չէի այն անբաւ բարիքներուդ և հաւատալի եղիր որ յաւիտեան երախտագէտ պիտի ըլլամ քեզի. վասն զի, տէր իմ, որպէս զի աղէկ գիտնաս և իմանաս՝ միայն քեզի պէս պարկեշտ մարդոց պարգևներ ընդունած եմ, և այս մասին կը նմանիմ այն Զանգուլին որ բաղնիքը մարդիկ կը շփէ, Սալիին որ բակլայ կը ծախէ, Աքէրշային՝ որ խոտ կը վաճառէ, Աբու-Մէգարէսին՝ որ փողոցները կը ջրէ փոշին նստեցնելու համար, Կասէմին՝ որ ամիրապետին պահակն է, բոլոր այս մարդիկը մելամաղձոտութիւնը կը փարատեն. ոչ գլխացաւ և ոչ կռուարար են, իրենց վիճակէն աւելի գոհ են քան ամիրապետը պալատին մէջ. միշտ զուարթ են և երգելու ու պարելու պատրաստ. ամէն մէկը իր յատուկ երգն ու պարը ունի, որով Պաղտատ քաղաքին բնակիչները կը զուարճացնեն. բայց իրենց ամէնէն գովելի յատկութիւնը սա է որ շաղակրատ չեն՝ ինչպէս որ կը տեսնես այս ամէնքը քեզի բացատրելու պատիւ ունեցող գերիիդ պէս։ Ահա, տէր իմ, Զանգուլի երգն ու պարն, ինձ նայէ և տես՝ թէ կարո՞ղ եմ անոր պէս ընելու։

Սափրիչը Զանգուլի երգն երգեց և պարեց, թէև ձեռքէս եկածը ըրի որ այս խեղկատակութիւնները մէկդի թողու, անօգուտ եղաւ և բոլոր անուանեալ մարդոց ձայնն ու կերպերը ձևացուց։ Յետոյ ինձ դառնալով.

—Տէր իմ, ըսաւ, ահա այս պարկեշտ մարդիկը պիտի հրաւիրեմ տունս հացկերոյթի, և եթէ խօսքս մտիկ ընես, բարեկամներդ մէկդի կը թողուս և մեզի սեղանակից կ'ըլլաս, քանի որ քուկիններդ կարելի է շատախօս են, քեզի պիտի տաղտուկ պատճառեն իրենց խօսքերով և կարելի է արդէն կրած հիւանդութենէդ աւելի ծանր հիւանդութիւն մը վրադ պիտի բերեն. ընդհակառակը՝ իմ տունս զուարճութենէ զատ բան մը չպիտի ունենաս։

Թէև շատ բարկացեր էի, ակամայ այս խենդ ու խելառ խօսքերուն վրայ սկսայ խնդալ։

—Երանի թէ գործ չունենայի, ըսի, ըրած առաջարկութիւնդ այն ատեն կրնայի ընդունիլ, սիրով քեզի հետ

զուարճանալու կուգայի, բայց խնդրեմ, ների՛ ինծի, որովհետեւ ուրիշի խօսք տուած եմ այսօր. ուրիշ օր մը աւելի ազատ պիտի ըլլամ, և այն ատեն այդ զուարճութիւնը կը վայելենք։ Ածիլէ եւ լմնցուր որ շուտով տունդ դառնաս։

--Տէր իմ, կրկնեց նա, քեզմէ խնդրած շնորհս մի՛ մերժեր ինծի, եկուր եւ իմ ընկերներուս հետ զուարճացիր։ Եթէ անգամ մը այս մարդոց հետ գտնուիս, այնչափ գոհ պիտի ըլլաս, որ անոնց պատճառաւ միւս բարեկամներուդ երես պիտի դարձնես։

—Այդ խնդրոյն վրայ ալ մի՛ խօսիր ինծի, պատասխանեցի անոր, չեմ կարող քու կոչունքիդ ներկայ գտնուիլ։

Տեսնելով որ այս անիծեալ սափրիչն անուշ լեզու գործածելով բան մը չշահեցաւ, չփոթեր մնացեր էի։

—Քանի որ իմ տունս գալ չես ուզեր, պատասխանեց սափրիչը, պէտք է յանձն առնուս որ ես քեզի հետ գամ։ Հիմայ բոլոր ինծի տուածներդ տունս պիտի տանիմ, թող բարեկամներս ուտեն խմեն եթէ ախորժին. և ես շուտ մը կը վերադառնամ։ Անքաղաքավարութիւն մը ըրած պիտի ըլլամ եթէ թողում որ մինակդ երթաս ժամադրավայրդ. ուրժանի ես իմ այս յօժարական աջակցութեանս։

—Աստուա՛ծ իմ, գոչեցի այն ատեն, ուրեմն այս գըլխացաւէն չպիտի կրնամ այսօր ազատիլ։ Յանուն մեծին Աստուծոյ կենդանւոյ, ըսի անոր, վերջ տուր այս տաղտկալի զրոյցներուդ. գնա բարեկամներդ գտիր, կերէք, խմեցէք, զուարճացէք և թող տուր որ ես ալ իմիններուս քով երթամ։ Կ'ուզեմ որ մինակ երթամ, և չեմ ուզեր որ մէկը իմ հետս գայ։ Պէտք է այս ալ խոստովանիմ որ գացած տեղս քեզ չեն կրնար ընդունիլ, մինակ զիս կ'ուզեն։

—Կատակ կ'ընես, տէր իմ, պատասխանեց ինծի, եթէ բարեկամներդ քեզ հացկերոյթի մը հրաւիրեցին, ի՞նչ արգելք կրնայ ըլլալ որ ես ալ քեզի չընկերանամ։ Ստոյգ եմ որ մեծ հաճոյք պիտի պատճառես անոնց եթէ քեզի հետ տանիս մարդ մը որ խնդացնելու ճամբան գիտէ, և կարող է ամբողջ ընկերութիւն մը զուարճացնել։ Ինչ որ կ'ուզես ըսէ, ես իմ

որոշումս ըրած եմ, քեզի հետ պիտի գամ եթէ հակառակ ըլլաս այս բանին։

—Տեարք իմ, այս խօսքերը զիս մեծ շփոթութեան մէջ թողուցին. ի՞նչպէս պէտք էր ազատիլ այս անիծեալ սափրիչին ձեռքէն, կ'ըսէի ինքնիրենս։ Եթէ անոր հակառակիմ, մեր վէճը չպիտի դադրի։ Անկից զատ՝ արդէն կէս օրուան աղօթքի ժամանակը հասեր էր, վանքի կարդացողը մզկիթ կը հրաւիրէր հաւատացեալները. ուստի մեկնելու ատեն էր և որոշեցի խօսք մը չընել ու այնպէս մը ձեւացնել որ իբր թէ ինծի ընկերանալուն հաւանութիւն կուտամ։ Այն ատեն գլուխս ու մօրուքս ածիլեց լմնցուց ու այս ըսելէն ետքը՝ անոր ըսի.

—Քանի մը սպասաւոր կանչէ, առ այս կերակուրները անոնց հետ տունդ տար և հոս դարձիր, քեզի պիտի սպասեմ եւ հետդ պիտի երթամ,

Սափրիչը վերջապէս դուրս ելաւ, այն ատեն շուտ մը հագուեցայ։ Վերջին անգամ մըն ալ աղօթքի հրաւէրը լսեցի, և իսկոյն ճամբայ ելայ. բայց չարամիտ սափրիչը՝ որ միտքս հասկցեր էր, մինչեւ իր տան առջեւ երթալով սպասաւորներուս հետ՝ անոնց ներս մտնելը տեսնելէն ետքը, դարձին փողոցի մը անկիւնը պահուըտեր էր որ զիս դիտէ և ետեւէս գայ։ Եւ արդարեւ՝ երբ դատաւորին դրան առջեւ հասայ, դարձայ և տեսայ որ փողոցին բերանը կեցեր է անիկայ. այս տեսնելով մահու չափ նեղուեցայ։

Դատաւորին դուռը կիսովին բաց էր, ներս մտնելու ատենս տեսայ պառաւ կինը որ ինծի կը սպասէր և դուռը գոցելէն ետքը՝ զիս սիրուհիիս խուցը տարաւ. բայց հազիւ թէ սկսեր էինք խօսակցիլ որ փողոցին մէջ աղմուկ մը լսեցինք։ Նորատի կինը գլուխը պատուհանէն դուրս հանեց և վանդակէն տեսաւ որ իր հայրը մզկիթէն կը դառնար։ Ես ալ դուրս նայեցայ և դիտեցի որ սափրիչը տանը դիմաց նստած էր, ճիշտ այն տեղը ուսկից ես առաջին անգամ գեղանի տիկինը տեսեր էի։

Այն ատեն յայտնեցի թէ վախնալու երկու պատճառ ու-

նէի․ մէկը դատաւորին գալուստը ու միւսը սափրիչին վկայութիւնը։ Նորատի տիկինը առաջին մասին համար սիրտ հանդարտեցուց, ըսելով թէ հայրը շատ քիչ անգամ իր սենեակը կ'ելլէր, և որովհետև արդէն գուշակեր էր որ այսպիսի ձախող պատահմունք մը կրնար հանդիպիլ, ապահով կերպով զիս դուրս հանելու միջոցը արդէն մտածած էր․ սակայն անպիտան սափրիչին անխոհեմութիւնը ինծի աւելի մեծ անհանգստութիւն կը պատճառէր, և հիմա պիտի տեսնէք որ այդ անհանգստութիւնս անտեղի չէր։

Այն ինչ դատաւորը իր տունը մտաւ, որ ինքը անձամբ գերի մը ծեծեց․ ըսին թէ գերին ալ այս ծեծին արժանի էր, և խեղճը սոսկալի աղաղակներ կ'արձակէր։ Սափրիչը կարծեց թէ ծեծը ուտողը ու պոռացողը ես եմ․ այս ենթադրութեան վրայ, զարհուրելի վայնասուն մըն է սկսաւ ձգել, զգեստները կը պատռէր, և գլխին վրայ փոշի թափելով բոլոր դրացիները օգնութեան կը կանչէր, որոնք շտապաւ վազեցին եկան։ Հարց ու փորձ ըրին թէ ի՞նչ կայ և ի՞նչ օգնութիւն կրնային ընել անոր։

—Ափսո՜ս, պոռաց սափրիչը, տէրս կ'սպաննեն։

Եւ առանց ուրիշ խօսք մը ընելու, մինչև տունս վազելով գնաց, ճամբան շարունակ այսպէս պոռալով, և ետ դարձաւ հետը բերելով բոլոր սպասաւորներս, որոնք մէկ մէկ փայտ առած վազեր եկեր էին։ Սարսափելի կերպով սկսան դատաւորին դուռը զարնել․ գերի մը գնաց դուռը բանալու, բայց գերին սարսափահար տիրոջը քով դառնալով ըսաւ․

—Տէր իմ, տասը հազար հոգիէն աւելի մարդ տունդ մտնել կ'ուզեն բռնի, և դուռը խորտակելու կ'աշխատին։

Դատաւորը ինք անձամբ վազեց դուռը բացաւ և հարցուց թէ ի՞նչ կ'ուզեն։ Իր պատկառելի կերպարանքը իմ մարդիկներուս ազդեցութիւն չըրաւ, որոնք լրբութեամբ ըսին անոր։

—Անիրաւ դատաւոր․ ի՞նչ պատճառ ունիս մեր տէրը սպաննելու, ի՞նչ ըրաւ քեզի։

—Մխամիտ մարդիկ, պատասխանեց անոնց դատաւորը, ի՞նչ իրաւունք ունիմ ձեր տէրը սպաննելու, քանի որ բնաւ զինքը չեմ ճանչնար և ինծի թշնամութիւն մը ըրած չէ։ Ահա դուռս բաց է, ներս մտէք, փնտռեցէք։

—Դու զայն գանակոծ ըրիր, ըսաւ սափրիչը, քիչ մը առաջ անոր աղաղակը լսեցի։

—Բայց նորէն կ'ըսեմ, պատասխանեց, դատաւորը, ի՞նչ գէշութիւն ըրած է ինձ ձեր տէրը որ ըսածիդ պէս ստիպուած ըլլամ զինքը ծեծելու։ Միթէ իմ տանս մէ՞ջն է, և եթէ ներսն է, ի՞նչպէս մտած է և ո՞վ մտցուցած։

—Այդ խօսքերուդ բնաւ չեմ հաւատար, անզգամ դատաւոր, և մի կարծեր որ մեծ մօրուքդ ակնածելով կը խարուիմ պատասխանեց սափրիչը․ ես իմ ըսածս շատ աղէկ գիտեմ։ Քու աղջիկդ մեր տէրը կը սիրէ և կէսօրուան աղօթքի ժամանակ անոր հետ ժամադիր եղաւ․ անտարակոյս քեզի իմացուցին այս բանը եւ տուն դառնալուդ, զայն բռնել տալով գերիներուդ ձեռքով աղէկ մը ծեծել տուիր․ բայց այս անօրէն գործդ անպատիժ չպիտի մնայ․ ամիրապետը պիտի իմանայ և շուտով մեր վրէժը պիտի լուծէ քեզմէ։ Թո՛ղ զինքը որ դուրս ելլէ անմիջապէս, եթէ ոչ ներս պիտի մտնենք և բռնի զայն պիտի հանենք ու զքեզ ամօթով պիտի ձգենք։

—Այդչափ խօսքի պէտք չկայ, վրայ բերաւ դատաւորը, և ոչ այդչափ աղմուկ հանելու․ եթէ ըսածդ ճիշդ է, իսկոյն ներս մտէք և ձեզի թոյլ կուտամ որ փնտռէք։

Դատաւորը այն ինչ այս խօսքերը ըսած էր, որ սափրիչը ու իմ սպասաւորներս կատաղաբար տուն մտան և սկսան ամէն կողմ զիս փնտռել։

Որովհետև սափրիչին և դատաւորին ըսածները լսեր էի, իսկոյն պահուելու տեղ մը փնտռեցի, մինակ պարապ սընտուկ մը գտայ և անոր մէջ մտնելով գոցեցի։ Սափրիչը ամէն տեղ որոնելէն ետքը՝ գտնուած սենեակս եկաւ և երբ սընտուկը նշմարեց, իբր թէ գիտցած ըլլար անոր պարունակութիւնը անմիջապէս զայն բացաւ, և այն ինչ տեսաւ զիս, վայրկենական կափարիչը գոցելուն պէս, սնտուկը բռնեց գըլ-

խուն վրայ դրաւ և դուրս տարաւ․ բարձրկեկ սանդուխէ մը բակը իջնելով խկոյն դէպ ի փողոցին դուռը կը վազէր։ Ընտուկը տանելու առենը դժբախտաբար բացուեցաւ, և մեր տունէն եկող բազմութեան նշաւակ չըլլալու համար՝ այնչափ արագ գետինը նետուեցայ որ սրունքս վիրաւորեցի, այնպէս որ այն առենէն ի վեր կաղ մնացած եմ։ Առջի բերան ցաւ չզգացի և շուտ մը ոտք ելայ որպէս զի փախչելով խուժանին ծաղր ու ծանակ չըլլամ։ Մինչև անգամ լիաձեռն արծաթ և ոսկի կը թափէի, և մինչդեռ բազմութիւնը զանոնք ժողուելու զբաղած էր, գաղտագողի ճամբաներէ կծիկը դրի։ Բայց անիծեալ սափրիչը, ամբոխէն ազատելու համար ի գործ դրած հնարքէս օգուտ քաղելով առանց զիս աչքէ կորսնցնելու՝ տունէս վազեց իր բոլոր ուժովը պոռալով։

—Կեցիր, տէր իմ, ինչո՞ւ համար այդչափ շուտ կը վազես։ Արդեօք գիտե՞ս թէ ո՛րչափ ցաւեցայ դատաւորէն կերած ծեծիդ համար, դու որ այնքան վեհանձն ես և որուն ես և իմ բոլոր բարեկամներս սաստիկ շնորհապարտ ենք։ Միթէ քեզի չըսի՞ որ կեանքդ վտանգի մէջ պիտի ձգես եթէ պնդես որ քեզի չընկերանամ։ Ահա գլխիդ հասած փորձանքը քու անխոհեմութեանդ պատճառաւ, և եթէ ինքնիրմէս տունէդ չզայի գացած տեղդ գիտնալու համար, ի՞նչ պիտի ըլլար արդեօք վախճանդ։ Ուրեմն, ո՞ւր կ'երթաս, տէր իմ, ինծի սպասէ։

Ահա այսպէս բարձրաձայն կը խօսէր անպիտան սափրիչը փողոցին մէջ։ Բաւական չէր համարեր դատաւորին թաղին մէջ այսպիսի մեծ գայթակղութիւն մը պատճառելով, կ'ուզէր նաև որ բոլոր քաղաքին մէջ ալ գործը լսուի։ Այն աստիճան կատղեր էի որ մեծ փափաք կ'զգայի անոր սպասել և զինք բռնելով խեղդել, բայց մտածեցի որ ասով ալ իմ խայտառակութիւնս աւելի պիտի տարածուէր։ Ուստի ուրիշ որոշում մը ըրի տեսնելով որ իր ձգած ձայնին վրայ շատ մարդիկ դուռներն ու պատուհանները կ'ելլէին զիս դիտելու՝ խան մը մտայ, որուն դռնապանը ինծի ծանօթ էր։ Ան ալ դուրս ելեր էր աղմուկը լսելով։

— Յանուն Աստուծոյ, ըսի անոր, շնորհ ըրէ արգիլելու որ սա կատաղի մարդը ներս չմտնէ իմ ետեւէս։ Խօսք տուաւ որ չթողու, և խօսքն ալ կատարեց, բայց մեծ դժուարութեամբ, վասն զի կամակոր սափրիչը բռնի ներս մտնել կ'ուզէր, և դռնապանին շատ մը նախատական խօսքեր ըսելէն ետքը քաշուեցաւ գնաց․ բայց մինչև տունը հասնիլը՝ իր խելքովը ինծի ըրած ծառայութիւնը դիմացը ելլողին չափազանցելով կը պատմէր։

Ահա այս անտանելի և տարօրինակ մարդուն ձեռքէն այսպէս ազատեցայ։ Յետոյ դռնապանը աղաչեց որ գլխս եկած արկածը իրեն պատմեմ. ես ալ կամքը կատարեցի։ Պատմութիւնս վերջացնելէ ետքը աղաչեցի որ վարձու խուց մը տայ ինծի մինչև բժշկուիլս։

— Տէր իմ, ըսաւ նա, եթէ քու տունդ դառնաս աւելի հանգիստ չե՞ս ըլլար արդեօք։

— Բնաւ չեմ ուզեր հոն դառնալ, պատասխան տուի անոր․ ապահովաբար այն զարշելի սափրիչը նորէն պիտի գայ զիս այնտեղ գտնելու և ամէն օր գլուխս պիտի տանի․ անտարակոյս զզուած նեղութենէս պիտի մեռնիմ, անդադար զայն աչքիս առջևը տեսնելով։ Արդէն այսօր ինծ պատահած արկածէն ետքը՝ այլ ես այս քաղաքը մնալու միտք չունիմ։ Ուր որ սև բաղդս զիս մղէ, այն տեղ պիտի երթամ։

Եւ արդարև, երբ բժշկութիւն գտայ, ճամբորդութեան համար պէտք եղած ստակը առնելով, գոյքերուս մնացորդը ազգականներուս բաժնեցի։

Ուստի մի քանի օրէն Պաղտատէն մեկնեցայ, տեարք իմ, և մինչև այս տեղ հասայ․ ամենևին չէի յուսար որ այս վտանգաւոր սափրիչը իմ երկրէս այսքան հեռու աշխարհի մը մէջ պիտի տեսնէի կրկին, և սակայն ո՛վ զարմանալի դիպուած, ահա այստեղ ձեր մէջ կը հանդիպիմ անոր։ Ուստի բնականաբար չէք զարմանար եթէ երթալու կ'շտապեմ։ Քաջ կրնաք դատել թէ որչափ ծանր է մարդու մը տեսքը որ

մէկ կողմէ կաղ ըլլալուս և միւս կողմէ աղքատանէ, բարեկամէ և հայրենիքէ ի հարկէ ստիպեալ հեռու ըլլալուս պատճառ եղած է։

Այս խօսքերը աւարտելով կաղ երիտասարդը ոտք ելաւ։ Տան տէրը մինչև դուռը զինք առաջնորդեց, յայտնելով թէ շատ կը ցաւի այսպիսի տհաճութիւն մը իրեն պատճառելուն, թէ և անգիտակցաբար։

Երբ երիտասարդը ձգեց գնաց, շարունակեց դերձակը, շատ զարմացանք իր ըրած պատմութեան վրայ։ Մեր խօսքը սափրիչին ուղղելով ըսինք իրեն որ, եթէ մեր լսածները ճշմարիտ են, ինք բոլորովին անիրաւ է։

— Պարոններ, պատասխան տուաւ մեզ գլուխը վեր առնելով. թէև մինչև այն ատեն գլխիկոր կեցեր էր, իմ լռութենէս անշուշտ կրցաք գուշակել ու այն երիտասարդին պատմութեան մէջ սուտ բան մը չկար, բայց ինչ որ ըսէք ինծի դէմ, կը պնդեմ որ ուրիշ կերպով չէի կարող վարուիլ, եւ պատմեմ դուք դատեցէք։ Միթէ վտանգի մէջ ինկած չէ՞ր, և կրնա՞ր ազատիլ ուրիշ միջոցով, առանց իմ օգնութեանս։ Պէտք է գոհ ըլլայ որ մեծ փորձանքէ մը ազատեցաւ՝ սրունքը միայն վիրաւորուելով։ Միթէ ես աւելի մեծ վտանգի մէջ չնետեցի՞ ինքզինքս՝ այն տունէն դուրս հանելու համար զինքը, ուր կարծեր էի թէ զայն կը ծեծեն։ Միթէ իրաւունք ունի՞ ինծմէ այս աստիճան գանգատելու և այդ տեսակ սոսկալի նախատինքներ գլխիս թափելու։ Ահա այս է ապերախտ մարդոց բարիք ընողներուն վարձքը։ Զիս իբր շաղակրատ կ'ամբաստանէ, անիկա զուտ զրպարտութիւն մըն է. իմ վեց եղբայրներուս մէջ ես ամենէն սակաւախօսն եմ և անոնցմէ աւելի խելք ունիմ։ Այս մասին ձեզ համոզելու համար պարոններ, բաւական կը համարիմ իմ և անոնց պատմութիւնը ձեզ ընել։ Խնդրեմ, ձեր ուշադրութեամբը պատուեցէք զիս։

ՍԱՓՐԻՉԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Աղքատներուն ըրած անթիւ բարիքներուն համար՝ երեւելի հանդիսացող Մոստանզէր Պիլլահ ամիրապետին իշխանութեան օրով՝ տասը գող Պաղտատի շրջակայ ճամբաները բռնած՝ երկար ատենէ ի վեր նմանը չտեսնուած գողութիւններ և անգթութիւններ կը գործէին։ Ամիրապետը այս չահատակութիւնները իմանալով՝ պայրամի տօնէն քանի մը օր առաջ, ոստիկանութեան տեսուչը կանչել տուաւ և անոր հրամայեց որ այն աւազակները անպատճառ բռնէ և իրեն բերէ, ապա թէ ոչ զինքը սպաննել պիտի տայ։

Ոստիկանութեան տեսուչը ամէն ջանք ի գործ դրաւ և այնչափ մարդ հանեց գողերը բռնել տալու համար, որ նոյն իսկ պայրամին օրը յաջողեցան զանոնք ձեռք ձգել։ Ես ալ այն միջոցին Տիգրիս գետին եզերքը կը շրջագայէի. բաւական ճոխ հագուած տասը մարդիկ տեսայ որ նաւակ մը կը մտնէին։ Պէտի հասկնայի անշուշտ որ գողեր էին անոնք եթէ քիչ մը ուշադրութիւն ընէի իրենց ուղեկից եղող պահակ զինուորներուն. սակայն ես միայն մաքուր հագուած մարդերուն կը նայէի, և կարծելով թէ ասոնք պայրամը զուարճութեամբ և կերուխումով անցունելու կ'երթան, ես ալ անոնց մէջ խառնուելով նաւակը մտայ, առանց բառ մը ըսելու, այն յոյսով թէ ինձ կը ներեն որ իրենց ընկերակցիմ։ Տիգրիսն ի վար իջանք, և մեզ ամիրապետին պալատը տարին, և այն ատեն ինքզինքիս գալով հասկցայ որ սխալեր եմ։ Երբ նաւակէն ելանք՝ ոստիկանութեան տեսչին մէկ ուրիշ գունդը մեզ պաշարեց, և հսկողութեան տակ ամիրապետին առջևը տարաւ։ Թողուցի որ զիս ալ գողերուն պէս կապեն առանց խօսք մը ըսելու. այն միջոցին ի՞նչ օգուտ ունէր խօսիլ և ընդդիմութիւն ընելը։ Կարելի է այն ատեն պահակները զիս ծեծէին և ըսածս մտիկ չընէին. վասն զի անբան կենդանիներու կը նմանէին և խօսք չէին հասկնար։ Խնդիրը այն էր որ

գողերու հետ կը գտնուէի և այդ պարագան բաւական էր կարծեցնել որ ես ալ գողերէն մին եմ։

Երբ ամիրապետին առջև եկանք, հրամայեց որ այն տասը անզգամները պատժեն։

— Այս տասը գողերուն գլուխը կտրեցէք, ըսաւ։ Անմիջապէս դահիճը մեզ մէկ կարգի վրայ շարեց՝ իր թեւին հաւասարութեան չափ։ Բարեբաղդաբար ես ամենէն վերջը կը գտնուէի։ Տասը գողերուն գլուխը՝ առաջինէն սկսելով կտրեց, և երբ իմ կարգս եկաւ, կեցաւ։ Ամիրապետը տեսնելով որ դահիճը զիս չէր գլխատեր՝ բարկացաւ։

— Միթէ չհրամայեցի քեզի, ըսաւ, որ տասը գողերուն գլուխն ալ կտրես։ Ինչո՞ւ համար միայն իննին գլուխը կտրեցիր։

— Իշխանդ հաւատացելոց, պատասխանեց դահիճը, ի՞նչպէս կարելի է որ Ձեր վեհափառութեան հրամանը չկատարեմ։ Ահա՛ գետինը տասը մարմին և նոյնչափ ալ գլուխ կայ կրնաք զանոնք համրել տալ։

Երբ ամիրապետը անձամբ տեսաւ որ դահիճին ըսածը ճշմարիտ է, զարմանօք զիս դիտեց անգամ մը, և հասկնալով որ գողի մը դէմքը չունիմ։

—Բարի ծերունի, ըսաւ ինծ, ի՞նչ դիպուածով այս մահապարտներուն հետ գտնուեցար։

Անոր պատասխան տուի այսպէս.

—Իշխանդ հաւատացելոց, հիմայ Ձեզի ճշմարիտ խոստովանութիւն մը պիտի ընեմ։ Այս առաւօտ տեսայ որ այս տասը հոգին նաւակ կը մտնէին, ես ալ անոնց հետ նաւակ մտայ, կարծելով թէ այս մեր կրօնքին ամենէն երեւելի տօնին առթիւ զբօսնելու կ'երթան։

Ամիրապետը ինծ պատահած այս արկածը լսելով չկրցաւ իր խնդուքը բռնել, և քիչ առաջ այստեղէն մեկնող նորահասակ կաղին կարծիքին հակառակ՝ որ զիս շատախօսի տեղ դրած է, իմ խոհեմութեանս, լուրջ ձեւիս և նոյնպէս լռակեաց բնաւորութեանս վրայ զարմացաւ։

—Հրամանատարդ հաւատացելոց, ըսի անոր, թող Ձեր

վեհափառութիւնը չզարմանայ եթէ այնպիսի պարագայի մը մէջ լռութիւն պահեցի ուր մարդ խօսելու ստիպողականութիւն մը ունի։ Պանծալի սովորութիւնս է լռել և ահա այս առաքինութեանս պատճառաւ լռակացի փառաւոր անունը ստացած եմ։ Այսպէս կը կոչեն զիս իմ ունեցած վեց եղբայրներէս զանազանելու համար։ Այս պտուղը իմ փիլիսոփայութենէս քաղեցի, և վերջապէս այս առաքինութեանս պարտաւոր եմ փառքս և երջանկութիւնս։

—Ուրախ եմ, ըսաւ ամիրապետը ժպտելով, որ քեզի այնպիսի տիտղոս մը տուեր են զոր ըստ արժանւոյն կը գործածես։ Բայց հասկցուր ինծ թէ եղբայրներդ ի՞նչ տեսակ մարդիկ էին, միթէ քեզի կը նմանէի՞ն։

—Ո՛չ, ամենեւին, պատասխան տուի անոր. անոնք իրարմէ աւելի շաղակրատ էին, իսկ իրենց կազմուածքին և դէմքին գալով՝ դարձեալ մեծ տարբերութիւն կար անոնց և իմ մէջ. առաջինը սապատող մըն էր, երկրորդը՝ ժօռոտ, (ակռաները թափած) երրորդը միականի, չորրորդը կոյր, հինգերորդին ականջները կտրուած և վեցերորդին շրթունքները ճեղքուած էին։ Այնպիսի արկածներու հանդիպած են անոնք որմէ դիւրին է անոնց բնաւորութիւնը հասկնալ ինչպէս որ պիտի տեսնէ Ձեր վեհափառութիւնը, եթէ զանոնք իրեն պատմելու պատիւը ունենամ։

Որովհետեւ ինծի այնպէս երեւցաւ որ ամիրապետը այն բազմաթիւ արկածները լսելու կը փափաքէր, իր հրամանին չսպասելով շարունակեցի։

AVEDIS AZKOUNY
CAMBRIDGE,

ՍԱՔՐԻՋԻՆ ԵՐԷՑ ԵՂԲՕՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

—Տէր իմ, ըսի անոր, անդրանիկ եղբայրս, որ սապատող Պաքպուք կը կոչուէր, արհեստով դերձակ էր։ Երբ դերձակութիւնը սորվեցաւ, ուզեց առանձին աշխատիլ․ ջաղացքի մը դիմաց խանութ մը վարձու բռնեց, և որովհետև տակաւին յաճախորդ չունէր, շատ դժուարութիւն կը քաշէր իր աշխատութեան արդիւնքովը ապրելու։ Ընդհակառակը դրացի ջաղացպանը բաւական ունեւոր էր և շատ գեղանի կին մըն ալ ունէր։

Օրին մէկը, եղբայրս կրպակին մէջ աշխատելու ատեն գլուխը վերցուց և տեսաւ որ ջաղացքին պատուհանէն ջաղացպանուհին փողոցը կը նայէր։ Այնչափ գեղեցիկ գտաւ այս կինը որ բոլորովին հմայուեցաւ։ Իսկ ջաղացպանուհին որ անոր ուշադրութիւն անգամ չէր ըրած, պատուհանը գոցեց և բոլոր օրը անգամ մըն ալ չերևցաւ։ Սակայն խեղճ դերձակը աշխատելու ատեն անդադար ջաղացքին վրայ աչք մը կը նետէր։ Քանի մը անգամ ասեղով մատը ծակեց և նոյն օրուան գործը շատ կանոնաւոր չեղաւ։ Երեկոյեան դէմ երբ ժամանակը եկաւ այլեւս կրպակը գոցելու, այն ատեն շատ վըշտացաւ մտածելով թէ առանց ուզելու անկից հեռանալ ստիպուած էր, վասն զի կը յուսար միշտ որ ջաղացպանուհին նորէն պատուհանը պիտի երևնայ․ բայց վերջապէս հարկ եղաւ կրպակը գոցել և իր տնակը քաշուիլ, ուր շատ անհանգիստ գիշեր մը անցուց։ Իրաւ է որ սովորականէն աւելի կանուխ արթնցաւ, և իր սիրուհին տեսնելու անհամբեր՝ դէպի խանութը վազեց գնաց, բայց առջի օրէն աւելի երջանիկ չեղաւ։ Ջաղացպանուհին անգամ մը միայն մէկ վայրկեան տևողութեամբ երևցաւ բոլոր օրուան մէջ․ բայց այն վայրկեանը դերձակին սէրը աւելի սաստկացուց։ Երրորդ օրը շատ աւելի մեծ պատճառ մը ունեցաւ երջանկագոյն սեպելու ինքզինքը, վասն զի ջաղացպանուհին դիպուածով անոր վրայ աչք մը նետած էր և գիտնելով որ զինքը ուշադիր կը դիտէ, հասկցած էր անոր սրտին մէջ անցածը։

Հրամանատարդ հաւատացնելոց, շարունակեցի, միշտ խօսքս Մոստանզէր Պիլլահ ամիրապետին ուղղելով, պէտք է գիտնալ թէ այն ինչ ջաղացպանուհին եղբօրս միտքը հասկցաւ, որ փոխանակ նեղանալու, որոշեց անոր քիթէն բռնել։ Ծիծաղկոտ դէմքով մը անոր նայեցաւ, եղբայրս ալ նոյնպէս անոր երեսը դիտեց, բայց այնպիսի ծաղրածու կերպով մը որ ջաղացպանուհին պատուհանը գոցեց, վախնալով որ եթէ քըրքիջ մը հանէ եղբայրս չհասկնայ որ զինքը կը ծաղրէ։ Միամիտ Պաքպուք այս շարժումը իրեն համար նպաստաւոր կերպով մեկնեց, և կարծեց թէ տիկինը իրմէ շատ կ'ախորժի։

Ուստի ջաղացպանուհին որոշեց եղբայրս ծաղրելով զբօսնուլ։ Ընտիր կերպասի կտոր մը ունէր որով երկար ատենէ ի վեր հագուստ մը կարել տալ կը փափաքէր։ Այս կերպասը մետաքսով բանուած աղուոր թաշկինակի մը մէջ ծրարեց և իր մէկ նորատի աղախինով անոր ղրկեց։ Աղախինը որ գործին տեղեակ էր՝ դերձակին կրպակը եկաւ։

—Տիրուհիս բարև ունի, ըսաւ անոր, և այս բերած կերպասէն իրեն զգեստ մը շինելու կ'աղաչէ քեզի, ճիշդ այս օրինակին վրայ որ ահա ծրարին մէջն է․ գիտցիր որ անիկայ ստէպ հագուստ կարել կուտայ և ստոյգ եմ որ այս ծուխէդ շատ գոհ պիտի ըլլաս։

Եղբայրս տարակոյս չունէր որ ջաղացպանուհին զինքը կը սիրէ, և կարծեց թէ անոր և իր մէջ անցած դարձածէն անմիջապէս ետքը, իրեն գործ ղրկելը ուրիշ բան չէր նշանակեր բայց եթէ իր փոխադարձ սէրը արտայայտել անոր։ Դերձակը, այս նպաստաւոր համոզմամբ յուսալից, ապսպրեց աղախինին որ իր տիրուհիին ըսէ թէ իր ձեռքի գործը մէկդի թողլով, ուզած հագուստը հետևեալ առաւօտ պատրաստ պիտի յանձնէ։ Եւ իրօք այնքան եռանդուն աշխատեցաւ որ նոյն օրը լմնցուց։

Հետևեալ օրը, նորատի աղախինը եկաւ նայելու թէ

զգեստը պատրաստ է։ Պաքպուք աղուոր մը ծալլած վիճակի մէջ անոր տուաւ զայն, ըսելով.

—Տիրուհիդ գոհ ըլլալու փափաքս այնքան մեծ է որ հագուստը ժամ առաջ լմնցուցի։ Այսպէս շուտ իր գործը տեսնելով յուսամ թէ ասկէ վերջը իր կարերը ինծի պիտի ղրկէ միշտ։

Նորատի աղախինը քանի մը քայլ առաւ երթալու համար, բայց ետ դառնալով կամացուկ մը եղբօրս ըսաւ.

—Աղէկ միտքս ինկաւ, մոռցայ տիրուհիիս պատուիրածը յայտնելու. խնդրեց որ իր յատուկ բարեւները տամ քեզ և հարցնեմ թէ գիշերը ի՞նչպէս անցուցիր. խեղճ կինը այնքան կը սիրէ քեզ, որ ամբողջ գիշերը չքնացաւ։

—Ըսէ անոր, պատասխանեց ապուշ եղբայրս եռանդագին, որ իրեն համար այնպիսի բուռն սէր մը կը տածեմ, որ չորս գիշեր կայ աչքս չեմ գոցած։

Ջաղացպանին կնոջ այս բարեւն իմանալէն ետքը՝ եղբայրս կարծեց թէ կինը երկար ատեն չպիտի չարչարէ զինքը և քիչ ատենէն իր շնորհաց արժանի պիտի ընէ։

Աղախինը հազիւ քառորդ մը կար որ գացած էր, նորէն դարձաւ եղբօրս խանութը հետը սնդուսի կտոր մը առած։

—Տիրուհիս ըսաւ, շատ գոհ մնաց կարած հագուստէդ, խիստ աղէկ վայլեց իրեն, բայց որովհետեւ զգեստը շատ ձեւաւոր է նոր շապիկներով մը հագնիլ կ'ուզէ զայն, կ'աղաչէ որ այս սնդուսի կտորով հատ մը շինես իրեն։

—Ամենայն սիրով, պատասխանեց Պաքպուք, այսօր. կրպակս գոցելէն առաջ պատրաստ պիտի ըլլայ, երեկոյեան դէմ եկուր առ։

Ջաղացպանուհին ստէպ պատուհանը կ'ելլէր և իր դէմքը եղբօրս կը ցուցնէր սիրտ տալու համար։ Տեսնելու արժանի բան մըն էր թէ ի՞նչպէս խենդի նման կ'աշխատէր նա։ Քիչ ետքը շապիկները լմնցաւ. աղախինը եկաւ առնելու, բայց ոչ զգեստին և ոչ նոր կարած հագուստին համար ըրած

ծախսը և կարողչէքը հետը բերաւ։ Սակայն այս դժբաղդ սիրահարը, որուն քիթէն բռնած էին և ինքը չէր հասկնար, բոլոր օրը բան մը չէր կերած և ստիպուեցաւ քիչ մը ստակ փոխ առնել, որպէս զի փորը կշտացնէ։ Հետեւեալ օրը երբ եղբայրս կրպակը եկաւ, աղախինը հասաւ և յայտնեց թէ ջաղացպանուհին իրեն հետ խօսելու կը փափաքի։

—Տիրուհիս, յարեց նա, քու կարած բաներդ ցոյց տալով այնքան գովեց քեզ իր ամուսնոյն, որ ան ալ կ'ուզէ քեզ գործ տալ։ Կամաւ այս միջոցը բռնեց որպէս զի քու և անոր մէջ յարաբերութիւն մը հաստատուելով՝ կարող ըլլաք երկուքնիդ ալ ձեր փափաքին հասնիլ։

Եղբայրս միամտաբար այս խօսքին հաւատաց և աղախինին հետ ջաղացք գնաց։ Ջաղացպանը սիրով ընդունեց զինքը եւ անոր կտոր մը կտաւ տալով՝

—Շապիկի պէտք ունի, ըսաւ, ահա կտաւ բերի քեզի, կ'ուզեմ որ քսան հատ անկէ կարես, եթէ աւելնայ կտորը ինծի կը դարձնես։

Այսպէս եղբայրս հինգ վեց օրուան աշխատանք ունեցաւ, ջաղացպանին քսան շապիկները կարելու համար. ուրիշ կտաւէ կտոր մըն ալ տուաւ որ նոյն չափ ալ անդրավարտիկ շինէ։ Երբ ամէնքն ալ լմնցուց ինքը անձամբ ջաղացպանին տարաւ, որ հարցուց թէ ի՞նչ վարձք կը պահանջէ աշխատութեան համար. եղբայրս պատասխանեց որ գոհ պիտի ըլլայ եթէ քսան արծաթ տրամի վճարէ։ Ջաղացպանը շուտ մը աղախինը կանչեց և հրամայեց որ կշիռը բերէ, որպէս զի նայի որ տալիք ստակը պակաս չըլլայ։ Աղախինը, որ գործին մէջ մաս ունէր, բարկութեամբ եղբօրս երեսը նայեցաւ, հասկցնելու համար թէ ամէն բան ծուռ պիտի դառնայ եթէ ստակը ընդունի։ Իսկոյն միտքը փոխեց, մերժեց ստակը ընդունիլ, թէեւ պէտք ունէր դրամի, այնպէս որ շապիկներն ու անդրավարտիկները կարելու համար գնած դերձանին ստակն ալ փոխ առեր էր։ Եղբայրս ջաղացպանին քովէն ելլելէն ետքը ինծի եկաւ և աղաչեց որ իրեն քիչ մը ստակ փոխ տամ ապրելու, ըսելով թէ

առնելիք ունի բայց չեն վճարեր։ Քսակիս մէջ եղած դրամը անոր տուի և անով քանի մը օր ապրեցաւ. այս ստակով հազիւ թէ քիչ մը արգանակի միս կրնար ուտել և ուզածին չափ չէր կշտանար։

Օր մը ջաղացպանին քով գնաց, երբ ասիկայ իր ջաղացքը դարձնելու զբաղած էր. նա կարծելով թէ եղբայրս ստակ խնդրելու համար եկած է, հանեց տուաւ. բայց աղախինը որ նոյն միջոցին դարձեալ ներկայ էր, նշան մը ըրաւ անոր և ասոր վրայ ստակը մերժեց. ջաղացպանին ըսաւ թէ ստակ ուզելու համար չէ եկած, այլ իր որպիսութիւնը իմանալու համար։ Ջաղացպանը շնորհակալ եղաւ և խնդրեց որ իրեն պատմուճան մը շինէ։ Պաքպուք միւս օրը պատմուճանը տարաւ յանձնեց։ Ջաղացպանը քսակը հանեց որպէս զի վճարէ. աղախինը նոյն միջոցին եղբօրս երեսը միայն նայեցաւ. այսչափը բաւական էր անոր հասկցնելու համար.

—Բարեկամ, ըսաւ այն ատեն եղբայրս ջաղացպանին, արտորալու պէտք չկայ, ուրիշ անգամ հաշիւը կը տեսնենք։

Այսպէս տխմար եղբայրս իր կրպակը դարձաւ՝ երեք մեծ հիւանդութեամբ, այսինքն՝ սիրահար, սովալլուկ և անարծաթ։

Ջաղացպանուհին ագահ էր և չարամիտ. ոչ միայն գոհ չեղաւ եղբօրս ունեցած պարտքը անվճար ձգելով՝ այլև իր ամուսինը գրգռեց որ Պաքպուքէն իրեն համար ունեցած սիրոյն վրէժը կարենայ առնել, և ահաւասիկ հետեւեալ միջոցը բանեցուցին այր և կին։

Ջաղացպանը իրիկուն մը Պաքպուքը ընթրիքի հրաւիրեց, և անոր անշահ կերակուր մը հանելէն ետքը ըսաւ.

—Եղբայր, տուն դառնալու համար ատենը ուշ է, այս գիշեր հոս մնացիր։

Այս ըսելով, տարաւ զինքը խուց մը՝ ուր անկողին մը կար. այն տեղ ձգեց զայն և քաշուեցաւ գնաց իր կնոջ հետ իր ննջարանը։ Կէս գիշերին, ջաղացպանը եկաւ եղբօրս քով և անոր ըսաւ.

—Բարեկամ, միթէ կը քնանա՞ս. եթէ արթուն ես բան մը ըսեմ քեզի, ջորիս հիւանդ է, և շատ ցորեն ունիմ աղալիք, մեծ ծառայութիւն մը ինձ մատուցած պիտի ըլլաս եթէ անոր տեղը ջաղացքը դարձնես։

Պաքպուք ցոյց տալու համար որ բարեսէր մարդ մըն է, պատասխանեց որ պատրաստ էր անոր ծառայելու, միայն թէ հարկ էր հասկցնել իրեն թէ ինչպէս ընելու էր։ Այն ատեն ջաղացպանը կապեց զինքը մէջքէն, ինչպէս՝ ջորի մը կը կապեն, որպէս զի ջաղացքն դարձնել [illegible] ապա կռնակին խարազանով զարնելով.

—Քալէ՛, բարեկամ, ըսաւ անոր։

—Է՛հ, ինչո՞ւ համար կը զարնես ինծի, ըսաւ անոր եղբայրս։

—Քեզ քաջալերելու համար, պատասխան տուաւ ջաղացպանը. վասն զի եթէ չզարնեմ ջորիս չքալեր։

Պաքպուք շատ զարմացաւ այս ընթացքին վրայ, սակայն չհամարձակեցաւ գանգատելու։ Երբ հինգ վեց շրջան ըրաւ, ուզեց քիչ մը հանգչիլ, բայց ջաղացպանը անոր տասն երկու աղուոր հարուածներ տուաւ, ըսելով.

—Արիութիւն, բարեկամ, կ՚աղաչեմ մի կենար այդպէս. պէտք է քալել անդադար, ապա թէ ոչ ալիւրս պիտի աւրես։

Ջաղացպանը այս կերպով ստիպեց եղբայրս որ բոլոր գիշերը ջաղացքը դարձունէ։ Առաւօտեան դէմ, առանց քակելու զայն թողուց և իր կնկանը սենեակը քաշուեցաւ։ Պաքպուք քիչ մը ատեն այս վիճակին մէջ մնաց. վերջապէս՝ նորատի աղախինը եկաւ եւ զինքը քակեց։

—Ա՛հ, ո՛րչափ ցաւեցանք քու վրադ իմ բարի տիրուհիս եւ ես, գոչեց նենգամիտ կինը։ Ամենեւին այս չարութեան մէջ մենք մաս չունինք։

Խեղճ Պաքպուքը պատասխան չտուաւ, այնքան յոգնած և խարազանին հարուածներէն մարմինը խոշտանգուած էր որ իր տունը դարձաւ, հաստատ միտքը դնելով այնուհետեւ ալեւս ջաղացպանուհին միտքէն հանելու։

Այս պատմութիւնը շարունակեց սափրիչը, ամիրապետին ծիծաղը շարժեց։

Գնա՛, և տունդ դարձիր ըսաւ. իմ կողմէս քեզի բան մը պիտի տան, և այդ՝ տրուելիք կոչունքին փոխարէնը պիտի ըլլայ։

Հրամանատարդ հաւատացելոց, վրայ բերի, կ՚աղաչեմ որ Ձեր վեհափառութիւնը շնորհ ընէ ինձ բան մը չտալ՝ մինչև որ միւս եղբայրներուս պատմութիւնը չաւարտեմ։

Ամիրապետը իր լռութեամբը յայտնելով ինձ որ պատրաստ է զիս մտիկ ընելու. այսպէս շարունակեցի խօսքս։

AVED ... CA IDGE,

ՍԱՓՐԻՉԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՂԲՕՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Իմ երկրորդ եղբայրս, որուն անունը ժօռատ (ակռապըլիկ) Պագպարա էր, օր մը քաղաքը պտըտելու ատեն, հեռաւոր թաղի մը փողոցներէն մէկուն մէջ պառաւ կնկան մը հանդիպեցաւ։ Պառաւը անոր մօտենալով.

—Քեզի խօսք մը ունիմ ըսելու, խնդրեմ պահ մը կեցիր ըսաւ անոր։ Եղբայրս կեցաւ, և հարցուց թէ ի՞նչ կ՚ուզէ։

—Եթէ ժամանակ ունիս ինծի հետ գալու, կրկնեց պառաւը, քեզ փառաւոր պալատ մը պիտի տանիմ, ուր արևէն աւելի գեղեցիկ ու պայծառ կին մը պիտի տեսնես։ Մեծ բերկրութեամբ քեզ պիտի ընդունի և ընտիր գինիով քեզի նախընթրիք մը պիտի տայ. աւելի չեմ ուզեր խօսիլ։

—Այդ ըսածդ միթէ ճշմարի՞տ է, պատասխանեց եղբայրս։

—Ես ստախօս չեմ, պատասխան տուաւ պառաւը. իմ առաջարկս լիովին ճշմարիտ է։ Բայց նայէ ինչ կը պահանջեմ քեզմէ. պէտք է որ խոհեմութեամբ վարուիս, քիչ խօսիս եւ չափազանց կամարարութիւն մը յայտնես։

Պագպարա այս պայմանները ընդունելով, պառաւին ետևէն գնաց։ Մեծ պալատի մը դրան առջև հասան, ուր շատ սպաներ և սպասաւորներ կային։ Ոմանք ուզեցին եղբայրս կեցնել, բայց այն ինչ պառաւը խօսեցաւ որ թողուցին զինքը։ Այն ատեն եղբօրս դարձաւ և ըսաւ անոր։

—Լաւ յիշէ, որ քեզ ներկայացնելիք կինս քաղցրաբարոյ ու համեստ մարդիկը շատ կը սիրէ, չուզեր որ մարդ մը իրեն հակառակի. եթէ այս մասին զինքը գոհ ընես, կրնաս վստահ ըլլալ որ ուզածդ իրմէ կարող ես ստանալ։

Պագպարա շնորհակալ եղաւ պառաւին իր այս խորհուրդին համար և խօսք տուաւ այդ ըսածներէն օգուտ քաղելու։

Այն ատեն, պատուական սենեակ մը մտցուց զայն. քառակուսի մեծ շէնք մըն էր այս, որ պալատին շքեղութեան

հետ կը յարմարէր․ պատշգամ մը կար չորս կողմը, և մէջտեղն ալ պարտէզ մը կը տեսնուէր։ Պառաւը բոլոր կերպասով կահաւորուած ճոխ բազմոցի մը վրայ զայն նստեցնելով ըսաւ անոր որ պահ մը սպասէ, մինչև որ երթայ Նորատի տիկնոջ իմաց տալու իր գալուստը։

Եղբայրս որ այնքան սքանչելի կերպով կահաւորուած տեղ մը երբէք մտած չէր, իր աչքը զարնող ամէն գեղեցիկ բաները սկսաւ դիտել, և տեսած շքեղութեանէն մտաբերելով իր յաջող բաղդը՝ հազիւ կրնար իր ուրախութիւնը զսպել։ Շատ չանցաւ մեծ աղմուկ մը լսեց, որուն պատճառը շատ մը զուարթերես աղախիններն էին, որոնք քահ քահ խնդալով դէպ ի իրեն եկան․ անոնց մէջ Նորատի տիկին մըն ալ տեսաւ արտաքոյ կարգի գեղեցկութեամբ, որ կերեւար թէ անոնց տիրուհին էր, քանի որ շատ կը յարգէին զինքը։ Պագպարա որ այս տիկնոջ հետ առանձին տեսութիւն մը ունենալ յուսացած էր նախապէս, չափազանց զարմացաւ զինքը այն բազմաթիւ աղախիններուն մէջ տեսնելով։ Սակայն աղախինները ծանր կերպարանք մը առին իրեն մօտեցած ատեննին, և երբ Նորատի տիկինը բազմոցին քովը եկաւ, եղբայրս՝ որ ոտք ելեր էր նոյն միջոցին, խորին ակնածութեամբ զայն ողջունեց։ Տիկինը պատուաւոր տեղը նստաւ, յետոյ խնդրեց որ եղբայրս ալ նստի իր տեղը, և ծիծաղկոտ դէմքով մը անոր ըսաւ․

—Շատ ուրախ եմ քեզ այս տեղ տեսնելուս, և կը մաղթեմ որ յաջողութեամբ կատարուին ամէն փափաքած բարիքներդ։

—Տիկին, պատասխանեց Պագպարա, ուրիշ մեծագոյն բարիք մը չէի կրնար փափաքիլ քան ձեզի ներկայանալու պատիւը։

—Ինծ այնպէս կ'երեւի որ զուարթ բնաւորութիւն մը ունիս, պատասխանեց տիկինը, և կը փափաքիս անշուշտ որ միասին անցնենք մեր ժամանակը զուարճութեամբ։

Իսկոյն հրամայեց որ նախընթրիքը պատրաստեն։ Նոյն միջոցին սեղանին վրայ շատ մը կողովներ դրին մրգով և անուշեղէնով լեցուն։ Տիկինը եղբօրս և աղախիններուն հետ

սեղան նստաւ։ Եւ որովհետև իրարու դէմ նստեր էին, երբ եղբայրս բերանը կը բանար կերակուր ուտելու, տիկինը կը դիտէր որ ժօռատ է նա և աղախիններուն ալ նշանացի կը հասկցնէր․ անոնք ալ սաստիկ կը խնդային իրենց տիրուհիին հետ։ Պագպարա՝ որ ատեն ատեն գլուխը կը վերցնէր տիկինը դիտելու և անոր ծիծաղը կը տեսնէր, կարծեց թէ իր գալուն համար էր այդ ուրախութիւնը, ուստի յուսաց որ իր աղախինները պիտի հեռացնէ քովէն, որպէս զի առանձին տեսակցութիւն մը ունենան։ Տիկինը անոր միտքը հասկցաւ, և անոր հաւանութիւնը պատժելու համար, շատ մը անուշ խօսքեր ըրաւ անոր և իր ձեռքովը ընտիր ընտիր ուտելիքներ մեծարեց։

Նախընթրիքը լմնալէն ետքը՝ սեղանէն ելան, տասը աղախին նուագարաններ առին և սկսան նուագել ու երգել․ ոմանք ալ սկսան պարել։ Եղբայրս՝ հաճելի ըլլալու համար՝ ինքն ալ պարեց, և նոյնիսկ Նորատի տիկինն ալ խաղին մէջ մտաւ։ Քիչ մը ատեն պարելէն ետքը՝ նստան քիչ մը շունչ առնելու։ Նորատի տիկինը բաժակ մը գինի բերել տուաւ և ժպտելով եղբօրս երեսը նայեցաւ, հասկցնելու համար որ անոր կենդանութեան կը խմէ։ Ոտք ելաւ և կեցաւ մինչդեռ տիկինը գինին կը խմէր։ Յետոյ պարապ բաժակը տալու տեղ՝ նորէն լեցնել տուաւ, և եղբօրս ներկայացուց որպէս զի ան ալ խմէ։

Եղբայրս Նորատի տիկնոջ ձեռքէն առաւ բաժակը և զայն համբուրելով ի նշան երախտագիտութեան իրեն եղած շնորհին համար, ոտքի վրայ զայն խմեց։ Յետոյ՝ Նորատի տիկինը իր քովը նստեցուց Պաքպարան և սկսաւ զայն գգուել։ Ձեռքը անոր գլխին ետեւէն դարձուց ատեն ատեն պըզտիկ ապտակներ տալով։ Այս գգուանքներէն յափշտակուած՝ եղբայրս ինքզինքը աշխարհիս ամէնէն երջանիկ մարդը կը համարէր․ ինքն ալ այս չքնաղ կնկան հետ սիրաբանել կ'ուզէր, բայց չէր համարձակեր այն աղախիններուն առջեւ, որոնց աչքը իր վրայ էր և այս խաղին վրայ կը ծիծաղէին։ Տիկինը ապտակները շարունակեց և վերջապէս այնչափ ուժ-

գին ապտակ մը իջեցուց եղբօրս, որ անիկայ բարկանալով կարմրեցաւ և ոտք ելաւ որ այսպիսի խստասիրտ անձին քովէն հեռանայ երթայ: Այն ատեն՝ զինքը բերող պառաւը իրեն երեսը նայեցաւ այնպէս մը՝ որ հասկցնել ուզեց թէ գէշ կը վարուի, և թէ մոռցեր է իր տուած խորհուրդը, այսինքն թէ պարտաւոր է հաճոյակատար ըլլալ:

Եղբայրս իր յանցանքը ճանչցաւ, այնպէս կեղծելով թէ արտնեղութենէն չէր որ հեռացեր էր: Այն ատեն տիկինը անոր թեւէն քաշելով իր քովը նստեցուց, և սկսաւ տեսակ տեսակ չարաճճի զգուանքներ ընել: Իր աղախինները, որոնց միակ հոգը տիրուհին զուարճացնել էր, այս խաղին մասնակից եղան. մէկը խեղճ Պաքպարային քիթին ուժգին պռնգեր կուտար, ուրիշ մը փրցնելու չափ ականջները կը քաշէր, և ոմանք ալ այնպիսի ապտակներ կ'իջեցնէին որ բնաւ կատակի չէին նմաներ: Եղբայրս հիանալի համբերութեամբ այս ամէնը կը տանէր. մանաւանդ զուարթ երեւնալ կը կեղծէր և բռնի ժպիտով մը պառաւին կը նայէր:

—Շատ աղէկ ըսիր, մրմնջեց, որ բարեսիրտ, ախորժելի և չքնաղ կին մը պիտի գտնեմ. որչափ շնորհապարտ եմ քեզի:

—Դեռ բան մը չէ այս, պատասխան տուաւ անոր պառաւը, ինչ որ ընեն գլուխ ծռէ, և տակաւին շատ բաներ պիտի տեսնես:

Այն ատեն նորատի տիկինը խօսիլ սկսաւ այսպէս իմ եղբօրս.

—Բարեսիրտ մարդ մըն ես դու, յետին ծայր ուրախ եմ որ իմ քմահաճոյքներուս դէմ չես գանգատիր, և իմ բնաւորութեանս յարմար անուշ բնաւորութիւն մը ունիս:

—Տիկին, պատասխան տուաւ Պագպարա՝ անոր այս խօսքին վրայ քաջալերուելով, ես այլեւս ինքզինքիս տէրը չեմ, այլ լիովին քուկդ եմ, եւ կրնաս ուզածիդ պէս զիս գործածել:

—Ո՛րչափ հաճոյք կը պատճառես ինծ, պատասխանեց տիկինը, այդչափ հլութիւն յայտնելով: Քեզմէ շատ գոհ եմ,

և կ'ուզեմ որ դու ալ ինծմէ գոհ ըլլաս: Բերէք նայիմ, յարեց նա, անուշահոտ ու վարդեջուրը: Այս խօսքին վրայ երկու աղախին ելան գացին և քիչ ետքը դարձան, մին՝ արծաթէ փոքրիկ սանով մը որուն մէջ ընտիր հալուէ կար, և անով զայն խնկեց, և միւսը՝ վարդեջուրը անոր երեսին և ձեռքերուն վրայ թափեց: Եղբայրս ուրախութենէն կը վերանար քանի կը դիտէր որ այսքան պատիւներով զինքը կը մեծարէին:

Այս արարողութենէն ետքը՝ նորատի տիկինը աղախիններուն ապսպրեց որ նուագարանները նորէն առնեն և խմբերգը սկսին: Բոլորն ալ հնազանդեցան. և նոյն պահուն, տիկինը ուրիշ աղախին մը կանչեց և ապսպրեց որ եղբայրս իր հետը առնէ տանի, և անոր ըսաւ.

—Գիտցածդ ըրէ անոր, և երբ գործդ լմնցնես, զայն այս տեղ բեր:

Պագպարա՝ այս հրամանը լսելով շուտ մը ոտք ելաւ, և պառաւին մօտեցաւ, որ նոյնպէս ոտք ելեր էր աղախինին հետ դուրս ելնելու, աղաչեց որ ըսէ իրեն թէ ի՛նչ պիտի ընէ իրեն:

—Մեր տիրուհին հետաքրքիր է, պատասխան տուաւ անոր պառաւը. կը փափաքի տեսնել թէ ի՛նչ կերպարանք պիտի առնես կնկան հագուստով, և այն աղախինը՝ որուն հրաման տրուեցաւ քեզ տանելու, յօնքերդ պիտի ներկէ, պեխերդ պիտի ածիլէ և կնկան հագուստ պիտի հագցունէ:

—Թո՛ղ յօնքերս ներկեն որչափ որ կ'ուզեն, հոգ չէ, պատասխանեց եղբայրս, վասն զի ետքէն կրնամ լուալ, բայց չեմ կրնար թողուլ որ պեխերս ածիլեն. ի՞նչպէս մարդու առջեւ երեւնալու է վերջը առանց պեխի:

—Նայէ որ դէմ չկենաս և ինչ որ ըսեն կատարես, վրայ բերաւ պառաւը, գործը մի աւրեր, քանի որ յաջող վիճակի մէջ է: Տիկինը քեզ կը սիրէ, քեզ երջանիկ ընել կ'ուզէ, կ'արժէ՞ անպիտան պեխի մը համար ետ կենալ անանկ շնորհէ մը որուն համար մարդիկ հոգի կուտան:

Պագպարա պառաւին խօսքերէն համոզուեցաւ, և առանց

խօսք մը ընելու, աղախինին հետ խուց մը գնաց և այն տեղ յօնքերը կարմիր գոյնով ներկեցին, պեխերը ածիլեցին և մօրուքն ալ կտրելու վրայ էին։ Եղբօրս համբերութիւնը այն այն ատեն հատաւ և գոչեց։

—Ո՛հ, մօրուքիս մի դպչիք, ամենևին չպիտի թողում որ կտրէք։

Աղախինը ըսաւ որ պեխերը ածիլելէն բան մը չելներ, պէտք է թողու որ մօրուքն ալ ածիլեն, թէ մօրուսաւոր դէմք մը չյարմարիր կնկան հագուստի հետ և թէ կը զարմանար որ Պաղտատի ամենէն գեղանի կինը վայելելու վրայ գտնուող մարդ մը իր մօրուքին համար այսչափ հոգ տանի։ Պառաւն ալ աղախինին բառերուն ուրիշ նոր նոր փաստեր միացուց, և վախ տալու ըսելով թէ տիկինը կարելի է իրմէ երես դարձնել։ Վերջապէս այնչափ խօսեցան որ եղբայրս թողուց որ ուզածնին ընեն։

Երբ կնկան պէս հագուեցաւ, Նորատի տիկնոջ առջև տարին. որ զայն տեսնելով խնդալէն մարեցաւ և նստած բազմոցին վրայ ինկաւ։ Աղախիններն ալ սաստիկ կը խնդային ծափ զարնելով այնպէս որ եղբայրս ապշած մնաց իր նոր կերպարանքին համար։ Գեղանի տիկինը ելաւ, և քրքիջը շարունակելով, եղբօրս ըսաւ։

—Այդպէս ճշդութեամբ իմ կամքս կատարելէ ետքը, անիրաւութիւն մը պիտի ըրած ըլլամ՝ եթէ քեզ բոլոր սրտովս չսիրեմ, բայց պէտք է որ իմ սիրոյս համար ուրիշ բան մըն ալ ընես. այսինքն այդ հագուստովդ պարես։

Եղբայրս հնազանդեցաւ. և Նորատի կինը ու աղախինները անոր հետ պարեցին, խենթի պէս ծիծաղելով։ Ատեն մը այսպէս խնդալէն ետքը, ամէնքն ալ այն խեղճին վրայ ինկան և անոր այնքան ապտակ, այնքան կռուփ, այնքան կից տուին որ գետին ինկաւ գրեթէ կիսամեռ։ Պառաւը անոր օգնեց որ ոտք ելլէ, որպէս զի միւսներուն այս անախորժ ընթացքին վրայ բարկանալու ատեն չունենայ։

—Մխիթարուէ, ըսաւ անոր ականջին, քիչ ատենէն տառապանքներուդ վախճանին պիտի հասնիս, և անոնց վարձքը

պիտի ընդունիս։ Մինակ բան մը ունիս ընելու, և՛ այս ալ ոչինչ բան մըն է. պէտք է գիտնաս որ, երբ տիրուհիիս գլուխը գինիէն քիչ մը տաքնայ, այսօրուան պէս չթողուր որ իր սիրահարները իրեն մօտենան մինչև որ չհանուին և լոկ շապիկով մը չմնան։ Երբ այսպէս կիսամերկ տեսնէ զանոնք, քանի մը քայլ առաջ կ՚անցնի և անոնց առջևէն կ՚սկսի վազել ու գաւիթէն անցնելով սենեակէ սենեակ կ՚երթայ, մինչև որ զինքը բռնեն։ Այս ալ իր այլանդակ սովորութիւններէն մէկն է. տիկինը որչափ որ ալ քեզմէ առաջ ըլլայ, քանի որ թեթևաշարժ ես և արագոտն, անշուշտ իսկոյն պիտի կրնաս զայն բռնել։ Ուստի շուտ մը հագուստներդ հանէ առանց քաշուելու և մինակ շապիկովդ կեցիր։

Իմ միամիտ եղբայրս արդէն իրեն ամէն առաջարկուած բաները կատարեր էր, հետևաբար այս նոր առաջարկութիւնը մերժելու հարկ չտեսաւ։ Ուստի հանուեցաւ. իսկ Նորատի տիկինն ալ իր պարեգօտը հանել տուաւ և մինակ ներքնաշապիկովը մնաց, որպէս զի աւելի թեթևութեամբ վազէ։ Երբ երկուքնին ալ արշաւելու պատրաստուած էին, Նորատի տիկինը քանի քայլ առաջ անցաւ և հիանալի շուտութեամբ սկսաւ վազել։ Եղբայրս իր բոլոր ուժովը անոր ետևէն սրացաւ, ամէն հանդիսականներուն ծիծաղը շարժելով որ ծափ կը զարնէին։ Նորատի տիկինը որ միայն չէր կորսնցուցած այլ և միշտ եղբօրմէս աւելի առաջ կ՚անցնէր, երկու երեք անգամ գաւիթին մէջ շրջան ըրաւ, և ապա երկար ու մութ անցքէ մը ներս մտաւ, ուր գաղտնի ճամբէ մը որ իրեն ծանօթ էր, փախաւ։ Պագպարա, որ շարունակ անոր ետևէն կը վազէր, անցքին մէջ աչքէ կորսնցուց տիկինը, և մթութեան պատճառաւ սկսաւ աւելի ծանր վազել։ Վերջապէս լոյս մը տեսնալով դէպի այն կողմը վազեց և դռնէ մը դուրս ելաւ, այս դուռն ալ շուտ մը իր վրայէն գոցուեցաւ։ Երևակայեցէք թէ ո՛րչափ զարմացաւ երբ ինքզինքը խաղաղորդներու փողոցը գտաւ։ Անոնք ալ նոյնչափ զարմացան երբ շապիկով աչքերը կարմիր ներկուած անպեխ և անմօրուս տեսան եղբայրս։ Սկսան ծափ զարնել և ծաղր

ընել բարձրաձայն, և ոմանք անոր ետևէն վազեցին և կաչելով անոր գլխուն զարկին։ Վերջապէս զայն բռնելով, պատահմամբ գտնուած իշու մը վրայ հեծցուցին և բոլոր քաղաքը պտտցուցին հոն խաղք ու խայտառակ ընելով ամբողջ ժողովուրդին առջև։

Բայց ի լրումն այս ամէն ձախորդութեանց՝ ոստիկանութեան զլան առջևէն անցուցին զինքը, այնպէս որ ոստիկանապետը այս չփոթութեան պատճառը իմանալ ուզեց։ Խաղախորդները ըսին թէ՝ փողոցին վրայ նայող մեծ վէզիրին կանանոցին մէկ դռնէն, եղբօրս՝ այն վիճակին մէջ դուրս ելնելը տեսած էին։ Ասոր վրայ, տեղակալը հրամայեց որ խեղճ Պագպարային ոտքերուն հարիւր փայտ զարնեն, և քաղաքէն դուրս հանեն, այն պայմանաւ որ մէյ մըն ալ ներս չմտնէ։

Ահա, հրամանատարդ հաւատացելոց, ըսի Մօստանզէր Պիլլահ ամիրապետին, իմ երկրորդ եղբօրս արկածը, զոր Ձեր վեհափառութեան պատմել կ'ուզէի։ Զգիտեր խեղճը որ մեր հզօր իշխաններուն կիները երբեմն այնպիսի խաղեր խաղալով երիտասարդներուն՝ կը զուարճանան, և ատոնք ալ միամտաբար ատանկ որոգայթներու մէջ կ'իյնան։

Սափրիչը՝ իր խօսքը չկտրելով՝ իր երրորդ եղբօրը պատմութեան անցաւ։

ՍԱՓՐԻՋԻՆ ԵՐՐՈՐԴ ԵՂԲՕՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Հրամանատարդ հաւատացելոց, ըսաւ ամիրապետին, իմ երրորդ եղբայրս՝ որուն անունն էր Պաքպաք. կոյր էր, և իր սև բաղդէն մուրացկանութիւն ընելու ստիպուելով՝ դռնէ դուռ կ'երթար և կը մուրար։ Այնպէս մը վարժուած էր փողոցները առանձին պտըտելու որ առաջնորդի պէտք չունէր։ Սովորութիւն ունէր դռները զարնել և մինչև որ չըսուէին չէր պատասխաներ։

Օրին մէկը դուռ մը զարկաւ. տանուտէրը՝ որ մինակ էր տանը մէջ պոռաց։

— Ո՞վ է այն։

Եղբայրս ձայն չհանեց և երկրորդ անգամ զարկաւ. Տանուտէրը պարապ տեղը նորէն հարցուց թէ ո՞վ է զարնողը, եղբայրս դարձեալ պատասխան չտուաւ։ Ասոր վրայ տանուտէրը վար իջաւ, դուռը բանալու և եղբօրս հարցուց թէ ինչ կ'ուզէ։

— Ի սէր Աստուծոյ ինծի բան մը տուր, պատասխանեց այն ատեն Պաքպաք։

— Կ'երևայ թէ կոյր ես, վրայ բերաւ տանուտէրը։

— Ափսո՛ս, այո՛, կոյր եմ, պատասխան տուաւ եղբայրս։

— Ձեռքդ երկնցուր, ըսաւ անոր տանուտէրը։

Եղբայրս ալ կատարեց անոր ըսածը, և տանուտէրը անոր ձեռքը բռնելով շիտակ իր խուցը վեր տարաւ։ Պաքպաք կարծեց թէ զինքը սեղանակից ընելու համար վեր կը հրամցնէ, ինչպէս շատ անգամ ուրիշները կ'ընէին։ Երբ երկուքնին ալ սենեակը մտան, տանուտէրը անոր ձեռքը թողուց, իր տեղը նստաւ և նորէն կոյրին հարցուց թէ ինչ կ'ուզէ։

— Արդէն քեզի ըսի, պատասխանեց Պաքպաք, որ ի սէր Աստուծոյ ինծի ողորմութիւն մը տաս։

— Բարի կոյր, պատասխանեց տանուտէրը, իմ ձեռքէս

ուրիշ բան չգար այլ միայն աղաչել Աստուծոյ որ աչքիդ լոյս տայ։

— Այդ խօսքդ գոնէն ալ կրնայիր ըսել, վրայ բերաւ եղբայրս, և ինծի վեր ելլելու ծանրութիւն չտալ։

— Եւ ի՞նչու համար, միամիտ մարդ, պատասխան չես տար երբ կը զարնես դուռը և քեզ կը հարցանեն թէ ի՞նչ կ'ուզես։ Ինչո՞ւ համար դու ալ դուռը գալու բանալու ծանրութիւնը կուտաս տանտէրներուն։

— Լա՛ւ, ի՛նչ պիտի տաս ինձ, ըսաւ այն ատեն եղբայրս։

— Նորէն կը կրկնեմ, պատասխանեց տանուտէրը, քեզի բան մը տալիք չունիմ։

— Ուրեմն գոնէ օգնէ ինծի որ վար իջնեմ, ինչպէս որ վեր ելլելու օգնեցիր, յարեց Պաքպաք։

— Սանդուղը առջևդ է, պատասխանեց տանուտէրը· մինակդ վար իջիր եթէ կ'ուզես։

— Եղբայրս սկսաւ վար իջնել, բայց սանդուղին մէջտեղը ոտքը սահելով վար գլորեցաւ, կռնակն ու գլուխը ցաւցուց։ Բաւական դժուարութեամբ կրցաւ ոտք ելլել խեղճը ու մեկնեցաւ գնաց։ Ճամբան տանուտէրին դէմ գանգատելով կը մռմռար և կը խօսէր ինքնիրեն թէ արդեօք անիկա իր ինկնալուն վրայ որչա՞փ կը խնդար հիմա։

Այս միջոցին, իր երկու կոյր ընկերները, որ անկից կ'անցնէին, ձայնէն զինքը ճանչցան։ Կանգ առին և հարցուցին թէ ի՞նչ ունի։ Իր գլխուն եկածը պատմեց, իմացուց որ բոլոր օրը տակաւին ողորմութիւն մը ընդունած չէր և ըսաւ·

— Կ'աղաչեմ որ ինծի հետ մինչև տունը գայիք, որպէս զի մեր միասին պահած գումարէն քիչ մը ստակ առնեմ ձեր առջևը և երթամ քիչ մը կերակուր գնեմ։

Երկու կոյրերը հաւանութիւն տուին և զանոնք իր տունը տարաւ։

Պէտք է գիտնալ որ այն տանուտէրը, որ եղբայրս չարչարեց՝ գող մըն էր և ի բնէ ճարպիկ ու նենգամիտ մարդ մը։ Պատուհանէն լսեց ինչ որ Պաքպաք ըսեր էր իր ընկերներուն·

ուստի վար իջաւ, անոնց առջևէն գնաց, և եղբօրս բնակած խարխուլ տունը մտաւ անոնց հետ։ Կոյրերը նստան և Պաքպաք ըսաւ·

— Եղբայրներ, պէտք է նախ դուռը գոցել և փնտռել իմանալ որ ձեզի հետ օտարական մը ներս սպրդած չըլլայ։

Այս խօսքին վրայ, գողը շատ շփոթեցաւ և ինչ ընելը չէր գիտեր, բայց նոյն միջոցին չուան մը տեսնելով որ առաստաղէն կախուած էր, զայն բռնեց և օդին մէջ կախուեցաւ, մինչդեռ կոյրերը դուները գոցեցին և սենեակին չորսդին պտտեցան ամէն կողմ իրենց գաւազաններով շօշափելով։ Երբ այս գործողութիւնը լմնցաւ, և ամէն մէկը իր տեղը նստաւ, գողն ալ չուանը ձգեց և գնաց կամացուկ մը եղբօրս քովը նստաւ, որ՝ կարծելով թէ կոյրերուն հետ առանձին մնացած է, ըսաւ անոնց·

— Եղբայրներ, քանի որ երկար ատենէ ի վեր մեր հաւաքած ստակին աւանդապահ կարգած էք զիս, կ'ուզեմ ցոյց տալ որ ձեր վստահութեան արժանի եմ։ Գիտէք որ երբ վերջին անգամ մեր ստակը համրեցինք՝ տասը հազար դահեկան ունէինք և տասը պարկերու մէջ դրած էինք այդ գումարը· ահա պիտի տեսնէք որ և ոչ մէկուն դպած եմ։

Այս ըսելով՝ ձեռքը հինումին լաթերու տակ խօթեց, իրարու ետև տասը պարկերը հանեց և իր ընկերներուն տալով·

— Ահաւասիկ, շարունակեց նա, կրնաք ծանրութենէն հասկնալ որ ամբողջութեամբ կեցած են, կամ եթէ կ'ուզէք, կրնաք անմիջապէս համրել։

Իր ընկերները պատասխան տուին որ իր վրայ կատարեալ վստահութիւն ունին. այն ատեն եղբայրս ծրարներէն մէկը բացաւ և տասը դրամ հանեց. միւս երկու կոյրերն ալ նոյնչափ առին։

Յետոյ Պաքպաք տասը ծրարներ իրենց առջի տեղը դրաւ. իսկ կոյրերէն մին ըսաւ անոր թէ հարկ չկայ որ այն օրը իր ընթրիքին համար ծախս մը ընէ, թէ երեքնուն համար բաւական ուտելիք ունին, ողորմասէր անձերու շնորհիւ։

Նոյն միջոցին պայուսակէն հաց, պանիր և քիչ մը պտուղ հանեց, բոլորն ալ սեղանի մը վրայ դրաւ, և ապա սկսաւ ուտել։ Գողը՝ որ եղբօրս աջ կողմը կը գտնուէր, ամենէն աղէկ պատառները կ'ընտրէր և անոնց հետ կ'ուտէր. բայց թէև ձայն չհանելու համար ամէն զգուշութիւն կ'ընէր, սակայն ինչպէս եղաւ՝ Պաքպաք անոր ծամելու ձայնը առաւ ու իսկոյն պոռաց.

—Կորա՛նք. մեր մէջ օտարական մը կայ։

Այս ըսելով՝ ձեռքը երկնցուց և գողը թևէն բռնեց. անոր վրայ ինկաւ գո՛ղ կայ պոռալով և բռունցքը սաստիկ զարնելով. Միւս կոյրերն ալ սկսան պոռալ և գողին զարնել, որ իր կողմէն, կարելի եղածին չափ ինքզինքը կը պաշտպանէր։ Որովհետև շատ ուժով էր և հուժկու, և իր հարուածները որուն իջեցնելը կը տեսնէր, երբեմն ասոր, երբեմն անոր հարուածները կուտար քանի ազատութիւն գտնէր, և միւսներէն աւելի գող կայ կը պոռար։ Դրացիները այս վայնասունը լսելով վազեցին եկան, դուռը կոտրեցին բացին և կռուողները զատելու համար մեծ նեղութիւն քաշեցին. բայց վերջապէս երբ յաջողեցան զանոնք հանդարտեցնելու, սկսան հարց ու փորձ ընել թէ ի՞նչ էր իրենց կռուին պատճառը։

—Տեարք իմ, պոռաց եղբայրս, որ տակաւին գողին օձիքը չէր ձգած, այս բռնած մարդս գող մըն է. որ մեզի հետ հոս մտաւ մեր ունեցած քիչ մը ստակը գողնալու համար։

Գողը՝ որ դրացիները տեսնելուն պէս՝ աչքերը գոցեր էր ինքզինքը կոյր ձևացնելու համար, այն ատեն ըսաւ.

— Տեարք իմ, ստախօս մըն է այս կ'երդնում յանուն Աստուծոյ և ամիրապետին կենաց վրայ՝ որ իրենց ընկերակիցն եմ, և կը մերժեն ինծի ինկած բաժինը տալու։ Երեքնին ալ ինծի դէմ ելան, և ես արդարութիւն կը պահանջեմ։

Դրացիները չուզեցին անոնց վէճին խառնուիլ և չորսն ալ առին դատաւորին առջև տարին։

Երբ դատաւորին առջև ելան, գողը առանց հարց ու փորձի սպասելու, ըսաւ միշտ կոյր ձևանալով.

— Տէր իմ, որովհետև ամիրապետին կողմէն արդար դատաստան ընելու սահմանուած ես, ահա կը յայտնեմ որ ամենքնիս ալ յանցաւոր ենք, երեք ընկերներս և ես։ Բայց որովհետև երդումով ուխտ ըրած ենք որ մինակ ծեծի տակ մեր գաղտնիքը խոստովանինք, եթէ կ'ուզես մեր յանցանքը իմանալ, բաւական է որ հրամայես մեզ ծեծել տալ և նախ ինձմէ սկսիլ։

Եղբայրս խօսիլ ուզեց, բայց դատաւորը հրամայեց որ լուռ կենայ։ Այն ատեն գողին աղուոր ծեծ մը տուին և անխնայ քան երեսուն հարուած կերաւ. բայց այնպէս մը ցոյց տալով թէ ցաւէն կը յաղթուի, նախ աչքին մէկը բացաւ, և քիչ մը ետք միւսն ալ բացաւ, կը ջանար որ անոնց գութը շարժէ և կ'աղաչէր որ ծեծը դադրեցունեն։ Դատաւորը զիտելով որ գողը աչքերը բաց իրեն կը նայէր, շատ զարմացաւ։

—Անզգամ, ըսաւ անոր,, ի՞նչ կը նշանակէ այս հրաշքը։

—Տէր իմ, պատասխանեց գողը, հիմա ձեզի կարեւոր գաղտնիք մը պիտի իմացնեմ, թէ որ ինձ ներում շնորհէք, և խոստումնիդ պահելու իբր գրաւական յանձնէք ինծի ձեր մատանին որ ձեր զմուռն է, այն ատեն պատրաստ եմ բոլոր գաղտնիքը յայտնելու։

Դատաւորը ծեծը դադրեցնել տուաւ, մատանին յանձնեց և խօսք տուաւ ներելու։

—Ձեր այդ խոստման հաւատալով պատասխանեց գողը, պիտի խոստովանիմ, տէր իմ, որ իմ ընկերներս ու ես շատ պայծառ կը տեսնենք։ Սուտ կոյր կ'ըլլանք որ ազատօրէն տուները մտնենք և մինչև կանանց սենեակները թափանցենք, ուր անոնց տկարութենէն չարաչար օգուտ կը քաղենք։ Նոյնպէս կը խոստովանիմ որ այս հնարքով ընկերակցութեամբ տասը հազար դրամ վաստկեցանք. այսօր ընկերակիցներէս իմ երկու հազար հինգ հարիւր դրամ բաժինս խնդրեցի, բայց մերժեցին, որովհետև ես ա՛լ քաշուիլ կ'ուզեմ ընկերութենէն, կը վախնան որ զիրենք բերան չտամ, ուստի երբ պնդեցի որ բաժինս ինձ յանձնեն, իմ վրայ ինկան և սաստիկ ծեծեցին զիս, ինչպէս որ վկայ են մեզ այստեղ բերող մարդիկ։ Ձեր

արդարամտութիւնէն կը խնդրեմ որ իմ երկու հազար հինգ հարիւր դրամ բաժինս ինծ յանձնել տաք։ Եթէ կ'ուզէք որ ընկերակիցներս ալ այս բաժիններս հաստատեն, ինծի տրուած հարուածներուն եռապատիկը զարնել տուէք անոնց, և պիտի տեսնէք որ անոնք ալ ինծ նման աչքերնին պիտի բանան։

Եղբայրս ու միւս երկու կոյրերը ինքզինքնին արդարացընելով, այս սոսկալի սուտերուն դէմ բողոքեցին, բայց դատաւորը անոնց ականջ կախել չէր ուզեր։

—Անօրէններ, ըսաւ անոնց, ուրեմն այսպէս սուտ կոյր կ'ըլլաք, մարդիկը կը խաբէք, որպէս զի անոնց ողորմածութիւնը գրգռէք, և այդպիսի չարութիւններ գործէք։

—Սուտ է, պոռաց եղբայրս, սուտ է, մեզմէ և ոչ մէկը կը տեսնէ, Աստուած վկայ է բանիս։

Ինչ որ ըսաւ եղբայրս օգուտ մը չունեցաւ, ինքն ու իր ընկերները երկու հարիւր գաւազանի հարուած կերան։ Դատաւորը շարունակ կ'սպասէր որ աչքերնին բանան, և կարծէր թէ յամառութենէ չեն բանար, թէև իրօք կատարեալ կուրութենէ էր։

—Անպիտաններ բացէք աչքերնիդ, և մի սպասէք որ ձեզ ծեծի տակ սպաննեն. կ'ըսէր նոյն միջոցին գողը կոյրերուն։ Յետոյ դատաւորին դառնալով՝ տէր իմ, ըսաւ անոր, քաջ գիտեմ որ իրենց խորամանկութիւնը չյայտնելու համար երբէք աչքերնին չպիտի բանան ասոնք. անշուշտ կը վախնան ամօթապարտ մնալ զիրենք տեսնողներուն առջև և իրենց դատապարտութիւնը անոնց աչքին մէջ նշմարել։ Եթէ կը հաճիք աւելի աղէկ կ'ըլլայ ներել անոնց և ինծի հետ մէկը ղրկել որ տասը հազար դրամը պահուած տեղէն առնենք բերենք։

Դատաւորը այս առաջարկութիւնը իսկոյն կատարեց. գողին հետ իր մարդիկներէն մէկը ղրկեց և տասը ծրարները բերին։ Երկու հազար հինգ հարիւր դրամը գողին համրել տուաւ և մնացածը իրենց պահեց. Իսկ եղբայրս և իր ընկերները աքսորեց անոնց վրայ գթալով։ Երբ եղբօրս գլխուն եկածը իմացայ. իսկոյն անոր ետևէն գացի։ Իր դժբախտու-

թիւնը ինծ պատմեց և գաղտնի յաջողեցայ քաղաք դարձնել զինքը։ Շատ աղէկ կրնայի դատաւորին առջև տանիլ և զայն արդարացնել ու գողը պատժել տալ ինչպէս որ արժանի էր, բայց համարձակութիւն չունէի, և կը վախնայի որ ես ալ գլխուս փորձանք չբերեմ։

Ահա այսպէս աւարտեցի իմ խեղճ կոյր եղբօրս տխուր պատմութիւնը։ Ամիրապետը ինչպէս առջի լսածներուն, նոյնպէս այս արկածին վրայ ալ խնդաց։ Նորէն հրամայեց որ ինծի բան մը տան, բայց չսպասեցի որ հրամանը կատարեն, և իմ չորրորդ եղբօրս պատմութիւնը սկսայ հետևեալ կերպով։

ՍԱՔՐԻՋԻՆ ՉՈՐՐՈՐԴ ԵՂԲՕՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Իմ չորրորդ եղբօրս անունը Ալգուզ էր։ Մխականի դարձաւ պատճառով մը որ Ձեր վեհափառութեան պատմելու պատիւը պիտի ունենամ։ Արհեստով մսավաճառ էր. յատուկ վարպետութիւն մը ունէր խոյեր մեծցնելու և եղջերամարտի վարժեցնելու, այս միջոցով գլխաւոր իշխաններու հետ ծանօթութիւն ու բարեկամութիւն հաստատած էր, որոնք այս տեսակ կռիւներ տեսնելէ կ'ախորժէին և նոյն նըպատակին համար իրենց տան մէջ խոյեր կը պահէին։ Ասկէ զատ՝ շատ յաճախորդ ունէր. միշտ իր խանութը ամենաընտիր միս կը գտնուէր, վասն զի շատ հարուստ էր և բան մը չէր խնայեր լաւագոյն տեսակը ունենալուն համար ամէն ատեն։

Օր մը խանութը գտնուած միջոցին ծերունի մը որ երկար ու ճերմակ մօրուք մը ունէր, եկաւ և վեց լիպրա միս գնեց, ստակը վճարեց և գնաց։ Եղբայրս այնքան աղուոր, այնքան ճերմակ և աղէկ կոխուած գտաւ անոր տուած ստակը որ սնտուկին մէջ զատ տեղ մը դրաւ։ Միեւնոյն ծերունին շարունակ հինգ ամիս նոյնչափ միս գնեց, ամէն անգամուն նոյն տեսակ դրամ կը վճարէր և եղբայրս ալ այդ դրամը զատ կը պահէր։

Հինգ ամիսէն ետքը՝ Ալգուզ մեծաքանակ ոչխար գնած ըլլալով, ուզեց որ փոխարէնը այդ պահած աղուոր դրամներով վճարէ, ուստի սնտուկը բացաւ զանոնք հանելու համար. բայց այն դրամը գտնալու տեղ՝ յետին ծայր զարմացաւ երբ տեսաւ որ անոր տեղ կլորաձեւ թուղթեր կան։ Գլխուն ուժգին հարուածներ տալ սկսաւ, վայնասուն մըն է արձակեց այնպէս որ բոլոր դրացիները վազեցին եկան՝ և անոր չափ զարմացան երբ գործին էութիւնը իմացան։

—Ո՛հ, ուր էր թէ, գոչեց եղբայրս լալով, որ այն անօրէն ծերունին՝ իր կեղծ ու պատիր երեսով՝ հիմայ խանութս գար։

Այն ինչ այս խօսքերը աւարտած էր՝ որ հեռուէն անոր գալը նշմարեց. արտորնօք գնաց անոր դէմը ելաւ և ձեռքը ուսին վրայ դնելով.

—Մահմէտականներ, պոռաց իր բոլոր ուժովը, օգնութեան հասէք։ Լսեցէք այս անզգամ մարդուն ըրած խաբէութիւնը։

Նոյն պահուն՝ իր չորս կողմը հաւաքուած անթիւ բազմութեան պատմեց՝ արդէն իր դրացիներուն պատմածը։ Եղբայրս երբ խօսքը վերջացուց, ծերունին՝ առանց այլայլելու ըսաւ պաղ արիւնով.

—Շատ աղէկ կ'ընես եթէ զիս թողուս որ ճամբաս շարունակեմ և ասով բազմութեան առջեւ ինձ ըրած նախատինքդ ուղղես, որպէս զի ես ալ աւելի արիւնալի նախատինք մը չընեմ քեզի ակամայ։

—Է՛հ, ի՞նչ կրնաս ընել ինծի դէմ, պատասխանեց եղբայրս։ Իմ արհեստիս մէջ ուղիղ մարդ մըն եմ և քեզմէ չեմ վախնար։

—Ուրեմն կ'ուզես որ հրապարակե՞մ ըրածներդ, վրայ բերաւ ծերունին նոյն ձայնով։ Գիտցէ՛ք յարեց, ժողովրդեան դառնալով, գիտցէ՛ք որ այս մարդը ոչխարի միս ծախելու տեղ՝ մարդու միս կը ծախէ։

—Ստախօս խաբեբայ մըն ես դուն, պատասխան տուաւ եղբայրս։

—Ո՛չ, ո՛չ, ըսաւ այն ատեն ծերունին, այս պահուս որ քեզի կը խօսիմ, մորթուած և խանութիդ առջեւ ոչխարի պէս կախուած մարդ մը կայ. գացէ՛ք, նայեցէ՛ք թէ ըսածս ճշմարիտ է թէ ոչ։

Եղբայրս սնտուկը բանալէ առաջ՝ այն օրը ոչխար մը մորթելով. ըստ սովորութեան՝ խանութէն դուրս կախեր էր։ Բողոքեց ծերունիին ըսած ստին համար. սակայն դիւրահաւան ժողովուրդը՝ անոր բողոքը մտիկ չընելով՝ այսպիսի

սոսկալի ոճիրով մը ամբաստանուած մարդու մը դէմ գայրացած՝ անմիջապէս գործը ստուգել ուզեց։ Ուստի բռնադատեցին եղբայրս որ ծերունիին օձիքէն թողու, անոր թեւէն բռնեցին՝ և կատաղօրէն մինչև խանութը վազեցին, այն տեղ՝ ամբաստանողին ըսածին պէս՝ մորթուած և կախուած մարդը տեսան. վասն զի այս ծերունին որ վհուկ մըն էր, ամենուն աչքը հմայեր էր. ինչպէս որ եղբօրս աչքն ալ հմայելով՝ թուղթի կտորները դրամի տեղ քշած էր իրեն։

Այս դէպքին վրայ՝ Ալգուզը բռնողներէն մէկը անոր ըսաւ սոսկալի կռուփ մը տալով.

—Ի՞նչպէս, անզգամ մարդ, ուրեմն մեզի մարդու մի՞ս կը կերցնես։

Եւ ծերունին ալ՝ որ զայն բռներ էր, ուրիշ կռուփ մըն ալ ան իջեցուց և աչքին մէկը հանեց։ Եղբօրս ամէն կրցող մօտեցողները զայն անխնայ ծեծեցին։ Այս բաւական չէ, դատաւորին առջև տարին, ուր դիակը անոր ներկայացուցին՝ իբր վկայ ամբաստանեալին դէմ։

—Տէր իմ, ըսաւ վհուկ ծերունին. կը տեսնէ՞ք այս բարբարոսը, այս այն անզգամն է որ մարդ կը մորթէ և անոր միսը ոչխարի տեղ կը ծախէ։ Ժողովուրդը կ'սպասէ որ ուրիշներու օրինակ ըլլալու համար պատիժ մը տնօրինէք անոր։ Դատաւորը համբերութեամբ եղբօրս ըսածն ալ մտիկ ըրաւ, սակայն դրամին թուղթի փոխուիլը այնքան անհաւատալի թուեցաւ իրեն, որ եղբայրս իբր խաբեբայ նկատեց, և իր աչքին վկայութեան հաւատալով հրամայեց որ հինգ հարիւր հարուած տան անոր։

Յետոյ ստիպեց որ Ալգուզ յայտնէ իր պահած տակին տեղը, այսպէսով բոլոր ունեցածը գրաւեց, ու զայն ուղտի մը վրայ հեծցուց և քաղաքին ամէն կողմը պտըտցնել տալէն ետքը՝ մշտատև աքսորի դատապարտեց։

Ես Պաղտատ չէի եղբօրս այսպիսի աղէտալի արկած մը պատահած ատենը։ Իր աքսորավայրը հասնելուն հեռաւոր տեղ մը քաշուեցաւ, այն տեղ մնաց մինչև որ կռնակէն առած վէրքերը բժշկուեցան։ Երբ քալելու կարող եղաւ, գիշերայն՝

գաղտնի ճամբաներէ՝ անծանօթ քաղաք մը գնաց, այն տեղ տուն մը բռնեց և բնաւ դուրս չէր ելլեր։ Վերջապէս փակուած ապրելէն ձանձրանալով՝ ամէն օր կ'երթար արուարձաններուն մէջ շրջագայելու. երբ օրին մէկը ետեւէն եկող շատ մը ձիաւորներու ոտնաձայնը լսեց։ Նոյն միջոցին՝ մեծ տան մը դրան մօտ կը գտնուէր դիպուածով, և որովհետև գլխին եկած փորձանքէն ի վեր ամէն բանէ կը վախնար, ահ ու դողն առաւ որ զինքը չձերբակալեն. ուստի դուռը բացաւ որ ներս մտնէ պահուըտի, և զայն գոցելէն ետքը՝ մեծ գաւիթ մը մտաւ. հազիւ թէ երկու քայլ առած էր որ երկու սպասաւորներ դէպ ի իրեն եկան և օձիքէն բռնելով.

—Օրհնեալ ըլլայ Աստուած, ըսին անոր, որ դու անձամբ կուգաս մեզի անձնատուր ըլլալու։ Մեզի սա վերջին երեք գիշերուան մէջ այնքան նեղութիւն տուիր որ չկրցանք քնանալ, և քու չար խորհուրդդ ի գերև հանելու միջոցը գտանք, թող չտալով քեզի որ զմեզ սպաննես։

Դիւրին է ձեզ երևակայել որ եղբայրս շատ զարմացաւ այս նորաձև բարևին վրայ։

—Բարի մարդիկ, ըսաւ անոնց, չգիտեմ թէ ինչ կ'ուզէք ինձմէ, և անտարակոյս զիս ուրիշի տեղ կ'առնէք։

—Չէ՛, չէ՛, պատասխանեցին, քաջ գիտենք որ դուն և ընկերներդ աներես գողեր էք։ Բաւական չէք սեպեր մեր տիրոջ բոլոր գոյքը կողոպտել, և մուրացկանի կարգն անցունել զայն, հապա անոր կենաց դէմ ալ կը դաւադրէք։ Նայինք, երէկ գիշեր մեր ետեւէն վազելու ատեն ձեռքդ բռնած դանակդ քովդ չէ՞ արդեօք։

Այս ըսելով, անոր վրան գլուխն նայեցան և դանակ մը գտան։

—Հօ՛, հօ՛, գոչեցին զայն առնելով, հիմա կրնաս համարձակիլ ըսելու թէ գող մը չես։

—Է՛հ, ի՞նչ կ'ըսէք, պատասխանեց եղբայրս, միթէ կարելի չէ դանակ մը կրել առանց գող ըլլալու։ Մտիկ ըրէք իմ պատմութիւնս, յարեց նա, և փոխանակ իմ վրայ գէշ դա-

ղափար մը ունենալու, իմ ողջերթս ցաւակից պիտի գըտնուիք։

Տասը մարդիկը ոչ միայն անոր խօսքին ականջ չկախեցին. այլ անոր վրայ խնդացին, գետին տապալեցին, լաթերը հանեցին և չուալիկը պատռեցին։ Այն ատեն կռնակին վրայ ունեցած վէրքերը տեսնելով՝

—Է՜հ, չարագործ, պոռացին հարուածները սաստկացնելով, դուն այնպէս հաւատացնել կ'ուզես մեզ թէ ուղիղ մարդմըն ես, մինչդեռ կռնակդ ըսածիդ հակառակը կը վկայէ։

—Ափսոս, պոռաց եղբայրս, անտարակոյս շատ մեղաւոր եմ, վասն զի անիրաւ տեղը ծեծ ուտելէս ետքը՝ նորէն գանակոծ կ'ըլլամ, թէ և առաջուանին պէս բնաւ յանցաւոր չեմ։

Երկու ծառաները անոր տրտունջներուն անզգայ մնացին, ոստիկանութեան դատաւորին տարին զայն, որ ըսաւ.

—Ի՞նչ յանդգնութեամբ անոնց տունը մտար՝ դանակով հալածելու համար զանոնք,

—Տէր իմ, պատասխանեց խեղճ Ալգուզ, ես աշխարհիս ամենէն անմեղ մարդն եմ և անշուշտ ի կորուստ պիտի մատնուիմ, եթէ շնորհ չընես իմ արկածս համբերութեամբ մտիկ ընելու: յետին ծայր կարեկցութեան արժանի եմ։

—Տէր իմ, ընդմիջեց այն ատեն ծառան, ինչպէս կ'ուզէք ականջ կախել այնպիսի գողի մը որ տուներ կը մտնէ թալլելու և մարդիկ սպաննելու։ Եթէ մեզ չէք հաւատար, անոր կռնակը բանալ տուէք միայն և նայեցէք։

Այս՝ ըսելով՝ ծառան ինքը եղբօրս կռնակը բացաւ և դատաւորին ցուցուց, որ, առանց ուրիշ տեղեկութիւն խնդրելու, իսկոյն հրամայեց որ դարձեալ անոր կռնակին հարիւր խարազան զարնեն. յետոյ քաղաքը պտըտցնել տուաւ, ուղտի մը վրայ հեծած, մինչդեռ առջևէն կը պոռային։

«Ահա այսպէս կը պատժուին բռնի տուներ մտնողները»։

Այս պատիժը լմննալէն ետքը, քաղաքէն դուրս վռնտեցին եղբայրս, այն պայմանաւ որ նորէն ներս չմտնէ։ Քանի մը անձեր որ այս երկրորդ ձախորդութենէն ետքը անոր հանդիպեցան, գտնուած տեղը ինծի յայտնեցին։ Գացի զայն գտնելու,

Մոստանսըր Պիլլահ ամիրապետը, շարունակեց սափրիչը, այս պատմութեան վրայ այնչափ չխնդաց որչափ ասկէ առաջ պատմածներուս վրայ։ Բարեսիրաբար Թշուառ Ալգուզին վրայ ցաւեցաւ։ Դարձեալ ուզեց որ ինծի բան մը տայ և ճամբէ, բայց՝ անոր հրամանը կատարելու ժամանակ չտալով՝ նորէն խօսիլ սկսայ և ըսի.

— Իմ տէրս ու վեհապետս, կը տեսնէք որ շատ քիչ կը խօսիմ, և որովհետև ձեր վեհափառութիւնը մինչև հիմա ինծ մտիկ ընելու շնորհ ըրաւ, բարեհաճի իմ միւս երկու եղբօրցս ալ պատմութիւնը լսելու. յուսամ որ առաջիններուն չափ հաճոյք պիտի պատճառէ իրեն։ Կրնաք այս ամէնքը հաւաքել տալով ամբողջ պատմութիւն մը կազմել, որ ձեր Գրքատան արժանի պիտի ըլլայ։

ՍԱՓՐԻՋԻՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԵՂԲՕՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Արդ՝ պատմել ունիմ քեզ ըսելու որ իմ հինգերորդ եղբօրս անունն էր Ալնէշըր։

Ալնէշըր՝ մեր հօրը կենդանութեան ժամանակ, շատ ծոյլ բնութեան տէր էր։ Փոխանակ աշխատելով իր օրապահիկը հոգալու, չէր ամչնար իր կերակուրները հօրմէն դրամ խնդրելու, և այդ դրամով հետեւեալ օրը ապրելու։ Հայրս խոր ծերութեան մէջ մեռաւ, և մեզի իբր ժառանգութիւն ձգեց միայն եօթն հարիւր դրախմի։ Հաւասարապէս այս գումարը բաժնեցինք մեր մէջ, այնպէս որ իւրաքանչիւր եղբայր հարիւր դրախմի առաւ։ Ալնէշըր՝ որ երբեք այսչափ դրամ մէկէն տեսած չէր, շփոթեցաւ մնաց ինչպէս ծախսելուն վրայ։ Ցատկապէս մտածեց այս մասին, և վերջապէս որոշեց ապակեղէն, շիշ և ուրիշ ասոր նման ապրանքներ գնել մեծ վաճառականէ մը։ Ամէնքը մէկէն վանդակահիւս կողովի մը մէջ դրաւ, և պզտիկ աղուոր կրպակ մը վարձեց, հոն նստաւ կողովը իր առջև, և կռնակը պատին կթնած, և սպասեց որ գան իրմէ առեւտուր ընեն։ Այս դիրքին մէջ՝ աչքերը կողովին վրայ տնկած, սկսաւ գեղեցիկ ապագայ մը երազել. և հետեւեալ խօսքերն արտասանեց այնքան բարձր ձայնով որ իր դրացի դերձակը լսեց։

— Այս կողովը, ըսաւ, ինծի հարիւր դահեկանի նստաւ և բոլոր ունեցածս այս է։ Եթէ մաս առ մաս ծախեմ երկու հարիւր դրախմի պիտի ընեմ, և այս երկու հարիւրն ալ չորս հարիւր պիտի ընեմ, ապակեղէն առնելով ու ծախելով։ Այսպէս քիչ մը ժամանակէն չորս հազար դահեկան պիտի կարենամ դիզել։ Չորս հազարը կրնամ դիւրաւ ութ հազարի հասցնել։ Երբ տասը հազար ունենամ, ապակեղէնի առեւտուրը պիտի թողում և գոհարավաճառ պիտի ըլլամ։ Ադամանդ,

մարգարիտ, և ամէն տեսակ գոհարներ ծախու պիտի առնեմ։ Այսպէս բաւական հարստութիւն դիզելէ վերջը, աղուոր տուն մը, ընդարձակ հողեր, գերիներ, ներքինիներ և ձիեր ծախու պիտի առնեմ. պատուական կերուխում և զուարթ կեանք մը պիտի վայելեմ։ Իմ տունս պիտի հրաւիրեմ քաղաքին նուագածուները, պարողները ու պարուհիները։ Ասով գոհ չպիտի ըլլամ, և եթէ Աստուած ուզէ, մինչև հարիւր հազար դահեկան պիտի դիզեմ։ Երբ այսքան մեծ գումարի մը տէր ըլլամ, ինքզինքս իշխանի մը տեղ պիտի դնեմ և մեծ վէզիրին աղջիկը կնութեան պիտի ուզեմ, յայտնելով որ անոր գեղեցկութեան, իմաստութեան և ընտիր ընտիր յատկութիւններուն համբաւը լսեր եմ, և թէ վերջապէս հարսանեաց առաջին գիշերը հազար ոսկի պիտի տամ, եթէ վէզիրը անքաղաքավար գտնուի և իր աղջիկը ինծի տալու մերժէ, թէև չեմ յուսար, իր աչքին առջեւը պիտի երթամ զայն գողնալու, և իմ տունս պիտի բերեմ։ Երբ վէզիրին աղջկան հետ կարգուիմ, տասը հատ նորատի և վայելչակազմ սև ներքինի պիտի գնեմ։ Իշխանի պէս պիտի հագուիմ զգուիմ, գեղեցիկ ձի մը պիտի հեծնեմ, որ ոսկեհուռ թամբ մը պիտի ունենայ և ոսկեթել տապճակ(*) մը ադամանդներով և մարգարիտով զարդարուած. այս ճոխութեամբ քաղաքը պիտի պտըտիմ, առջեւէս ու ետեւէս գերիներ ունենալով, և մեծ վէզիրին ապարանքը պիտի երթամ, և մեծ ու պզտիկ խորին յարգանօք պիտի ողջունեն զիս։ Վէզիրին ապարանքը իջնելէս ետքը՝ սանդուխէն վեր պիտի ելլեմ, երկու կարգի վրայ շարուած իմ մարդիկներուս մէջէն, և վէզիրը գլուխ իբր իրեն փեսան ընդունելով իր տեղը ինծի պիտի տայ և ինքն ինձմէ վարօք պիտի նստի զիս պատուելու համար։ Եթէ այս ըսածներս կատարուին՝ ինչպէս որ կը յուսամ, իմ սպասաւորներէս երկու հոգի հազարական ոսկի պարունակող քսակներ պիտի ունենան, պիտի առնեմ մէկ քսակը ու վէզիրին տալով պիտի ըսեմ։ «Ահաւասիկ հազար ոսկին զոր խոստացեր էի.

(*) Ձիու փոռոց.

տալու քեզի հարսանեաց առաջին գիշերը»։ Եւ միւսն ալ տալով «Առ սափրա ալ, պիտի յարեմ, եւ ասով կը հասկըցնեմ քեզ որ խոստմնապահ մարդ մըն եմ եւ խոստացածէս աւելի կ'ընծայեմ»։ Այսպիսի գործ մը ընելէս ետքը ամէն մարդ իմ առատաձեռնութեանս վրայ պիտի խօսի։

Տանս պիտի դառնամ միեւնոյն շքեղութեամբ։ Կինս իր կողմէն պաշտօնակալ մը պիտի ղրկէ շնորհակալ ըլլալու իր հօրը բրած այցելութեանս համար. պաշտօնակալը պիտի պատուեմ ազուոր պատմուճան մը և ձախ նուէր մը տալով, ու պիտի ճամբեմ։ Եթէ ինքն ալ իր կողմէն պարգեւ մը ղրկէ չպիտի ընդունիմ և աւանդաբերը պիտի ետ դարձնեմ։ Չպիտի ներեմ կնկանս որ սենեակէն դուրս ելլէ, որ և է պատճառաւ, մինչև որ ինձմէ թոյլտուութիւն չառնայ, իսկ երբ ես սենեակը երթալ ուզեմ, այնպիսի ընթացք մը պիտի բռնեմ որ ինձմէ պատկառի։ Վերջապէս քաղաքիս ամէնէն կանոնաւոր տունը իմ տունս պիտի ըլլայ. միշտ պերճօրէն պիտի հագուիմ։ Երբ անոր հետ իրիկունը սենեակը քաշուիմ, պատուաւոր տեղը ես պիտի նստիմ, ծանրագլուխ մարդու մը պէս, առանց աջ և ահեակ դառնալու, քիչ պիտի խօսիմ. և մինչդեռ լուսնի պէս գեղանի կինս՝ դիմացս ոտքի վրայ պիտի կենայ, բոլոր իր պաճուճանքով զարդարուած, զինքը չտեսնելու պիտի զարնեմ։ Իր պատուակալ կիները որ զայն պիտի շրջապատեն, ինծի պիտի ըսեն. «Մեր սիրական տէր ու իշխան, ահաւասիկ քու առջեւդ է քու ամուսինդ, խոնարհ սպասուհիդ. կ'սպասէ որ զինքը գգուես և շատ վիրաւորուած է որ աչքդ անգամ չես դարձներ իր վրայ. այսչափ ատեն ոտքի վրայ կենալէն յոգնեցաւ, գոնէ ըսէ անոր որ նստի»։ Այս խօսքերուն բան մը չպիտի պատասխանեմ, որով իրենց զարմանքը ու վիշտը պիտի աւելնայ։ Ամէնքը ոտքս պիտի իյնան, և իմ սիրտս մեղմացնելու համար երկար ատեն նոյն աղաչանքներով ինծ պաղատելէն ետքը, վերջապէս գլուխս պիտի վերցունեմ և պաղ ակնարկ մը անոր վրայ պիտի նետեմ, յետոյ առաջուան անդրդուելի դիրքըս նորէն պիտի առնեմ։ Այն ատեն հարճերս կարծելով թէ

կինս ինծի հաճեցնելու չափ բաւական աղէկ հագուած չէ, իր արդուզարդի սենեակը պիտի տանին, որպէսզի հագուստը փոխեն, իսկ ես ալ այն ատեն տեղէս պիտի ելլեմ և առաջինէն աւելի փառաւոր զգեստ մը պիտի հագնիմ։ Նորէն իմ սիրտս շարժելու համար, պիտի գան նաժիշտները և կինս միեւնոյն ձայնը պիտի կրկնեն, և մինչև որ առաջին անգամուան պէս ինծի չաղաչեն, չպաղատին թախանձանօք, չպիտի զիջանիմ աչքս կնկանս վրայ դարձնելու. ամուսնութեանս առաջին օրէն պիտի սկսիմ հասկցնել անոր թէ ինչ կերպով ինծի հետ վարուիլը կը պահանջեմ։

Մեր հարսանեաց արարողութենէն ետքը (յարունակեց Ալնէշր), իմ քովս գտնուող սպասաւորին [illegible] ձեռքէն, հինգ հարիւր ոսկի պարունակող քսակ մը [illegible] առնեմ և սենեկապանուհիներուն պիտի [illegible] զի կնկանս հետ զիս մինակ թողուն։ Երբ ձգեն երթան, կինս ինձմէ առաջ անկողին պիտի մտնայ։ Ապա ես ալ անոր մօտ պիտի պառկիմ, կռնակս անոր դարձուցած և բոլոր գիշերը այդ դիրքին մէջ պիտի անցունեմ՝ առանց բառ մը արտասանելու։ Հետեւեալ օրը անտարակոյս իմ արհամարհոտ և գոռոզ ընթացքիս համար իր մօրը, այսինքն մեծ վեզիրին կնկան պիտի գանգատի, և իմ ալ սիրտս այս բանին համար ուրախութեամբ պիտի լեցուի։ Իր մայրը պիտի գայ զիս տեսնելու, յարգանօք ձեռքս պիտի համբուրէ և ինծ պիտի ըսէ. «Տէր իմ, (վասն զի չպիտի համարձակի զիս փեսայ կոչելու, վախնալով որ անհաճոյ բան մը չընէ այնպէս ընտանեբար հետս խօսելով), կ'աղաչեմ որ բարեհաճիք աղջկանս հոգ տանելու և անոր մօտենալու. հաւաստի եղիք որ իր միակ փափաքն է ձեզ հաճելի ըլլալ և գիտցէք որ բոլոր հոգւով ձեզ կը սիրէ»։ Բայց պարապ տեղ կեսուրս այսպիսի խօսքերով զիս համոզել պիտի աշխատի, և ոչ իսկ վանկ մը բերնէս պիտի ելլէ և իմ ծանրաբարոյութեանս մէջ անդրդուելի պիտի մնամ։ Այն ատեն ոտքս պիտի իյնայ, քանի մը անգամներ զանոնք պիտի համբուրէ և պիտի ըսէ, «Մեծայարգ տէր, միթէ կարելի՞ է որ աղջկանս իմաստութեանը վրայ տարակոյս մը ունենաս։

«Կը հաւատեմ որ իմ աչքիս առջեւ մեծցուցած եմ զայն և դուն առաջին մարդն ես որ դէմ առ դէմ կը տեսնեմ։ Խնդրեմ այցելի մեծ անարգանք մը մի ըներ, շնորհ ըրէ անոր նայելու, հետը խօսելու և անոր զքեզ ամէն բանի մէջ գոհ ընելու համար ունեցած յօժարութիւնը վստահելու»։ Այս ամէն խօսքերը ինծի պիտի չազդեն. այս տեսնելով, իմ կեսուրս բաժակ մը գինի պիտի առնէ, և աղջկանը ձեռքը տալով՝ պիտի ըսէ. «Գնա՛, աղջիկս, դուն ձեռօքդ տուր անոր այդ բաժակ մը գինին, կարելի է որ այդ գեղանի ձեռքէդ բաժակը մերժելու անզգամութիւնը չունենար»։ Կինս բաժակը ձեռքը առած պիտի անցնի, և իմ առջեւս կանգնուն ու դողդոջուն պիտի կենայ։ Երբ տեսնէ որ աչքս իրեն չպիտի դարձնեմ և զինքը շարունակ պիտի արհամարհեմ, լալագին պիտի ըսէ ինծի. «Իմ սիրտս, իմ սիրական հոգիս, իշխանս, կը պաղատիմ քեզ յանուն Աստուծոյ բարերարին, որ շնորհ ընես այս գինիի բաժակը քու ամենախոնարհ սպասուհիիդ ձեռքէն առնելու»։ Դարձեալ պիտի զգուշանամ անոր նայելու և պատասխան տալու։ «Իմ չնաշխարհիկ էրիկս, պիտի ըսէ նորէն կինս յորդ արտասուք թափելով և բաժակը բերնիս դպցնելով, չպիտի հանգստանամ մինչեւ որ այս գինին չխմես»։ Այն ատեն իր աղաչանքէն տաղտկանալով, ահարկու ակնարկ մը պիտի նետեմ անոր և երեսին աղուոր ապտակ մը պիտի իջեցնեմ ու ոտքովս անանկ մը պիտի հրեմ որ երթայ բազմոցէն հեռու իյնայ»։

Եղբայրս այնքան պաշարուեր էր այս անուրջներով, որ նոյն գործողութիւնը ոտքովը կատարեց իբր թէ նոյն վիճակին մէջ կը գտնուէր, և դժբախտաբար՝ այնպէս ուժգին զարկաւ կողովին որ խանութին վրայէն փողոցը գլորեց զայն և բոլոր մէջի ապակեղէնները ջարդ ու փշուր եղան։

Իր դրացի դերձակը, որ արտասանած այլանդակ խօսքերը լսեր էր, քահ քահ մը ձգեց երբ կողովին վար իյնալը տեսաւ.

—Ո՛հ, ի՞նչ անարժան մարդ ես, ըսաւ եղբօրս։ Ամօթէդ գետին չե՞ս անցնիր որ այսպէս անպարտ կին մը չարչարել կը մտադրես։ Պէտք է որ վայրագ անձ մը ըլլաս այնպիսի սիրանուշ անձի մը արտասուքը, գեղն ու շնորհքը արհամարհելու։ Եթէ ես մեծ վեզիրին տեղը ըլլայի, հարիւր գաւազանի հարուած կուտայի քեզ և բոլոր քաղաքին մէջ մունետիկի մը բերնով քու վատութիւնդ հռչակել կուտայի։

Եղբայրս այս աղէտալի դիպուածին վրայ՝ ինքզինքին եկաւ, և տեսնելով որ իր անտանելի գոռոզութեան պատճառաւ այս փորձանքը իր գլխուն եկած էր, ձեռքերը դըլխուն զարկաւ, լաթերը պատռեց ու սկսաւ լալ, այնպիսի աղաղակներ արձակելով՝ որ բոլոր դրացիները վազեցին և կէսօրուան աղօթքի գացող մարդիկ անգամ կեցան նայելու։ Որովհետեւ ուրբաթ օր էր, աւելի շատ բազմութիւն կը գտնուէր փողոցները քան ուրիշ օրեր։ Ոմանք գթացին Ալնէշրի վրայ և ոմանք ալ անոր այլանդակութեան վրայ ծիծաղեցան։ Սակայն իր գլխուն մէջ ունեցած ունայնութիւնը իր գոյքին հետ աններեւոյթ եղած էր, և դեռ ես իր բաղդին վրայ դառնապէս կուլար, երբ մեծարելի կին մը՝ շքեղապէս թամբուած ջորիի մը վրայ հեծած, անկէց անցաւ։ Եղբայրս այն վիճակին մէջ տեսնելով՝ իր գութը շարժեցաւ։ Հարցուց թէ ո՞վ է, և ինչո՞ւ համար կուլայ։ Ըսին միայն թէ խեղճ մարդ մըն է որ ունեցած սակաւը ապակեղէն անօթներ կողովի մը մէջ դրած էր ծախելու, թէ այս կողովը իյնալով բոլոր ապակեղէնները կոտրեր էին։ Տիկինը իսկոյն իրեն ընկերացող ներքինիի մը դարձաւ և ըսաւ.

—Ինչ դրամ որ ունիս վրադ սա խեղճ մարդուն տուր։

Ներքինին այս հրամանը կատարեց և եղբօրս ձեռքը տուաւ քսակ մը որ հինգ հարիւր ոսկի կը պարունակէր։ Ալնէշր ուրախութենէն քիչ մնաց որ պիտի խենդենար այս դրամը ընդունելով։ Բիւր օրհնութիւններ տուաւ կնկան, և իր խանութը՝ ուր մնալու ալ հարկ չկար, գոցելէն ետքը իր տունը գնաց։

Լրջօրէն կը մտածէր իրեն նոր հասած երջանկութեան վրայ, երբ լսեց որ դուռը կը զարնեն։ Բանալէն առաջ հարցուց թէ զարնողն ո՞վ է, և ձայնէն հասկնալով որ կին մըն է, դուռը բացաւ։

—Որդեակ իմ, ըսաւ կինը, քեզմէ շնորհ մը ունիմ խընդրելու. ահա աղօթքի ատեն է, կ'ուզէի լուացուիլ որ աղօթքս ընելու կարող ըլլամ։ Կ'աղաչեմ թող տուր ինծ որ ներս մտնեմ եւ աման մը ջուր շնորհէ։

Եղբայրս այս կնկան երեսը նայեցաւ և տեսաւ որ շատ տարեւոր անձ մըն է։ Թէեւ չէր ճանչնար զանիկայ, անոր խնդիրքը խոկոյն կատարեց։ Աման մը լեցուն ջուր տուաւ և գնաց նորէն իր տեղը նստաւ. շարունակ միտքը իր արկածով զբաղած ըլլալով՝ տեսակ մը երկար ու նեղ քսակի մը մէջ տեղաւորեց ոսկիները և զայն մէջքը կապեց։ Պառաւը նոյն պահուն իր աղօթքը ըրաւ. և երբ լմնցուց, եկաւ եղբօրս քով՝ ճակատը գետինը զարնելով երկու անգամ՝ անոր առջև երկրպագութիւն ըրաւ, որպէս թէ Աստուծոյ կ'աղօթէր. յետոյ՝ ոտք ելլելով անրաւ բարիք մաղթեց անոր, իր հիւրասիրութեան շնորհակալ ըլլալով։ Պառաւ կինը աղքատիկ հագուեր էր և շատ խոնարհութիւններ կ'ընէր, եղբայրս կարծելով թէ ողորմութիւն կ'ուզէ երկու ոսկի տալ ուզեց։ Պառաւը ետ ետ քաշուեցաւ զարմանքով, որպէս թէ եղբայրս անոր նախատինք մը ըրած ըլլար։

—Մեծդ Աստուած, ըսաւ պառաւը, ի՞նչ է այս։ Միթէ կարելի՞ է տէր իմ, որ զիս այնպիսի թշուառներէն մին կարծես որոնց արհեստն է համարձակ ամենուն տունը մտնել և ողորմութիւն խնդրել։ Առ սա ստակդ, փառք Աստուծոյ, պէտք չունիմ. այս քաղաքիս մէջ տիկնոջ մը քովն եմ ես, որ զմայլելի գեղեցկութիւն մը ունի, և ոսկից զատ շատ հարուստ է. ամէն պիտոյքս կը հոգայ այն կինը։

Ալնէշըր բաւական նրբամիտ չէր և չկրցաւ պառաւին փարպետորդութիւնը հասկնալ. թշուառականը երկու ոսկին մերժեր էր որպէս զի աւելին որսայ։ Եղբայրս հարցուց թէ արդեօք չկրնար միջոց մը գտնել այն կինը տեսնելու համար։

—Յօժարակամ, պատասխանեց նա, շատ ուրախ պիտի ըլլայ եթէ քեզի հետ ամուսնանայ և զքեզ իր անձին և բոլոր ստացուածքին տէրը ընէ. առ ստակդ ու ետեւէս եկուր։

Եղբայրս սաստիկ ուրախանալով որ մեծ գումար մը

գտնելէն ետքը՝ գեղանի և հարուստ կին մըն ալ կը գտնէ, ուրիշ ոև է զիպուած մտքէն չանցուց։ Հինգ հարիւր ոսկին հետն առնելով պառաւին հետ դուրս ելաւ։

Եղբայրս պառաւին ետեւէն կը քալէր և հեռուէն անոր հետեւեցաւ մինչև մեծ տան մը դուռը։ Պառաւը դուռը զարկաւ և եղբայրս անոր միացաւ այն միջոցին որ յոյն աղախին մը զայն կը բանար։ Առաջ ինքը ներս մտաւ և քաբայստակ զաւիթէ մը անցնելով՝ պառաւին առաջնորդութեամբ սրահ մը հասաւ, որուն կահ կարասին տան տիրուհիին վրայ ունեցած աղէկ կարծիքը հաստատեց։ Մինչդեռ պառաւը նորատի տիկնոջ իմաց տալու գացած էր, եղբայրս նստաւ, և որովհետև շատ տաքցեր էր, ապարօշը հանեց և իր քովը դրաւ։ Քիչ ետքը տեսաւ նորատի տիկինը որ ներս կը մտնէր, որուն գեղեցկութեան վրայ աւելի եւս զարմացաւ քան ճոխ հագուստին ու արդուզարդին վրայ։ Եղբայրս զայն տեսնելուն պէս ոտք ելաւ. սոր փափաքէն տիկինը շնորհալի ժպիտով մը խնդրեց որ իր տեղը նստի և ինքն ալ անոր քովը բազմեցաւ։ Իր ուրախութիւնը յայտնեց զայն տեսնելուն և քանի մը անուշ խօսքեր ըսելէն ետքը,

—Այստեղ հանգիստ չենք, յարեց նա, ելիր, տուր ինծի ձեռքդ։

Այս խօսքին վրայ՝ իր ձեռքը անոր երկնցուց և հետաւոր խուց մը առաջնորդեց զինքը, այնտեղ ալ քիչ մը ատեն հետը խօսեցաւ. յետոյ անկէ հեռացաւ անոր ըսելով.

—Կեցիր այստեղ. շուտ մը պիտի դառնամ։

Եղբայրս սպասեց. բայց փոխանակ այդ նորատի տիկնոջ, յաղթանդամ սև գերի մը մտաւ սենեակէն ներս՝ ձեռքը սուր մը, ու եղբայրս զիտելով ահարկու նայուածքով մը.

—Ի՞նչ բան ունիս այստեղ, ըսաւ անոր գոռոզաբար։

Ալնէշըր այս սև գերին տեսնելուն՝ այնքան մեծ սարսափ զգաց որ պատասխան տալու անկարող եղաւ։ Գերին զայն հանուեցուց, վրան ունեցած ոսկին առաւ և սուրովը միսեբուն քանի մը հարուած իջեցուց։ Խեղճը անշարժ գետինը ինկաւ, թէեւ խելքը գլուխն էր տակաւին։ Սեւ գերին՝ կար-

ծելով թէ մեռած է, կոնք մը լեցուն աղ բերել տուաւ յոյն աղախինին ձեռքով։ Եղբօրս վէրքերը անով շփեցին, նա ալ կանխամտածութեամբ կենդանութեան ամենափոքր նշան մը ցոյց չտուաւ, թէեւ սաստիկ ցաւեր կ'զգար եղած այս գործողութիւններէն։ Երբ սեւ գերին եւ յոյն աղախինը քաշուեցան, այն պառաւը որ Եղբայրս բերած եւ այդ որոգայթին մէջ ձգած էր, եկաւ անոր ոտքէն բռնեց եւ մինչեւ խուցին մէկ անկիւնը տախտակամածին վրայ գաղտնի կերպով յատկապէս շինուած դռնակի մը քով տարաւ քաշքշելով, հոն վեր վերցուց կափարիչի նմանութիւն ունեցող այդ դռնակը եւ զայն անոր յատակը գտնուող խորխորատին մէջ նետեց։ Ալնէշր ինքզինքին գալով, որովհետեւ այդքան բարձրութենէ վար իյնալուն պատճառաւ անզգայ դարձեր էր, տեսաւ որ այն ստորերկեայ տեղը շատ մը սպաննուած մարդիկ կան։ Սակայն աղը՝ որով վէրքերը շփեր էին՝ իր կեանքը պահպաներ էր։ Քիչ քիչ վերստացաւ իր ոյժը եւ երկու օրէն ետքը յաջողեցաւ կափարիչը գիշեր ատեն վերցնելով, վեր ելլել եւ գաւիթին մէջ պահուելու տեղ մը տեսնելով՝ մինչեւ լուսնալը այն տեղ կեցաւ։ Այն ատեն գարշելի պառաւին դալը տեսաւ, որ փողոցին դուռը բանալով գնաց մտածեց թէ անշուշտ կ'երթար ուրիշ որս մը փնտռելու։ Եղբայրս այս առաջակայ դուրէն քանի մը վայրկեան ետքը դուրս ելաւ․ որպէս զի պառաւը քաղաքին մէջ զինքը չտեսնէ, իմ տունս ապաւէն ընտրեց իրեն եւ այն տեղ գլխին եկած փորձանքները ինծի պատմեց։

Իմ ըրած ազդու դեղերուս շնորհիւ՝ եղբօրս վէրքերը ամիս մը բուժուեցան։ Այն ատեն միտքը դրաւ վրէժը լուծել զինքը անգթաբար խարող պառաւ կնիկէն։ Այս նպատակաւ հինգ հարիւր ոսկի պարունակելու չափ քսակ մը շինել տուաւ եւ ոսկիի կտորտուքներ լեցուց․ քսակը մէջքը կապեց գօտիովը, պառաւի հագուստ հագաւ եւ սուր մըն ալ առնելով, պատմուճանին տակը պահեց։ Վերջապէս առտու մը պառաւին հանդիպեցաւ, որ արդէն քաղաքին մէջ կը

շրջէր որպէս զի ծուղակը նետելու մարդ մը գտնէ։ Եղբայրս անոր մօտեցաւ եւ կնկան մը ձայնը կեղծելով․

—Արդեօք կշիռ մը ունի՞ս ինծի փոխ տալու, ըսաւ անոր։ Պարսիկ կին մըն եմ որ նոր հասայ այս քաղաքը․ հետս հինգ հարիւր ոսկի ունիմ, կը փափաքէի կշռել որ հասկնամ թէ պակա՞ս են թէ ճիշդ։

—Բարեմիտ կին, պատասխանեց անոր պառաւը, վերջին ծայր ուրախացած իր որսը յաջողցուցած ըլլալուն, ինծմէ աւելի յարմար մէկու մը չէիր կրնար հանդիպիլ։ Եկուր ետեւէս, եկուր, քեզ տղուս տանիմ ներկայացնեմ որ լումայափոխ է․ ինքը սիրով յանձն պիտի առնէ անձամբ կըշռելու ոսկիներդ եւ քեզ այդ ծառայութենէն ազատելու։ Շուտ ընենք երթանք որ խանութը չգացած տունը գտնենք զինքը։

Եղբայրս պառաւին ետեւէն գնաց դարձեալ մինչեւ այն տունը ուր առջի անգամ գացեր էր․ եւ յոյն աղախինը դուռը բացաւ։

Պառաւը սրահը տարաւ եղբայրս եւ ըսաւ անոր որ քիչ մը սպասէ, որ երթայ իր որդին կանչէ։ Կեղծ որդին երեւցաւ սեւ գերիի մը կերպարանքով։

—Անիծեալ պառաւ, ըսաւ Ալնէշրին, ոտք ելիր ու ետեւէս եկուր։

Այս ըսելով, առաջ անցաւ, որպէս զի զայն սպաննելու որոշեալ տեղը տանի։ Ալնէշր ոտք ելաւ ու ետեւէն գնաց․ սակայն այդ միջոցին իր պատմուճանին տակէն թուրը քաշելով, ետեւէն անոր վիզին զարկաւ այնպիսի ճարպկութեամբ որ գլուխը վար ինկաւ։ Իսկոյն մէկ ձեռքով գլուխն առաւ եւ միւսովը զիակը բռնեց ու մինչեւ ստորերկեայ տեղը քաշքշելով՝ անոր մէջ նետեց։ Յոյն աղախինը, որ այս հնարքին վարժ էր, ըստ սովորութեան աղով լեցուն կոնքը ձեռքը բռնած երեւցաւ․ բայց երբ տեսաւ Ալնէշրը ձեռք սուր մը եւ առանց քօղի, կոնքը վար նետեց ու փախաւ, բայց եղբայրս աւելի շուտ վազելով, կրցաւ ետեւէն հասնիլ եւ անոր ալ այնպէս մը զարկաւ որ աղախինին գլուխը թռաւ

և մէկդի ինկաւ։ Անզգամ պառաւն ալ այս աղմուկը լսելով վազեց եկաւ. եղբայրս անմիջապէս զայն բռնելով պոռաց.

—Նենգաւոր կին, միթէ կը ճանչնա՞ս զիս։

—Աւա՜ղ, տէր իմ, պատասխանեց նա դողդղալով, ո՞վ ես դու։ Բնաւ չեմ յիշեր որ քեզ տեսած ըլլամ։

—Ես եմ, ըսաւ նա, այն մարդը որուն տունը մտար լուացուելու և կեղծ ու պատիր աղօթքդ ընելու. կը յիշե՞ս հիմա։

Այն ատեն ծնրադիր սկսաւ ներում խնդրել անկէ, բայց եղբայրս խուլ ըլլալով անոր թախանձանաց զայն չորս կտոր ըրաւ։

Անդին կը մնար տիկինը՝ որ իր տան մէջ անցած դարձածը չէր գիտեր։ Ալնէշր փնտռեց զայն և խուցի մը մէջ գտաւ. կինը քիչ մնաց վախէն պիտի մարէր. աղաչեց որ իր կեանքը շնորհէ և եղբայրս ալ վեհանձնօրէն անոր ներեց.

—Տիկին, ըսաւ անոր, ի՞նչպէս այսպիսի անզգամ մարդոց հետ կրնաս ապրիլ, որոնցմէ իրաւամբ վրէժս լուծեցի։

—Պարկեշտ վաճառականի մը կինն էի, պատասխանեց տիկինը, և այն անիծեալ պառաւը՝ որուն ինչ անզգամ ըլլալը չէք գիտեր, երբեմն կուգար զիս տեսնելու։ «Տիկին, ըսաւ ինծի, օրին մէկը, մեր տունը հարսնիք ունի՛նք, մեծ հաճոյք պիտի պատճառես, եթէ մեզի գալու պատիւ ընես։ Անոր խօսքէն խաբուեցայ։ Իմ ամէնէն գեղեցիկ զգեստս հագայ, հարիւր ոսկի քսակս դրի և անոր հետեւեցայ. պառաւը զիս ուղղակի այս տունը բերաւ, ուր գտայ այդ սեւ մարդը։ Բռնի պահեց զիս այստեղ։ Երեք տարիէ ի վեր հոս կ՚ապրիմ մեծ վշտով ու տաղտկութեամբ։

—Այս սեւ մարդուն ընթացքին նայելով, շատ ստակ հաւաքած պիտի ըլլայ, վրայ բերաւ եղբայրս։

—Այնչափ շատ ունի, պատասխանեց տիկինը, որ ընդ միշտ հարուստ պիտի ըլլաս եթէ կարենաս զանոնք ասկէց վերցնել տանիլ. ետեւէս եկուր և աչքովդ պիտի տեսնես։

Ալնէշր սենեակ մը տարաւ, ուր ոսկիով լեցուն շատ մը

սնտուկներ ցուցուց անոր. եղբայրս հիանալով զանոնք դիտեց։

—Գնա և հետդ բաւական մարդ բեր, ըսաւ կինը, որպէս զի ամէնքն ալ վերցունենք։

Եղբայրս ժամանակ չանցունելով դուրս ելաւ, և տասը հոգի ժողվելու համար միայն ատեն անցուց ու շուտ մը դարձաւ տունը եկաւ։ Սակայն զարմացաւ մնաց դուռը բաց գտնելով, մանաւանդ երբ խուցը մտնելով՝ և ոչ իսկ սնտուկ մը գտաւ։ Տիկինը իրմէ խորագէտ և ժիր փութելով՝ նոյն սնտուկները վերցնել տուեր և անոնց հետ աներեւոյթ եղեր էր։ Բայց որպէսզի ձեռնունայն ետ չվերադառնայ, ինչ կահ կարասի և զգեստ որ գտաւ կրել տուաւ, այնպէս որ իր կողոպտուած հինգ հարիւր ոսկիէն աւելի արժէք ունեցող գոյք վերցուց տարաւ։ Բայց տունէն դուրս ելլելու ատեն՝ դուռը գոցելու մոռցաւ։ Դրացիները՝ որ եղբայրս տեսեր և բեռնակիրներուն երթեւեկը գիտեր էին, իսկոյն գացին և եղելութիւնը ոստիկանութեան դատաւորին իմաց տուին։ Ալնէշր նոյն գիշերը բաւական հանգիստ անցուց բայց հետեւեալ առաւօտ, իր բնակարանէն ելլելու միջոցին դրան առջեւ, դատաւորին կողմէն եկած քսան հոգի տեսաւ, որ զինքը ձերբակալեցին։

—Մեզի հետ եկուր, ըսին անոր, մեր տէրն ըսելիք ունի քեզի։

Եղբայրս աղաչեց որ պահ մը համբերեն և ստակի գումար մը առաջարկեց եթէ թողուն իրեն որ խոյս տայ, բայց անոնք առանց ականջ կախելու այս խօսքերուն զայն կապեցին և ստիպեցին որ իրենց հետ քալէ։ Ճամբան եղբօրս մէկ վաղեմի բարեկամին հանդիպեցան, որ անոնց հարց ու փորձ ըրաւ թէ ինչո՞ւ համար զայն ձերբակալած են. մինչեւ անգամ մեծ գումար մը խոստացաւ եթէ արձակեն եղբայրս՝ դատաւորին ըսելով թէ չգտան զանիկայ. բայց կարելի չեղաւ անոնց միտքը փոխել, և Ալնէշրը ուղղակի դատաւորին տարին։

Երբ պահակները ոստիկանութեան դատաւորին առջեւ հանեցին եղբայրս, դատաւորը անոր ըսաւ.

—Կը հարցնեմ քեզ թէ ո՞ւրկէ առիր այն կարասները զոր երէկ տունդ կրել կուտայիր։

—Տէր իմ, պատասխան տուաւ Ալնէշր, պատրաստ եմ ձեզի ճշմարտութիւնը ըսելու, բայց թոյլ տուէք ինձ որ այժմէն ձեր ներողամտութիւնը խնդրեմ եւ աղաչեմ որ ինծի վնաս մը չպիտի հասցնէք։

— Խօսք կուտամ, ըսաւ դատաւորը։

Այն ատեն եղբայրս անոր բացէ ի բաց իր գլուխը եկածները մի առ մի պատմեց, ըսաւ թէ ինչպէ՛ս պառաւ կինը իր տունը մտաւ աղօթք ընելու պատրուակով, ինչպէս ինքը ծպտեալ, տիկնոջ տունը գնաց, սեւ մարդը, յոյն աղախինը ու պառաւը սպաննեց։ Իսկ իր առած կարասներուն համար աղաչեց դատաւորին որ անոնց մէկ մասը իրեն թողու իբր հատուցում կորսնցուցած հինգ հարիւր ոսկին։

Դատաւորը, եղբօրս տուած խօսքը չկատարեց, իր մարդիկներէն մէկ քանին անոր տունը ղրկեց որ բոլոր կարասները առնեն բերեն, եւ երբ եկան ըսին թէ ամէն բան կրեր է դատաւորին մթերանոցները տեղաւորեր են, այն ատեն դատաւորը հրամայեց եղբօրս որ քաղաքէն դուրս ելլէ, երթայ ուրիշ տեղ բնակի, վասն զի կը վախնար որ Ալնէշր քաղաքը մնալով՝ չերթայ չբողոքէ ամիրապետին իր բրած անիրաւ դատաստանին համար։ Սակայն Ալնէշր անտրտունջ հնազանդեցաւ այս հրամանին եւ քաղաքէն դուրս ելաւ ուրիշ քաղաք մը երթալու համար։ Ճամբան գողերու հանդիպեցաւ, որոնք զինքը կողոպտեցին եւ մօրէ մերկ թողուցին։ Այս լուրը առնելուս՝ հագուստներ առի հետս եւ գացի զինքը գտայ։ Կարելի եղածին չափ զայն մխիթարելէն ետքը՝ ծածուկ կերպով քաղաքը մտցուցի, եւ անոր վրայ ալ միւս եղբայրներուս չափ խնամք ունեցայ։

ՍԱՓՐԻՉԻՆ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԵՂԲՕՐԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Կը մնայ ինձ պատմել վեցերորդ եղբօրս պատմութիւնը՝ որուն անունը Շագապագ է եւ շրթունքը ճեղքուած։ Հօրենական ժառանգութենէ իրեն ինկած հարիւր դահեկանը ի սկզբան շատ ճարտարութեամբ գործածեց, այնպէս որ քիչ ատենուան մէջ իր վիճակը շտկեց, բայց բաղդը դառնալով՝ պարտաւորուեցաւ մուրացկանութիւն ընելու. եւ այս արհեստը այնպիսի ճարպիկութեամբ կը կատարէր, որ պաշտօնեաներու եւ սպասաւորներու միջնորդութեամբ՝ մեծ տուներ մտնելու եւ տանուտէրներու գութը շարժել կը յաջողէր։

Օր մը փառաւոր ապարանքի մը առջեւէն անցնելու ատեն. որուն դուռը բաց ըլլալով՝ ծառաներով լեցուն բակ մը տեսեր էր, անոնցմէ մէկուն մօտեցաւ եւ հարցուց թէ այն տունը որո՞ւ է։

—Բարի մարդ, պատասխանեց ծառան. ո՞ւսկից եկար եւ եկար ինձ այդ հարցումը ընելու։ Բոլոր տեսածներէդ չե՞ս կրնար գուշակել որ Պէրմէկիտի մը ապարանքին առջեւը կը գտնուիս։ Եղբայրս՝ որուն ծանօթ էին Պէրմէկիտեանց առատաձեռնութիւնը ու վեհանձնութիւնը, դռնապաններուն մօտեցաւ, որովհետեւ շատուոր էին անոնք, եւ աղաչեց որ իրեն ողորմութիւն մը տան։

—Ներս մտիր, ըսին անոր դռնապանները. ոչ ոք քեզի կ'արգիլէ, եւ դու անձամբ տանուտէրին ներկայացիր, անիկայ քեզ ետ պիտի ղրկէ ձեռքերդ լեցուն։

Եղբայրս ամենեւին չէր յուսար որ իրեն այնպէս աղէկ աչքով նային. ուստի շնորհակալ եղաւ դռնապաններուն եւ ներս մտաւ անոնց հրամանաւ. տունը այնքան ընդարձակ էր որ Պէրմէկիտի սենեակը հասնելու շատ ժամանակ անցուց։

Վերջապէս Շագապագ քառակուսի մեծ սրահ մը հասաւ.

որուն մէջ գաւիթէն մտնելով, մաքուր պարտէզ մը տեսաւ, որ գոյնզգոյն գայլախազներով ծածկուած ծառուղիներ ունէր, եւ զմայլեցաւ այս տեսարանին։ Սրահին բոլորտիքն եղած ստորնայարկի սենեակները բաց էին։ Արեւ եղած ատեն վարագոյրներով կը գոցէին, բայց երբ արեւը քաշուէր՝ զովանալու համար զանոնք կը բանային։

Այսպիսի ախորժելի վայր մը եղբօրս մեծ հաճոյք պիտի պատճառէր եթէ սիրտը հանգիստ ըլլար։ Աւելի առաջ անցաւ եւ ուրիշ սրահ մը մտաւ, որ շքեղօրէն զարդարուած՝ եւ ոսկեգոյն տերեւներով նկարուած էր. այն տեղ՝ բազմոցի մը անկիւնը նստած պատկառելի ծերունի մը տեսաւ, որ երկայն սպիտակ մօրուք մը ունէր, եւ գուշակեց որ տանուտէրն ըլլալու էր ան։ Եւ իրօք նոյն ինքն Պէրգէմիտ իշխանն էր, որ յօժարութեամբ զինքը բարեւեց եւ հարցուց թէ ի՞նչ կ'ուզէ։

—Տէր իմ, պատասխանեց եղբայրս անոր գութը շարժելու ձեւով մը, աղքատ մարդ մըն եմ ես, որ ձեզի պէս հարուստ եւ առատաձեռն անձերու օգնութեան կը կարօտիմ։

Եղբայրս ասկէ աւելի գթասիրտ մարդու մը չէր կրնար դիմել, քանի որ անիկայ իր ընտիր յատկութիւններովը նշանաւոր էր։

Պէրգէմիտ, եղբօրս պատասխանին վրայ զարմացաւ և իր երկու ձեռքերը կուրծքին վրայ դնելով՝ որպէս թէ իր վիշտը յայտնելու համար զգեստները պատռել կ'ուզէր։

—Ի՞նչպէս կարելի է, ըսաւ, որ իմ Պաղտատ եղած ատենս քեզի պէս մարդ մը այսպէս չքաւորութեան մէջ գըտնուի։ Ահա այս բանին չեմ կրնար հանդուրժել։

Եղբայրս այս կարեկցութեան ցոյցերէն՝ կարծելով թէ Պէրգէմիտ իր առատաձեռնութեան մէկ նշանը պիտի յայտնէ, բիւր օրհնութիւններ կարդաց և ամէն տեսակ բարիք մաղթեց։

—Չեմ ուզեր որ ըսեն թէ, կրկնեց Պէրգէմիտ, ես քեզի երեսի վրայ ձգեցի, և կ'ուզեմ որ դու ալ զիս չթողուս։

—Տէր իմ, պատասխանեց Շագապագ, կ'երդնում որ այսօր բան մը կերած չեմ։

—Մինչեւ ի՞նչ է, պատասխանեց Պէրմէկիտ որ մինչեւ այս ժամուս ծամ պահած ըլլաս։ Ափսո՛ս, խեղճ մարդը անօթի կը մեռնի և մէկուն հոգը չէ։ Ո՞ւր ես տղայ, յարեց ձայնը բարձրացնելով, շուտով կոնքն ու ջուրը հոս բեր որ ձեռքերնիս լուանք։

Թէեւ սպասաւոր մը չերեւցաւ, եւ եղբայրս ոչ կոնք տեսաւ և ոչ ջուր, բայց Պէրմէկիտ սկսաւ իր ձեռքերը շփել այնպէս՝ իբր թէ մէկը իր ձեռքերուն ջուր թափէր, և այս ըրած ատեն եղբօրս կ'ըսէր.

—Դու ալ մօտ եկուր նայիմ, օ՛ն, ինծի հետ լուացուէ։

Շագապագ կարծելով թէ Պէրմէկիտ կատակը կը սիրէ, և քանի որ ինքն ալ կատակաբան էր և գիտէր թէ ինչպէս շատ անգամ աղքատները հարուստներուն քմահաճոյքը կատարելու պարտաւոր են, ուստի անոր մօտեցաւ և նոյն ձեւքի շարժումները ըրաւ։

Քիչ մը անցնելէն ետքը.

—Շուտ, կերակուր բերէք, ըսաւ Պէրմէկիտ, և մեզի մի սպասեցնէք։

Այս խօսքերէն ետքը՝ թէեւ ո և է ուտելիք մը չբերին, սակայն սկսաւ այնպէս մը ձեւացնել, որպէս թէ պնակի մը մէջէն կերակուր կ'ուտէր, իբր թէ բերանը բան մը կը տանէր, ծամելու պէս կ'ընէր, եղբօրս ըսելով.

—Կ'աղաչեմ ինչո՞ւ չես ուտեր դու ալ, մեծայարգ հիւրս, վստահ եղածի պէս համարձակ եղիր. կե՛ր կ'ըսեմ, քիչ մը առաջ անօթի եմ ըսիր և հիմա կեցեր նազ կ'ընես։

—Ներեցէք ինծ, պարոն, պատասխանեց Շագապագ՝ ճիշդ անոր պէս ընելով, կը նայիք որ ատեն չեմ անցուներ եւ իմ պարտականութիւնս կը կատարեմ։

—Ի՞նչպէս կը գտնես այս հացը, վրայ բերաւ Պէրմէկիտ, մի՞թէ համով չէ՞։

—Ո՛հ, տէր իմ, պատասխանեց եղբայրս՝ որ ոչ հաց կը տեսնէր սեղանին վրայ եւ ոչ միս, երբեք ասոր պէս ճերմակ, համով եւ կակուղ հաց կերած չեմ։

—Կշտացածիդ չափ կեր, այս հացէն, կրկնեց Պէրմէգլիտ, ճշմարիտ կ'ըսեմ որ այս հացը շինող հացագործուհին հինգ հարիւր ոսկիի ծախու առի։

Պէրմէգլիտ իր հացագործուհիին վրայ անդադար կը խօսէր, և շատ մը գովելէն ետքը դարձեալ այդ հացը որ եղբայրս մինակ բերնի շարժումներով ուտել կը ձևացնէր, սպասաւորը կանչելու համար պոռաց։

—Տղա՛յ, ուրիշ պնակ մըն ալ բեր։ Բարի հիւրս ըսաւ եղբօրս (երբ նորէն եկող գացող մը չեղաւ), այս նոր կերակուրէն ալ հրամմէ և ըսէ ինծ թէ, երբէք մաքրուած ցորենով ասոր նման եփուած ոչխարի միս կերած ունի՞ս։

—Իրաւ որ սքանչելի է, պատասխանեց եղբայրս և ես ալ ստամոքսս ուզածիս պէս լեցնելու կը ջանամ։

—Ո՛րչափ ուրախ եմ, կրկնեց Պէրգէմլիտ, որ այդպէս ախորժակով կը լափես և անշուշտ պնակը պիտի սրբես։

Քիչ ետքը ապսպրեց որ սագ մը բերեն համադամ քացախով, մեղրով, չամիչով, սիսեռով և չոր թուզով պատրաստուած՝ այս պնակն ալ ոչխարի միսին պնակին պէս իբր թէ բերին։

—Սագը շատ վեր է, ըսաւ Պէրգէմլիտ, մինակ ազդրն ու թևը կեր. ախորժակդ լաւ գործածէ, ինչու որ ուրիշ շատ բաներ ալ պիտի ուտենք։

Եւ իրօք ուրիշ տեսակ տեսակ կերակուրներ ապսպրեց, որոնց ամէնէն ալ եղբայրս ուտելու պէս կ'ընէր, թէև անօթութենէ կը մեռնէր. բայց ամէն կերակուրներէն աւելի պիստակով պարարտացած գառնուկ մը շատ գովեց և հրամայեց որ սեղանը բերեն, և այս գառնուկն ալ միւս պնակներուն պէս բերին։

—Այս կերակուրին ըսելիք չկայ ալ, մինակ իմ տունս կ'եփուի ասանկ հրաշալի կերակուր մը, կ'ուզեմ որ կշտանալու չափ ուտես ասկից։

Այս ըսելով՝ որպէս թէ ձեռքը կտոր մը միս առած ըլլար եղբօրս բերնին մօտեցնելով՝

—Ա՛ռ, ըսաւ անոր, կեր ու նայէ թէ գովածիս չափ չկա՞յ։

Եղբայրս գլուխն երկնցուց, բերանը բացաւ, կտորը առնել ուտելու պէս ըրաւ, ծամեց և ախորժակով կլլեց։

—Բաջ գիտէի, վրայ բերաւ Պէրմէգլիտ, որ դու ալ պիտի հաւնիս։

—Ասոր պէս համադամ կերակուր մը տեսած չեմ, պատասխան տուաւ Շագապագ։ Շիտակը ըսելով, սեղանին վրայ գտնուած կերակուրները ամենէն գերազանց կը գտնեմ։

—Հիմայ ալ համադամները բերէք, պոռաց Պէրմէգլիտ, կարծեմ թէ ասոնք ալ գառնուկէն վար չպիտի մնան։ Ասոր ի՞նչ կ'ըսես։

—Սքանչելի է, պատասխանեց Շագապագ. անոր մէջ յամպարի, մեխակի, մուշկի, կոճապղպեղի և ամէն անուշաբոյր տունկերու հոտերը կան, և այնպէս շինուած են որ մէկին հոտը միւսինը չի ջնջեր. այս ի՞նչ ախորժելի է։

—Սա համադամէն ալ կեր, կրկնեց Պերմեգլիտ, կեր, կ'աղաչեմ։ Եկուր, տղայ, յարեց նա ձայնը բարձրացնելով, ուրիշ համադամ մըն ալ բեր։

—Բաւական է ալ, կ'աղաչեմ. իրաւ որ տէր իմ, այնչափ կերայ որ փորս ուռեցաւ։

—Ուրեմն սեղանը ժողվեցէք, ըսաւ այն ատեն Պէրմէգլիտ, և պտուղ բերէք մեզի։

Քիչ մը ատեն սպասեց, իբր թէ սպասաւորներուն ժամանակ կ'ուզէր տալ սեղանը վերցնելու, և ետքը նորէն ըսաւ.

—Կեր այս նուշերէն. ծառէն նոր քաղուած ընտիր տեսակ են։

Երկուքնին ալ նուշերուն կեղևը հանելու պէս ըրին և ուտել ձևացուցին։ Ասկէ ետքը՝ Պէրմէգլիտ՝ Շագապագին ուրիշ բաներ ալ հրամցնելով՝

—Ահա, ըսաւ, սեղանին վրայ ամէն տեսակ միրգ, կարկանդակ, չաքարեղէն և բանդակներ (պտուղով եփած անուշեղէն) կան, ուզածդ ընտրէ կեր։

Յետոյ՝ ձեռքը երկնցնելով՝ անոր բան մը տալու պէս՝

—Աս խմէ, ըսաւ, ասիկայ մարսողութեան շատ կ'օգնէ։

Շագապագ լրր թէ անոր ձեռքին մէջ եղածը առաւ և խմելու ձեւ մը ընելով.

—Տէր իմ, ըսաւ անոր, ասոր մէջ մուշկ ալ կայ:

—Այս տեսակ ըմպելիները իմ տանս միայն կը շինուին և ամէն հոգ կը տարուի որ աղէկ ըլլան:

Այնուհետեւ նորէն եղբայրս՝ ստիպեց որ ուտէ.

—Քեզի պէս անօթի մարդ մը, ըսաւ, որչափ ուտէ քիչ է և դեռ շատ բան մը կերած չես:

—Տէր իմ, պատասխան տուաւ անոր եղբայրս՝ որ պարապ տեղը ծամելէն՝ ալ ծնօտը կը ցաւէր, ճշմարիտը ըսելով, այնչափ կերայ, որ ուրիշ պատառ մը անգամ չեմ կրնար ուտել:

—Ո՛վ իմ արժանայարգ հիւրս, վրայ բերաւ Պէրմէզլի, այսպէս լաւ մը ուտելէն ետքը՝ պէտք է որ խմենք նաեւ: Գինի կը խմես այնպէս չէ՞:

—Տէր իմ, ըսաւ անոր եղբայրս, ես գինի չեմ խմեր. ինչու որ արգիլուած է ինծի:

—Կը նայիմ որ շատ խղճահար ես պատասխանեց Պէրմէզլի, դու իմ օրինակիս հետեւէ:

—Ուրեմն քեզի հաճելի ըլլալու համար պիտի խմեմ, պատասխանեց Շագապագ: Կը նայիմ որ կոչունքդ կատարեալ ընել կ'ուզես: Բայց գինի խմելու վարժ չըլլալուս՝ կը վախնամ որ պատշաճութեան և ձեր պատւոյն դէմ բան մը չընեմ. ասոր կրկին կաղաչեմ ներել ինծի որ գինի չխմեմ. միայն ջուր խմելով կը բաւականանամ ես:

—Ո՛չ, ո՛չ, ըսաւ Պէրմէզլի, գինի պիտի խմես անպատճառ:

Նոյն միջոցին հրամայեց որ գինի բերեն. բայց ինչպէս յայտնի է գինին ալ միսին և պտուղներուն պէս երեւակայական էր:

Պէրմէզլի բաժակ մը լեցնելու պէս ըրաւ, առաջ ինքը խմեց. ետքը նորէն լեցնել ձեւացուց և եղբօրս ալ տուաւ որ խմէ:

—Առ սա բաժակը ու կենացս պարպէ, ըսաւ անոր. նայիմ թէ այս գինին աղէկ պիտի գտնե՞ս թէ ոչ:

Եղբայրս լրր թէ բաժակը առաւ, մօտէն նայեցաւ, որպէս զի տեսնէ որ գինիին գոյնը գեղեցի՞կ է. յետոյ քիթին մօտեցուց անոր հոտը քննելու համար. յետոյ՝ Պէրմէզլիին կենաց խմելը ցոյց տալու համար, գլխովը խոնարհութիւն մը ըրաւ, բաժակը պարպել ձեւացուց, և ախորժելով խմած ըլլալու կերպ մը ցուցնելով ըսաւ.

—Տէր իմ, այս գինին պատուական կը գտնեմ, բայց շատ զօրաւոր չէ, կարծեմ:

—Եթէ աւելի զօրաւորը կ'ուզես, պատասխանեց Պէրմէզլի, ինչո՞ւ չես ըսեր. իմ շտեմարանիս մէջ շատ տեսակ գինիներ կան. նայէ սա գինիին կը հաւնի՞ս:

Այս ըսելէն ետքը ուրիշ տեսակ գինի մը լեցնել ձեւացուց, դարձեալ ինքը նախ խմեց և յետոյ եղբօրս ալ հրամցուց: Այս գինիէն այնքան խմեցին որ Շագապագ՝ լրր թէ գլուխը դառնալով ինքզինքը գինով ձեւացուց, ձեռքը վերցուց և Պէրմէզլիին գլխին այնքան ուժգին զարկաւ որ զայն գետինը տապալեց: Ուրիշ հարուածներ ալ տալ ուզեց, բայց Պէրմէզլի անոր ձեռքը կեցուց և պոռաց.

—Խե՞նթ ես, ի՞նչ ես:

Այն ատեն եղբայրս, զարնելը դադրեցնելով ըսաւ.

—Տէր իմ, բարեհաճութեամբ շնորհ ըրիր ինծի պէս ստրուկ մը տունդ ընդունելու և անոր սքանչելի խնճոյք մը տալու. միթէ բաւական չէ՞ր որ ինծի այնչափ կերակուրներ հանեցիր, ի՞նչ հարկ կար գինի ալ խմցնել. ես քեզի առաջուց չըսի՞ որ կարելի է ձեր պատւոյն դէմ բան մը գործեմ: Շատ կը ցաւիմ իմ ըրածիս վրայ և ձեր ներողութիւնը կը խնդրեմ:

Շագապագ այն ինչ այս խօսքերը աւարտած էր, որ Պէրմէզլի՝ փոխանակ բարկանալու, բոլոր ուժովը սկսաւ ծիծաղիլ:

Երկար ժամանակէ ի վեր քու բնաւորութիւնդ ունեցող մարդ մը կը փնտռէի ես ալ, ըսաւ զայն գգուելով, ոչ միայն

քեզ կը ներեմ տուած հարուածիդ համար, այլ կ'ուզեմ որ այսուհետեւ բարեկամ ըլլանք, և իմ տունէս չհեռանաս։ Դու հաճեցար ամենամեծ զիջողութեամբ, բնութիւնդ իմինիս յարմարցնելու և մինչև վերջը կատակներուս համբերելու. բայց հիմա մենք իրապէս կերակուր պէտի ուտենք։

Այս ըսելով, ձեռքերը զարկաւ և շատ մը ծառաներ իսկոյն վազեցին եկան. ապսպրեց անոնց որ սեղանը դնեն և կերակուրները բերեն։ Սպասաւորները իսկոյն անոր հրամանը կատարեցին, և եղբայրս կերաւ բոլոր այն կերակուրները որ քիչ մը առաջ մինակ անոնց անունով կշտացած էր։ Երբ սեղանը վերցուցին, գինին բերին. և նոյն պահուն, շատ մը չքեղապէս հագուած գեղեցիկ աղախիններ եկան և նուագարաններու ձայնին զուգերգութեամբ քանի մը քաղցրալուր եղանակներ երգեցին։ Վերջապէս Շագապագ ամէն կերպով գոհ եղաւ Պէրմէքլիին բարերարութիւններէն, և Պէրմէքլին ալ անկէ ախորժելով, անոր հետ ընտանօրէն վարուեցաւ և իր զգեստներէն հատ մը անոր ընծայ տուաւ։

Պէրմէքլին, եղբօրս ամէն բանի մէջ ունեցած խելքը ու սրամտութիւնը տեսնելով քանի մը օրէն ետքը՝ իր տան և բոլոր գործերուն տեսչութիւնը անոր յանձնեց։ Եղբայրս քսան տարի իր պաշտօնը ամենայն ճարպկութեամբ վարեց։ Այնուհետեւ առատասիրտն Պէրմէքլին շատ ծերացած ըլլալով մեռաւ և որովհետեւ ժառանգորդ չունէր, ամբողջ ստացուածքը տէրութիւնը գրաւեց։ Եղբօրս հաւաքած դրամներն ալ ձեռքէն առին, այնպէս որ Շագապագ ինքզինքը նորէն առջի վիճակին մէջ տեսնելով՝ Մէքքէ գացող ուխտաւորներու կարաւանի մը միացաւ, անոնց ողորմածութեամբը այս ուխտագնացութիւնը ընելու յոյսով։ Դժբախտաբար ուխտաւորները ճամբան բազմաթիւ ասպատակ Պէտէվիներու հանդիպեցան, որոնք կարաւանին վրայ յարձակելով ամէն ինչ կողոպտեցին։ Եղբայրս Պէտէվիներէն մէկուն ձեռքը գերի ինկաւ. աւազակը քանի մը օր շարունակ ծեծ տուաւ անոր որպէս զի փրկանքը ճարէ, Շագապագ բողոքեց այդ վարմունքին դէմ ըսելով որ պարապ տեղը զինքը կը տանջէ։

—Ես քու գերիդ եմ, կ'ըսէր անոր, ուզածիդ պէս կըրնաս գործածել զիս, բայց կը յայտնեմ միանգամայն որ յետին ծայր չքաւորութեան մէջ եմ, և կարող չեմ ստակ գըտնել իմ ազատութիւնս գնելու համար քեզմէ։

Վերջապէս եղբայրս զուր տեղը իր աղքատութիւնը մէջ կը բերէր և արտասուքով անոր գութը շարժելու կը ջանար. այսուհանդերձ Պէտէվին դարձեալ անողոքելի մնաց այս խօսքերուն, և տեսնելով որ միտքը դրած մեծ գումարը չպիտի կարենայ ձեռք ձգել, ասոր վրայ սաստիկ բարկացած դանակ մը առաւ և անոր շրթունքը ճեղքեց իր ըրած կորուստին համար վրէժ լուծելու։

Պէտէվին բաւական սիրուն կին մը ունէր. և շատ անգամ երբ ինքը ասպատակելու կ'երթար՝ Շագապագն անոր հետ մինակ կը թողուր։ Այն ատեն կինը ամէն միջոց ի գործ կը դնէր որ եղբօրս գերութեան տաժանելի վիճակը սփոփէ. այլեւայլ ձեւերով կը հասկցնէր որ զինքը կը սիրէ, բայց եղբայրս չէր համարձակեր այս սիրոյն պատասխանելու, որպէս զի վտանգ մը պատահելուն ետքէն չզղջայ, և իրեն հետ որչափ որ կինը առանձին մնալ կը փափաքէր, այնչափ եղբայրս կ'զգուշանար։ Զարաճճի կինը Շագապագին հետ կատակ ընելու այնչափ սովորութիւն ըրած էր որ, օր մը այս բանը իր ամուսնոյն ներկայութեանն ալ ըրաւ։ Եղբայրս չգիտնալով որ Պէտէվին զիրենք կը դիտէ, ինքն ալ սկսաւ կնկան հետ դժբախտաբար խաղալ։ Պէտէվին իսկոյն կարծեց թէ իր կինը ու գերին մեղապարտ յարաբերութեան մէջ կը գտնուին. և այս կասկածը իր կատաղութիւնը գրգռելով՝ յանկարծ եղբօրս վրայ յարձակեցաւ և բարբարոսաբար այնպէս մը ծեծեց որ անդամները կոտրեցան. այս վիճակին մէջ զայն ուղտի մը վրայ հեծցուց և ամայի լերան մը գագաթը տարաւ ձգեց։ Այս լեռը Պաղտատի ճամբուն վրայ ըլլալուն՝ անցորդները զայն տեսնելնուն եկան անոր գտնուած տեղը ինծի իմացուցին։ Իսկոյն գացի եղբայրս գտայ և թշուառ Շագապագն ողորմելի վիճակի մը մէջ տեսայ։ Պէտք եղած առժամեայ օգնութիւնը անոր ըրի և քաղաք վերադարձուցի։

ՉԱՐԱՃՃԻ ԿՆՈՋ ԿԱՏԱԿՆԵՐԸ ԵՒ ԳԵՐԻԻՆ՝ ՓԱՏԺՈՒԻԼԸ

Ահա այս է Մօսդանզէր Պիլլահ ամիրապետին պատմածն, յարեց սափրիչը։ Այս իշխանը բարձրաձայն ծիծաղելով շատ հաւնեցաւ պատմութեանս, և ըսաւ.

—Հիմա կ՚իմանամ թէ ինչ իրաւամբ քեզի տուեր են լռակյաց անունը. ասոր չկրնար մարդ բան մը ըսել։ Սակայն՝ քանի մը պատճառներու համար, կը հրամայեմ քեզի որ շուտով քաղաքէն դուրս ելլես։ Գնա՛, և այսուհետև անունդ չլսեմ։

Ի հարկէ ստիպեալ շատ տարիներ ուղևորութիւն ըրի հեռաւոր քաղաքներ։ Վերջապէս իմանալով որ ամիրապետը մեռեր է. Պաղտատ դարձայ, և բոլոր եղբայրներս վախճանած գտայ։ Ճիշդ այս քաղաքը դառնալէս քիչ ետքն էր որ այն կաղ երիտասարդին մատուցի ձեր արդէն լսած ծառայութիւնս։ Այո՛, վկայ էք դուք ալ իր ապերախտութեան և իր անշնորհք ընթացքին։ Փոխանակ շնորհապարտ ըլլալու ինծի, աւելի յարմար դատեց ինձմէ հեռանալ և նոյն իսկ քաղաքէն խոյս տալ։ Երբ իմացայ որ Պաղտատէն ելեր է, թէև ոչ ոք կրցաւ ըսել թէ ինչ ճամբայ բռնած էր, ես ալ ճամբայ ելայ զայն փնտռելու։ Շատ ատենէ ի վեր գաւառէ գաւառ կը թափառիմ, և մոքէս չանցած ժամանակ, այսօր հոս անոր հանդիպեցայ. չէի կարծեր որ ինծի դէմ՝ այսքան բարկացած և նեղացած ըլլայ։

Երբ սափրիչը իր պատմութիւնը լմնցուց, տեսանք որ երիտասարդը իրաւունք ունէր զայն շատախօս անուանելու։ Սակայն ուզեցինք որ մեզի հետ մնայ և տան տիրոջ պատրաստած կոչունքին մասնակից գտնուի։ Ուստի սեղան նըստանք և մինչև երեկոյեան աղօթքի ժամանակը զուարճացանք։ Այն ատեն բոլոր ընկերութիւնը ցրուեցաւ, և դարձայ խանութս աշխատելու, սպասելով որ իրիկուն ըլլայ և տուն դառնամ։

Ահա նոյն միջոցին այն պզտիկ սապատողը՝ կէս գինով խանութիս առջևը եկաւ, և սկսաւ երգել և թափ զարնել։ Կարծեցի թէ տունս տանելով զանիկայ, կինս ալ կը զուարճանայ։ Նոյն օրը կինս ձուկ եփեր էր, ուստի կտոր մը սա-

պատողին առջեւը դրինք բայց անզգուշութեամբ ուտելուն, փուշ մը կոկորդը մնաց եւ ընչասպառ գետին ինկաւ։ Պարապ տեղը ամէն պէտք եղած դարմանը ըրինք անոր բայց ի զուր․ շփոթութիւնը մեզ պաշարեց այս դժնդակ պատահարին վրայ, եւ սաստիկ երկիւղ զգալով՝ դիակը տունէն դուրս հանեցինք ու սա հրեայ բժիշկին տունը տարինք։ Բժիշկը մատակարարին սենեակը իջեցուց զայն, մատակարարն ալ փողոցը տարաւ, եւ կարծուեցաւ թէ քրիստոնեայ վաճառականն էր զայն սպաննողը։ Ահաւասիկ, վեհափառ տէր, յարեց դերձակը, այս պատմութիւնը ըսել ուզեցի ձեզ գոհ ընելու համար։ Ձեզի կ'իյնայ դատել թէ մենք ձեր գթութեա՞ն թէ բարկութեան, կամ թէ կենա՞ց եթէ ոչ մահուան արժանի ենք։

Կաշգարի Սուլթանին դէմքին վրայ գոհունակութեան նշան մը երեւցաւ, որով դերձակը ու իր ընկերները կեանք առին։

—Յիրաւի պէտք է խոստովանիլ, ըսաւ, որ որչափ իմ միմոսիս պատմութեան, նոյնչափ զարմացայ նաեւ կաղ երիտասարդին, սափրիչին եւ իր եղբարց արկածներուն վրայ։ Բայց չորսերնին ալ արձակելէն եւ սապատողին մարմինը թաղելէն առաջ, կ'ուզեմ սա սափրիչը անգամ մը տեսնել, որ ձեզ ներելուս պատճառ եղաւ։ Եւ որովհետեւ իմ մայրաքաղաքիս մէջն է, դիւրին է հետաքրքրութիւնս գոհացնել։ Նոյն միջոցին, սուրհանդակ մը հանեց դերձակին հետ որ զայն առնէ բերէ, քանզի դերձակը սափրիչին ուր ըլլալը գիտէր։

Սուրհանդակը ու դերձակը շատ չանցաւ եւ դարձան, եւ սափրիչը բերին Սուլթանին ներկայացուցին։ Սափրիչը իննըսուն տարեկան ծերունի մը կ'երեւար։ Մօրուքը ու յօնքերը ձիւնի պէս սպիտակ էին, ականջները կախուած եւ քիթը շատ երկայն։ Սուլթանը չկրցաւ իր ծիծաղը բռնել զայն տեսնելով։

—Լռակաց մարդ, ըսաւ անոր, իմացայ որ հրաշալի պատմութիւններ գիտես, արդեօք կը հաճի՞ս քանի մը հատ պատմելու.

—Վեհափառ տէր, պատասխանեց սափրիչը, մէկդի թողունք առ այժմ իմ գիտցած պատմութիւններս։ Խոնարհաբար կը պաղատիմ ձեր վեհափառութենէն որ ներէ ինձ հար-

ցնելու թէ այս քրիստոնեան, հրեան, մահմէտականը եւ գետինը ընչասպառ փռուած սապատողը այս տեղ ի՞նչ գործ ունին։

Սուլթանը սափրիչին համարձակութեան վրայ ժպտեցաւ եւ անոր պատասխանեց։

—Քեզի ի՞նչ պէտք է։

—Վեհափառ տէր, պատասխան տուաւ սափրիչը, հարկ է որ այս հարցումը ձեզի ընեմ, որպէս զի գիտնաք թէ շատախօս չեմ, ինչպէս որ ոմանք կը կարծեն, այլ իրաւամբ Լռակաց կը կոչուիմ։

Կաշգարի Սուլթանը հաճեցաւ սափրիչին հետաքրքրութիւնը գոհ ընել, եւ պատուիրեց որ սապատողին պատմութիւնը անոր պատմեն, քանի որ անձկանօք կը փափաքէր։ Երբ սափրիչը պատմութիւնը լսեց, գլուխը շարժեց, որպէս թէ ըսել կ'ուզէր որ ասոր մէջ իրեն անհասկանալի պատճառ մը կար։

—Ճշմարիտ, ըսաւ, այս պատմութիւնը հիանալի է, բայց ուրախ եմ որ սապատողը մօտէն պիտի քննեմ։

Ուստի մօտեցաւ անոր, գետինը նստաւ, սապատողին գլուխը ծունկերուն վրայ առաւ եւ ուշի ուշով անոր նայելէն ետքը՝ յանկարծ անանկ քրքիջ մը ձգեց որ կռնակին վրայ ինկաւ, առանց մտածելու որ Կաշգարի Սուլթանին առջեւը կը գտնուէր։ Յետոյ անդադար ծիծաղելով, ոտքի վրայ կեցաւ ու ըսաւ.

—Ուրեմն իրաւ է եղեր այն խօսքը թէ մարդ առանց պատճառի չի մեռնիր։ Եթէ երբեք կայ պատմութիւն մը որ ոսկեղէն տառերով գրելու արժանի ըլլայ, անտարակոյս այս սապատողին պատմութիւնն է։

Այս խօսքին վրայ՝ ամէնքը միմոսի կամ ցնդած ծերունիի մը տեղ դնելով սափրիչը՝ անոր երեսը նայեցան։

—Լռակաց մարդ, ըսաւ անոր Սուլթանը, խօսէ, ինչո՞ւ համար այդչափ սաստիկ կը ծիծաղիս։

—Վեհափառ տէր պատասխանեց սափրիչը։ Ձեր գթասրտութեանը վրայ երդում կ'ընեմ որ այս սապատողը մե-

ուած չէ. դեռ կենդանի է, և գլխ խնկագարի տեղ դրէք եթէ այս ժամուս ըսածս փորձով չհաստատուի։

Այս խօսքը աւարտելով տուփ մը հանեց ծոցէն, որուն մէջ տեսակ տեսակ դեղեր կային, և որ իր քովը կը պահէր որպէս զի ի հարկին գործածէ. անոր մէջէն բալսամենի սրուակ մը հանեց ու անով երկար ատեն սապատողին վիզը շփեց։ Վերջը՝ իր պահարանին մէջէն երկաթէ գործիք մը հանեց, մեռելին ականջներուն մէջ դրաւ, և բերանը բանալէն ետքը անոր կոկորդին մէջ մանր ունելիներ մխեց, որով ձուկին մեծ փուշը քաշեց հանեց և բոլոր հանդիսականներուն ցոյց տուաւ։

Կասգարի Սուլթանը և այս ճարտար գործողութեան ականատես եղողները, չափազանց զարմացան սապատողին վերակենդանութիւնը տեսնելով, չէին կրնար ըմբռնել թէ ինչպէս կարելի է այս բանը, քանի որ սապատողը բոլոր գիշերը և օրուան մէկ մասը անկենդան անցուցեր էր, ասոր սափրիչին արժանաւորութեան և կարողութեան վրայ հիացան մնացին, որ թէև մեծ պակասութիւններ ունէր, սակայն իբր երևելի անձի մը տեղ դրին զանիկայ։ Սուլթանը ուրախութեամբ և զարմացումով յափշտակուած, հրամայեց որ սապատողին պատմութեանը հետ սափրիչին պատմութիւնն ալ գրի առնուի, որպէս զի անոր յիշատակն ալ անջնջելի մնայ, որովհետև իրօք արժանի էր։ Այս բաւական չսեպեց, այլ որպէս զի դերձակը, հրեայ բժիշկը, մատակարարն ու քրիստոնեայ վաճառականը ուրախութեամբ յիշեն սապատողին պատահած արկածը, ամէն մէկուն ճոխ պատմուճան մը ընծայելէն և իր առջև հագցնել տալէն ետքը՝ ամէնքն ալ արձակեց։ Իսկ սափրիչին առատ ռոճիկ մը կապելով զայն իր քովը պահեց։

ՎԵՐՋ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻՆ

23305-23307

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0389829